

می محرم آوا
نواپ ساز کنیا
طرب خویش
غم دل کف کیم

@DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Min bir
geca

11/6(5)
M64

246816

MİN BİR GECƏ

SƏKKİZ CİLDDƏ

IV CİLD

271-434-cü gecələr

M.Ə.Əzizov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ

2007

*Bu kitab "Min bir gecə. IV cild" (Bakı, Azər nəşr, 1975)
nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Rus dilindən tərcümə edən: **Nağı Nağıyev**

Redaktoru: **Məhərrəm Qasımlı**
filologiya elmləri doktoru, professor

Rəsmlərin müəllifi: **Rasim Babayev**

ISBN 978-9952-34-144-7 (IV cild)

ISBN 978-9952-34-140-9

398.2-dc22

Ərəb nağılları

Min bir gecə. Səkkiz cildə. IV cild.
Bakı, "Şərq-Qərb", 2007, 408 səh.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

"Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında"

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı

ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir

A decorative frame made of stylized floral and leaf motifs, symmetrical on both sides. At the top, two large, stylized leaves or petals curve upwards. In the center, the title is written in a bold, cursive script. Below the title, a heart-shaped motif contains a crescent moon and several small stars. At the bottom, two more stylized leaves or petals curve downwards.

Min bir gecə

*271-434-cü
gecələr*

Hatəm at-Tainin ahvalatı

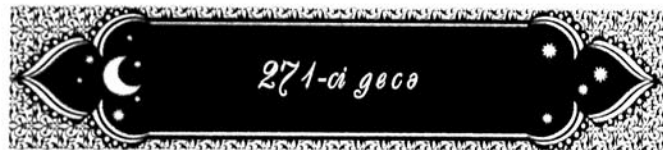
Comərd adamlar barəsindəki rəvayətlərə gəldikdə, onların sayı lap çoxdur. Hatəm ət-Tai¹ barəsindəki rəvayət də onlardan biridir.

Hatəm vəfat eləyəndə onu dağ başında dəfn elədilər, qəbrinin yanında, qayada iki hovuz çəpdilər, bu hovuzların dövrəsinə daşdan

¹ Hatəm ət-Tai – İslamiyyətə qədər olan yarı əfsanəvi qəhrəman və şairdir (605-ci ildə vəfat etmişdir).

yonulmuş porişan saçlı qız heykəlləri qoydular. Demo bu dağın altında axar su vardı, soyaylar gəlib burada düşündə, gecələr səhərcən qışqırıq eşidirdilər, amma səhər bu qız heykəllərindən başqa heç nə tapmırdılar. Ximyarilərin¹ padşahı Zül-Qura öz tayfasını atıb gedəndə həmin vadidə düşdü, gecəni orada qaldı...

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarıncıq qoydu.

Elə ki iki yüz yetmiş birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın daldı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Zül-Qura həmin vadidə düşdü, gecəni orada qaldı. O həmin yerdə yaxınlaşanda qışqırıq eşidib soruşdu: "Bu dağın başından gələn nələ nədir?" Ona dedilər: "Hatəm ət-Tainin qəbri buradadır, qəbirdən yuxarıda iki daş hovuz var, onların dövrəsində porişan saçlı qızların daş heykəlləri qoyulmuşdur. Burada düşüb gecələyənlərin hamısı hər gecə bu nələni eşidir".

Ximyarilər padşahı Zül-Qura da Hatəmə rixşəndlə dedi: "Ay Hatəm, biz bu axşam sənin qonağınıq, qarnımız da acdır".

Sonra yuxu onu apardı, yuxudan həvlnək ayılanda qorxmış halda qışqırdı: "Ay ərəblər, gəlin yanıma! Dəvəmin yanına gəlin!" Adamlar onun yanına gələndə gördülər ki, dəvə çapalayır, onlar da dəvəni kəsdilər, ətinə bişirib yedilər, şah da dedi: "Elə ki yatdım, yuxuda gördüm ki, Hatəm ət-Tai əlində qılınc yanıma gəlib dedi: "Sən bizə gəlmisən, amma bizim heç nəyimiz yoxdur!" Bunu deyib qılınc ilə dəvəni vurdu. Əgər siz tez gəlib dəvəni kəsməsəydiniz, yəqin ki, dəvə gəlib mürdar olacaqdı".

Səhər açılanda Zül-Qura öz adamlarından birinin dəvəsinə minib, onun yiyəsini də tərkinə aldı. Günortaçağı bir yolçuya rast gəldilər,

gördülər ki, o, bir dəvəyə minib, birini də yedəyino alıbdır. Ondan soruşdular: "Sən kimson?" O adam cavabında dedi: "Mən Hatəm ət-Tainin oğlu Adiyəm". Sonra da soruşdu: "Ximyarilər əmiri Zül-Qura hani?" Onun cavabında dedilər: "Bax budur".

Adi ona dedi: "Gəl bu dəvəyə min. Atam sənin dəvəni sənəndən ötrü kəsibdir". Zül-Qura soruşdu: "Bəs sən bunu haradan bildin?" Adi dedi: "Bu gecə atam yuxuda yanıma gəlib dedi: "Ay Adi, Ximyarilərin padşahı yanıma gəlmişdi, qonaq ələmək üçün bir şeyim olmadı, öz min-di dəvəni kəsdim. Apar ona bir dəvə ver".

Zül-Qura da dəvəni alıb toccüb elədi ki, Hatəm ət-Tai sağlığında da, öləndən sonra da nə qədər əliaçıqdır.

Belə əliaçıq adamlar haqqındakı əhvalatlardan biri də Məan ibn Zaidə bərosindəki rəvayətdir.

¹ Ximyarilər – Cənubi Ərəbistanda yaşayan tayfadır, eramızın ilk əsrlərində qüdrətli tayfa olmuşdur. Cənubi Ərəbistanın çox hissəsi və Şərqi Afrikanın bəzi vilayətləri həmin tayfanın ixtiyarında olmuşdur. Ximyarilərin yüksəlişi Hindistana birbaşa doniz yolunu kəşf etməklə əlaqədardır.

Məan ibn Zaidənin əhvalatı

Günlərin bir günü Məan ibn Zaidə¹ ovda olduğu vaxt susadı, ancaq xidmətçilərində su yox idi. Birdən necə oldusa üç qız onun yanına gəldi, hərəsinin də əlində su dolu tuluq...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz yetmiş ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, birdən əllərində su dolu tuluq üç qız Məanın yanına gəldi, Məan onlardan xahiş elədi ki, ona su versinlər, qızlar ona su verdilər. O da əmr elədi ki, xidmətçiləri qızlara bəxşiş götirsinlər, ancaq onların yanında pul yox idi, işin nə yerdə olduğunu görüb Məan ox qabına əl atıb qızların hərəsinə ucları qızıldan olan on dənə ox bağışladı.

Qızlardan biri öz rəfiqəsinə dedi: “Bax, belə iş ancaq Məan ibn Zaidənin əlindən gələr. Gəlin onun tərifiyə bir şeir deyək”.

Birinci qız dedi:

“Qızıl tutubdur ox uclarını,
Düşmənlə o belə girir savaşa.

O qızıl şəhidə kəfən puludur,
Dərman xərcliyidir yaralanmışa”.

İkinci qız dedi:

“Onun açıq əli, bil ey mücahid,
Dosta da, yada da verir hədiyyə.

¹ Məan ibn Zaidə – İslamiyyətin ilk vaxtlarında sərkərdə və dövlət xadimi olmuşdur (770-ci ilə yaxın öldürülmüşdür). Öz əliəcliliyi ilə Hatəm ət-Tai kimi şöhrət tapmışdır.

Qızıldan tökdürüb ox uclarını,
Xeyri düşməmə də yetişsin deyər”.

Üçüncü qız dedi:

“Yağın məhv edir səxavətilə,
Oxunun ucunu qızıla tutur;

O, dərman puludur yaralanmışa,
Şəhid olanlara kəfən puludur”¹.

Deyirlər ki, Məan ibn Zaidə öz adamları ilə şikarə gedir, rastlarına bir sürü ceyran çıxır. Ceyranlar pərən-pərən düşürlər, ovçular da onları təqib etməyə başlayırlar, Məan da bir ceyran balasının dalınca düşür, bir vaxt görür ki, öz adamlarını itirib. O, ceyranı haqlayıb atdan düşür, onu tutub kəsir, birdən səhradan gələn bir eşşəkçi görür. Məan atını minib eşşəkçiyə tərəf gedir, çatan kimi salam verib soruşur: “Haradan gəlirsən?” Həmin adam da cavabında deyir: “Mən Kuda² məmləkə-tindənəm, neçə ildir ki, orada məhsul olmurdu, ancaq bu il az-çox məhsulumuz olub. Mən xiyar ekmişdim, vaxtdan əvvəl məhsul verdi, odur ki, ən yaxşı xiyarları dərdim, əmir Məan ibn Zaidəyə aparmaq üçün yola düşdüm, onun əliaclıq və mərhəmətli olduğunu hər yerdə deyirlər”.

Məan ondan soruşdu: “Sən ondan nə qədər almaq ümidindəsən?” O adam cavabında deyir: “Min dinar”. Məan ondan xəbər alır: “İşdir, birdən əmir desə ki, min dinar çoxdur, onda necə olsun?” Yolçu deyir: “Beş yüz dinar”. Məan yenə xəbər alır: “İşdir, o desə ki, bu da çoxdur?” O adam deyir: “Qoy üç yüz dinar olsun”. Məan bu dəfə deyir: “İşdir, o desə ki, yenə çoxdur?” O adam yenə azaldır: “Qoy iki yüz dinar olsun”. Məan yenə soruşur: “Əgər desə ki, bu da çoxdur?” O adam deyir: “Yüz dinar olsun”. Məan yenə soruşur: “İşdir, desə ki, bu da çoxdur?” Həmin adam cavabında deyir: “Əlli dinar”. Məan bir də dillənir: “İşdir, o desə ki, bu da çoxdur?” O adam cavabında deyir: “Otuz dinar olsun”. Məan bir də soruşur: “Əgər desə ki, yenə çoxdur?” O adam deyir: “Onda mən eşşəyimi onun hərəmxanasında qoyub kor-peşman, əliboş qayıdaram öz külfətimin yanına”.

Məan gülür, atını çapıb öz qoşununa çatır, öz sarayına çatan kimi atdan düşüb qapı nökrinə deyir: “Sənin yanına bir eşşəkçi gələcək,

¹ Şeyrləri Ələkbər Ziyatay tərcümə etmişdir.

² Kuda – Şimali Ərəbistanda yaşayan tayfalarıdır.

eşşəyin xurcununda xiyar olacaq, onu mənim yanıma gətirərsən". Bir saatdan sonra həmin adam gəlib çıxır, qapı nökrəi onu içəri buraxır. Bu adam əmir Məanın yanına gəlir, onun əzəmətli və alicənab görkəmini, çoxlu nökrə-naibini görəndə tanımır ki, bu, çöldə rast gəldiyi həmin adamdır (Məan öz taxtında öyləşmişdi, sağında, solunda, qabağında nökrə-naibləri dayanmışdılar).

O adam əmirə salam verir, Məan onun salamını alıb deyir: "Ərəb qardaş, buraya gəlməkdə mətləbin nədir?" O da cavabında deyir: "Mən əmirə ümid bağlayıb, ona vaxtından qabaq dəymiş xiyar gətirmişəm". Məan ondan soruşur: "Sən bizdən nə qədər almaq fikrindəsən?" O adam cavabında deyir: "Min dinar". Məan deyir: "Min dinar çoxdur". O adam deyir: "Qoy beş yüz dinar olsun". Məan onun cavabında deyir: "Çoxdur!" Ərəb deyir: "Üç yüz dinar olsun". Məan deyir: "Çoxdur!" Ərəb deyir: "Qoy iki yüz dinar olsun". Məan yenə deyir: "Çoxdur". Ərəb azaldır: "Yüz dinar olsun". Məan onun cavabında deyir: "Çoxdur". O adam deyir: "Əlli dinar". Məan yenə deyir: "Çoxdur". Ərəb lap azaldıb deyir: "Otuz dinar". Məan yenə də deyir: "Çoxdur!"

Onda ərəb bərkədən deyir:

"Vallahi ki, səhrada rastıma çıxan o adam uğursuz adam imiş! Sən mənə otuz dinardan da az verməyəcəksən ki!" Bu cavabdan sonra Məan gülür, daha danışmır, bu vaxt ərəb başa düşür ki, bu adam səhrada rast gəldiyi həmin adamdır, odur ki, deyir: "Ağa, əgər əmr eləməsən ki, otuz dinar gətirsinlər, onda bax, eşşək qapıda bağlanıb, Məan da burada oturub!"

Məan gülməkdən qəşş eləyir, sonra öz vəkiliyi yanına çağırır deyir: "Buna əvvəlcə min dinar, sonra beş yüz dinar, üç yüz dinar, iki yüz dinar, yüz dinar, əlli dinar və otuz dinar ver, özü də qoy eşşəyi elə həmin yerdəcə bağlı qalsın!"

Ərəb lap heyrət içində qalsa da, iki min yüz səksən dinarı alır, Allah onların hamısına kömək olsun.

Ləbtayt şəhərinin ahvalatı

Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Ləbtayt¹ adlı bir şəhər var idi, oranın hakimləri rumlular idi, bu şəhərdə həmişə bağlı saxlanan bir saray var idi. Rumluların hər dəfə padşahları vəfat eləyəndə onun yerinə bir başqası keçib padşahlıq eləyirdi, o da sarayın qapısına möhkəm bir qıfıl qayıtdıraraq vurdurardı. Beləliklə, sarayın darvazasına iyirmi dörd qıfıl vurulmuşdur ki, bunların hərəsi bir padşahın idi.

Bundan sonra padşah ailəsinə mənsub olmayan bir şəxs sarayda taxta sahib olub padşahlıq eləyir. O, həmin qıfılları açıdırıb, saraya baxmaq istəyir ki, görsün orada nə var. Padşahlığın əyanları onu bu fikirdən çəkəndirməyə çalışırlar, danlayıb məzəmmət eləyirlər, ona tənə vururlar, ancaq o, əyanlara məhəl qoymayıb bərkədən qışqırır: "Bu saray mütləq açılmalıdır!" Onlar da sarayı açmamaq üçün özlərinin nə qədər qiymətli şeyləri varsa, hamısını, xəzinələrində olanları da ona bağışlayırlar, amma padşah rədd eləyir..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz yetmiş üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, padşahlığın bütün əhalisi əllərində puldan, cəvahiratdan nə vardisa hamısını padşaha bağışlayırlar ki, həmin sarayı açıdirmasın, amma padşah öz fikrindən əl çəkmir, qıfılları çıxartdırıb darvazanı açır. Padşah sarayda ata və dəvəyə minmiş ərəblərin şəkillərini tapır, görür onlar başlarına ucları sallanmış çalma, bellərinə qılnc bağlamışlar, əllərində uzun nizələr tutmuşlar. Padşah sarayda bir kitab da tapır, onu

¹ Əfsanəvi Ləbtayt şəhəri deyiləndə İspaniyanın qədim paytaxtı Tolodonun ətrafındakı qəsəbələrindən biri nəzərdə tutulur.

götürüb oxumağa başlayır, görür ki, orada yazılıbdır: “Bu darvaza açılan vaxt şəkillərdəkilərə oxşayan ərəb tayfaları ölkəni tutacaqlar; nobadə, nobadə, darvazanı açasız!”

O şəhər Əndəlusda idi. Təriq ibn Ziyad onu həmin ildə, Əməvi oğlanlarından Valid ibn Əbdülmölikin xilafəti vaxtı müharibə ilə almışdı, həmin padşahı da çox pis halda qətlə yetirmiş, onun ölkəsini talan eləmiş, arvadlarını, cavanlarını əsir almış, bütün var-dövlətini qəsb eləmişdi. Orada çox böyük bir xəzinə tapmışdı, xəzinədə mirvari, yaqut və daş-qasa tutulmuş yüz yetmişdən çox tac vardı, orada elə böyük saray görmüşdü ki, bu sarayın içində süvarilər nizə ilə vuruşa bilirdilər, o qədər qızıl-gümüş, qab-qacaq görmüşdü ki, onların sayı-hesabı yox idi. Məlum olur ki, orada Allahın peyğəmbəri Davud oğlu Süleymana mənsub (hər ikisinə Allah rəhmət eləsin!) bir miz var, həm də belə deyirlər ki, bu miz yaşıl zümrüddən idi, həmin miz indiyo kimi Rum şəhərində saxlanmaqdadır, üstündə də qızıl piyalələr, əqiq-dən qayrılmış nimçələr var. Həm də oradan yunan dilində qızıl voroqda yazılmış, qiymətli daşlarla bəzənmiş bir Zəbur surələri tapır. Bir kitab da tapır, o kitabda daşların və otların xeyrli xüsusiyyətləri barəsində, şəhərlərin, kəndlərin məziyyətləri barəsində, qızıldan və gümüşdən olan kimyəvi tərkiblərə dair elmlər barəsində, təlsimlər haqqında danışılır; başqa bir kitab da görür, bunda yaqutu, qiymətli daşları işləmək, zəhər və zəhər öleyhinə maddələr hazırlamaq sənəti nəgıl edilir, qururların, dənizlərin, ölkələrin və mədənlərin təsviri verilir. Həm də sarayda bir böyük otaq vardı ki, burada çoxlu iksir saxlanmışdı, bunun da bir dirhəmi minlərlə gümüş dirhəmi xalis qızıla döndərə bilərdi, özü də orada Allahın peyğəmbəri Davud oğlu Süleyman üçün (Allah ikisinə də rəhmət eləsin!) müxtəlif maddələrdən qayrılmış böyük, dəyirmi və çox qəşəng bir ayna tapır. O aynaya baxan adam yerin bütün yeddi iqlimini öz gözləri ilə görür¹. Sarayda başqa bir yer də tapır, görür ki, burada daş-qaşın sayı-hesabı yoxdur.

Dəvələri gətirib yükləyirlər, Təriq bunların hamısını əl-Valid ibn Əbdülmölikə aparır, ərəblər də həmin məmləkətin şəhərlərinə dağılışırlar, bu yer böyük ölkələrdən biri imiş, Ləbtayt haqqındakı rəvayət burada qurtarır.

Xəlifə Hışamla cavanın əhvalatı

Nəgıl eloyirlər ki, Əbdülmölik ibn Mərvanın oğlu Hışam¹ necə oldusa, ova çıxdı, birdən ceyran balası gördü, tazılarla bərabər ceyran balasının dalınca düşdü. Ceyran balasının dalınca düşdüyü vaxt rastına bədəvi ərəblərdən bir cavan çıxdı; oğlan qoyun otarırdı, Hışam ona dedi: “Ay cavan, sən qabağındakı o ceyran balası mənim olim-dən qaçıbdır”. Cavan ona tərəf dönüb dedi: “Ey yaxşılardan qədrini bilməyən, sən mono yalvarıcı nəzərlə baxdınsa da, amma mənə, adamı alçaldan dillə dindirdin! Danışmağın da zülmkar danışığıdır, rəftarın isə eşşək rəftarıdır”. Hışam dilləndi: “Ay bədəvi, mən sənə mənə tanımadın?” Cavan da dedi: “Mən sənə tanıdım, ancaq sən salam verməmiş sözbəşlədin, bununla da öz cahilliyini göstərdin!” Hışam ona dedi: “Ay bədəvi, mən Hışam ibn Əbdülmölikəm!” Bədəvi cavan da cavabında dedi: “Allah sənə vətəninədən dərdə baxsın, öləndə də gərbəgər olasan! Bu qədər çox danışdın, amma heç ehtiram göstərmədin!”

Xəlifə sözünü axıra yetirməmiş, qoşun əhli onu hər tərəfdən əhatə elədi, hamı bir ağızdan dedi: “Əssalamu-əleykum, ya əmirəlmöminin!” Hışam dedi: “Kəsin sosinizi, bu cavanı tutun!” Cavanı tutdular. Bu qədər ətənləri, vəzirləri, kübarları görəndə cavan onlara əhəmiyyət vermədi, kim olduqlarını soruşmadı, başını aşağı salıb Hışama çatandan yərə baxdı. O, başını aşağı salıb salamsız-kələmsiz, lal-dinnəz Hışamın qabağında dayandı. Nökrərdən biri ona dedi: “Ay ərəblərin iti, sən əmirəlmömininə niyə salam vermirsən?”

Cavan, nökrə tərəf dönüb kinlə dedi: “Ay eşşək palanı, mən uzaq yoldan gəliyəm, bir də mən pilləkənlə yuxarı qalxanacan tərlemişəm!” Hışam da qışqırdı (onun qəzəbi artmışdı): “Ay cavan, sənə ələlin yetişibdir ki, gəlib bura çıxmısan”. Cavan cavabında dedi: “Ey Hışam, Allaha and olsun, əgər qismətim az yaşamaqdırsa, onda onu artırmaq olmaz, sən deməklə mənim ömrüm nə zərər qədər artar, nə də azalar!” Ətənlərdən biri dilləndi: “Ay ərəblərin ən məlunu, yəni sən o mərəbəyə çatmısan ki, əmirəlmömininə cavab qaytarırsan?” Cavan da cavabında tələsik dedi: “Allah sənə lənət eləsin, sənə görəmin min belaya gələsən! Olmaya Allah-təalanın bu sözünü eşitməmişən: “Axirət

¹ Ərəb coğrafiyaşünasları yunanlardan sonra onlara məlum olan torpaqları yeddi uzun qurşağa və ya iqlimə (cənubdan şimala) böldürdülər.

¹ Hışam ibn Əbdülmölik (724-743) – Əməvilər sülaləsi xəlifələrindən.

gündə nə cavab verəcəksən?" Bu vaxt bərk qəzəblənmiş Hişam ayağa qalxıb dedi: "Cəllad, o cavanın başını hüzuruma gətir! O, heç kəsin ağlına gəlməyən şeylərdən çox danışır!"

Cəllad cavanı qətl xalçasının üstünə apardı, qılıncını siyirdi, sonin başın üstündə dayanıb dedi: "Ya əmirəlmöminin, bu sonin lovğalanan, qəbir evinə getməyə tələsən qulundur. Mən onun boynunu vursam, günah mənim boynumda qalmaz ki?" Hişam dedi: "Yox, qalmaz". Cəllad dübarə icazə istədi, Hişam yenə də onun boynunu vurmağa icazə verdi, cəllad üçüncü dəfə də icazə istədi, cavan başa düşdü ki, əgər Hişam bu dəfə də icazə versə, cəllad onun boynunu vuracaqdır. Cavan elə güldü ki, onun dişlərinin dibi də göründü. Hişam daha da qəzəblənib qışqırdı: "Ay cavan, mənə elə gəlir ki, sən dəlisen! Məgər görmürsən ki, bu dünyadan gedirsən? Necə cəsarət eləyib öz-özünü ələ salırsan?"

Cavan cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, əgər mənim ömrüm hələ qalıbsa, heç bir şey onu nə azalda bilər, nə də uzada bilər! Ancaq yadıma bir şey düşdü, mənə sən hər dəqiqə öldürə bilərsən, ona qulaq as". Hişam dedi: "Deginən, ancaq qısa elə".

Cavan belə bir şeir dedi:

"Deyirlər, bir şahın sığıdı çöldə,
Saldı caynağına boz bir sərcəni.

İti caynaqlarda çırpınan o quş,
Qopartdı yüz fəğan, çəkdi naləni:

"Sən mənə yeməklə kar aşmaz, – dedi –
Hanı məndə o can, doydursun səni?"

Şahin qəh-qəh çəkib güldü qürurla,
Sərcə uçub dedi: "İndi tut mən!"

Hişam da gülüb ucadan dedi: "Allahın rəsulu Məhəmməd peyğəmbərlə qohumluğuma and içirəm (Allah ona rəhmət eləsin!), əgər cavan lap əvvəldə bu sözləri desəydi, özü də xilafətdən kiçik nə istəsəydi, vallah ona verərdim! Ay nökr, onun ağzını ləl-cəvahirlə doldur, ona yaxşı bəxşiş ver!"

Nökr də bədəvi ərəbə çox yaxşı bəxşiş verdi, o da öz yoluna düzəlib getdi.

İbrahim ibn əl-Mehdinin əhvalatı

Yaxşı nağıllardan biri də budur: xəlifəlik Harun ər-Rəşidin oğlu əl-Məmunun əlinə keçəndə əmisi İbrahim¹ ibn əl-Mehdi ona biət etməyib ər-Rey² getdi, orada özünü xəlifə elan elədi. O, bir il on bir ay on iki gün xəlifəlik elədi, qardaşı oğlu əl-Məmun da hələ onun qayıdıb gəlməyindən ümidini kəsmirdi, gözləyirdi ki, o qayıdıb icmanın yoluna gələcək, başqaları ilə birləşəcək. Əl-Məmun onun qayıdıb gəlmədiyini görəndə süvari və piyada qoşunu ilə ər-Rey yürüş eləyib İbrahimi axtarmağa başladı. Bu xəbər İbrahimi çatanda, o öz canının hayına qalıb, nəçar Bağdada qaçdı, orada gizləndi. Əl-Məmun da İbrahimin yerini öyrənib xəbər verən adama yüz min dinar bəxşiş təyin elədi.

İbrahim deyirdi: "Bu mükafatın təyin olunduğunu eşidəndə mən öz canım üçün qorxmağa başladım..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz yetmiş dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, İbrahim deyirdi: "Bu mükafatın təyin olunduğunu eşidəndə, mən öz canım üçün qorxmağa başlayıb, nə eləyəcəyimi bilmədim. Günortaçağı təgyir-libas, təgyir-sifət olub evimdən küçəyə çıxdım, haraya gedəcəyimi bilmirdim, çarəm olmadığı üçün dedim: "Doğrudan da biz Allah bəndələriyik, əvvəl-axır da onun yanına qayıdacağıq. Özüm-özümü məhv elədim! Əgər öz gəldiyim yolla qayıtsam, məndən şübhələnelər,

¹ İbrahim ibn əl-Mehdi (1774-839) – xəlifə Harun ər-Rəşidin qardaşıdır; qardaşı oğlu əl-Məmunun (813-cü ildən 833-cü ilədək xəlifəlik etmişdir) taxt-tacına qısa müddət ərzində yiyələnmişdir. İbrahim görkəmli dövlət xadimi olmayıb musiqi və nəzm sahəsində çox bilikli və məşhur idi.

² ər-Rey şəhəri (XIII əsrdə dağıdılmışdır). İranın şimal-qərbində, indiki Tehranın yaxınlığında olmuşdur.

çünkü təgyir-libasam". Kūçənin başında bir qara qul gördüm, öz evinin qapısında durmuşdu, ona yaxınlaşıb soruşdum: "Sənin elə bir yerin varmı ki, mən orada bir saatlığa gizlənə bilim?" Qul: "Bəli" deyib darvazasını açdı. Mən təmiz evə girdim, oraya həsir salınmışdı, dəri mütəkkələr qoyulmuşdu, qul mənə evə saldı, qapını bağlayıb getdi. Mənsə şübhələndim ki, yaqin o, mənə görə təyin olunan mükafatdan xəbərdardır, özü də belə fikirləşdim: "O getdi mənim burada olduğumu xəbər verə!" Bədənim od tutub yanmağa başladı, elə bil mənə qaynar qazana salmışdılar, öz işim barəsində ağıma cürbəcür fikirlər gəlirdi. Bu vaxt birdən qara qul içəri girdi, yanında da bir hambal. Hambal lazım olan hər şey gətirmişdi: çörək, ot, təzə qazanlar, onlara aid başqa şeylər, təzə parç, təzə kuzələr. Qul hambalın gətirdiklərini alıb yerə qoyandan sonra mənə dedi: "Qoy mənim canım səndən ötrü girov olsun! Mən qanalanam, bununla çörəyimi çıxarıram, özü də bilirəm ki, sən sənətimə görə məndən iyirənməzsən. Bu şeylərə heç kəsin əli dəyməyib, onları sənə gətirmişəm. Necə xatirin istəyirsə, elə də elə".

İbrahim də deyirdi ki, mən acından ölürdüm, durub özümə xörək bişirdim, özü də elə bir xörək ki, ömrümdə belə bir şey yeməmişdim. Doyunca yeyəndən sonra qara qul mənə dedi: "Ay ağa, Allah mənə sənə girov qul eləsin! Şərab istəyirənmimi? Şərab ruhunu oxşar, dər-d-qəmini dağıdır". Bu qanalanla dostlaşmaq istədiyim üçün dedim: "Pis olmaz, gətir!" Qara qul hələ əl dəyməmiş təzə şüşə qablar, ətirli kuzə gətirib dedi: "Ürəyin necə istəyirsə, götür eləcə də süz!"

Mən də şərabı kamali-qayda ilə süzdüm, qara qul mənə təzə piyalə, meyvə, təzə saxsı qablarda çiçəklər də gətirəndən sonra dedi: "Mənə izin verərsənmi keçib bir tərəfdə tək əyləşim, evimə gəldiyinə, bir də sağ-salamat olmağına görə şərab içim?" Mən də dedim: "Özün bilən yaxşıdır, necə kefin istəyir, elə də eləginən". Bunu deyib mən içdim, qara qul da içdi. Hiss elədim ki, şərab bizi tərpedir. Qanalan balaca sərdaba gedib qızıldan qurşaq çökilmiş bir ud gətirdi, sonra mənə dedi: "Ay ağa, mən elə bir mənəbə sahibi deyiləm ki, səndən oxumağı rica eləyəm, amma sən çox mərd adam olduğuna görə mənə borclusan, əgər sən öz quluna hörmət eləməyi lazım bilsən onda görək mənim sözümü yerə salmayıb oxuyasan".

Məni tanıdığını heç ağıma gətirməyib ondan soruşdum: "Sən haradan bildin ki, mən yaxşı oxuyuram?" Qara qul da cavabında dedi: "Həmd olsun Allaha. Ağamız xanəndə kimi çox məşhurdur! Sən mənim dünənki xəlifəm, ağam İbrahim ibn əl-Mehdisən ki, onun başı üçün əl-Məmun yüz min dinar mükafat təyin eləyibdir, ancaq məndən sənə belə gəlməz, arxayın ol".

İbrahim deyirdi ki, qara qulun sözünü eşidəndə gözlərim hədəqə-sindən çıxdı, sonra onun alicənab olduğunu güman eləyib sakit oldum, arzusunu yerinə yetirməyə razılıq verdim.

Udu götürdüm, kökləyib oxumağa başladım, bu vaxt oğlumdən, ailəmdən ayrı düşdüyümü fikirləşib dedim:

"Yusif zindandan xilas eləyib,
Əziz kəslərinə yetirən Allah

Bizi də qurtarar bu ayrılıqdan,
Mən ona, bir ona gətirdim pənah".

Qara qul həddindən artıq şadlandı, həyat ona çox xoş göründü (amma deyirlər ki, İbrahim qara qula: "Ay oğlan, qatırı yəhərle!" deyəndə, qonşular eşidib şad olmuşdular). Qara qul xoşhallandı, şad olub dedi: "Ay ağa, mən bu sənət adamlarından olmasam da, icazə verərsənmi ağıma gələn bir şeyi oxuyum?" Mən də cavabında dedim: "Oxu, sən çox nəzakətli, xeyirxah adamsan, bu da onun əlamətidir". O, udu götürüb oxumağa başladı:

"Gecələr uzanıb – dedim dostlara;
Dedilər: "Bizimçün qısadır gecə".

Yaqin ki, çox şirin yatırırlar onlar,
Mənsə göz yummuram, səfəq sökünce.

Eşqə düşən gündən, gecə zülməti
Onlara dinclikdir, mənə işgəncə.

Eşqin beləsinə tutulsaydılar,
Əziyyət çəkərdi onlar da mənə".

Mən ona dedim: "Ay mənim dostum, sən elə yaxşı oxudun ki, daha nə deyim; ürəyimdəki dər-d-qəmi dağıtdın. Beləsindən birini də oxu!" Qara qul belə bir şeir oxudu:

"Əğyar tənəsindən qorxmayan kəsin
Gözlərdə əyninə geydiyi əbə.

Yar bizi danlayır – biz azıq, deyə,
Ləyaqət rəmzidir, deyirəm, bu da.

Biz azıq, amma var yaxşı qonşumuz,
Çoxunun qonşusu gədadır, gəda.

Biz eyib bilmirik Səlu tayfası?
Əmir tayfasilə edərsə dava.

Ölüm arzulayıb tez ölürük biz,
Onların ömrünü uzadır Xuda.

İnana bilmirik biz adamlara,
Həm bizə inanır onlar, həm yada".

İbrahim deyirdi ki, qara qulun ağzından bu şəri eşidib mən həddindən artıq təəccübləndim, çox şad oldum, bundan məst olub yatdım, bir də axşam namazından sonra yuxudan ayıldım. Üzümü yudum, bu qanalan adamın böyük ürək sahibi olması, özünü yaxşı aparmaq bacarığı barəsindəki fikrimə qayıtdım, onu yuxudan oyatdım, qızıl kisəsini qara qula tərəf atıb dedim: "Səni Allaha tapşırıb gedirəm! Səndən rica eləyirəm, bu kisədəkini götür, istədiyin dərdinə xərclə, bu qorxudan xilas olub təhlükədən azad olandan sonra sənə böyük bir bəxşiş verəcəyəm".

İbrahim deyirdi ki, ancaq qara qul kisəni götürmədi, onu mənə qaytarıb dedi: "Ay ağa, biz yoxsulların sizin gözünüzdə qiyməti yoxdur, ancaq qəzavü-qədər səni mənə rast gətirib, qonağım olmusan, bundan ötrü mən səndən pul ala bilərəmmi? Əgər sən mənim dediklərimə razı olmasan, pul kisəsini bir də mənə qaytarsan, özümü öldürərəm".

İbrahim də deyirdi: "Mən də pul kisəsini paltarımın qolunda gizlədib (onu aparmaq da mənim üçün ağır idi)..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb, nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki iki yüz yetmiş beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, İbrahim ibn əl-Mehdi deyirdi: "Mən də pul kisəsini paltarımın qolunda gizlədib (onu aparmaq da mənim üçün ağır idi) oradan getdim. Mən evin darvazasına çatanda qara qul mənə dedi: "Ay ağa, başqa yerdənsə,

burada daldalanmaq sənin üçün yaxşıdır, özü də səni yedizdirmək ağır deyil; Allah dadına çatana kimi gəl mənim evimdə qal!"

Mən dönüb dedim: "Bu şərtlə qalaram ki, sən bu pul kisəsini götürüb içindəkiləri xərcləyəsən". Qara qul bu şərtə razı olduğunu bildirdi, mən bir neçə gün onun evində qalıb çox xoş, şirin günlər keçirdim, amma o həmin pul kisəsindən heç nə götürmədi. Mən onun himayəsində gün keçirib, onu xərəcə salmağı, ona zəhmət verməyimi eyib hesab eləyib utandığım üçün ayağıma nələyin geydim, izar bürünüb evindən getdim. Ancaq yola çıxandan sonra məni bərk qorxu götürdü, körpüdən keçmək üçün yollandım, gedib su səpilmiş bir yerə çatdım.

Birdən vaxtı ilə mənə xidmət eləyən bir əsgər məni gördü, o məni tanıyıb qışqırdı: "Əl-Məmunun axtardığı adam budur!" Beləcə, bu adam yaxamdan yapışdı; can şirindir, işi belə görəndə mən başqalarına da ibrət olmaq üçün onu atlı-zadlı itələyib yerə yıxdım, həmin yer sürüşkən idi, adamlar tələsik onun yanına yüyürdülər. Mən isə tez oradan uzaqlaşdım, körpünü keçib tanımadığım bir küçəyə çıxdım. Gördüm burada bir evin darvazası açıqdır, içəridə bir xanım var. Yaxınlaşıb ona dedim: "Ay xanım, bu lənətə gəlmişlərdən mənim canımı qurtar, mən qorxmaq adamam". Xanım cavabında dedi: "Xoş gəlmisən, səfa gətirmisən, buyur içəri!" Bunu deyib, məni otağa apardı, altına döşək salıb, yemək gətirdi. Sonra da mənə dedi: "Qorxub eləmə, heç kim səndən xəbər tuta bilməz!" Elə bu vaxt darvazanı bərk döyməyə başladılar. Xanım həyəte çıxıb darvazanı açdı. Bir də gördüm ki, körpüdə itələyib yıxdığım adam içəri girdi, özü də onun başı sarınmışdır, pal-paltarı qanlıdır, atı da yanında yoxdur. Xanım soruşdu: "Bəri bax, sənə nə qəza üz veribdir?" Əsgər də dedi: "Mən həmin cavanı tutmuşdum, amma əlimdən çıxıb qaçdı".

Əhvalat necə olmuşdusa, başı sarıqlı adam eləcə də xanıma nağıl elədi, xanım bir parça çıxartdı, onu çırpdı, əsgərin başını bağladı, sonra ona yer saldı, əsgər yatağa uzandı. Xanım yerindən qalxdı, mənə tərəf gəlib dedi: "Zənnimcə, sən elə əsgərin dedişi adamsan". Mən də ona dedim: "Bəli, həmin adamam". Onda xanım dedi: "Arxayın ol, sənə xəter dəyməyəcək". Bunu deyib mənə hörmət eləməyə başladı.

Mən üç gün o arvadgildə qaldım, sonra o mənə dedi: "Bu adamdan sənə xəta toxunacağından qorxuram: nə qədər ki, o sənin barəndə heç nə bilmir, ondan qorxmağını başa düşməyibdir, qaç canını qurtar". Mən də gecəyəcən gözleməyi ondan xahiş elədim, arvad dedi: "Eybi yoxdur, gecəyəcən qal!"

Elə ki gecə oldu, mən arvad libası geyib onun evindən çıxdım. Mən azad elədiyim bir kənin evinə gedib çatdım. O məni gören kimi ağlamağa, Allah-təalaya dua eləməyə başladı ki, məni belədən xilas eləsin. Bu xanım da məni qonaq eləmək üçün, deyəsən yaxşı niyyətlə çıxıb bazara getdi. Mən hələ özümə gəlməmişdim ki, bir də gördüm mosullu İbrahim¹ öz xidmətçiləri, əsgərləri ilə gəlir, qabaqlarında da bir xanım.

Mən ona baxdım, birdən gördüm ki, evində olduğum həmin xanımdır, yəni azad elədiyim kənizdir, onların qabağına düşüb gəlir, demə gedib məni onlara satıb. Ölümlümü gözümün qabağına gətirdim, məni eləcə arvad paltarında əl-Məmunun yanına apardılar. O, əyanların hamısını çağırırdı, əmr elədi ki, məni onun hüzuruna aparsınlar. Onun hüsuruna çatanda mən ona xəlifə kimi salam verdim, ancaq o, ucadan dedi: "Allah sənə xoş gün verməsin, ömrünü uzun eləməsin". Mən onun cavabında dedim: "Ya əmirəlmöminin, cəza verməyə tələsmə, intiqam sahibinin ixtiyarında cəza vermək də var, rəhm eləmək də, amma möminliyə yaraşan rəhmdir, Allah mənə ən böyük günah nəşib elədiyi kimi, sənə də ən böyük günahı bağışlamaq ixtiyarı verib. Əgər sən mənim cəzamı versən, haqqınadır, yox, əgər bağışlasan, mərhəmətindəndir".

Sonra mən belə bir şeir oxudum:

"Bilirəm günahım böyükdür, amma
Sən daha böyüksən, adil hökmdar.

Məni məhrum etmə ədalətdən,
Mərhəmət dəryandan etmə gəl kənar.

Mən qeyb eylədimse ləyaqətimi,
Böyük olduğunu sən elə aşkar".

İbrahim nağıl eləyib deyirdi: "Əl-Məmun da başını qaldırıb mənə sarı baxdı, mən tələsik bu beytləri dedim:

"Mənim işlədiyim bu günah mənə,
Bağışlamaq isə yaraşır sənə.

¹ Mosullu İbrahim (742-804) – xəlifələr: Mehdi, Hadi və Harun ər-Rəşidin dövründə yaşamış məşhur xanəndə və çalğıçdır, onun adının bu nağılda çəkilməsi anaxronizmdir, çünki mosullu İbrahim burada təsvir olunan hadisələrdən çox-çox qabaq vəfat etmişdir.

Əgər əfv eləsən – ədalətlisən,
Əgər cəza versən – adilsən yenə".

Əl-Məmun başını aşağı salıb dedi:

"Yaxın həmdəminin qəsdı budur: mən
Qəzəb sellərində tamam qərq olam.

Keçirəm suçundan; öldürsəm onu,
Qorxuram ömürlük həmdəmsiz qalam".

İbrahim deyirdi: "Bu sözləri eşidəndə, gördüm ki, onun eyni açıldı, mərhəmətinin xoş ətrini duydum, əl-Məmun da üzünü oğlu əl-Abbasa, qardaşı Əbu İshaqa, öz yaxın adamlarının hamısına tutub soruşdu: "Bu barədə sizin fikriniz nədir?" Onların hamısı ona məsləhət gördülər ki, məni öldürsün, təkcə məni necə öldürməklə razı deyildilər.

Əl-Məmun Əhməd ibn Xaliddən¹ soruşdu: "Əhməd, sən nə deyirsən?" O cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, əgər sən onu öldürsən, onun kimiləri öldürən sənə kimisini tapmaq olar, amma bağışlasan, onun kimi bir günahkarı bağışlayan sənə kimisini tapa bilmərik..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz yetmiş altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət edirlər ki, əmirəlmöminin əl-Məmun Əhməd ibn Xalid bu sözlərini eşidəndə, başını aşağı salıb şairin bu beytini dedi:

"Öz xalqım öldürdü öz qardaşımı,
Ox atdım, qayıdıb özümə dəydi".

Sonra o, şairin belə bir şeirini də dedi:

¹ Əhməd ibn Xalid (daha doğrusu: ibn Əbu-Xalid) – əl-Məmunun vəziridir, ona böyük təsiri olmuşdur.

"Bağışla dostunu – yanılaraq o,
Sənə düzgün cavab verməsə əgər.

Demə, bu yaxşılıq biləndir, o yox,
Kim olsa, sən ona rəhmni göstər.

Unudub insafı amansız olma,
Əyri yol tutubsa əgər bir nəfər.

Bir xalça üstündə görürsən bəzən
Yaxşılıq nəqş olub pislə bərabər.

Əgər salsan yada bir qərinəni,
Həm şəkər görürsən onda, həm zəhər.

Barlı bir ağacı gözdən keçirtsən,
Görürsən tikanla barı bərabər.

Tapılmaz cahanda eybsiz insan,
Əkiz doğulubdur, bil, xeyirlə şəf.

Nə qədər çoxalıb yolundan azan,
Əsrin övladına yaxşı sal nəzər".

İbrahim ibn əl-Mehdi deyirdi: "Bu şəri ondan eşidəndə, mən başımdan mərfəci götürüb, ucadan: "Allahu-əkbər!" deyib Allah-təalaya şükür elədim, ona dua elədim, sonra dedim: "Allaha and olsun, əmirəlmöminin məni bağışladı!" Xəlifə dilləndi: "Ay əmi, sənə zaval yoxdur!" Mən də yalvara-yalvara dedim: "Ya əmirəlmöminin, mənim günahım elə böyükdür ki, günahımdan keçməyi heç dilimə gətirə bilmədim, sənin günahımdan keçməyin elə böyük mərhəmətdir ki, onun müqabilində dilim quruyub, söz tapa bilmirəm".

Mən avazla bu şəri oxumağa başladım:

"Seçib insanlarda yaxşı nə varsa,
Yeddinci imama¹ bəxş edib Allah.

Həminin qəlbində qorxun var sənin,
Həmiyə arxasan, həmiyə pənah.

¹ Burada "imam" sözü xəlifə mənasındadır. Əl-Məmun Abbasilər sülaləsinin yeddinci xəlifəsidir.

Mən qulaq asmadım deyilənlərə,
Əyri yola çəkdi qəlbimi tamah.

Minnetçi əfvimi xahiş etmədən
Dedin, bağışlansın etdiyim günah.

Atasız qoymadın balalarımı,
Çəkəsi olmadı anaları ah".

Əl-Məmun da dedi: "Bütün rəhmdillərin rəhmdili, dua-sənamız olan peyğəmbərimiz Həzrət Yusifin dediyi: – Həmin gündən sənə ibrət dərsi yoxdur – sözlərini təqlidən deyirəm: ya əmi, sənə bağışlayıram, bütün əmlakını, malikanəni özünə qaytarıram, get, sənə zaval yoxdur!"

Mən də səsimi qaldırıb dua elədim:

"Şirin həyatımı qaytardın mənə
Mal və pulumu da qaytardın hətta.

Mal nədir, pul nədir, şirin canım da
Olaydı kaş sənənin yolunda fəda.

Nəyim var – sənindir, sənə borcluyam,
Səni azad edib hər borcdan Xuda.

Qədrini bilməsəm bu yaxşılığın
Haqqı var, qınasın məni el-oba".

Əl-Məmun da İbrahimə lütf elədi, hörmət və ehtiram göstərərək dedi: "Ya əmi, Əbu-İshaqla əl-Abbəs məsləhət görürdülər ki, səni öldürüm". Mən dedim: "Ya əmirəlmöminin, onlar sənə xeyirxah məsləhətçiləridir, amma sən öz ləyaqətini göstərdin, mən qorxduğum şeyi kənara qoyub, ümid bağladığım işi gördün". Əl-Məmun dedi: "Ya əmi, sənə ümrəxahlığın mənə kinimi yox elədi, sənə günahından keçirəm, özü də məzəmmət də eləmirəm ki, əzab çəkəsən".

Əl-Məmun üzüstə düşdü, sonra başını qaldıraraq soruşdu: "Ya əmi, bilirsenmi mən nə üçün üzüstə düşdüm?" Mən cavabında dedim: "Yəqin düşməni sənənin əlinə verdiyinə görə Allaha minnətdarlıq eləyib üzüstə düşdün?" Əl-Məmun dedi: "Yox, istədiyim o deyildi, mən Allaha ona görə dua eləyirdim ki, səni bağışlamaq, mərhəmətli olmaq üçün ürəyimə rəhm saldı. İndi başına gələn əhvalatı mənə danış".

Mən başıma gələn qəzavü-qədəri, qanalanla da, əsgərlə də, onun arvadı ilə də, məni göstərüb ələ verən azad kənizlə də baş verən əhvalatı ona nağıl elədim. Əl-Məmun buyurdu ki, kənizi gətirsinlər (kəniz də evində oturub, bəxşiş göndərəcəklərini gözləyirmiş).

Arvad xəlifənin hüzuruna gətiriləndə əl-Məmun soruşdu: "Səni nə vadar elədi ki, öz ağa ilə belə rəftar elədin?" Arvad onun cavabında dedi: "Tamah". Xəlifə yenə ondan soruşdu: "Sənin ərin və uşağın varmı?" Arvad dedi: "Xeyr, yoxdur". Xəlifə əmr elədi ki, ona yüz qamçı vursunlar, sonra da ömürlük zindana salınsın. Bir də buyurdu ki, əsgəri öz arvadı ilə bərabər, bir də qanalanı gətirsinlər. Onları da gətirdilər. Əl-Məmun əsgərdən belə hərəkət eləməyinin səbəbini soruşdu. Əsgər cavabında dedi: "Pula hərislik". Əl-Məmun dedi: "Sən görək qanalan olasan". Əl-Məmun əmr elədi ki, onu aparıb qanalanın dükanına qoysunlar, orada qanalmağı öyrənsin, amma əsgərin arvadına ehtiram göstərüb tapşırı ki, onu saraya aparsınlar. Hökmdar dedi: "Bu arvad ağıllı arvaddır, mühüm işlərdə lazım olar".

Sonra hökmdar üzünü qanalanla tutub dedi: "Sən elə bir alicənablıq göstəribsən ki, sənə görə daha artıq hörmət eləyək". Bunu deyib, əmr elədi ki, əsgərin evi, malı-mülkü ona verilsin; sonra buyurdu ki, ona bir dəst layiqli libas, üstəlik hər il on beş min dinar pul verilsin".

Əbu Kilabının oğlu Abdullahın ahvalatı

Nağıl eləyirlər ki, Abdullah ibn Kilaba öz qaçmış dövlərini axtarmaq üçün getdi. O, Yəmənin boş səhralarını, Səbə¹ torpaqlarını dolana-dolana gəlib böyük bir şəhərə çatdı, şəhər dövrələmə qala içində idi, qalanın da ortasında göyə yüksələn hündür saraylar vardı. Abdullah şəhərə yaxınlaşanda fikirləşdi ki, burada camaat olar, dövlətləri onlardan soraqlaşar, odur ki, Abdullah düz ora yollandı. Ancaq şəhərə çatanda gördü ki, şəhər bomboşdur, burada ins-cins yoxdur.

Abdullah deyirdi: "Mən də dövədən düşdüm..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz yetmiş yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Abdullah ibn Əbu Kilaba deyirdi: "Mən mayamdan düşdüm, onu çidəladım, özümə ürək verib şəhərə girdim, qalaya yaxınlaşdım. Qoşa qala qapısı gördüm. Bu qapılar elə böyük, elə uca idi ki, dünyada onların tay-bərabəri yox idi. Darvazalara cürbəcür – ağ, qırmızı, yaşıl rəngli qiymətli qas-daşdan, yaqutdan bəzək vurulmuşdu. Mən bunları görəndə mat qaldım, mənə elə gəldi ki, burada hər şey çox böyükdü. Mən qorxa-qorxa, çəsmiş halda qalaya girdim, gördüm ki, bu qala elə bil şəhərdir, elə genişdir ki, ucu-bucağı görünmür. Orada uca saraylar, hər bir sarayda mənzillər var, hamısı da qızıldan, gümüşdən tikilib, mirvariden bəzək vurulubdur. Bu saray qapılarının tayları da qala darvazasının

¹ Səbə – Conub-qərbi Ərəbistanda möhsuldarlığı və var-dövləti ilə şöhrət tapmış vilayətdir, orada yaşayan tayfa da həmin adı daşıyır. Hələ eramızdan əvvəl VIII-VI əsrlərdə dünyada ədviyyat, kond təsərrüfatı möhsulları və qiymətli daşlar ticarəti səbəhlərin olində cəmlənmişdi. Hindistana dəniz yolunun açılması başqa ərəb qəbiləsinin – dənizçi Ximyarilərin toroqqisinə sobob olmuşdu, bu isə səbəhlərin ticarət qüdrətini zəiflətməmişdi.

tayları kimi gözəldir. Orada yerə iri mirvarilər, müşk dənələri, ənbər, zəfəran səpilibdir. Şəhərin içrilərinə gedib orada bir nəfər də olsun bəni-adəm görməyəndə az qaldım ağlımı itirəm, qorxudan öləm. Ən uca otaqlardan, saraylardan baxanda gördüm ki, onların altı ilə çay axır, şəhərin meydanlarında barlı ağaclar, hündür xurma ağacları var; özü də mülklərin bir kərpici qızıldandır, bir kərpici gümüşdən. Onda mən öz-özümə dedim: “Şübhə yoxdur ki, bura, o dünyada vəd olunan behiştin özüdür ki var!”

Mən başladım qumun içində mirvari və müşk yığmağa, nə qədər ki, götürə bilərdim yığdım, öz məmləkətimə qayıdıb adamlara bu barədə xəbər verdim.

Bu xəbər gedib Müaviyə ibn Əbu Sufyana¹ çatdı, həmin vaxtda o, Hicazda xəlifə idi. Xəlifə də Yəmənin Səna şəhərindəki valisinə məktub yazıb göndərdi ki, həmin adamı öz yanına çağırıdır, bu işin həqiqətini öyrənsin. Müaviyənin valisi də mənə yanına çağırıdır xəbər tutandan sonra soruşdu ki, başıma gələn əhvalat nədir. Mən də gördüklərimi ona nağıl elədim. Vali mənə Müaviyənin yanına göndərdi. Gördüklərimi Müaviyəyə də danışdım, ancaq o, dediklərimə şübhə elədi. Belə olanda, mirvarilər, ənbər, müşk, zəfəranı ona göstərdim. Onlar ətirilərini hələ bir qədər saxlamışdılar, təkcə mirvarinin rəngi dəyişmişdi, azca saralmışdı...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki iki yüz yetmiş səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Abdullah ibn Əbu Kəlabə deyirdi: “Təkcə mirvarinin rəngi dəyişmişdi, azca saralmışdı”. Müaviyə ibn Əbu Sufyan da mənə mirvarilər, müşk dənələrini, ənbəri görəndə heyran qaldı, Kəəb əl-Əxbərin² yanına

¹ Müaviyə ibn Əbu Sufyan – Əməvilər sülaləsindən birinci xəlifədir (661–680-ci illərdə hökmranlıq etmişdir).

² Kəəb əl-Əxbər (“rəvvin Kəəb”) – İslam dinini qəbul etmiş yəmənlilik yəhudidir: o, qədim əfsanələrin böyük bilicisi hesab edilirdi, Müaviyənin taxta çıxmasından neçə il əvvəl vəfat etmişdir.

adam göndərdi, onu hüzuruna çağırıdır dedi: “Ay Kəəb əl-Əxbər, səni çağırırdım ki, yoxlamaq istədiyim işi aşkar eləyəsən, ümid-varam ki, səndən düzgün məlumat alaram”. Kəəb əl-Əxbər də dedi: “Ya əmirəlmöminin, buyurun, mən qulluğunuzda hazıram”.

Müaviyə dedi: “Sən belə bir şəhər olduğunu bilirəm ki, o, qızıldan və gümüşdən tikilmiş ola, oradakı imarətlərin sütunları qiymətli qaş-daşdan, yaqutdan, qumu mirvaridən, müşk dənələrindən, ənbər və zəfərardan ola?” Kəəb cavabında dedi: “Bəli, ya əmirəlmöminin, ora çoxsütunlu İrəmdir¹, yer üzündə onun tay-bərabəri yoxdur, onu böyük Adın oğlu Şəddad tikdiribdir”.

Müaviyə dedi: “Onun barəsindəki rəvayətlərdən bizə bir şey danış”.

Kəəb əl-Əxbər dedi: “Böyük Adın iki oğlu vardı: birinin adı Şədid, o birinin adı Şəddad idi. Ataları vəfat eləyəndən sonra məmləkətlərə Şədid ilə qardaşı Şəddad padşahlıq eləyirdilər, özü də yer üzündə elə bir padşah yox idi ki, onlara itaət etməsin. Şədid ibn Ad da vəfat eləyir, ondan sonra qardaşı Şəddad hökmər olur, o isə qədim kitabları oxumağı sevirdi. Bu kitabları oxuyanda görür ki, orada o dünyə və behiştin, qəslərin, otaqların, ağacların, meyvələrin və behiştə olan başqa şeylərin adları çəkilir. Şəddad belə bir xəyalə düşür ki, yer üzündə buna bənzər bir şey tikdirsin. Onun itaətində yüz min padşah, hər padşahın da itaətində yüz min hakim vardı, hər bir hakimə də yüz min qoşun tabe idi. Şəddad onların hamısını hüzuruna çağırıdır deyir: “Mən qədim kitablardan və nağıllardan bilirəm ki, o dünyada behişt vardır, mən də yer üzündə belə bir behişt düzəltmək istəyirəm. Gedin bir geniş düzənlik tapın, orada mənə üçün bir şəhər saldırın ki, evləri qızıldan, gümüşdən olsun, onun qumu qaş-daşdan, yaqutdan və mirvaridən olsun. Bu şəhərdə göyə yüksələn sütunlar qaş-daşdan düzəldilsin, şəhər evləri başdan-başa saraylar olsun, sarayların da üstündə küləfrəngi olsun, küçələrə, meydanlara meyvələr yetişmiş hər cür meyvə ağacları əkdirin, ağacların dibi ilə qızıl və gümüş borulardan su arxları çəkdirin”. Bunları eşidənlərin hamısı ona deyir: “Bu təsvir elədiklərini biz necə düzəldə bilərik, o qaş-daş, yaqutu, mirvarini biz haradan tapaq?” Onda Şəddad onlardan soruşur: “Məgər siz bilmirsiniz ki, yer üzündəki padşahların hamısı mənə itaətim altındadır, özü də yer üzündə heç kəs mənə iradəmə zidd etməz?” Onlar bir ağzıdan cavab verib deyirlər: “Bəli, bilirik”.

¹ Quranda adı çəkilən əfsanəvi İrəm şəhəri barədə həddindən artıq əfsanə yayılmışdır, onun bir variantı bu nağılda verilmişdir.

Şəddad da deyir: "Qaş-daş, yaqut, mirvari, qızıl və gümüş mədənlərinə gedin, onları yığın, bacarığınızı əsirgəməyin, özü də heç kəsə nə rəhm eləyin, nə də yazığınız gəlsin, kimdə qaş-daş varsa, əllərindən alın. Dediyyəmi eləməsəz, vay halınıza!"

Şəddad bütün məmləkətlərdəki padşahlara namə yazıb əmr eləyir ki, hərə öz camaatından bu cür daşları yığsın, mədənlərə yollanıb lap dənizlərin dibindən də olsa qaş-daş çıxartsınlar.

İyirmi il müddətində bu şeyləri yığıb cəm eləyirlər, yer üzündə hökmranlıq eləyən padşahların sayı isə üç yüz altmış nəfər idi. Sonra Şəddad əmr eləyib bütün məmləkətlərdən, bütün torpaqlardan ölçü işini bilənləri, aqıl adamları, fəhlələri, sənətkarları toplayır, onları düzlərə, səhralara, məmləkətlərə, vilayətlərə – hərəni bir tərəfə göndərir, onlar da bir səhraya çatırlar, axtarib dərə-təpəsiz, düzən, geniş bir yer tapırlar. Özü də görürlər ki, orada axar balaca çaylar, su arxları var. Bunu görəndə adamlar deyirlər: "Şahın bizə buyurduğu, tapmağı əmr elədiyi həmin yerin nişanələri burada var".

Onlar başlayıb yer üzünün padşahı Şəddadın əmr elədiyini bu yerdə eninə, uzununa tikməyə, arxlar üçün borular salırlar, deyilən kimi sütunlar qururlar. Vilayətlərin də şahları həmin şəhərə səhralardan, düzlərdən dəvələrlə, dəryalardan iri gəmilərlə yaqut, qaş-daş, mirvari, irili-xırdalı aqiq və qızıl-gümüş göndəririlər. Bunlardan həmin yerə o qədər gətirirlər ki, nə dillə demək, nə saymaq, nə də hesabına getmək mümkün idi.

Onlar şəhəri çox uzun müddətə tikirlər; elə ki şəhəri tikib qurtarırlar, şahın yanına gəlib şəhərin hazır olduğunu ona xəbər verirlər. Şah deyir: "Gedin şəhərin qabağında möhkəm, alınmaz, çox hündür bir qala, qalanın da dövrəsində min saray tikin, özü də hər saraydan min bayraq asın, belə ki, sarayların hərəsində bir vəzir olsun".

Onlar həmin saat qayıdıb deyiləni tikməyə girişirlər, bu işi iyirmi ilə başa vururlar. Bundan sonra Şəddadın yanına gəlib tapşıracağı işi görüb qurtardıqlarını ona xəbər verirlər. Şəddad vəzirlərinə (min vəzir varmış), həm də yaxın adamlarına, etibar elədiyi sərkərdə və qoşun əhlinə fərman verir ki, dünyanın şahı Ad oğlu Şəddadın başçılığı ilə tikilmiş çoxsütunlu İrəm şəhərinə səfərə hazırlaşsınlar. Bir də əmr eləyir ki, öz arvadlarından, hərəmxanasındakı qul-qaravaşlarından kim bu səfərə çıxmaq istəyirsə, hazırlaşsın. Onlar iyirmi il səfərə hazırlaşmaqla məşğul olurlar, bundan sonra Şəddad öz qoşunu ilə İrəmə yollanırlar...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

279-cu gecə

Elə ki iki yüz yetmiş doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şəddad ibn Ad məramına çatdığı üçün qoşunu ilə şad-şadyana yola düşür. Şəddad ta çoxsütunlu İrəmə bir mənzil qalana kimi gedir.

Allah ona və onunla bir yerdə olan mürtədlərə nifrən eləyib onların hamısına qəhr eləyir, nə Şəddad gedib o şəhərə ayaq basa bilər, nə də onunla gedənlər, Allah həmin şəhərə gedən yolu yerlə yeksən eləyir. Şəhər də necə var məhsər gününə kimi eləcə boş qalacaqdır".

Kəəb əl-Əxbər bu nağılı danışanda Müaviyə çox təəccüb qaldı, sonra soruşdu: "Həmin şəhərə gedə bilən insan olar, ya yox?" Kəəb əl-Əxbər cavabında dedi: "Bəli, peyğəmbər salavatullahın əshabələrindən biri gedib, özü də o, sifətdən burada oturan adama bənzəyir, buna şəkk-şübhə yoxdur".

Əş-Şəbi¹ deyirdi: "Yeməndəki ximyarilərin alimlərinin dediklərinə görə, Şəddad və onunla birlikdə olanlar nifrəndən həlak olandan sonra onun oğlu, kiçik Şəddad atası Şəddadın yerində hökmdar olur, onun qoyub getdiyi Xadramaut² və Səba məmləkətində padşahlıq eləyir. O öz qoşunu ilə çoxsütunlu İrəmə gedəndə, hələ şəhərə çatmamış ona xəbər verirlər ki, atası bu yolda vəfat eləyibdir, hökmdar fərman verir ki, atasını səhradan götürüb Xadramauta aparsınlar, həm də buyurur ki, onun üçün mağarada qəbir qazsınlar. Elə ki qəbir qazılıb hazır olur, oğlu onu qəbirdə qızıl taxtda uzadır, üstünə qızıldan toxunmuş, cəvahiratla bəzənmiş yetmiş məfrəc örtür, başdaşı yerinə iri qızıl lövhə qoydurub üstündə bu şəri yazdırır:

Ey uzun ömrünə qürrelənən şəxs,
Yolun buradan düşsə məndən al ibrət.

Mən Ad oğlu Şəddad mərmər qəsrə
Bütün ömrüm boyu sürdüm səltənət.

¹ Əş-Şəbi – rəvayətlər nağılısıdır, VIII əsrin əvvəlində vəfat edibdir.

² Xadramaut – Cənub-şərqi Ərəbistanda, Ədən körfəzinin sahilində ölkədir.

Dillər əzbəriydi gücüm, şöhrətim,
Məndəydi ehtişam, məndəydi qüvvət.

Ehtiyat edərək hirs lənməyimdən,
Mənə diz çökürdü bütün rəyyot.

Məğribdən-məşriqə bütün tayfalar,
Edirdi qarşında səcdə-ibadət.

Əlində Allahın hökmü olan şəxs,
Bizi doğru yola elədi dəvət.

Lakin eşitmədik onun sözünü,
Bizdən üz döndərdi haqq və həqiqət.

Güclü bir nərilə dinləndi göyde,
Dünyanın üzünü bürüdü dəhşət.

Darmadağın etdi o səda bizi,
Etdi hamımızı torpağa qismət.

İndi nəm torpaqda çəkib intizar,
Deyirəm: nə zaman qopar qiyamət.

Əs-Səalibi¹ deyirdi: "Elə olur ki, bir gün iki adamın bu mağaraya yolu düşür, onlar mağaranın ortasında bir pilləkən görürlər, pilləkənlə aşağı düşüb görürlər ki, burada yüz qulac uzunluğunda, qırx qulac enində və yüz qulac uralığında bir qəbir var. Bu qəbirin ortasında qızıl taxt qoyulubdur, onun üstündəki iri cənəzə taxtın enini, uzununu tamam tutubdur, özü də bəzək şeyləri, əynində qızıl və gümüşlə işlənmiş naxışlı paltar var, başının yanındasa qızıl lövhə qoyulub, üstü də yazılıbdır. Bu adamlar qızıl lövhəni götürürlər, buradan aparmağa gücləri çatan nə varsa hamısını: qızıl, gümüş çubuqlar və başqa şeyləri aparırlar".

Mosullu İshaqın ahvalatı

Nəğil eləyirlər ki, mosullu İshaq¹ deyirdi: "Günlərin bir günü axşam mən əl-Məmunun yanından çıxıb evə tərəf getdim, yolda mən peşab etmək istədim, bir dalana girdim, divar dibinə çöməlməyə ehtiyat eləyib elə ayaqüstü peşab etməyə başladım. Gördüm ki, divardan nəsə bir şey sallanıbdır. Ona toxundum ki, görüm bu nədir. Gördüm ki, zərxcara ilə örtülmüş dörd qulplu bir zənbildir. Öz-özümə dedim: "Bunun mütləq bir səbəbi olmalıdır". Sonra nə eləyəcəyimi bilməyib təşvişə düşdüm.

Mən sərxoş idim, beynimə düşdü ki, bu zənbilin içinə öyləşim, mən də öyləşdim, birdən ev sahibləri zənbil qarışıq məni də yuxarı çəkdi, elə bilmişdilər ki, mən onların gözlədikləri adamam. Onlar zənbili divarın üstünə qaldırdılar. Birdən dörd kənin danışığını eşitdim, onlar mənə deyirdilər: "Zənbildən çıx, qoy yerin gen-bol, həm də rahat olsun!" Kənin biri əlində şam qabaqda gedirdi; o, xəlifənin sarayından başqa yerdə tay-bərabərini görmədiyim səliqəli otaqları olan bir evə düşənə kimi qabaqda getdi. Mən oturdum, hələ ağılıma başıma cəm eləməmişdim ki, divarın bir tərəfindəki pərdələr qalxdı, birdən kənzilər gəldilər, onların əllərində şam və içində Kakulla əzvay² olan buxardan var idi, bu kənzilərin arasında təzəcə doğmuş ay kimi parlaq bir gözəl qız vardı. Mən ayağa qalxdım, qız dedi: "Xoş gəlibsən, ay qonaq!" Sonra qız məni öyləşdirib, başıma gələn əhvalatı soruşmağa başladı. Mən də dedim:

"Mən dostlarımdan birinin evindən çıxdım, vaxt məni aldatdı, yolda peşab etmək istədim. Mən bu dalana girdim, sonra divardan asılmış zənbil gördüm, şərab məni zənbilə öyləşməyə vadar elədi, birdən ev yiyələri zənbil qarışıq məni də çəkib bu evə qaldırdılar. Bax, mənim başıma gələnler bunlardır". Qız mənə dedi: "Sənə zaval yoxdur, ümid-varam ki, gördüyün bu işə peşman olmazsan". Sonra o məndən soruşdu: "Sənin sənətin nədir?" Cavabında dedim: "Bağdad bazarında sövdə-gərəm". O məndən xəbər aldı: "Şeirdən-zaddan bilirənmə?" Dedim: "Az-maz bilərəm". Qız dilləndi: "Onlardan birini yadına sal". Amma

¹ Mosullu İshaq (767-850) – Mosullu İbrahimin oğludur, o da məşhur xanəndə, calğıçı olmuşdur.

² Kakulla əzvayı – Sumatra adasında Kakulla adlanan yerdə yetişdirilir.

¹ Əbu Mənsur əs-Səalibi (961-1037) – məhsuldar ədib və sərf-nəhvçi olubdur.

mən cavabında dedim: "Gəldi-gedər özünü itirər, sən başla". Onda qız dedi: "Sən düz deyirsən". Sonra da ən yaxşı sözləri olan, ürəyeyatan qədim və yeni şeirləri oxudu, mənə onları dinləyir, heyran olurdum, özüm də bilmirdim ki, onun gözəlliyinə heyranam, yoxsa elə yaxşı danışmağına? Sonra qız soruşdu: "Daha özünü itirməzsən ki? Utancaqlığın keçdi?" Mən cavabında dedim: "Bəli, Allaha and olsun, hə!". Bu vaxt qız dedi: "İstəyirsənsə, bildiklərimdən birisini mənə oxu". Mən də qədim şairlərin şeirlərindən ona kifayət qədər oxudum. Qız da xoşlanıb bəyəndi, sonra heyrlətlə dedi: "Allaha and olsun, mən fikrimə gətirməzdim ki, sövdəgər balaları içərisində sənə kimisi tapılar!" Sonra qız ömr elədi ki, yemək gətirsinlər..."

Şəhrizadənin bacısı Dünyazad dedi: "Bacı, sənəin nağılın necə şirin, necə qəşəng, məlahətli, necə xoşagələndir!"

Şəhrizad da cavabında dedi: "Hələ bu nədir ki, əgər şah məni bağışlasa, sağ qalsam, gör sabah gecəki nağılım necə qəşəng olacaqdır!..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki iki yüz səksəncinci gecə oldu, Şəhrizad dedi: "Şah məni bağışlasa, görün sizə necə bir nağıl danışacağam!"

Şah dilləndi: "Nağılını de qurtar". Şəhrizad da dedi: "Canla-başla. Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, mosullu İshaq deyirdi: "Sonra qız ömr elədi, yemək gətirsinlər. Yemək gətirdilər, o da onları alıb bir-bir süfrəyə düzməyə başladı (otaqda isə ancaq padşaha layiq çiçəklər, qəribə meyvələr vardı). Sonra qız buyurdu ki, şərab gətirsinlər, qız bir piyalə içdi, piyaləni mənə verib dedi: "İndi söhbət eləmək və danışmaq dəmidir".

Mən də onunla söhbətə girişib dedim: "Belə rəvayət eləyirlər ki, filan-filan işlər olub, birisi də bəzi sözlər deyib..." Beləcə ona çoxlu nağıl danışdım. Qız da xoşhal olub dedi: "Doğrudan da mən təəccüb edirəm ki, sövdəgər bir adam bu cür nağılları necə yadında saxlayır. Axı bunlar padşah məclisinin söhbətləridir". Mən cavabında dedim: "Mənim şahlarla söhbət eləyən, onlarla bir yerdə yeyib-içən bir qonşum vardı, o bekar olanda mən onlara gedərdim, o da çox vaxt indi sənə danışdığım nağılları mənə danışardı". Qız ucadan dedi: "Canım üçün,

sən çox yaxşı yadında saxlamısan!" Sonra biz söhbət eləməyə başladıq. Hər dəfə mən sözümlü qurtarıb səsimi kəsəndə o başlayırdı; biz beləcə söhbət elədik, əzvayın etirli tütüsü hələ də otağa yayılırdı.

Mən özüm də elə bir halətdə idim ki, əgər əl-Məmun mənim vəziyyətimi təəvvür eləyə bilsəydi, yaqın ki o, yerindən dik atılıb erşə qalxardı. Qız dedi: "Həqiqətən sən bu cür nadir məharətə malik incə, ağıllı adamlardansan. Amma indi ancaq bir şey qalır". Mən ondan soruşdum: "O qalan nədir elə?" O da dedi: "Ud çala-çala şeir də oxuya bilsəydin..." Mən cavabında dedim: "Mən keçmişdə bu sənətə meyil eləmişəm, ancaq müvəffəqiyyət qazanmadığım üçün çox həvəsim olsa da, ondan əl çəkdim, amma bu gecəmiş tamam-kaşal olmaq üçün bir şeyi əməlli-başlı oxumaq istərdim". Qız dedi: "Deyəsən sən işarə vurdun ki, ud gətirsinlər?" Cavabında dedim: "Özün bilərsən, ixtiyar sənindir, bu iltifat olsa səndən olacaq".

Qız buyurdu, ud gətirdilər, o elə gözəl səsle oxudu ki, gözəllikdə ona bərabər səs eşitməmişdim, özü də elə bacarıqla, elə məharətlə çalır ki, gəl görəsən. Qız məndən soruşdu: "Bilirsənmi bu mahnı kimindir? Bilirsənmi kimin şeridir?" Mən də cavabında dedim: "Yox, bilmirəm". Onda qız dedi: "Şeir filankəsindir, amma havası İshaqındır". Mən soruşdum: "Məgər İshaq, sənə qurban, belə məharətlidir?" Qız ucadan dedi: "Ah, ah, İshaq bu işin ustasıdır". Mən dilləndim: "Allahın cəlalına şükür olsun ki, heç kəsə bəxş eləmədiyini ona bəxş eləyibdir!" Qız da dedi: "Nə olaydı, sən bu mahnını onun ağzından eşidəydin!"

Biz vaxtımızı beləcə keçirirdik ki, sübh açıldı, deyəsən onun dayə-lərindən biri yaxınlaşıb dedi: "Vaxt gəlib çatdı!". Bu sözü eşidən kimi qız qalxıb dedi: "Aramızda olanları gizli saxla, çünki məclis ədəb-ərkanla hifz olunur..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki iki yüz səksən birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət edirlər ki, qız dedi: "Aramızda olanları gizli saxla, çünki məclis ədəb-ərkanla hifz olunur!" Onda mən ucadan dedim: "Qoy canım sənəin yolunda qurban olsun!" O da cavabında dedi: "Mənə belə sözlər lazım deyil!"

Sonra mən qızla xudahafizləşdim, o mənə bir kəniz qoşdı, kəniz məni darvazayacan yola saldı, darvazanı açdı, həyətdən çıxıb evə yollandım. Mən səhər namazımı qıldım, sonra uzanıb yatdım. Əl-Məmun dalımcə adam göndərdi, durub onun yanına getdim, səhərdən axşaməcan onun yanında qaldım. Axşamüstü mən keçən gecə başıma gələnələr barəsində düşünməyə başladım – bu iş elə iş idi ki, təkcə axmaqlar özlərini ondan saxlardılar, – odur ki, oradan çıxıb, gəldim zənbilin yanına, girdim onun içinə, məni çəkib dünən olduğum yerə qaldırdılar. Qız məni görüb dedi: “Sən səyli və səliqəli olmusan”. Ucadan dedim: “Mənə belə gəlir ki, yalnız diqqətsiz idim!”

Sonra biz keçən gecəki kimi söhbət eləməyə, şeir deməyə, qəribə əhvalatlar nəgıl eləməyə başladıq, səbh açılana kimi o mənə danışdı, mən də ona. Sonra evə getdim, səhər namazımı qılıb yatdım. Əl-Məmunun göndərdiyi adam yanıma gəldi, mən gedib bütün günü onun yanında qaldım. Axşam düşməyə başlayanda əmirəlmöminin mənə dedi: “Sən allah, bir iş üçün gedirəm, mən gələncən burada otur”. Elə ki xəlifə gedib gözdən itdi, mən narahat olmağa başladım, başıma gələn əhvalatlar yadıma düşdü, dözə bilmədim, əmirəlmömininin mənə ola bilən qəzəbi bir heç məqamında göründü. Mən yerimdən dik qalxdım, oradan çıxıb yüyürə-yüyürə zənbilin yanına getdim, onun içində oturdum, məni otağa qaldırdılar, qız məni görən kimi dedi: “Bəlkə sən bizim dostumuzsan?” Mən bərkdən dedim: “Allaha and olsun, hə, dostunuzam”. Qız soruşdu: “Sən bizim evi daimi evin eləyib-sən?” Mən də cavabında dedim: “Qoy sənin yolunda qurban olum! Qonaq bir evdə üç gün qalar, bundan sonra bir də gəlsəm, qanım sizə halaldır”.

Sonra biz əvvəlki kimi oturdıq. Vaxt yaxınlaşanda başa düşdüm ki, əl-Məmun hökmən məni soruşacaq, başıma gələn bütün əhvalatı bilməyincə əl çəkməyəcək. Odur ki, qıza dedim: “Görürəm ki, sən mahnı xoşlayan adamsan, bir əmim oğlu var. Sifətə məndən gözəl, mənəşəbə yüksək, daha elmlidir, həm də Allah-təala onu hamıdan yaxşı yaradıb, İshaqı da tanıyır”. Qız soruşdu: “Məgər sən boşqab dibi yalayansan?” Mən cavabında dedim: “Bu işdə də ixtiyar sahibi sən-sən”. Qız dedi: “Sənin əmin oğlu dediyin kimidirsə, onunla tanışlıq bizim üçün pis olmaz”.

Sonra vaxt gəlib çatdı, mən qalxıb evə yollandım, ancaq hələ evə çatmamışdım ki, əl-Məmunun göndərdiyi adamlar üstümə cumdular, məni tutub əlləri üstə qaldırdılar...

Şəhrizad bu yerə səhərin açıldığını görüb nəgılı yarımçıq qoydu.

282-ci gecə

Elə ki iki yüz səksən ikinci gecə oldu, Şəhrizad nəgılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, məsullu İshaq dedi: “Ancaq mən hələ evə çatmamışam ki, əl-Məmunun göndərdiyi adamlar üstümə cumdular, məni tutub əlləri üstə qaldırdılar, onun yanına apardılar. Gedib gördüm ki, o mənə qəzəblənmiş halda balaca kürsü üstündə əyləşibdir. Məni görən kimi dedi: “Ay İshaq, sən itaətdən çıxırsan?” Mən dedim: “Ya əmirəlmöminin, Allaha and olsun ki, yox!” Əl-Məmun soruşdu: “Bəs necə olub ki, çıxıb getmişən”. Mən cavabında dedim: “Yaxşı, səbəbini deyərəm, ancaq təklidə”. Əl-Məmun işarə elədi, hüsurunda dayanan adamlar çıxıb getdilər, bundan sonra əhvalatı ona nəgıl eləyib dedim: “Mən ona söz vermişəm ki, sənə onun yanına aparacağam”. Əl-Məmun cavabında dedi: “Yaxşı eləmişən”.

Sonra bütün günü biz eys-ışrətdə keçirdik, əl-Məmun həmin qıza qəlbən aludə oldu. Vaxtın gəlib çatdığına inanmadıq, biz yola düşdük, mən əl-Məmunu dedim: “Onun yanında məni öz adımla çağırma, özünü elə göstər ki, guya mən sənə belədənəm”.

Biz beləcə şortləşib yola düşdük, zənbil olan yerə hələ çatmamışdıq ki, orada iki zənbil gördük, zənbillərin içinə əyləşdik, bizi çəkib həmin tanıdığım yerə qaldırdılar. Qız da yaxın gəlib salam verdi, əl-Məmun qızın gözəlliyini, qəşəngliyini görən kimi özünü itirdi. Qız ona fəsanələr və şeirlər söyləməyə başladı, sonra şərəb gətirdi, biz içməyə başladıq. Qız əl-Məmunu mehribanlıq eləyib onu əyləndirir, əl-Məmun da qıza mehribanlıq eləyib onu şadlandırırdı.

Qız udu əlinə alıb mahnı oxudu, sonra əl-Məmunu göstərərək məndən soruşdu: “Sənin əmin oğlu da sövdagərlerdendirmi?” Mən də cavabında dedim: “Bəli!”. Qız dedi: “Doğrudan da siz bir-birinizə yaxınsınız, oxşayırsınız”. Mən də dedim: “Bəli!”.

Əl-Məmun üç ritl¹ şərəb içəndən sonra keflənib qışqırdı: “Ay İshaq!” Cavab verdim: “Ya əmirəlmöminin, mən buradayam!” Əl-Məmun buyurdu: “O mahnını oxu!”

¹ Ritl – 449,28 qrama bərabər çəki ölçüsüdür.

Qız biləndə ki, bu xəlifədir, otaqlardan birinə yollandı, gedib həmin otağa girdi. Mən oxuyub qurtardıqda xəlifə dedi: "Bax gör bu evin sahibi kimdir". Bir qarı tələsik cavab verdi: "Bura əl-Həsən ibn Səhl¹ evidir". Xəlifə ucadan buyurdu: "Onu yanıma çağır!" Qarı bir dəqiqənin içində yox oldu, sonra birdən əl-Həsən gəldi. Əl-Məmun ondan soruşdu: "Sənin qızın varmı?" Əl-Həsən cavabında dedi: "Bəli, var, adı da Xədicədir". Əl-Məmun xəbər aldı: "Ərdədir?" Əl-Həsən dedi: "Allaha and olsun ki, yox!" Onda əl-Məmun buyurdu: "Elə isə onu alıram". Əl-Həsən cavabında dedi: "O sənin kənizindir, ya əmirəlmöminin, Xədicə sənin ixtiyarındadır". Bunu eşidəndə xəlifə buyurdu: "Mən onunla evlənirəm, özü də otuz min dinar nağd başlıq verirəm, səhərçağı başlığı sənə gətirərlər, sən pulu alandan sonra axşamüstü qızı göndərərsən". İbn Səhl də dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Sonra biz oradan çıxdıq, xəlifə mənə buyurdu: "Ay İshaq, bu əhvalatı heç kəsə danışma!" Mən də əl-Məmun vəfat eləyəndə kimi bunu gizli saxladım. Bu dörd gündə heç kəsin başına o işlər gəlmədi ki, mənim başıma gəldi – mən gündüzlər əl-Məmunla olurdum, gecələr Xədicə ilə. Allaha and olsun, mən nə kişilər arasında əl-Məmunu bərabər kişi gördüm, nə də arvadlar arasında Xədicəyə bərabər qız gördüm, – dərəkədə, ağilda, nitqdə, Allah bilən daha yaxşıdır, Xədicəyə heç yaxın duranı da yoxdur!"

¹ İbn Səhl

² İbn Səhl

³ İbn Səhl

⁴ İbn Səhl

⁵ İbn Səhl

⁶ İbn Səhl

⁷ İbn Səhl

⁸ İbn Səhl

⁹ İbn Səhl

¹⁰ İbn Səhl

¹¹ İbn Səhl

¹² İbn Səhl

¹³ İbn Səhl

¹⁴ İbn Səhl

¹⁵ İbn Səhl

¹⁶ İbn Səhl

¹⁷ İbn Səhl

¹⁸ İbn Səhl

¹⁹ İbn Səhl

²⁰ İbn Səhl

²¹ İbn Səhl

²² İbn Səhl

²³ İbn Səhl

²⁴ İbn Səhl

Çirkab təmizləyən arvadın əhvalatı

Nağil eləyirlər ki, zəvvarlar ziyarətə gəlib ibadətğahın başına dolananda, camaat əlindən yer yox idi, birdən bir nəfər Kəbənin pərdəsindən tutub sidq ürəklə dedi: "Ay Allah, kaş onun öz ərinə qəzəbi tuta, mən onunla bir də qovuşam!"

Zəvvarların çoxu onun sözlərini eşitdi, onu tutub ziyarətğah əmirinin yanına apardılar, dayınca döyəndən sonra dedilər: "Ya əmir, biz bunu mötəbər yerdən tutub gətirmişik, bu adam orada filan-filan sözləri deyirdi!"

Ziyarətğah əmiri də ömr elədi ki, onu assınlar. O dedi: "Ya əmir, peyğəmbər xətrinə, Allah ona rəhmət eləsin, mənim başıma gələnlərə qulaq as, sonra hər nə istəyirsən elə!" Əmir bunu eşidib dedi: "Nağil elə görüm nədir". Həmin adam danışmağa başladı: "Ya əmir, bil və agah ol, mən çirkab təmizləyən bir adamam, sallaqxanada işləyirəm, qanı, zir-zibili aparıb zibilxanaya atıram. Günlərin bir günü öz eşşəyimlə gedəndə gördüm ki, adamlar qaçırlar. Onlardan birisi mənə dedi: "Bu dalana gir ki, səni öldürməsinlər". Mən də ondan soruşdum: "Bu adamlar kimdir, niyə qaçırlar?" Xidmətçilərdən biri mənə dedi: "Bunlar bir əyanın hərəmləridir, hərəmağaları yoldan ötənləri qovurlar, kim olduğuna fikir vermədən hamını döyürlər". Mən də eşşəyimi dalana sürdüm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz səksən üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, həmin adam dedi: "Mən də eşşəyimi dalana sürdüm, adamlar dağılışana kimi orada gözlədim. Gördüm ki, hərəmağaları öllərində dəyənək gəlirlər, onların da yanında otuza qədər xanım var. Xanımların da

¹ Xəlifə əl-Məmunun dövründə əl-Həsən ibn Səhl dövlət xadimi və sərkərdə olmuşdur. Əslən farsdır. İslam dinini qəbul etmiş atəşpərəstlərdəndir. Alim və şairlərə çox ucvircəhliq etmişdir (850-cı ildə vəfat etmişdir).

içində söyüd şivi, ya da təşnələb ceyrana oxşayan bir gözəl var idi ki, gəl görəsən, özü də hamı ona qulluq eləyir. Mən dayandığım dalanın darvazasına çatanda həmin xanım sağına, soluna göz yetirəndən sonra hərəməğalarından birini yanına çağırtdı, hərəməğası gəlib onun qabağında duranda, xanım onun qulağına nəsə dedi, hərəməğası birdən mənə tərəf gəlib məni süpürlədi, bunu görən adamların hərəsi bir tərəfə qaçdı. Başqa bir hərəməğası da birdən gəlib mənim eşşəyimi apardı, sonra hərəməğası gəlib əl-qolumu kəndirle sarıdı, darta-darta sürüyüb öz dalınca aparmağa başladı. Mən bilmirdim ki, bu nə işdir, bizim dalımızda dayanıb baxan adamlar qışqırıb deyirdilər: "Allah buna yol verməz! Bu yoxsul bir adamdır, ona-buna iş görəndir, nə üçün onu sarıyıb aparırsız? – Hərəməğalarına da deyirdilər: – Ona rəhminiz gəlsin, Allah da sizə rəhm eləyər, onu buraxın!" Mən də öz-özümə deyirdim: "Hərəməğaları məni ancaq ona görə tutub aparırlar ki, üst-başından gələn çirk iyi onların xanımlarını vurub, o da iyrenibdir, yəqin xanım ya hamilədir, ya da iy onun pisinə gəlib. Allah-təaladan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur!"

Böyük bir evin darvazasına çatanacan mən onların dalınca getdim, onlar darvazadan içəri girdilər, mən də onların dalınca. Böyük bir otağa çatanacan məni apardılar. Otağın gözəlliyini bilmirəm necə təsvir eləyim, otağa qəşəng xalılar döşənmişdi. Sonra arvadlar otağa girdilər (mən əl-qolu bağlı hərəməğasının yanında idim). Öz-özümə deyirdim: "Onlar mənə ölənəcn əzab-əziyyət verəcəklər. Mənim ölümümdən heç kəs xəbər tutmayacaq!"

Sonra məni binanın içindəki qəşəng bir hamama apardılar. Mən hamamda idim, bir də gördüm üç kənz gəldi, onlar dövrəmdə oturub dedilər: "Cır-cındırlarını soyun". Əynimdəki cır-cındırı soyundum, kənzlərin biri ayaqlarımı, o biri başımı yumağa, biri də bədənime kışe çəkməyə başladı. Onlar məni yuyundurub qurtarandan sonra qabağıma bir boxça paltar qoyub dedilər: "Bu paltarları gey". Mən qışqırıb dedim: "Vallahı, bunları geyməyi bacarmıram!" Qızlar yaxın gəldilər, məni ələ salıb gülə-gülə geyindirdilər. Sonra onlar güləb dolu dəsti gətirdilər, güləbdən üstümə səpdilər, onlarla bərabər çıxıb ayrı otağa getdim. Allaha and olsun, bilmirəm necə deyim ki, ora necə qəşəng xalılar döşənmişdi, orada nə qədər qiymətli şeylər var idi. Mən otağa girəndə gördüm ki, bir xanım bambukdan qayrılmış taxtda oturubdur..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz səksən dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, həmin adam dedi: "O otağa girəndə gördüm ki, bir xanım bambukdan qayrılmış taxtda oturubdur (taxtın ayaqları da fil sümüyündəndi), onun qulluğunda da çoxlu kənz durmuşdur. Xanım məni görən kimi ayağa qalxdı, məni yanına çağırtdı, mən də onun yanına getdim, o buyurdu ki, yanında oturum. Xanım kənzlərə buyurdu yemək gətirsinlər, onlar da mənə bir süfrə açdılar ki, gəl görəsən. Süfrədə elə yeməklər vardı ki, ömrümdə nə eləsini görmüşdüm, nə də onların adını bilirdim. Mən oturub doyuncu yedim. Elə ki qablar yığışdırıldı, əllərimi yudular, xanım əmr elədi ki, meyvə gətirsinlər. Kənzlər o saat gedib cürbəcür meyvə gətirib xanımın qabağına düzdülər, xanım mənə təklif elədi, mən də yedim. Meyvədən sonra xanım bir neçə kənzə buyurdu ki, şüşələrdə şərab gətirsinlər. Onlar da cürbəcür şərab gətirdilər. Sonra buxurdanlarda ətirli otlar yandırdılar. Aybəniz bir kənz simli musiqi sədaları altında bizə şərab içirtməyə başladı, mən həmin oturan xanımla bərabər sərxoş oldum. Bu vaxt mən elə fikirləşirdim ki, bunlar ya xəyaldır, ya da yuxu görürəm. Sonra xanım bir neçə kənzə işarə elədi ki, otaqlardan birində bizə yer salsınlar, onlar da xanım buyuran otaqda bizə yer saldılar. Xanım ayağa qalxdı, mənim də qolumdan yapışb ayağa qaldırdı, yer salınmış otağa apardı, yatağa uzandı, mən də səhərə kimi onunla yattım, özü də hər dəfə mən onu bağrıma basanda müşki-ənber iyi duyur, həm də fikirləşirdim ki, yəqin cənnətdəyəm, ya da xəyal aləmindəyəm.

Amma səhərisi xanım məndən soruşdu ki, evim haradadır, mən də dedim: "Filan yerdədir". Xanım mənə buyurdu ki, gedə bilərəm, mənə yanları qızılı və gümüşü zərlə işlənmiş dəsmal verdi, dəsmala nəsə düyünlənmişdi, sonra dedi: "Bunu verib hamama gedərsən". Mən şad olub öz-özümə dedim: "Əgər dəsmaldakı beş fildirsə¹, mənim bugünkü naharım olar".

¹ Fils – xırda qara puldur. Misqal (4,235 qramdır) pul vahidi kimi çox vaxt dinari övəz edir.

Mən o xanımın yanından çıxanda, elə bil cənnətdən çıxdım. Öz daxmama gəlib dəsmalı açdım, içində əlli misqal qızıl vardı. Mən yeri qazıb onları basdırdım, əvvəlcə iki fils verib çörək, yavanlıq alandan sonra çıxıb darvaza ağzında oturdum. Nəhar eləyəndən sonra öz başıma gələn işlər barəsində fikirləşməyə başladım. Beləcə axşamcaan oturdum, birdən bir kəniz gəlib mənə dedi: "Xanımın səni çağırır!"

Mən kənizlə həmin evin darvazasına gəldim, kəniz içəri girmək üçün mənə icazə aldı, içəri girdim, həmin xanımın ayaqlarına düşüb yeri öpdüm, xanım mənə oturmağı əmr elədi, dünənki kimi buyurdu yemək-icmək gətirsinlər, sonra da dünən gecəki kimi mən xanımla yatdım. Şəhər xanım mənə içində əlli misqal qızıl olan ikinci dəsmal verdi, dəsmalı alıb oradan çıxdım, öz daxmama gəlib qızılı orada basdırdım. Mən səkkiz gün beləcə ömür sürdüm: hər gün axşam onun yanına gedirdim, şəhər oradan çıxırdım.

Səkkizinci gecə mən xanımın yanında yatanda bir kəniz qaça-qaça yanıma gəlib dedi: "Dur, o otağa qalx!" Mən həmin otağa qalxıb gördüm ki, bu otaq düz yola baxır. Mən oturdum, birdən dalandan qulağıma bərk səs-küy, at ayaqlarının tappılısı gəldi. Otağın lap darvazanın üstündə bir pəncərəsi vardı, pəncərədən baxıb gördüm ki, at belində bir cavan gəlir, elə bil qaranlıq gecədən doğan aydır, qabağınca da ona qulluq eləyən qullar və əsgərlər gəlirlər. O, atını tələsik darvazaya sürdü, otağa girəndə taxt üstündə oturan həmin xanıma görüb onun qabağında öyildi, yeri öpdü, sonra ona yaxınlaşıb əlindən öpdü, ancaq xanım onunla danışmadı. Cavan o vaxt xanımın yanında alçaldı ki, axırda xanım onunla barışdı, həmin gecə o, xanımın yanında yatdı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz səksən beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, o adam dedi: "Həmin xanımın əri onunla barışanda, gecəni xanımın yanında yatdı, şəhər olanda əsgərlər onun yanına gəldilər, o, əsgərlərlə birlikdə darvazadan çıxıb getdi. Xanım yanıma qalxıb məndən soruşdu: "Sən o adamı gördünmü?" Mən cavabında dedim: "Bəli,

gördüm". Xanım dedi: "O mənim ərmdir, aramızda nə olduğunu sənə nəgilləyərəm. Bir gün biz birlikdə həyətdəki bağçada oturmuşduq, birdən o, yanımdan getdi, xeyli vaxt gəlib çıxmadı. Mən də onun həsrətini çəkə-çəkə fikirləşdim: "Bəlkə o, hücrədədir". Durub hücrəyə getdim, ancaq o, orada yox idi. Mən mətbəxə girəndə bir köniz gördüm, ondan ərimi soruşdum, köniz mənə onu göstərdi, gördüm ki, ərım bir qızla yatıb, özü də o qız mətbəxə qulluqçularından idi. Elə buradaca and içdim ki, mütləq görək mən də ən natəmiz bir adamla bir yasdığa baş qoyam. Hərəmağası səni süpürəyib gətirəndə mən dörd gün idi ki, belə bir adam axtarırdım, amma sən kimi çirkli və natəmizini tapmırdım. Odur ki, səni çağırıdım, Allah haqqımızda nə buyurmuşdusa, o da oldu, mən də andıma əməl elədim". Sonra da xanım dedi: "Hər-gah ərım məhəl qoyub bir də o qızla yatsa, mən yenə səni çağıracağam, aramızda hər nə olubsa, yenə də olacaqdır".

Mən bu sözləri ondan eşidəndə, xanım gözlərinin oxunu üroyimə tuşladı, gözlərimdən qanlı yaş axdı. Mən də şairin bu sözlərini dedim:

"Qoy öpüm sən dəfə sol əlini mən,
Unutma, üstündür sol əl sağ əldən.

Bədənə sol əldir möhrəm olan əl,
Təhriki onunla almırsanmı sən?"

Bundan sonra xanım dedi ki, onun yanından çıxıb gedim. Ondan mənə dörd yüz misqal qızıl çatdı ki, mən də onu xərcləyirəm. İndi bura gəlmişəm səni böyük olan Allaha dua eləyəm ki, onun əri bir də həmin könizin yanına qayıtsın, bəlkə mən də bir daha xanımın yanına gedib onunla görüşə bilim".

Ziyarətqah əmiri bu adamın nağıl elədiklərini eşidib onu buraxdı, orada olanlara dedi: "Allah xətrinə, ona dua eləyin, o məzurdur".

Yalançı xəlifənin əhvalatı

Belə də nağıl eləyirlər ki, bir gecə xəlifə Harun ər-Rəşid çox narahat oldu, vəziri Cəfər Bərməkini yanına çağırıb dedi: "Üroyim sıxılır, istəyirəm bu gecə Bağdadın küçələrini gəzib, Allah bəndələrinin işlərinə baxam, bu şortlo ki, libasını dəyişib tacir paltarı geyək, bizi heç tanıyan olmasın". Vəzir dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Həmin saat, həmin doqquzda qalxıb oyunlöründəki zərxara paltarlarını soyundular, tacir paltarı geydilər, özü də onlar üç nəfər idilər: xəlifə, Cəfər, bir də cəllad Mənsur. Onlar Dəcləyə çatanacan bir yerdən keçib o birinə getdilər. Dəcləyə çatanda qayıqın içində oturmuş bir qocaya rast gəldilər, ona yaxınlaşıb salam-kalamdan sonra dedilər: "Ay qoca, biz istəyirik, mərhəmət və kəramətini göstərib öz qayıqında bizi gözdürsən. Bu dinarı da kirayə haqqına al..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki iki yüz səksən altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, onlar qocaya dedilər: "Biz istəyirik ki, sən bizi öz qayıqında gözdürsən. Bu dinarı da kirayə haqqına al". Qoca da cavabında dedi: "Xəlifə Harun ər-Rəşid hər axşam balaca gəmi ilə Dəclə çayında gözdüyü halda kim gəzməyə çıxıb bilər? Onun yanında carçı olur, özü də qışqır car çəkir: "Ey bura yığılan camaat, hamınız – böyüklər də, kiçiklər də, imtiyazlılar da, sadə adamlar da, uşaqlar da, cavanlar da, hər kim Dəclədə qayıqda gəzərsə, mən ya onun boynunu vuracağam, ya da onu dar ağacından asacağam!" Yəqin ki, indi siz onu görəcəksiz, çünki onun gəmiyi indi bura yaxınlaşır". Xəlifə ilə Cəfər dedilər: "Ay qoca, bu iki dinarı al, xəlifənin qayığı gələnə kimi bizi köşklərin birinə apar!"

Qoca qızılı aldı, onlar qayığa mindilər, bir az getmişdilər ki, birdən gördülər Dəclənin ortası ilə bir qayıq onlara yaxınlaşır, qayıqdakı şəmlərin, məşəllərin işığı sayırır. Belə olanda, qoca dedi: "Mən sizə demədimmi xəlifə hər gecə buradan gəlib keçir?" Sonra da ucadan dedi:

"Xudaya, kölgəni üstümüzdən əskik elomə!" Qoca bu üç nəfəri köşə aparıb, üstlərinə qara örtük saldı, onlar örtüyün altından baxmağa başladılar, gördülər ki, qayığın qabaq tərəfində bir nəfər dayanıb, əlində saf qızıldan məşəl tutubdur, məşəldə Kakulla özvayının qurusu yanır. Həmin adam qırmızı atlasdan bürüncək geyibdir, çiynilərindən sarı qüllə var, başına Mosul əmmaməsi qoyub, o biri çiynində içi Kakulla özvay qurusu ilə dolu yaşıl ipək kisə var ki, onu odun əvəzinə məşəldə yandırır. Xəlifənin qayığının dal tərəfində isə başqa bir adam gördülər, bu da o biri adam kimi geyinmişdi, əlində də o biri kimi məşəl tutmuşdu. Xəlifəylə Cəfər gördülər ki, qayıqda sağda və solda iki yüz nəfər qul dayanıbdır, qırmızı qızıldan taxt var, taxtda aysifot, gözəl bir cavan öyləşibdir, öyninə də sarı-qızılı qülləli qara paltar geyibdir. Ondən aşağıda vəzir Cəfər kimi birisi vardır, yanında da Məsrura oxşayan hələməğası, özü də əlində siyirmə qılınc dayanıbdır. Bundan başqa, gördülər ki, xəlifənin yanında iyirmi nəfər həmsüfrə var.

Xəlifə bunları görüb Cəfəri səslədi: "Cəfər!" Cəfər cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, mən buradayam!" Xəlifə dedi: "Bəlkə bu mənim oğlanlarımdan biridir – ya əl-Məmundur, ya da əl-Amin?" Bunu deyəndən sonra xəlifə taxtda oturan cavana baxmağa başladı, gördü ki, cavan doğrudan da gözəldir, boy-buxunludur, tündürüstdür; belə olanda, vəzirə tərəf dönüb dedi: "Ya vəzir!" Vəzir cavabında dedi: "Buradayam, hökmdar!" Xəlifə yavaşca dedi: "Allaha and olsun ki, oturan adam xəlifəyə xas olan sifətlərdən heç birini unutmamışdır; ya Cəfər, onun qabağındakı adamsa, sən kimidirsən, yanında dayanan hələməğası da Məsrura oxşayır, onun həmsüfrələri də lap elə bil mənim həmsüfrələrimdirlər, bu işə lap mat qalmışam..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

287-ci gecə

Elə ki iki yüz səksən yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, xəlifə işi belə görəndə həyrətə gəlib uçandan dedi: "Ya Cəfər, Allaha and olsun, bu işə lap mat qalmışam!" Cəfər cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, Allaha and olsun, mən də mat qalmışam!" Sonra qayıq gözəndən itdi, bu vaxt qoca da öz qayığında uçandan dedi: "Allaha

şükür ki, yaxşı qurtardıq, bizi görənlər olmadı!" Xəlifə də ondan soruşdu: "Ay qoca, xəlifə hər axşam Dəclə ilə gəlib-gedir?" Qoca dedi: "Bəli, ay ağa, düz bir ildir ki, o beləcə ələyir". Xəlifə ona dedi: "Ay qoca, biz istəyirik ki, son mərhəmət ələyib səhər axşam da burada olasan, sənə beş qızıl dinar verərik. Biz özge yerliyə, öyləncə axtarıq, özümüzə əl-Xəndəkəndik!". Qoca dedi: "Baş üstə, gözüm üstə!" Bundan sonra xəlifə, Cəfər və Məsrur qocadan ayrılıb saraya gətdilər. Orada tacir paltarını çıxarıb şahənə libaslar geydilər, hər biri keçib öz yerində öyləşdi, omirlər, vəzirələr, saray oyanları, canişinlər gəlməyə başladılar, divanxana adamları doldu.

Elə ki axşam oldu, müxtəlif vəzifəli adamlar dağılıb hərə öz yolu ilə gətdi, Harun ər-Rəşid dedi: "Ya Cəfər, gedək ikinci xəlifəyə baxaq". Məsrurla Cəfər də güldülər, libaslarını dəyişib həmin tacir paltarlarını geydilər, şad-xürəm gizlin qapıdan çıxıb yola düzəldilər, Dəcləyə çatanda gördülər ki, qayığın sahibi qoca oturub onları gözləyir. Qayığa mindilər, bir saat keçməmişdi ki, gördülər ikinci xəlifənin qayığı gəlib onlara yaxınlaşdı. Üstlərinə örtük salıb diqqətlə qayığa baxmağa başladılar, gördülər ki, qayıqda ovvəlkilərdən başqa iki yüz də qul vardır, məşəl tutanlar da həmişəki kimi çısqırırlar. Xəlifə dedi: "Ya vəzir, bu elə şeydir ki, mən bunu eşitsəydim, inanmazdım, amma mən bunu öz gözlərimlə gördüm!" Sonra xəlifə mindikləri qayığın sahibinə dedi: "Ay qoca, bu on dinarı da al, onlarla yan-yanə sür, onların məşəlləri var, bizsə qaranlıqdayıq, biz onları görərik, amma onlar bizi görməzlər". Qoca da on dinarı alıb, öz qayığını onların qayığı ilə yanaşı, onun kölgəsi ilə sürdü..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

288-ci gecə

Elə ki iki yüz səksən səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, Harun ər-Rəşid qocaya dedi: "Ay qoca, bu on dinarı da al, onlarla yanaşı sür..." Qoca da cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Sonra qoca dinarları alıb yola düşdü, qayığı onların kölgəsində bağlara qədər sürdü. Bağlara çatanda onlar çəpərlənmiş bir tala gördülər,

¹ Əl-Xəndək – Qahirə yaxınlığında böyük konddir, nağıldakı hadisənin olduğu yer isə Bağdaddır.

qayıq bu talaya yan aldı. Birdən gördülər ki, orada xidmətçilər durublar, yanlarında da yəhərli, cilovlu bir qatır var. İkinci xəlifə qayıqdan düşüb qatıra mindi, həmsüfrələri ilə birlikdə getdi. Məşəl tutanlar qışqırdılar, xidmətçilər ikinci xəlifənin işləri ilə məşğul oldular, Harun ər-Rəşid də Cəfər və Məsrurla birlikdə quruya çıxdılar, qulların arasından keçib onlardan qabağa düşdülər. Məşəl tutanlar da baxıb gördülər ki, burada üç nəfər tacir geyimli, başqa torpaq əhli var, onlardan şübhələndilər, üstlərinə cumdular, tutub onları ikinci xəlifənin yanına apardılar. İkinci xəlifə onları görəndə soruşdu: "Siz bura necə gəlibsiniz, belə bir vaxtda bura gəlməyinizə səbəb nədir?" Harun ər-Rəşidgil cavab verdilər: "Ya hökmdar, biz özge yerli tacirlik, bu gün buraya gəlmişik, gecə çıxdıq bir az gözək, birdən siz qayıqla gəlib çıxdız, bu adamlar gəldilər, bizi tutub sənin hüzuruna gətirdilər, başımıza gələn əhvalat, bax budur". İkinci xəlifə dedi: "Sizə zaval yoxdur, çünki özge yerlisiz, əgər Bağdadlı olsaydız, mən sizin boynunuzu vurardım!" Sonra o üzünü vəzirinə tutub dedi: "Bu adamları özünü apar, onlar bu axşam bizim qonaqlarımızdır". Vəzir dedi: "Ya hökmdar, baş üstə, itaət borcumdur!". Sonra üçün də götürüb özü ilə apardı, onlar gedib, sultanın da sahib olmadığı gözəl, möhkəm bir qəsəə çatdılar: qəsəə başı buludlara dirənirdi, darvazası da tek¹ ağacından idi, saf qızıldan naxış vurulmuşdu. İçəridə, böyük otağın ortasında hovuz və fəvvarə var idi, ora xalılar döşənmiş, balıncılar qoyulmuş, zərxcara fərşlər və uzun döşəklər salınmışdı. Asılmış pərdələrə, fərşlərə baxanda adamın ağı başından çıxırdı. Qapının üstündə iki beyt şeir yazılmışdı:

Sülh və sevinc evi olsun bu saray,
Ona bəzək vuran ustaya əhsən!

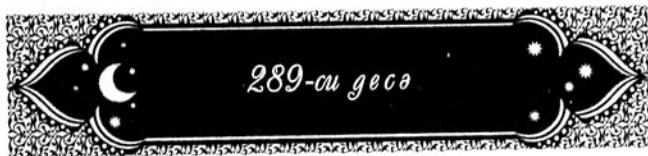
Elə yar-yarışıq vardır ki, onda,
Qələm də acizdir vəsf etməkdən.

İkinci xəlifə də öz adamları ilə gəldi, keçib daş-qaşla bəzənmiş qızıl taxtında əyləşdi (taxtın üstündə sarı ipəkdən toxunmuş namaz xalçası vardı), onunla gələnlər də əyləşdilər, cəllad gəlib onun qabağında dayandı. Süfrə salındı, təam yedilər, qab-qacağı yığışdırıldı, əllərini yudular, şərab üçün piyalələr paylandı, küzələr düzüldü, dövrə ilə piyalələrə şərab süzdülər, növbə gəlib xəlifə Harun ər-Rəşidə çatanda o, içməkdən boyun qaçırdı. İkinci xəlifə Cəfərdən xəbər aldı: "Bu nədir, yoldaşın içmir?" Cəfər cavabında dedi: "Ya hökmdar, çox-

¹ Tek - çox iri və möhkəm ağacdır, gəmi tikintisində on yaxşı material sayılır.

dandır ki, o, belə şeylər içmir". İkinci xəlifə dedi: "Məndə sonin yoldaşına layiq başqa içkilər də var, məsələn, alma şirəsi". Sonra buyurdu ki, alma şirəsi gətirsinlər. O saat alma şirəsi gətirildilər, ikinci xəlifə qalxdı, Harun ər-Rəşidin yanına gəlib ona dedi: "Hər dəfə növbə sənə çatanda, sən bundan iç". Onlar o vaxtadan içib şadlıq edəndilər ki, şərab onların ağıllarını başlarından aldı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz səksən doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət edirlər ki, ikinci xəlifə və onun adamları o vaxtadan eys-ışrətlə məşğul oldular ki, şərab onların ağıllarını başlarından aldı. Bu vaxt Harun ər-Rəşid öz vəzirinə dedi: "Ya Cəfər, Allaha and olsun, bizdə bu qab-qacağın bərabəri yoxdur. Mən birçə bu cavanın işlərini bilsəydim!" Onlar yavaşca danışanda, birdən cavan nəzər salıb gördü ki, vəzir xəlifə ilə pıçıldasır, odur ki, ona dedi: "Pıçiltı ilə danışmaq kobudluqdur". Cəfər cavabında dedi: "Burada kobudluq yoxdur, ancaq yoldaşım mənə dedi ki, mən çox yerlərə səyahət eləmişəm, böyük padşahların məclisində yeyib-içmişəm, qoşun əhli ilə dostluq eləmişəm, amma nə buradakı yemək-içməkdən, nə də bu gecədən yaxşısını görmüşəm. Burası da var ki, Bağdad camaatı arasında deyirlər: "Musiqisiz içki çox vaxt baş ağrısı gətirir".

İkinci xəlifə bu sözləri eşidəndə şad olub gülümsəndi. Onun əlində nazik qamış vardı, qamışı yumru balıncı vurdu, birdən qapı taybatay açıldı, qapıdan əlində qırmızı qızılla naxışlanmış, fil sümüyündən qayırılmış kürsü olan bir hərəməğası gəldi. Onun arxasınca da gözəllikdə, qəşənglikdə, kamillikdə tək tapılan bir qız gəldi, elə bir qız ki, yemə-içmə, ona tamaşa elə; hərəməğası kürsünü gətirib qoydu, üzü təmiz səmada tülu eləmiş günəş tək qız həmin kürsüdə əyləşdi, qızın əlində hind ustalarının qayırdığı ud vardı. Qız udu dizləri üstünə qoyub, ana balasının üstünə əyilon kimi, udun üstünə əyildi, çala-çala oxudu, əvvəlcə çaldı, iyirmi dörd məqamı keçib adamı heyran elədi. Sonra qız birinci məqama qayıdıb uzada-uzada pəsdən bu şəri oxudu:

"Sindəmde üroyim dil açib ötür,
Səni sevdiiyimi verir o xəbər.

Bu üzgün ruhumdur mənim şahidim,
Bir də qan-yaş tökən gözlər, kirpiklər.

Mən səni sevdondən tolatımlüyom,
Tezliklə qopacaq, yoxın ki, möhşör".

İkinci xəlifə konizin oxuduğu bu şəri eşidib bərkdən qışqırdı, paltarlarını cırıq-cırıq elədi. Onun oturduğu taxtın qabağından pərdə saldılar, sonra ona əvvəlkindən də yaxşı paltar gətirdilər, cavan tozo paltarı geyib əvvəlki kimi öyləşdi. Piyalə gəlib ona çatanda, o, nazik qamışı balınca vurdu, birdən qapı taybatay açıldı, oradan qızıl kürsünü gətirən hərəmağası çıxdı, onun dalınca da birinci qızdan da qoşong bir qız gəldi. Bu qız da həmin kürsüdə oturdu, əlində də paxıl adamın ürəyinə qəm gətirən ud vardı. Qız udu çala-çala bu iki beyti oxudu:

"Dərdə necə düzüm, qəlbim odlanır,
Axır göz yaşlarım, axır çəşmətok.

Yoxdur yaşamağın daha lozzoti,
Madam ki sevinəndən məhrumdur ürək".

Cavan bu şəri eşidib bərkdən qışqırdı, oynındəki paltarları cırıq-cırıq elədi, oturduğu taxtın qabağından pərdə saldılar, ayrı paltar gətirdilər, o, paltarı geydi, yenə əvvəlki kimi düz oturdu, şadyana söhbət eləməyə başladı. Piyalə gəlib ona çatanda, o nazik qamışı balınca vurdu, hərəmağası çıxdı, dalınca yenə də qabaqkı qızdan da yaxşı bir qız gəldi, hərəmağasının əlində kürsü vardı. Qız əlində ud kürsüdə öyləşdi, belə bir şeir oxudu:

"Çıxan deyilsiniz siz xoyalımdan
Aradan qaldırın, gəlin, firqəti.

Bu dördli, bu arıq şəxsə rəhm edin,
Onu məcnun edib saf məhəbbəti.

Üzülüb varlığı: ona görəkdir
Siz kimi dostların bir nəzakəti.

Qəlbən sevdiklərim, atıb sizi mən,
Sevə bilərəmmi başqa xilqəti".

Cavan bu şəri eşidəndə yenə bərkdən qışqırıb oynındəki paltarı cırıq-cırıq elədi, taxtının qabağından pərdə saldılar, ona ayrı paltar gətirdilər, cavan yenə əvvəlki kimi öz həmsüfrələri ilə yeyib-icməyə

başladı. Yenə ortada piyalələr öldən-ölə gözdi; elə ki piyalə gəlib cavana çatdı, o yenə balınca vurdu, qapı açıldı, hərəmağası əlində kürsü, dalınca da qız gəldilər. Hərəmağası kürsünü yərə qoydu, qız öyləşdi, udu götürüb köklədi, çala-çala bu beytləri oxudu:

"Haçan bu ədavət, bu hicran bitər?
O keçmiş soadət qayıdar haçan?"

Dünən xoşbəxt idik bir tavan altında,
Düşmən çatlayırdı paxıllığından.

Folok ayrı saldı bir-birimizdən,
Etdi evimizi olilo viran.

Paxıllar "dostları unut" deyirlər,
Hədyan danışır paxıllar, hədyan.

Boşlayın bu yersiz məzəmməti siz,
Unutmaz dostları qəlbim heç zaman.

Dostlar andlarını unutsalar da,
Toxtaya bilərmə onlarsız bu can?"

İkinci xəlifə qızın dediklərini eşidib yenə bərkdən qışqırdı, oynındəki paltarları cırıq-cırıq elədi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz doxsanıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, ikinci xəlifə qızın dediklərini eşidib bərkdən qışqırdı, oynındəki paltarları cırıq-cırıq elədi, yıxılıb özündən getdi. Əvvəlki kimi taxtın qabağından pərdə salmaq istəyəndə ip qırıldı, Harun ər-Rəşid göz yetirib gördü ki, cavanın bədəninə şallaq yerləri var. Harun ər-Rəşid baxıb bunu yəqin eləyəndən sonra dedi: "Ya Cəfər, Allaha and olsun ki, bu gözəl cavandır, ancaq yaman oğrudur!"

Cəfər də ondan soruşdu: "Ya əmirəlmöminin, sən bunu nədən bildin?" Xəlifə dedi: "Məgər onun böyürlərindəki qırmanc yerlərini görmürsən?"¹ Sonra cavanın taxtının qabağına pərdə saldılar, ona ayrı paltar gətirdilər, o, paltarı geyib əvvəlki kimi həmsüfrələrinin yanında əyləşdi. İkinci xəlifə göz yetirib gördü ki, Cəfərlə xəlifə yavaşca söhbət eləyirlər, odur ki, soruşdu: "Qoçaqlar, nə barədə söhbət eləyirsiniz?" Cəfər cavabında dedi: "Ey sahibi-ixtiyar, hər şey yaxşıdır, ancaq səndən gizlin deyildir ki, mənim bu yoldaşım tacir adamdır, bütün ölkələri, vilayətləri gəzibdir, böyük, yaxşı adamlarla dostluq eləyibdir. O mənə dedi: "Bizim sahibi-ixtiyaramız olan xəlifənin bu gecə göstərdiyi iltifat həqiqətən də çox böyük bədxərclikdir, hələ heç bir məmləkətdə mən buna bərabər olanını görməmişəm: axı gör o neçə min dinarlıq paltar cırdı, bunlar da həddindən artıq bədxərclikdir". İkinci xəlifə dedi: "Ay filankəs, pul da mənim pulumdur, parça da mənim parçamdır, bunlar mənim xidmətçilərə və nöqərlərə olan mərhəmətimdir. Mən cırdığım paltarların hərəsi burada olanlardan birinə çatacaq, özü də onların hərəsinə bütün pal-paltarla bərabər beş yüz dinar da pul təyin eləmişəm".

Vəzir Cəfər də dedi: "Ey sahibi-ixtiyar, nə eləmişənsə, çox yaxşı eləmişən!" Sonra da o, bu iki beyti dedi:

"Sanki mədənisən xeyirxahlığın,
Yetişir hamıya, hamıya xeyrin.

Ehsan qapıları bağlansa birdən,
Açar kilidləri sənin əllərin".

İkinci xəlifə vəzir Cəfərdən bu şəri əşidəndə əmr elədi ki, ona min dinar pul, bir dəst paltar versinlər; sonra yenə arada piyalə əldən-ələ gəzməyə başladı, şərab da onlara xoş gəldi. Harun ər-Rəşid dedi: "Ya Cəfər, böyürdəki qamçı yerləri bərəsində ondan soruş, görək cavabında nə deyəcəkdir". Cəfər dedi: "Ya hökmdar, tələsmə, yaxşısı budur səbir eləyəsən". Amma xəlifə dedi: "Öz başıma, bir də əl-Abbəsin qəbrinə and içirəm ki, əgər ondan bunu soruşmasan, nəfəsini kəsəcəyəm".

Elə bu vaxt cavan vəziərə tərəf dönüb ondan soruşdu: "Yoldaşınla yavaşca nə danışırsız? Öz işiniz haqqında mənə danış!" Cəfər cavabında dedi: "Hər şey yaxşıdır". Cavan yenə dilləndi: "Xahiş eləyirəm, Allah xətrinə, məndən heç nə gizlətməyin, başınıza gələnləri mənə nağıl eləyin!" Onda Cəfər dedi: "O, sizin böyürlərinizdə qırmanc yer-

¹ Məsələn qanununa görə oğurluq üstündə coza olaraq oğrunun sağ əlini kəsirlər. Lakin coza verildikdən bir sıra şərtlərə riayət edilir: bu şərtlərdən biri olmadıqda oğrunu qamçı ilə döymək və zərəri ondan alıb mal sahibinə verməklə kifayətlənirlər.

ləri görübdür, buna həddindən artıq təəccüb qalıbdır. Odur ki, deyir: "Bu necə işdir, xəlifəni də döymək olarmı!" Buna görə də bilmək istəyir ki, bunun səbəbi nədir".

Bu sözləri əşidəndə cavan gülümsünüb dedi: "Bilin və agah olun, mənim başıma gələn əhvalat çox qərribə əhvalatdır, işim də əcaibdir: əgər onu yazsalar, az-çox ağıllı adam oxuyan kimi ondan ibrət götürür". Sonra o derindən ah çəkib, bu şəri oxudu:

"Əcəb əhvalatlar keçib başımdan,
Məni yaman günə salıb məhəbbət.

Dinləmək istəyən dinləsin məni,
Ancaq sakitliyə etsin riayət.

Bir uydurma deyil danışdığımı,
Tamam həqiqətdir, cəyni həqiqət.

Eşqin, ehtirasın əsiri oldum,
Məni əsir edən gözəldi qayət.

Sürməli gözləri hind qılıncıdır,
Qaşları ox atan kamana nisbət.

Qəlbimə damıb ki, buradadır imam,
Əsrin xəlifəsi buradadır, əlbət.

Bir də xəlifənin vəziri Cəfər
Bizim bu məclisə verməyə ziynət.

Məsrur da buradadır – bir cəlladdır o,
Önündə baş öyir əhli-cinayət.

Düzgündürsə əgər bu dediklərim,
Deməli, qapımı döyüb soadət".

Cəfər bu sözləri cavandan əşidəndə ona baş əyib, iki mənalı andla dedi ki, onlar onun zikr elədiyi adamlar deyillər, amma cavan gülüb dedi: "Ay ağalar, bilin və agah olun ki, mən əmirəlmöminin deyiləm, mən özümü yalnız ona görə belə adlandırmışam ki, bu şəhərin əhəli-sindən istədiyimə nail ola bilim. Mənim adım Məhəmməd Əli ibn Əlidir, özüm də zərgərim, atam məşhur adamlardan olubdur, o, vəfat eləyəndə, mənə çoxlu var-dövlət: qızıl, gümüş, mirvari, mərcan, yaqut, başqa qiymətli qas-daş da, mal-mülk də: hamam, kiçik meşə, bağlar, dükənlər, təndirxanalar, qullar, kənzilər və xidmətçilər qoyub gedibdir.

Bir gün başıma belə bir əhvalat gəldi. Mən öz dükanımda oturmuşdum, xidmətçilər və nöqərlər də ətrafımda. Birdən yanıma qatıra minmiş bir qız gəldi, onun yanında da aybonizli üç koniz var idi. O qız gəlib dükanın qabağında qatırdan düşdü, yanımda öyləşib soruşdu: “Zərgər Məhəmməd sənənmə?” Mən cavabında dedim: “Bəli, sənin qulun, nöqərin mənəm”. Qızsa soruşdu: “Səndə qiymətli qas-daşdan mənə layiq boyunbağı varmı?” Mən cavabında dedim: “Xanım, mənə nə varsa, gətirib sənə göstərəm, əgər onlardan biri sənə xoşuna gəlsə, mən qulun üçün xoşbəxtlik olar, yox əgər xoşuna gəlməsə, mənə bəxtimin kəməlidir”.

Məndə qiymətli qas-daşdan yüz boyunbağı var idi, onların hamısını gətirib qıza göstərdim, ancaq heç biri onun xoşuna gəlmədi, odur ki, dedi: “Mən istəyirəm gördüklərimdən yaxşı bir şey olsun”.

Məndə atamın yüz min dinara aldığı balaca bir boyunbağı vardı, böyük sultanların heç birində onun tayı-bərabəri tapılmazdı. Qıza dedim: “Xanım, məndə qiymətli qas-daşdan bir boyunbağı var ki, onun tayı-bərabəri yer üzündə heç bir padşahda tapılmaz”. Qız dedi: “Onu mənə göstər görüm?” Boyunbağını görəndə heyran olub dedi: “Bax, axtardığım elə budur! Bunu mən ömrüm boyu arzu eləmişəm! Bunun qiyməti nəçədir?” Mən də cavabında dedim: “Bu boyunbağı mənim atama yüz min dinara başa gəlir”. Qız dilləndi: “Beş min dinar sənə qazanc verirəm”. Dedim: “Xanım, boyunbağı da, onun sahibi də sənə qabağındadır, razıyam!” Qız dedi: “Sənə hökmən qazanc verəcəyəm, özü də bu mənə böyük hörmətdir!”

Sonra qız tez yerindən qalxdı, tələsik qatırına minib dedi: “Ay cavan, Allah xətirə, dur bizimlə gedək, pulunu al, bu gün sənənin yanında olmağımız bizə çox xoşdur!” Mən də qalxıb dükanıma bağladım, Allahın hövlü qüvvəsi ilə onlarla birlikdə yola düşdüm, gedib evlərinə çatdıq, açıq aydın gördüm ki, evin görkəmindən xoşbəxtlik yağır. Evin darvazasına qızıl, gümüş və qas-daşdan naxış vurulub, darvazanın da üstündə bu iki beyt yazılıbdir:

Bələdan uzaq ol, ey sevimli qəsr,
Dövrən xar etməsin sahiblərini.

Hər yerdə rahatlıq tapa bilməyən
Qonaqlar pənahgah bilsinlər səni.

Qız qatırdan düşüb evə girdi, mənə buyurdu ki, sərraf gələncən darvaza ağzında kürsüdə öyləşim. Mən evin darvazası ağzında bir qədər oturmuşdum ki, gördüm bir kənz evdən çıxdı, yanıma gəlib dedi:

“Ağa, dölizə buyur, darvaza ağzında oturmağın yaxşı deyil”. Mən qalxıb dölizə girdim, orada kürsü üstə oturdum. Elə təzəcə oturmuşdum ki, otaqdan bir kənz çıxıb mənə dedi: “Ay ağa, xanımım deyir ki, öz pulunu alanacan keçib otağın qapısında öyləşsin”. Mən qalxıb otağa girdim, təzəcə oturmuşdum, gördüm ki, burada qabağına ipək pərdə salınmış qızıl kürsü var. Birdən həmin pərdə qalxdı, mənədən boyunbağı alan qız orada göründü, ondördgecəlik aya bənzəyən üzünü açdı, boyunbağı da boynundadır. Ağlım başımdan çıxdı, qızın həddən artıq gözəlliyi və qəşəngliyini görəndə ürəyim birtəhər oldu; qız mənə görün kimi kürsünün üstündən qalxıb qaça-qaça yanıma gəldi, ucadan dedi: “Ay gözümün işığı, sənə kimi gözəl oğlanların hamısını sevgilisinə yazığı gəlmir?” Mən cavabında dedim: “Ay xanım, gözəllik səndədir, özü də bu sənə gözəlliyinin biridir”. Qız da dedi: “Ay zərgər, bilginən ki, mən səni sevirəm, özü də heç inana bilmirdim ki, səni öz yanıma gətirə bilərəm”. Sonra o mənə tərəf əylədi, mən onu öpdüm, o da mənə öpdü, mənə özünə tərəf çəkib bağrıma basdı...” Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz doxsan birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, zərgər deyirdi: “Sonra o mənə tərəf əylədi, mən onu öpdüm, o da mənə öpdü, mənə özünə tərəf çəkib bağrıma basdı. O mənim halımı, onunla yaxınlıq eləmək istədiyimi başa düşüb dedi: “Ay ağa, möhrəm olmamış sən mənimlə yaxınlıq eləməkmi istəyirsən? Allah and olsun, heç belə bir günah iş tutmağı, axmaq sözlər danışmağı ağılına da gətirmə! Mən bakirə qızam, mənimlə heç kəs yaxınlıq eləməmişdir, özü də mən şəhərdə tanınmış bir adamam. Bilirənmə mən kiməm?” Mən də dedim: “Allah haqqı, bilmirəm”. Qız dedi: “Mən Sitt-Dünyayam, Yəhya ibn Xəlid Bərməkinin¹ qızıyam, qardaşım da xəlifənin vəziridir Cəfərdir”.

Mən bunı eşidəndə ürəyim ondan döndü, ucadan dedim: “Ay xanım, sənə üstünə düşməkdə mən təqsirkar deyiləm: mənə bura sən özün gətirib yaxınlaşmaq fikrinə saldın!” Qız dedi: “Sənə zaval yoxdur, Allah qoysa sən hökmən arzuna çatacaqsan. Mənim ixtiyarım öz

əlimdədir, qazı da mənim köbini mi sənə kosəcəkdir. Mən istəyirəm ki, sənin arvadın olam, sən də mənim ərəm”.

Sonra qız qazını, şahidləri çağırırdı, həmin adamlar gələndə onlara dedi: “Əli oğlu Məhəmməd zərgördür, mənimlə evlənmək istəyir, bu boyunbağını da mənə hədiyyə veribdir, ona ərə getməyə razı olub boyunbağını almışam”. Onlar bizim köbin kağızımızı yazdılar, mən qızın yanına girdim, qız buyurdu ki, şorab və piyalə götürsünlər, əməlli-başlı, öz qaydasında aramızda piyalə əldən-ələ gəzdi, ələ ki şorab öz işini görüb bizi məst elədi, qız ud çalan könizə buyurdu ki, çalib oxusun. O da udu götürüb avazla bu şəri oxudu:

“Üzü ay, baxışı ahu, qəddi sörv,
Ölsün belə gəncə heyran olmayan.

Tufanın qarşısı alındısa da,
Saldı gözəlliyi bir özgə tufan.

Mənə töhmət edir söz gözdirənlər,
Guya mən anıram onu heç zaman.

Guya ki, sevgidən söhbət düşəndə,
Birinci sevgilim keçir xəyalıdan.

Gözəllik rəməzdir o, başdan-başa,
Üzütək gözəl üz görməmiş cahən.

Xalı zil qaradır, hoboş Bilaltok¹,
Alında sökülür al şəfəqli dan.

Hər kim istəyirsə unudum onu,
Qoy bilsin, əhdimdə yoxdur bir yalan”.

Könizin udla çaldığı mahnı və zərif şeirlər qızı da heyran elədi. Kənzilər bir-birinin ardınca cürbəcür hava çalıb şeir oxudular. Hələ on köniz çalıb-oxumamışdı ki, Sitt-Dünya udu əlinə alıb avazla bu şəri oxudu:

“And olsun o qəşəng qəddü-qamətə,
Qəlbimi odlara salmışdır hicran,

¹Yəhya ibn Xəlid Bərməki - Bərməki vəzirilər sülaləsinin ikinci nümayəndəsi olub Xəlifə Həzrət Ər-Rəşidın tərəbiyyəsi və vəziridir (738-805), əslində o, xəlifəliyin idarə olunmasını öz əlində saxlamışdır

Məhəbbət odunda qovrulub-yanan,
Qəlbimə rohm ələ, ayıqlu cavan.

Voslo çatdır moni; sohor və axşam
O gözəl həsnündür qarşımda oyan;

Ələ bil, yüz rəngə çalan qızıl gül
Olubdur ağ mərsin içində pünhan”.

Qız şəri oxuyub qurtaran kimi mən udu ondan aldım, qərībə bir məqamla çalıb bu şəri oxudum:

“Səni xəlf eyləyən xəliqə ohson!
Əşqindən ölənin mən də biriyəm.

Atıb eşq oxunu, öldürmə bizi,
Biliyəm, gözünə əsirir ələm.

Qəlbə od vuran al yanaq üstə
Durur şəh dənəsi ələvə bahəm.

Atoşi, iqbali sonsən qəlbimin,
Mənə hom zəhorson, hom də ki, məlhəm”.

Qız mənim oxuduğum bu mahnıni eşitdikdə çox şad oldu, sonra da könizləri mürəxxəs elədi, qızla mən al-əlvən yatacaq salınmış daha yaxşı yerə getdik, mən sevgilimlə tənha guşədə qaldım, özü də mənim ömrümdə ələ xoş gecəm olmamışdı...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Ələ ki iki yüz doxsan ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət edirlər ki, zərgər Məhəmməd ibn Əli deyirdi: “Mən Yəhya ibn Xəlid Bərməkinin qızı Sitt-Dünyanın yanına girəndə ona bu üç beyti dedim:

¹ Bilal ibn Rubah - əslə hoboşdır (buna görə də qara xala bənzədilmişdir) - İslamın ilk azançısı olmuşdur (641-ci ildə vəfat etmişdir).

"Göyərçin boynunda halqa xəst kimi
Qollarım alardı onu dövrəyə.

Bircə əllərimi boş buraxardım,
Örtüyü üstündən qaldırsın deyə.

Ayrıla bilməzdik qucaqlaşanda
Gün günə qovuşsa, gecə gecəyə".

Mən onunla düz bir ay bir yerdə qaldım, dükanımdan, yaxın adamlarımdan, doğma yerimdən də əl çəkdim, günlərin bir günü Sitt-Dünya mənə dedi: "Ay gözümün işığı, ay Sidi Məhəmməd, mən bu gün hamama gedəcəyəm. Elə bu taxtda otur, qayıdıb sənin yanına gələ-nəcən yerindən tərpənmə!"

Həm də mənə məcbur elədi ki, sözündən çıxmayacağıma and içim. Mən ona dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra mənə and içdirdi ki, yerimdən tərpənməyəcəyəm. Öz qızlarını da götürüb hamama getdi. Ay qardaşlar, Allaha and olsun, o hələ dalanın axırına gedib çatmamışdı ki, birdən qapı açıldı, bir qarı otağa girib dedi: "Ya Sidi Məhəmməd, Sitt-Zübeydə səni çağırır. O, sənin necə oxumuş, ağıllı adam, mahir oxuyan olduğunu eşidibdir". Mən cavabında dedim: "Allahım haqqı, Sitt-Dünya qayıdıb gəlməyincə, mən yerimdən qalxmayacağam!" Qarı da dedi: "Ay ağa, elə eləmə ki, Sitt-Zübeydənən sənə qəzəbi tut-sun, sənə düşmən kəsilsin! Qalx ayağa, get onunla danış, sonra qayıt gəl yerinə".

Mən o saat qalxıb getdim. Sitt Zübeydənin yanına çatana kimi qarı qabaqda, mən də onun dalınca getdim, elə ki onun yanına çatdım, Sitt-Zübeydə dedi: "Ey gözümün işığı, sən Sitt-Dünyanın sevgilisi-sən?" Mən cavabında dedim: "Mən sənin xidmətçin və qulunam!" Sitt-Zübeydə ucadan dedi: "Sənin gözəlliyini, qəşəngliyini, oxumuş adam olmağını və kamilliyini tərifləyən adam doğru deyirmiş! Sən deyilən-dən də, tərifləndiyindən də artıqsan! Ancaq bir şey oxu ki, oxumağını da eşidim". Mən cavabında dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sitt-Zübeydə mənə ud gətirdi, mən də çala-çala bu şəri oxudum:

Məşuqə ucundan danlanır aşiq,
Canında taqətdən qalır bir əsər.

İndi karvanını çəkərək gedən,
Yaxın həmdəmilə gedir bərabər.

Gözümdən uzaqdır qəlbən sevdiiyim,
Tanrı yetirməsin ona bir xətər.

Onun nazı da xoş, hirs də xoşdur,
Hər acı kəlməsi şəkərdir, şəkər".

Mən oxuyub qurtaranda o ucadan dedi: "Allah sənə ömür versin, nəfəsini ətirli eləsin! Sən gözəllikdə də, təhsildə də, oxumaqda da kamilsən! İndi qalx, Sitt-Dünya qayıdıb gəlməmiş öz yerinə get, o gəlib səni yerində görməz, acıqlanar".

Mən Sitt-Zübeydənin qabağında əyilib yeri öpdüm, oradan çıxdım, qarının dalınca düşüb getdim, gəlib həmin otağın qapısından içəri girdim. Mən otağa girib taxta qalxanda gördüm ki, Sitt-Dünya hamamdan qayıdıb, taxtın üstündə uzanıb yatıbdır. Mən də onun ayaqlarının yanında oturub onları ovuşdurmağa başladım. Sitt-Dünya gözlərini açdı, mənə görün kimi ayaqları ilə itələyib taxtdan yerə saldı. O mənə dedi: "Yalançı, andını pozdun, sözünün üstündə durmadın! Mənə söz vermişdin ki, yerindən tərpənməyəcəksən, sözünün üstə durmamısan, Sitt-Zübeydənin yanına gedib-sən. Allaha and olsun, oğər mən biabır-çılıqdan qorxmasaydım, sarayı onun başına çevirərdim!"

Sonra öz quluna dedi: "Ay Savab, dur bu adam aldadanın, bu yalan-çının boynunu vur, o daha bizə görə deyil!" Qul da mənə yaxınlaşdı, otəyindən bir parça cırıb gözlərini bağladı ki, boynumu vursun..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz doxsan üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dahnı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, zərgər Məhəmməd deyirdi: "Qul da mənə yaxınlaşdı, otəyindən bir parça cırıb gözlərini bağladı ki, boynumu vursun. Bu vaxt Sitt-Dünyanın böyük və balaca könizləri ayağa qalxıb ona dedilər: "Ay xanım, səhv eləyən təkcə bu deyil ki, o, sənin xasiyyətiyindən xəbərsiz olubdur. O, elə bir günah iş tutmayıbdır ki, öldürülül!" Xanım ucadan dedi: "Allaha and olsun, mütləq görə onun bədənində iz qoyam!"

Sonra da buyurdu ki, mənə döysünlər. Mənə döyüb, böyürlərimə vurdular, gördüyünüz o kötək yerləri də həmin izlərdir. Bu kötəkdən sonra Sitt-Dünya əmr elədi ki, mənə götürüb aparsınlar. Onlar da mənə aparıb saraydan uzaq bir yerə atdılar. Sürünə-sürünə, yavaş-yavaş gəlib öz evimə çatdım. Həkim çağırtdım, kötək yerlərini ona göstərdim. O, qulluq eləyib mənə sağaltdı. Sağalandan sonra hamama getdim, canımın ağrıları, azarım bədənimdən çıxdı. Dükənəmə gəldim, orada nə vardısı götürüb satdım, həmin pula dörd yüz qul aldım; özü də elə qullar aldım ki, heç bir padşahın belə qulları yoxdur; bu qulların iki yüz nəfəri hər gün mənəmlə səfərə çıxır. Beş min qızıl dinar da xərc qoyub bu qayıqı qayırtırdım, özümü xəlifə adlandırıb, yanımda olan xidmətçilərin hərəsinə xəlifəliyə yaraşan bir vəzifə verdim, onları vəzifələrinə uyğun geyindirdim, car çəkdirib Dəclədə seyrə çıxan hər kəsi tutub möhlət vermədən boynunu vurdum. Bir ildir ki, mən bu cür yaşayıram, nə Sitt-Dünyadan xəbər eşidirəm, nə də izinə düşə bilərəm”.

Sonra o ağlayıb göz yaşı tökə-tökə belə bir şeir dedi:

“Onu unutmamam həyatım boyu,
Kim vəslə yetirsə, əzizdir mənə.

Kim baxır üzünə, – aydır, ay! – deyir,
Əhsən belə gözəl xəq cəlyəyə.

Canımı, yuxumu alıb ölimdən,
Hüsnüdü cəlyəyə mənə divanə”.

Harun ər-Rəşid cavanın başına gələn əhvalatdan xəbərdar olub başa düşdü ki, o, aşiqdir, məhəbbət dərdinə mübtəladır. Hökmdar həyəcamından çaşıb qaldı, heyretindən özünü itirib ucadan dedi: “Hər şeyin səbəbini yaradan Allaha şükr olsun!”

Sonra onlar mürəxxəs olmağı cavandan xahiş elədilər, cavan da onlara izin verdi. Harun ər-Rəşid fikirləşdi ki, ona yaxşılıq eləyib böyük ənəm versin. Onlar cavandan ayrılıb xəlifənin sarayına yollandılar. Sarayda libaslarını dəyişib şahənə paltarlar geydilər. Cəllad Məsrur gəlib xəlifənin qabağında dayandı, xəlifə vəzir Cəfərə dedi: “Ya vəzir, o cavanı hüzuruma gətir!”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

294-cü gecə

Elə ki iki yüz doxsan dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xəlifə vəzirinə dedi: “Biz dünən gecə evində olduğumuz o cavanı hüzuruma gətir”. Vəzir cavabında dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!”

Sonra o, cavanın yanına getdi, salām-kalamdan sonra ona dedi: “Gedək, əmirəlmöminin Harun ər-Rəşidə cavab ver!” Cavan, dörd tərəfində gözətçilər, onunla bərabər saraya getdi, xəlifənin hüzuruna gəldi, əylilib onun qabağında yeri öpdü, ona daimi şan-şöhrət, işlərinin həmişə avand olmasını, xoşbəxt olmasını dilədi, bir də dedi ki, ömründə neynim deməyəsən, özü də bunu çox yaxşı dedi: “Ya əmirəlmöminin, ya müsəlmanların pənahı, Allah sənə ömrünü uzun eləsin!”

Sonra o, belə bir şeir dedi:

“Sarayın qibləgah olsun hər kəsə,
Alında iz salsın möhürün müdam.

Səs-səsə verərək desin ölkələr:
Özün İbrahimsən, məqamın-Məqam”¹.

Xəlifə də onun üzünə gülüb salāmını aldı, hörmət eləyib onu yaxınlığa çağırdı, öz qabağında əyləşdirib dedi: “Ya Məhəmməd Əli, mən istəyirəm bu gecə başına gələn əhvalatı mənə danışasan, doğrudan da möcüzədir, çox qəribə əhvalatdır”.

Cavan da cavabında xəlifəyə dedi: “Ya əmirəlmöminin, keç günahımdan, mənə aman ver ki, qorxum keçib getsin, ürəyim sakit olsun”. Xəlifə dedi: “Sən qorxudan, qəm-qüssədən uzaq olacaqsan”. Bunu eşidən cavan başına gələn əhvalatı əvvəldən axıracan nağıl eləməyə başladı.

¹ Məqam (Məqami İbrahim) – Məkkə ziyarətindəki kiçik binadır. Orada bir daş saxlanır. Dini fəsanəyə görə Kəbəni tikdirən İbrahim peyğəmbər həmin daşın üstündə dayanmışdır.

Xəlifə başa düşdü ki, cavan aşiq olub, özü də sevgilisindən ayrı düşübdür, odur ki, cavandan soruşdu: "İstəyirsenmi o xanımı sənə qaytarım?" Cavan yalvara-yalvara dedi: "Bu, əmirəlmömininin mərhuməti olar".

Sonra da belə bir şeir dedi:

Əyil öp əlini, əl deyildir o,
Səhrli açardır bəxtiyarlığı.

Alqışla lütfünü – bir şux boyunda
O lütf həm incidir, həm də köhrəbə".

Belə olanda, xəlifə üzünü vəziro tutub dedi: "Ya Cəfər, vəzir Yəhya ibn Xalidin qızını, bacın Sitt-Dünyanı hüzuruma gətir!" Vəzir cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, baş üstə, itaət borcumdur!"

Vəzir həmin saat, həmin dəqiqə Sitt-Dünyanı gətirdi, o, gəlib xəlifənin hüzurunda dayananda hökmdar ona dedi: "Bilirsenmi bu kimdir?" Sitt-Dünya ona dedi: "Ya əmirəlmöminin, arvadlar kişiləri haradan tanıya bilərlər?"

Xəlifə gülümsünüb dilləndi: "Ay Sitt-Dünya, bu sənə sevgilin zərgər oğlu Məhəmməd Əlidir. Biz işin nə yerdə olduğunu bilirik, əhvalatı başdan-ayağa kimi eşitmişik, aşkarını da, gizlinini də bilirik, bunu siz gizlətmisizsə də, heç nə bizə gizlin qalmayıbdır". Sitt-Dünya dedi: "Ya əmirəlmöminin, bu mənim alnıma yazılmışdı, mənim ucbatımdan olan əhvalata görə Allah-təala günahımdan keçsin, səndən isə xahişim budur ki, mərhumət ələ, məni bağışla".

Xəlifə Harun ər-Rəşid güldü, qazı ilə şahidləri çağırırdı, Sitt-Dünya ilə ər zərgər oğlu Məhəmməd Əlinin kəbinini təzədən kəsdi, onların payına xoşbəxtlik, paxılların payına dərd-qəm düşdü. Xəlifə Məhəmmədə öz həmsüfrəsi elədi. Kefləri pozan, Məclisləri dağıdan gələncən şad-xürrəm, firavan gün keçirib eys-ışrətlə ömür sürdülər.

Kısa əhvalatı

Belə nağıl eləyirlər ki, bir gecə Harun ər-Rəşidin üroyi darıxdı, o, öz vəzirini yanına çağırdı. Vəzir gəlib onun hüzurunda dayandı xəlifə dedi: "Ay Cəfər, bu gecə mən yaman narahatam, üroyim sıxılır, elə bir şey fikirləş ki, şad olum, üroyim açılsın". Cəfər dedi: "Ya əmirəlmöminin, mənim bir dostum var, adı iranlı Əlidir, o elə nağıllar və hekayələr bilir ki, onlar adamın könlünü açır, dərd-qəmini dağıdır". Xəlifə ucadan dedi: "Onu mənim yanına gətir!" Cəfər də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Cəfər iranlı Əlini tapmaq üçün xəlifənin yanından çıxdı, Əlinin dalınca adam göndərdi, Əli gəlib çıxanda vəzir ona dedi: "Əmirəlmömininə cavab verəcəksən!" Əli cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elo ki iki yüz doxsan beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, iranlı Əli dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur". Sonra da vəzir Cəfərlə bərabər xəlifənin yanına getdi. Xəlifənin hüzuruna yetişəndə Harun ər-Rəşid iranlı Əliyə oturmaq üçün izin verdi, Əli oturdu, xəlifə ona dedi: "Ay Əli, bu gecə üroyim sıxılır, eşitmişəm sən yaxşı nağıllar, hekayətlər bilirən, mən istəyirəm onlardan danışasan ki, könlüm açılsın, dərd-qədim dağılsın". Əli xəlifədən xəbər aldı: "Ya əmirəlmöminin, öz gözümle gördüklərimdən deyim, yoxsa eşitdiklərimdən nağıl eləyim?" Xəlifə ona dedi: "Gözünlə bir şey görmüsenso, onu danış". Əli də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra da əhvalatı danışmağa başlayıb dedi: "Ya əmirəlmöminin, bil və agah ol ki, yaxşı yadımda deyil, bir neçə il bundan əvvəl mən öz şəhərimiz Bağdaddan çıxıb getdim. Özümle bir nəkər də gətirdim, onun balaca

bir kisəsi vardı. Biz gedib bir şəhərə çatdıq. Mən elə satmalımı satıb, almalımı almışdım ki, birdən bir zalım dələduz kürd üstümə cumdu, kisəni əlimdən qapıb dedi: "Bu kisə mənimdir, içindəkilər də mənimdir!" Mən qışqırdım: "Ay müsəlmanlar, məni bu adamsoyanın əlindən qurtarın!" Hamı dedi: "Gedin qazının yanına, onun verdiyi hökmü razılıqla qəbul eləyin". Mən qazının nə hökm verəcəyinə razı oldum, onun yanına getdik. Biz qazının yanına girib onun hüzurunda dayananda qazı soruşdu: "Nə üçün gəlmisiz, nə olub?" Mən dedim: "Bizim mübahisəmiz var, gəlmişik ayırd eləyəsən, sənin çıxardığın hökmlə razıyıq". Qazı soruşdu: "Şikayətçi hansınızdır?" Bu vaxt kürd qabağa keçib dedi: "Allah itiyar sahibi qazıya kömək olsun! Bu kisə mənimdir, içindəki malın da hamısı mənimdir. Kisəni itirmişdim, bu zamanda tapmışam". Qazı kürddən soruşdu: "Sən kisəni nə vaxt itirmisən?" Kürd cavabında dedi: "Dünən itirmişəm, özü də kisəni itidiyi üçün gecə səhərəcən yatmamışam". Qazı dedi: "Əgər kisə səninkidirsə, özü də sən onu tanıyırsansa, de görüm onun içində nə var?" Kürd də cavabında dedi: "O kisənin içində iki gümüş iynə və cürbəcür göz sürməsi, əl dəsmalı vardır, həm də ora iki qızıl suyuna çəkilmiş güvəc, iki şamdan qoymuşam, bir də orada iki dənə çadır, iki bulud, iki çıraq, balınc, iki xalça, iki kuzə, bir sini, iki ləyən, qazan, iki parç, çömçə, iynədən, iki torba, bir pişik, iki it, bir kasa, iki iri kisə, bir dənə arxalığ, iki xəz kürk, bir inək, iki buzov, bir keçi, iki quzu, bir qoyun, iki keçi balası, iki yaşıl çadır, bir dəvə, iki maya, bir camış, iki buğa, bir dişi aslan, iki şir, bir dişi ayı, iki tülkü, bir kürsü, iki taxt, bir qəsr, iki köşk, tağlı dəhliz, iki böyük otaq, iki qapılı bir mətbəx və bir kisənin mənim olduğuna şahidlik eləyən bir dəstə kürd vardır". Qazı məndən soruşdu: "Hə, a kişi, bəs sən nə deyirsən?" Mən də onun yanına gedib (amma kürdün dedikləri məni elə təəccübləndirmişdi ki, çaşmışdım) dedim: "Ya əmirəlmöminin. Allah başımızın böyüyü qazının şonini uca eləsin! Bu kisədə mənim yalnız bir uçuq daxmam, bir qapısız balaca evim, bir də bir it damım, uşaqlar üçün məktəb və aşıq oynayan cavanlar, çadırlar, iplər, sonra da Bəsrə, Bağdad şəhərləri və Ad oğlu Şəddadın sarayı, dəmirçi küresi, balıqçı toru, əl ağacları, civlər, qızlarla oğlanlar, mincə nəfər də kisənin mənim olduğuna şahidlik eləyən vasitəçi vardır".

Kürd bu dediklərimi eşidəndə, hönkür-hönkür ağlayıb ucadan dedi: "Ey bizim başımızın sahibi qazı, bu kisə məşhur kisədir, bunun içində hər nə varsa deyilibdir! Bu kisədə istehkamlar, qala, durnalarla şirlər, şahmat taxtasında şahmat oynayan adamlar, həm də bu kisədə

madyan atla iki dayca – biri dişidir, biri erkək, iki at, iki uzun nizə, bir də aslan, iki dovşan, şəhər və kənd, qız və iki zirək atlı, arvad paltarı geymiş bir pozğun adamla iki yaramaz, bir kor, iki nəfər görən adam, bir çolaqla iki taqətdən düşmüş, bir şeyxlə iki molla, bir qəbilə başcısı ilə iki padşah, qazı ilə iki şahid vardır ki, onlar bu kisənin mənim olduğuna şahiddirlər". Qazı məndən soruşdu: "Əli, sənin sözün nədir?" Ya əmirəlmöminin, mənim qəzəbim lap aşırıb-daşdı". Sonra qazıya yaxın gedib dedim: "Başımızın sahibi qazıya Allah kömək olsun..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz doxsan altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, iranlı Əli dedi: "Ya əmirəlmöminin, mənim qəzəbim lap aşırıb-daşdı". Sonra qazıya yaxın gedib dedim: "Başımızın sahibi qazıya Allah kömək olsun!" Mənim bu kisəmdə zireh paltar, ülgüclər, silah saxlanan dolu anbar, min baş buynuzlu qoç, mal-qara otlağı, min dəvə, hürəyən it, meyvə və üzüm bağları, çiçəklər və ətriyyat, əncir və alma, kuzələr və piyalələr, şokillər və heykəllər, gözəl gəlinlər və nəğməkar qızlar, toylar və ora-bura qaçıb səs-küy salanlar, geniş vilayətlər, xoşbəxt qardaşlar və gözəl yoldaşlar, onların da yanında qılınclar, nizələr, oxlar, kamandar, dostları, sevgililəri və tanışları, yoldaşları, qartal qəfəsləri, həmpiyalələri, həm də tənbur¹, neylər, bayraq və ələmlər, uşaqlar və qızlar, açıq gəlinlər və kənzilər, xanəndə qızlar, beş nəfər həbəşi qız, üç nəfər hindli qız, dörd nəfər mədinəli qız, iyirmi nəfər rumlu qız, əlli nəfər yəhudi qızı, yetmiş nəfər iranlı qız, səksən nəfər kürd qızı, doxsan nəfər gürcü qızı, həm də Dəclə və Fərat çayları, balıqçı toru, çaxmaqdaşı, çoxsütunlu İrəm, min nəfər pozğun, oğraş adam, cıdır meydanı, axurlar, məscidlər, hamamlar, bənnə, dülgər, ağac parçası, mıx, əlində ney qara qul, rəis, mehtər, şəhərlər, vilayətlər, yüz dinar pul, Kufə² ilə Əl-Ənbər³ şəhərləri, parça dolu iyirmi sandıq, əlli sursat

¹ Tənbur – musiqi alətidir.

² Kufə – Fəratın qərb sahilində xaraba qalmış qədim Babilin cənubunda yerləşən şəhərdir. Bir zaman xəlifəliyin paytaxtı olubdur.

³ Əl-Ənbər – İraqın qədim şəhəridir.

anbarı, Qəzza¹ ilə Aksalun² şəhərləri, Dumiyyətlə Asuan arasında olan yerlər, Xosrov Ənuşirəvanın sarayı, Həzrət Süleymanın səltənəti, Nəman vadisindən Xorasanacan olan məmləkətlər, Bəlx ilə İsfahan şəhərləri, Hindistandan Sudanadək ölkələr vardır. Allah bizim pənə-himiz qazının ömrünü uzun eləsin! Bu kəsədə bir də tuman-köynək, kətan parçalar, bir də qazı mənə cəzalandırmaqdan qorxmayıb belə qərara gəlsə ki, kəsə mənim deyil, qazının saqqalını qırmaq üçün mən dəne ülgüc var”.

Qazı mənim bu sözlərimi eşidəndə ağı başından çıxdı, o ucadan dedi: “Mən görürəm ki, sizin hər ikiniz yaramaz adamsınız, zındıqsız, siz qazının ləyaqətini və qanunu ələ salırsınız, təbə və töhmətdən qorxmursuz, çünki siz elə şeylər dediniz ki, hələ bu vaxtadan belə şeyləri nə dil deyib, nə də qulaq eşidib! Allaha and içirəm ki, sizin dediyiniz şeylər Çindən tutmuş Ümm Qaylan ağacınacan, İrandan Sudana, Nəman vadisindən Xorasan mülkünəçən yerə sığışmaz, özü də sizin dediklərinizə heç kəs inanmaz! Məgər sizin kisoniz dibi olmayan bir ümməndir, ya da bütün günahkar və günahsızların orəşəti-mohşör günü toplaşacağı yerdir?”

Sonra qazı buyurdu ki, kisonin ağzını açaq, mən də açdım, bir də gördük ki, onun içində çörək, lumu, pendir və zeytundan başqa heç nə yoxdur! Mən kisoni kürdün qabağına atıb getdim.

Xəlifə İranlı Əlinin bu nağılını eşidib gülməkdən qəşş elədi, ona yaxşı önəm verdi.

Əbu Yusifin ahvalatı

Bələ rəvayət eləyirlər ki, bir dəfə gecə Cəfər Bərməki Harun ər-Rəşidlə oturub yeyib-içir, söhbət eləyirdi. Harun ər-Rəşid ona dedi: “Ya Cəfər, mənə xəbər çatıbdir ki, sən bir koniz alıbsan, o konizi mən çoxdan almaq istəyirdim, çünki o həddindən artıq gözəldir, onun məhəbbəti çoxdan mənim üroyimdədir. Gəl onu sat mənə”. Cəfər cavabında dedi: “Ya əmirəlmöminin, mən o konizi satmamam”. Hökmdar dedi: “Elə isə bağışla mənə”. Cəfər də dedi: “Bağışlamam”. Bu vaxt Harun ər-Rəşid ucadan dedi: “Əgər sən konizi mənə satmasan, ya da bağışlamasan, onda Zübeydoni üç dəfə boşayaram!”¹ Cəfər də dedi: “Əgər konizi sənə satsam, ya bağışlasam, onda mən də arvadımı üç dəfə boşayaram!”

Onlar kəfdən ayıldandan sonra başa düşdülər ki, böyük bir işə düşüblər, buna bir çarə tapmaqda acizdirlər. Odur ki, Harun ər-Rəşid ucadan dedi: “Bu müşkülü Əbu Yusif² açmasa, heç kəs açə bilməz”.

Gecəyari olsa da, onun dalınca adam göndərdilər. Əbu Yusif çağırmağa gedən adam onlara çatdıqda, o, qorxdı, yerindən qalxıb öz-özünə dedi: “Bələ bivaht ki, mənə çağırırlar, yəqin müşkül bir iş var!”

O, tələsik evdən çıxdı, qatırına minib öz nökrinə dedi: “Qatırın torbasını da götür, bəlkə yemini yeməyibdir; elə ki biz xəlifənin sarayına çatdıq, torbasını başına sal, qoy yesin, mən çıxanacan qatır qalan yemini yeyər”. Nökrə dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!”

Əbu Yusif gəlib Harun ər-Rəşidin hüzurunda dayandı, xəlifə ayağa qalxıb onu öz yanında əyləşdirdi (xəlifə ondan başqa heç kimi öz yanında oturtmazdı), ona dedi: “Sənin belə bivaht çağırtdırmaqda vacib işimiz var, özü də məsələ belədir, ancaq bir fənd fikirləşməkdə biz acıqız”. Əbu Yusif onun cavabında dedi: “Ya əmirəlmöminin, bu iş lap asan işdir! Qoy Cəfər konizin yarısını hökmdara satsın, yarısını da bağışlasın, belədə heç biriniz andı pozmazsınız”.

¹ Üç dəfə boşamaq andı müsəlmanlarda on tontənəli andlardan biri sayılır, anda əməl edilmədikdə arvad orından boşanmış hesab olunur ki, bundan sonra onun öz arvadının təzədən almağa ixtiyarı olmur. Zübeydə – Harun ər-Rəşidin sevimli arvadıdır.

² Əbu Yusif Yəqub – məşhur hüquqşünası idi (1828-ci ildə vəfat edibdir), Harun ər-Rəşidə böyük təsiri vardı.

¹ Qəzza – Fələstinin cənub-qərbində yerləşir. Solib yürüşü tarixində məşhurdur.

² Aksalun – qəzzanın şimalındadır. Solib yürüşləri tarixində bunun da adı çox çəkilir.

Ömirölmöminin bu todbirdon şad oldu. Öbu Yusifin dediyinə hor ikisi oməl elədikdən sonra Harun ər-Rəşid ucadan dedi: "Könizi elə bu saat buraya gotirin!.."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımqıy qoydu.

Elə ki iki yüz doxsan yeddinci geco oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xəlifə Harun ər-Rəşid ucadan dedi: "Könizi elə bu saat bura gotirin! Ondan ötrü bərk darıxıram!" Elə ki könizi gotirdilər, xəlifə qazı Öbu Yusifə buyurdu: "Mənim dözməyə təbii yoxdur, istəyirəm kobini elə bu doqquz cari eləyəsən, iddə müddəti qurtarana kimi mən dözo bilmərəm! Nəco olsun?" Öbu Yusif dedi: "Hökmdarın hələ azad edilməmiş qullarından birini yanıma gotirin!" Qulu onun yanına gotirdikdə Öbu Yusif dedi: "İzin ver könizin kobinini bu qula kəsim, sonra da köniz ona arvad olmamış boşanar, onda iddə müddəti keçmədən köniz kobinini sənə kəsmək olar".

Onun bu fəndi Harun ər-Rəşidə əvvəlki fəndindən də çox xoş gəldi. Qul gəlib çıxanda xəlifə qazıya dedi: "Könizin kobinini buna kəsmək üçün sənə icazə verirəm". Qazı kobini kəsmək üçün qula zoruri şərtləri söylədi, qul da onları qəbul elədi. Hər iş görüldü qurtarandan sonra qazı qula dedi: "Sənə yüz dinar veriləcəkdir, könizi boş". Amma qul ucadan dedi: "Boşamıram!" Qazı dinarın sayını artırdı, artırıqca da, qul rədd elədi: "ta o vaxt qul qazıdan soruşdu: "Boşamaq mənim ölimdədir, yoxsa sənin, ya hökmdarın?" Qazı cavabında dedi: "Bəli, sənin öləndir". Qul ucadan dedi: "Allaha and olsun, mən onu heç vaxt boşamayacağam!" Əmirölmömininin qəzəbi artdı, o ucadan dedi: "Ya Öbu Yusif, bəs fəndin nə oldu?" Qazı Öbu Yusif dedi: "Ya əmirölmöminin, qəm yemə, bu iş elə bir iş deyil! Qulu bu könizin ixtiyarına ver". Xəlifə dedi: "Qulu o könizin ixtiyarına verdim". Xəlifə izin verəndən sonra qazı könizə dedi: "Dəginən ki: "Qəbul elədim". Köniz dedi: "Qəbul elədim". Bundan sonra qazı ucadan dedi: "Kişi arvadın ixtiyarına keç-

diyini görə mən onları ayırmaq üçün hökm verirəm, bununla da kobin pozulmuş hesab olunur!"

Əmirölmöminin ayağa qalxıb ucadan dedi: "Nə qədər ömrüm var, görək sənin kimi bir qazını ola!" Hökmdar bunu deyib ömr elədi ki, sını dolu qızıl gotirsələr, qızıl gotirib onun qabağına səpdilər, xəlifə qazıdan soruşdu: "Qızıl yığmağa yanında qabın varmı?"

Qazı qatırının torbasını xatırlayıb buyurdu ki, onu gotirsələr. Qızıl qatırın torbasına doldurdular, o da götürüb evinə yollandı. Sabahısı o, öz dostlarına dedi: "Dünyada inam və xoşbəxtliyə çatmaq üçün bilikdən asan və yaxın yol yoxdur, mən bu qədər pulu iki, ya üç məsələyə görə almışam".

Ay ibrət alan, gör bu əhvalat nəco maraqlıdır: burada gözəl xüsiyyətlər var – Harun ər-Rəşidlə vəzirin münasibətindəki sorbostlıq, xəlifənin müdrikliyi, bir də qazının daha böyük müdrikliyi. Qoy Allah onların hamısının ruhunu şad eləsin!

Xalid ibn Abdullah əl-Kəsrinin əhvalatı

Bələ nağıl eləyirlər ki, Xalid ibn Abdullah əl-Kəsrî¹ Bəsrənin əmiri idi, onun yanına bir dəstə adam gəldi, onlar gözəl-göyçək, çox ağıllı-kamallı bir cavanı tutub gətirmişdilər; həmin cavan göyçək idi, ondan yaxşı ətir iyi gəlirdi, o təmkinli, şərəfətli idi.

Cavani Xalidin yanına gətirildilər, Xalid onun başına nə əhvalat gəldiyini soruşdu, onun cavabında dedilər: "Bu oğrudur, dünən evimizə girmişdi".

Xalid cavana nəzər yetirdi, onun gözəlliyi, öyin-başının təmizliyi xoşuna gəldi, odur ki, dedi: "Onu buraxın!" Sonra cavana yaxın gedib əhvalatın nə yerdə olduğunu soruşdu. Cavan cavabında dedi: "Bu adamların dedikləri doğrudur, əhvalat da onlar deyən kimi olubdur". Xalid ondan soruşdu: "Sən belə qəşəng geyinə-geyinə, belə gözəl, boy-buxunlu ola-ola sən oğurluğa vadar eləyən nədir?" Cavan cavabında dedi: "Məni bu işə vadar eləyən camaatın malına aqgözlüyüm, bir də Allahın hökmüdür – onun böyüklüyünə və şəninə şükür!" Xalid uca-dan dedi: "Anan sən itirsin, tapmasın! Məgər sənün üzündəki bu gözəllik, ağıllığın kamilliyi və gözəl təhsilin sənə bu oğurluqdan sağındırmaq üçün kifayət deyildir?" Cavan cavabında dedi: "Ya əmir, bunlardan əl çək, Allah-təalanın buyurduqları ilə get – bu, öllərimin gördüyü işin əvəzidir, Allah qullarını incitməz".

Xalid onun tutduğu iş barəsində fikrə gedib, xeyli vaxt lal-dinməz dayandı, sonra cavana buyurdu ki, yaxın gəlsin. Cavan yaxın gələndə əmir dedi: "Şahidlərin yanında günahını boynuna almağın mənə çox təəccüb gəlir. Sənün oğru olduğunu mən ağılıma gətirə bilmirəm. Bəlkə oğurluqdan başqa başına ayrı bir iş gəlibdir? Onu mənə nağıl elə". Cavan dedi: "Ya əmir, hüzurunda boynuma alıb iqrar elədiyimdən başqa ürəyinə ayrı bir şey gəlməsin. Bundan başqa mənim başıma elə bir əhvalat gəlməyib ki, sənə danışım, elə olan budur: mən bu adamların evinə girib, əlimə gələni oğurlamışam, bunlar da məni tutub oğurladığım şeyləri əlimdən alandan sonra sənün yanına gətiriblər".

Xalid buyurdu, cavanı dustaq elədilər və carçıya əmr elədi ki, Bəsrədə car çəkib desin: "Ay camaat, hər kəs belə bir oğruya cəza verilib,

əlinin necə kəsiləcəyini görmək istəyirsə, səhərçağı filan yerdə gəlsin!" Cavanı aparıb dustaqxanaya salanda, ayaqlarına kündə vuranda, o dərin-dən ah çəkib gözünün yaşını tökə-tökə belə bir şeir oxudu:

"Xalid əmr etdisə kəsilsin olim,
Saxladım yarımın sirrini pünhan.

Dedim: "Məhsər olub, qopsa qiyamət,
Könül bildiyini deməz heç zaman.

Əlim kəsilsə də, bu ağır coza
Yaxşıdır o yarım tanınmasından".

Cavana keşikçilik eləyənlər bunu eşidib Xalidin yanına gətdilər, görüb eşiddiklərini ona danışdılar. Elə ki gün keçdi, gecə oldu, Xalid əmr elədi ki, cavanı onun yanına gətirsinlər. Cavanı gətirdilər, Xalid onu sorğu-suala tutandan sonra gördü ki, cavan ağıllı oğlandır, təhsil sahibidir, anlayandır, hazır cavabdır və zəkalıdır. Əmr elədi cavana toam gətirsinlər. Cavan toamı yeyəndən sonra əmirlə bir müddət söhbət elədi, sonra Xalid ona dedi: "Mən biliyəm ki, oğurluqdan başqa sənün başının ayrı qəzası da var. Səhər açılıb adamlar gələndə qazı da gələcəkdir. O sənün yanına gəlib oğurluq barəsində soruşanda, dediklərinə dan və ona başqa bir şey də ki, ifadəni dəyişsin, əlinin kəsilməsi cəzası üstündən götürülsün. Allahın elçisi peyğəmbər (Allah ona rəhmət eləsin!) buyurubdur: "Şübhə doğuran cəhət olduqda cəzanı dəyişin".

Sonra Xalid buyurdu ki, cavanı dustaqxanaya aparınlar..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki iki yüz doxsan səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Xalid cavana danışandan sonra oğlan gecəni dustaqxanada qaldı. Səhər açılanda Bəsrədə ərvaddan kişiye adam qalmadı, hamı oraya tamaşaya gəldi ki, bu igidin cəzalanmasına, əli kəsildə halının necə

¹ Xalid ibn Abdullah – vəzifəsindən sui-istifadə edib çoxlu sərvət mənimsəmişdir. Buna görə də xəlifənin əmri ilə həbs edilib 743-cü ildə özəblə edam edilmişdir.

olacağına tamaşa eləsin. Xalid at üstə Bəsrənin adlı-sanlı adamları ilə bərabər gəldi. Sonra əmir hakimləri yanına çağırıdır, cavanı gətirməyi əmr elədi. Cavan da ayaqları kündədə axsaya-axsaya gəldi. Onu görünərdən heç kəs özünü saxlaya bilmədi, hamı ağladı, qadınlar da səslərini qaldırıb höknürdülər. Qazı buyurdu ki, arvadların səsini kəsinlər. Səs kəsildə qazı cavana dedi: "Bu adamlar təsdiq eləyirlər ki, sən bunların evinə girib şeylərini oğurlamısan, bəlkə sənin oğurladığın şeylər elə azdır ki, ona cəza verilmir?" Cavan cavabında dedi: "Xeyr, mən elə onlar deyəni oğurlamışam". Hakim xəbər aldı: "Bəlkə sən bu adamlarla şərikin idin?" Cavan cavabında dedi: "Yox, mən heç kəslə şərikinə-zad deyiləm, şeylərin hamısı onların özlərinindir". Bu vaxt Xalid qəzəblənib özü cavana yaxın gəldi, qamçı ilə onun üzündən vurdu və şəirin belə bir beytini oxudu.

"Sən hansı məqsədə can atırsansa, at,
Allahın dediyi yetir yerinə.

Sonra cavanın əlini kəsmək üçün cəlladı çağırtdı, cəllad gəlib xəncərini qınından siyirdi, oğlan da qolunu ona sarı uzatdı, cəllad xəncərini onun qolunun üstünə qoydu. Elə bu vaxt arvadların arasından çirkli pal-tar geymiş bir qız çıxıb ucadan qışqıra-qışqıra özünü cavana tərəf atdı, sonra qız ay kimi üzünü açdı, adamlar da elə hay-küy saldılar ki, az qala qiyamət qopacaqdı. Qız var gücü ilə qışqırdı: "Ya əmir, səni Allaha and verirəm, bu kağızı oxumamış onun əlini kəsdirməyə tələsmə!" Qız aparıb kağızı əmirə verdi, Xalid kağızı açıb oxudu, gördü ki, orada bu şeir yazılıbdır:

Amandır ol saxla, rəhm elə, Xalid.
Onu eşqə salan, bil ki, mənəm, mən.

Qəlbini oxlayan baxışlarımdır,
Eşqin xəstəsidir lap əvvəldən.

Üstünə götürdü oğru adını
Ki, adım çıxmasın onun dilindən.

O nəcib insandır, ehtiyatlı ol,
İnan ki, oğurluq gəlməz olından.

Xalid bu şəri oxuyandan sonra adamlardan ayrılıb bir tərəfə çəkildi, qızı yanına çağırıb bunun nə iş olduğunu ondan soruşdu, qız nağıl elədi

ki, bu cavan onu sevir, o da cavanı sevir, oğlan onun yanına gəlmək üçün evlərinə yaxınlaşıb, gəldiyini bildirmək üçün evə daş atıb. Onun atası ilə qardaşları daşın tappılığını eşidib bayıra, oğlanın yanına çıxıblar, oğlan onları görəndə özünü oğru kimi göstərmək, sevgilisini pis vəziyyətdə qoyumamaq üçün əlindən gələni eləyibdir. Həm də qız dedi: "Onu bu halda görəndə tutub qışqırıblar: "Oğru!" Sonra da sənin yanına gətiriblər. O da oğurluq elədiyini boynuna alıb, inadla sözünün üstündə durubdur ki, mən biabır olmayım. Bu işi ancaq mərdanə, xeyirxah adam eləyə bilər". Xalid ucadan dedi: "Doğrudan da ona kömək etmək lazımdır ki, arzusuna çatsın!" Sonra o cavanı yanına çağırub alından öpdü, qızın atasını gətirməyi əmr elədi. Qızın atası gələndə ona dedi: "Ay qoca, bizim fikrimiz hökmü yerinə yetirib oğlanın əlini kəsmək idi, ancaq Allah böyükdür, onun şeni artıqdır, o, mənə bu günahdan çəkindir. Həm də əmr eləmişəm cavana min dirhəm pul versinlər, çünki o, sənə namusunu, bir də qızının namusunu qorumaq, hər ikini biabırçılıqdan qurtarmaq üçün öz əlini əsirgəməirdi. Bir də əmr eləmişəm ki, qızına on min dirhəm versinlər, çünki qız bu işin həqiqətini mənə danışdı. İndi səndən xahişim budur ki, qızını bu cavana vermək üçün mənə ixtiyar verəsən". Qoca dedi: "Ya əmir, buna mən icazə verirəm". Xalid da Allaha həmd eləyib, onun şəninə tərif dedi, gözəl bir dua oxudu..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki iki yüz doxsan doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Xalid Allaha həmd eləyib, onun şəninə tərif dedi, gözəl bir dua oxuyandan sonra cavana dedi: "Burada olan filan qızın razılığı, atasının razılığı və icazəsi ilə onun kəbinini sənə kəsdirirəm, on min dirhəmi də ona başlıq verirəm". Oğlan dedi: "Mən bu qızı almağa razıyam". Bundan sonra Xalid əmr elədi ki, pulları siniyə qoyub cavanın evinə aparsınlar. Adamlar şad-xürrəm dağılışıb getdilər. Mən bundan da qərribə gün görməmişəm! Həmin gün göz yaşı və qəm-qüssə ilə başladı, şənlik və şadlıqla qurtardı.

Cəfər Bərməki ilə paxlasatanın əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, Harun ər-Rəşid Cəfər Bərməkini çar-mıxa çəkdirəndə əmr eləyir ki, hər kimin ona yazığı gəlsə, onun dərdinə qalıb ağlasa, kim olursa olsun o da çar-mıxa çəkilsin. Camaat da əmrə əməl eləyir. Deyirlər uzaq səhrada yaşayan bir bədəvi ərəb hər il adı zikr olunan Cəfər əl-Bərməkinin yanına gəlib qəsidə oxuyardı, Cəfər ona min dinar verərdi, bədəvi də pulu alıb gedər, ilboyu külfətinə xərclik eləyərdi. Necə oldusa, həmin gün qəsidəçi bədəvi həmişəki kimi gəlib çıxdı, Cəfər çar-mıxa çəkilən yərə getdi. Dəvəsini xıxlayandan sonra qəm dəryasına batıb hönkür-hönkür ağladı, qəmli-qəmli qəsidəsini oxudu, sonra yuxuya getdi. Yuxuda gördü ki, Cəfər Bərməki ona deyir: "Sən özünü yorub yanıma gəlmisən, bizi burada bu halda gördün, eybi yoxdur, sən yola düş, get Bəsrəyə, orada tacirlər arasında filan adda adamı tapıb ona de: "Cəfər Bərməki sənə salam göndərüb deyir: "Paxla nişanəsi ilə mənə min dinar ver".

Bədəvi yuxudan ayılından sonra Bəsrəyə tərəf yollandı, ora çatanda soraqlaşdı həmin taciri tapdı, Cəfərin yuxuda dediyi sözləri ona dedi. Tacir elə ağladı ki, az qaldı nəfəsi kəsilib ölə, sonra o, bədəviyə hörmət eləyib onu öz yanında əyləşdirdi, ona yaxşı bir mənzil verdi. Bədəvi onun verdiyi tək mənzildə üç gün qaldı. Getmək istədikdə tacir ona min beş yüz dinar verib dedi: "Min dinarı necə ki, buyurulmuşdu verirəm, beş yüz dinar da mənim sənə olan hörmətimin əlamətidir, hər il də min dinarını alacaqsan".

Bədəvi yola düşəndə tacirə dedi: "Allah xətrinə paxla əhvalatını mənə nağıl elə, qoy əslini bilim". Tacir də ona dedi: "Mən əvvəllər kəsib idim, paxla bişirib Bağdadın meydanlarında satırdım ki, birtəhər güzəran keçirim. Soyuq, yağışlı günlərin birində evdən kəsb-karına çıxmışdım, soyuqdan qorunmaq üçün əynimdə heç nəyim yox idi, elə bir halda idim ki, gah soyuqdan tir-tir titrəyir, gah yağış altında qalıb islanırdım, mən belə bir iyrənc halda idim, tüklərim biz-biz durmuşdu.

Həmin gün Cəfər sarayda oturmuşdu, bu saray meydana baxırdı, onun yaxın adamları və istəkliləri yanında idilər. Necə olursa, nəzəri mənə sataşır, pis kökdə olduğumu görüb mənə yazığı gəlir. Öz adamlarından birisini yanıma göndərdi, o adam məni Cəfərin yanına apardı.

Cəfər məni görəndə dedi: "Nə qədər paxlan var, hamısını mənim adamlarıma sat".

Mən də yanımdakı ölçü qabımı çıxartdım, paxla ilə doldurub onlara verməyə başladım. Kimə verirdim, o, paxla əvəzinə qaba qızıl doldurub mənə qaytarardı. Zənbilimdə nə qədər paxla vardısı hamısını satdım, əvəzinə qızıl aldım. Sonra mən qızilları yığdım, Cəfər məndən xəbər aldı: "Paxladan heç qalıbmı?" Dedim: "Bilmirəm!" Sonra başladım zənbilin içini axtarmağa, orada heç nə qalmamışdı, qalan bircə dənə paxla idi.

Cəfər o paxlanı alıb, ləpə elədi, ləpənin birini özü götürdü, birini də istekli xanımına verib soruşdu: "Bu paxla ləpəsini necəyə alarsan?" Həmin arvad dedi: "İki bu kisədə olan qızıl qədərə". Mən heç bilmirdim nə fikirləşim, öz-özümə deyirdim: "Bu mümkün olan şey deyil!" Mən bu işə mat qalmışdım, birdən kəniz öz qızlarından birinə əmr elədi, qız da məndə olan qızılın iki misli qədər qızıl gətirdi. Cəfər də dedi: "Mən götürdüyüm paxla ləpəsini iki burada olan qızıl qədərə alıram. Öz paxlanın pulunu al". Cəfər bunu deyib öz nökrələrindən birinə əmr elədi, nökrə də pulların hamısını yığıb zənbilimə qoydu, mən zənbili götürüb getdim. Sonra Bəsrəyə gəldim, özümdə olan pulla alver etməyə başladım. Allaha çox şükür ki, mərhəmət elədi, gəlirimi artırdı. Əgər mən ildə min dinar – Cəfərin mərhəmətinin payı kimi versəm, – bunun mənə heç bir zərəri olmaz".

Sən Cəfərdəki ləyaqətə bir bax, onun dirisinə də, ölüsünə də əhsən, Allah ona rəhmət eləsin!

Tənbəl əbu Məhəmmədin əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, günlərin bir günü Harun ər-Rəşid xəlifəlik taxtında oturmuşdu, birdən hərəmağalarından biri içəri girdi, onun əlində mirvari və qaş-daşla bəzəkli saf qızıldan tac vardı, tacın üstündə o qədər yaqut və qaş-daş vardı ki, onlara qiymət qoymaq mahal iş idi. Həmin hərəmağası öyilib yeri öpəndən sonra dedi: “Ya əmirəlmöminin, Sitt-Zübeydə...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu. Bacısı Şəhrizada dedi: “Sənin nağılın həm yaxşıdır, həm könül-açandır, həm də xoşdur! Adama ləzzət verir”.

Şəhrizad dedi: “Əgər padşah mənə aman versə, ölməyib sağ qalsam, bu nağıl gələn gecə danışacağım nağılın yanında nədir ki!”

Padşah da özlüyündə dedi: “Vallahi, nağılın axırını eşitməyincə, onu öldürən deyiləm!”

Elə ki üç yüzüncü gecə oldu, bacısı Şəhrizada dedi: “Nağılın dalını bizə danış qurtar!”

Şəhrizad da onun cavabında dedi: “Əgər şah izin versə, canla-başla danışaram”.

Padşah dedi: “Şəhrizad, danış!”

Şəhrizad da dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, nökr xəlifəyə dedi: “Sitt-Zübeydə hüsurunda yeri öpüb səne deyir ki, ya hökmdar, bilirsen ki, bu tacı qayırtırmışam, tacın yuxarisına qoymaq üçün iri daş lazımdır. Ancaq Zübeydə öz xəzinəsini axtarıbdır, istədiyi iri daşı tapmayıbdır”.

Xəlifə saray adamlarına və valilərə dedi: “Axtarın, Zübeydənin istədiyi iri daşı tapın! Onlar da axtardılar, amma onun istədiyi iri daşı tapa bilmədilər, gedib bunu xəlifəyə xəbər verdilər, xəlifənin əhvalı pozuldu, ucadan dedi: “Bu nədir? Mən xəlifə olam, yer üzünün şahən-

şahı olam, amma bir daşı tapa bilməyəm! Ar olsun sizə! Tacirlərdən soruşun!”

Tacirlərdən də soruşdular, onlar dedilər: “Hökmdarımız xəlifə həmin daşı heç kəsə tapa bilməyəcək. O daşdan Bəsrədə təkcə bir adamda var, onun da adı tənbəl Əbu Məhəmməddir”.

Gəlib bu xəbəri xəlifəyə çatdırdılar, xəlifə də öz vəziri Cəfərə buyurdu ki, Bəsrə əmiri Məhəmməd əz-Zübeydiyə fərman göndərüb bildirsən ki, əmir həmin tənbəl Əbu Məhəmmədi də götürüb əmirəlmömininin hüsurunda hazır olsun. Vəzir Cəfər də belə bir məzmununda fərman yazıb, onu Məsrurla¹ göndərdi.

Məsrur əlində fərman Bəsrə şəhərinə yollandı, əmir Məhəmməd əz-Zübeydinin yanına getdi. Əmir onun gəlişinə şad oldu, ona olmazın hörmət, ehtiram göstərdi. Məsrur əmirəlmöminin Harun ər-Rəşidin fərmanını oxudu. Əmir dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!”

Sonra da Əmir öz adamlarından bir neçəsini Məsrurla tənbəl Əbu Məhəmmədin yanına göndərdi. Onlar yola düşüb getdilər, onun evinə çatıb qapısını döydülər, qapıya bir nökr çıxdı. Məsrur həmin nökrə dedi: “Öz ağana də ki, əmirəlmöminin onu çağırır!”

Nökr qayıdıb əhvalatı Əbu Məhəmmədə bildirdi, Əbu Məhəmməd çölə çıxanda gördü ki, gələnlər əmir Məhəmməd əz-Zübeydinin adamları ilə hökmdarın saray əyanı Məsrurdur. Əbu Məhəmməd Məsrura baş əyib dedi: “Əmirəlmömininə itaət-karam, buyurun evə!” Onlar da cavabında dedilər: “Biz evə girsək də ləngiyə bilməyəcəyik, buyuruğu belədir, çünki o, sənin yolunu gözləyir”.

Əbu Məhəmməd dedi: “Bir az dayanın, səfərə hazırlaşım, gedək”.

Xeyli xahiş və təmənnadan sonra onlar evə keçdilər, girdikləri otaqda xalis qızılla naxış vurulmuş mavi zərxaradan bir pərdə gördülər. Sonra tənbəl Əbu Məhəmməd bir neçə nökrinə buyurdu ki, Məsruru hamama aparsınlar, onlar da Məsruru hamama apardılar. Məsrur gördü ki, hamamın divarları və döşəməsi qərribə mərmərdəndir, bunlara da qızıl və gümüşdən naxışlar vurulubdur, hamamın suyu da güləb qarışıqdır. Nökrələr Məsrura, onunla gələn adamlara qulluq etməyə başladılar, onlara olmazın ehtiram göstərdilər. Hamamdan çıxanda onlara qızılla işlənmiş naxışlı zərxara paltar geydirdilər, sonra Məsrur, onunla gələn adamlar oradan çıxanda gördülər ki, tənbəl Əbu Məhəmməd öz sarayında, dik bir yerdə qoyulmuş, qaş-daşla bəzəkli bir kürsüdə oturubdur, başının üstündən qızıl və mirvari ilə işlənmiş naxışlı zərxara

¹ Məsrur – Harun ər-Rəşidin baş colladı

pərdələr asılmışdır, saraya saf qızılla işlənmiş naxışlı balıncılar döşənmişdir. Məsrur içəri girəndə Əbu Məhəmməd ona: “Xoş gəlibsiz!” – deyib qabağına çıxdı, gətirib öz yanında əyləşdirdi. Sonra buyurdu ki, süfrə açsınlar. Məsrur süfrədəki təamlara baxanda çox təəccüb ələyib bərkdən dedi: “Vallahi, mən əmirəlmömininin sarayında da buna bərabər süfrə görməmişəm!” Süfrədə üreyin istəyən hər cür təam var idi, təamların da hamısı qızıla tutulmuş çini buludların içində idi. Məsrur deyirdi: “Biz axşamacan yeyib-içdik, şənəndik, sonra Əbu Məhəmməd həməizə beş min dinar pul verdi, ertəsi gün isə bizə yaşıl zərxara pal-tar geydirib həddindən artıq hörmət elədi”.

Sonra Məsrur ev sahibi Əbu Məhəmmədə dedi: “Biz bundan artıq burada otura bilmərik, çünki xəlifədən qorxuruq”. Tənbel Əbu Məhəmməd də dilləndi: “Ya ixtiyar sahibi, sabaha kimi səbir elə, biz də hazırlaşaq, sizinlə birlikdə gedək”.

Onlar bu təklifi qəbul ələyib orada qaldılar, gecəni səhər elədilər, səhər nöqərlər Əbu Məhəmmədin qatırının belinə qızıl yəhər qoydular, yəhərə cürbəcür mirvari və qaş-daşdan bəzək vurulmuşdu. Məsrur özlüyündə dedi: “Bir gör ha! Görəsən Əbu Məhəmməd bu dəmdəsgahla xəlifənin yanına getmə, xəlifə soruşmazmı bu var-dövlət haradandır?”

Sonra onlar Əbu Məhəmməd əz-Zübeidi ilə xudahafizləşdilər, Bəsrədən çıxıb yola düşdülər, az getdilər, çox getdilər, gəlib Bağdada çatdılar. Onlar gəlib xəlifənin hüzurunda dayananda xəlifə Əbu Məhəmmədə buyurdu ki, əyləşsin. Əbu Məhəmməd əyləşdi, ədəb-ərkan göstərib dedi: “Ya əmirəlmöminin, sənə xidmətəmi göstərmək üçün özümle töhfə gətirmişəm, icazə verirsənmi onu gətirim”. Harun ər-Rəşid cavabında dedi: “Töhfənin zərəri olmaz”. Əbu Məhəmməd buyurdu ki, sandığı gətirsinlər. Sandığı gətirdilər, o, sandığı açdı, içindən cürbəcür nadir şeylər çıxarmağa başladı, bu şeylərin arasında qızıl ağac var idi, onun yarpaqları ağ zümrüddən, meyvələri qırmızı və sarı yaqutdan, mirvaridən idi. Xəlifə buna heyran oldu. Sonra Əbu Məhəmməd buyurdu ikinci sandığı gətirdilər, sandıqda kənarlarına mirvari, yaqut, zümrüd və hər cür qaş-daş düzülmüş zərxaradan bir çadır çıxardı, çadırın dirəkləri cavan hind səburundan idi, döşəməsinə yaşıl zümrüddən naxışlar vurulmuşdu. Bundan başqa çadıra hər cür ev heyvanlarının, quşların, vəhşi heyvanların şəkilləri çəkilmişdi, özü də həmin şəkillərə yaqut, zümrüd, qaş-daş, Bədəxşan yaqutu¹ və cürbəcür cəva-

¹ Bədəxşan – Amu-Dəryanın yuxarı axarında dağlıq yerdir. Orta əsrlərdə Bədəxşan yaqutu (Ləli-Bədəxşan) bütün müsəlman aləmində şöhrət tapmışdı.

hıratdan naxış vurulmuşdu. Harun ər-Rəşid bunları görəndə çox şad, xoşhal oldu.

Bundan sonra tənbel Əbu Məhəmməd xəlifəyə dedi: “Ya əmirəlmöminin, elə bilmə ki, səndən qorxduğum və ya bir istəyim, arzum olduğu üçün bunları sənə gətirmişəm, xeyr, belə deyil, ancaq ona görə gətirmişəm ki, gördüm mən sadə adamam, belə şeylər yalnız əmirəlmömininə layiqdir, ona yaraşır. Əgər izin versən, əlimdən gələn işlərin bəzilərini sənə göstərərəm”. Harun ər-Rəşid cavabında dedi: “Buyur göstər, biz də baxaq”. Əbu Məhəmməd də dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!” Sonra dodaqlarını tərpetdi, barmağı ilə saray divarlarındakı çıxıntılara işarə elədi, çıxıntılar ona tərəf uzandı, sonra Əbu Məhəmməd onlara işarə elədi, onlar da öz yerlərinə qayıtdılar. O, gözləri ilə nə elədisə, onların qabaqlarında qapıları örtülü qəfəslər zahir oldu, sonra nəso dedi, birdən quş cəh-cəhi ona cavab verdi. Harun ər-Rəşid buna mat qalıb soruşdu: “Sənin adın tənbel Əbu Məhəmməd ola-ola belə şeyləri haradan bilirən? Özü də mənə deyiblər ki, sənin atan hamamda qanalan olub, ondan sənə heç nə qalmayıbdır?” Əbu Məhəmməd dedi: “Ya əmirəlmöminin, qulaq as, nağıl ələyim...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, tənbel Əbu Məhəmməd xəlifəyə dedi: “Ya əmirəlmöminin, qulaq as, nağıl ələyim. Doğrudan da bu əhvalat təəccüblü, məzmunca da qəribə əhvalatdır, özü də onu yazsalar, az-çox ağıllı adam oxuyan kimi ondan ibrət götürər”. Harun ər-Rəşid dedi: “Ya Əbu Məhəmməd, başına hər nə gəlibsə danış, məni əhvalatdan hali elə”. Bunu eşidən Əbu Məhəmməd dedi: “Ya əmirəlmöminin, Allah sənin qüdrət və böyüklüyünü əbədi eləsin, bil və agah ol! Adamlar nağıl ələyiblər ki, mənə tənbel deyirlər, atamdan mənə pul qalmayıbdır, bunlar doğrudur, çünki mənim atam sən dediyin kimi hamamda qanalan olubdur. Mən də uşaq vaxtı yer üzündə olan tənbellərin ən tənbeli idim. Elə tənbel idim ki, yatdığım vaxt gün başımın üstünə qalxıb məni yandıranda da durub kölgəyə keçməyə

örinirdim. Beləcə böyüyüb on beş yaşa doldum, sonra atam Allahın rəhmətinə getdi, ondan mənə heç nə qalmadı, anam ona-buna iş görüb, mən də yemək-icməyimi götürdüm, mən də böyrümü yerə verib yatırdım. Bir gün necə oldusa, anam beş gümüş dirhəm götürüb mənə dedi: "Oğlum, eşitmişəm ki, şeyx Əbül müzəffər Çinə getmək fikrindədir. Özü də bu şeyx yoxsullara əl tutandır, səxavətli adamdır. Oğlum, bu beş dirhəmi götür, gedək o şeyxin yanına, xahiş eləyək, bu pula Çin məmləkətindən bir şey alıb gətirsin, bəlkə Allah-təalının köməyi ilə qazancın olsun. Mən anamla getməyə tənbəllik elədim, anam Allaha and içdi ki, əgər mən onunla getməsəm, daha mənə yemək-icmək verməyəcəkdir, heç yanıma da gəlməyəcək ki, acından, susuzundan ölüm. Ya əmirəlmöminin, başa düşdüm ki, anam dedi ki, kimi də eləyəcəkdir, çünki tənbəlliyimi yaxşı bilirdi. Mən anama dedim: "Məni otuzdur!" O da otuzdurdu (gözlərimdən də yaş axırdı). İş belə göründə anama dedim: "Mənə ayaqqabı gətir!" Elə ki anam gedib ayaqqabını gətirdi, mən ona dedim: "Geydir ayaqlarıma!" Anam geydirdi, onda mən dedim: "Qolumdan yapış, məni yerden qaldır!" Anam məni qaldırdı, mən dedim: "Məni daldan itələ ki, yeriyə bilim!" Anam itələdi, mən də pal-tarlar ayaqlarıma dolaşa-dolaşa ta dəniz kənarına kimi beləcə getdim. Ora çatıb şeyxə salam verdik, sonra mən ondan xəbər aldım: "Ay əmi, sənin adın Əbül müzəffərdir?" O cavabında dedi: "Qulluğunda varam!" Mən dedim: "Bu beş dirhəmi götür, Çin məmləkətində buna bir şey al, bəlkə Allahın köməyi ilə bir şey qazanım". Əbül müzəffər öz adamlarından soruşdu: "Siz bu cavabı tanıyırsınız?" Onlar da dedilər: "Bəli, tanıyıraq, onun adı tənbəl Əbu Məhəmməddir. Biz bunun evdən çıxdığını heç görməmişik, çıxdığı birinci dəfədir". Şeyx Əbül müzəffər dedi: "Oğlum, pulunu ver, Allahına duaçı ol". O məndən pulu alıb dedi: "Allah işini avand eləsin!" Mən anamla bərabər qayıdıb evə gəldim, şeyx Əbül müzəffər də tacirlərlə səfərə çıxdı.

Onlar az gedirlər, çox gedirlər, Çin məmləkətinə çatırlar. Şeyx apardığı malları satır, nə lazımsa alır, işlərini qurtarandan sonra yol yoldaşları ilə qayıtmağa hazırlaşır, yola düşürlər, dənizlə üç gün yol gedəndən sonra şeyx yoldaşlarına deyir: "Gəmini saxladın!" Şeyxdən soruşurlar: "Nə olub?" Şeyx deyir: "Bir şey yadımdan çıxıb, mən Əbu Məhəmmədin verdiyi pula heç nə almamışam. Qayıdaq, ona mənəfət gətirə bilən bir şey alaqlı!" Yoldaşları ona deyirlər: "Allah xətrinə, xahiş eləyirik bizi dala qaytarma, xeyli yol gəlmişik, böyük əziyyətlər görüb qorxu çıkmışdır". Anama şeyx ucadan deyir: "Biz mütələq qayıtmalıyıq!"

Bu vaxt ona deyirlər: "Beş dirhəmin verəcəyi mənəfətin bir neçə mislini bizdən al, ancaq bir də geri qayıtmayaq". Əbül müzəffər buna razı olub, çoxlu pul yığır. Onlar yollarına davam eləyirlər, gəlib çoxlu adam olan bir cəzirəyə yaxınlaşırlar, cəzirəyə yan alırlar, tacirlər sahila çıxırlar ki, onlardan mal: qızıl-gümüş, qas-daş, mirvari və başqa şeylər alsınlar. Əbül müzəffər orada görür ki, bir adam oturubdur, onun qabağında çoxlu meymun var, özü də onlardan birinin tükü yolunubdur. Hər dəfə sahibləri üzünü o yana döndərən kimi o biri meymunlar tükü yolunmuş meymunu tutub döyür, sahibinə tərəf atırlar, o da onları döyür, bağlayır, incidir, qalan meymunlar o meymuna cınlənir, onu döyürlər. Şeyx Əbül müzəffər bu meymunu görəndə ona yazdığı gəlib kədərlənir.

Əbül müzəffər meymun sahibindən soruşur: "Bu meymunu mənə satarsanmı?" Oturmuş adam deyir: "Al, satım". Əbül müzəffər ona deyir: "Məndə bir yetim uşağın beş dirhəm pulu var. Bu qiymətə meymunu verərsənmi?" Meymunun sahibi deyir: "Allah xeyir versin, götür apar".

Əbül müzəffər də pulu verib meymunu ondan alır. Meymunu aparıb gəmidə bağlayırlar, sonra onlar yelkənləri açıb yollarına davam edirlər, başqa bir cəzirəyə çatırlar. Tacirlər bu cəzirəyə çıxırlar, dalgıclar gəlirlər, onlar pul alıb qas-daş mirvari, qiymətli daşlar və başqa şeylər üçün suya cumurlar, tacirlər onlara pul verirlər, onlar da suya baş vururlar. Meymun onların belə eldiklərini görüb boynundakı ipi acır, gəmidən tullandır, onlarla birlikdə suya cumur. Əbül müzəffər ucadan deyir: "Allah-təaladan başqa heç kəsə qüvvət və qüdrət yoxdur! Yazığın bəxtinə aldığımız meymun batdı".

Tacirlər də meymunun suya cunduğunu görəndə heyrətə gəlirlər, amma sonra dalgıcların hamısı suyun üzünə çıxır, meymun da onlarla bərabər çıxır, özü də olındokı qiymətli daşları gətirib Əbül müzəffərin qabağına atır. Əbül müzəffər buna mət qalib ucadan deyir: "Doğrudan da bu meymunda böyük sirr varmış!" Sonra onlar yelkənlərini açıb yola düşürlər, ta Zinclər cəzirəsinə¹ çatanaqan yol gedirlər. Bu cəzirədə yaşayanlar da bəni-adam öti yeyən qaralar tayfası idi. Qaralar onları görəndə ağac gövdəsindən qayırılmış qayıqlarda üzüb onlara tərəf gəlirlər, gəmidə onların hamısını tutub əl-qollarını bağlayırlar, öz padşahlarının hüzuruna aparırlar. Padşah ömr eləyir ki, tacirlərin çoxunun başını kəsinlər. Onlar da tacirlərin başlarını kəsib özlərini yeyirlər.

¹ Zinclər cəzirəsi – Şərqi Afrika sahillərindəki Zanzibar cəzirəsidir.

Qalan tacirlər gecəni qəm dəryasına batıb zindəda qalırlar. Gecənin bir vaxtında meymun fürsət tapıb Əbülüzəffərin yanına gəlir, onun əl-qolunu açır. Tacirlər də Əbülüzəffəri əl-qolu açıq görəndə ucadan deyirlər: "Ya Əbülüzəffər, bəlkə Allahın köməyi ilə bizim xilasımız sənin əlində olacaqdır!" Əbülüzəffər deyir: "Bilin və agah olun, Allah-təalanın hökmü ilə mənə heç kəs yox, bu meymun xilas elədi..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əbülüzəffər deyirdi: "Bilin və agah olun, Allah-təalanın hökmü ilə mənə heç kəs yox, bu meymun xilas elədi, mən də bu meymunun adına min dinar qoyuram". Tacirlər deyirlər: "Əgər bizi də xilas eləsə, biz də hələmin onun adına min dinar qoyuruq". Meymun axırıncı nəfərə kimi bir-bir onlara yaxın gəlib əl-qollarını açır. Elə ki hamısı xilas olur, tacirlər çıxıb öz gəmilərinə gedirlər. Gedib gəmiyə minəndə görürlər gəmi sağ-salamatdır, oradakı şeylər yerli-yerindədir, heç nə itib-batmayıbdir.

Onlar yelkənləri açıb yola düşürlər. Əbülüzəffər dedi: "Ay tacirlər, meymun üçün verdiyiniz vədinizi yerinə yetirin". Tacirlər bir ağızdan deyirlər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!"

Onların hərəsi meymuna min dinar verir, Əbülüzəffər də öz kisəsini çıxarıb min dinar sayır; meymun üçün çoxlu pul yığılır. Sonra da yola düşürlər, gəlib Bəsrə şəhərinə çatırlar, gəmidən düşəndə onları dostları qarşılayırlar. Əbülüzəffər onlardan soruşur: "Tənbəl Əbu Məhəmməd haradadır?"

Bu xəbər gəlib anama çatdı, mən uzanıb yatmışdım, birdən anam yanıma gəlib dedi: "Oğlum, şeyx Əbülüzəffər qayıdıb şəhərə gəlir. Bu saatca dur get onun yanına, salam verib əhval tut, soruş gör sənin üçün nə alıb gətiribdir, bəlkə Allah-təala sənə bir pay göndərmişdir". Anama dedim: "Məni qaldır, dayaq dur ki, birtəhər çıxıb sahələ gedə bilim". Anam məni qaldırdı, mən də ətəklərim yellənə-yellənə şeyx Əbülüzəffərin yanına getdim. O, məni görən kimi dedi: "Allahın

hövlü ilə dirhəmləri mənim də, bu tacirlərin də xilasına səbəb olan adam xoş gəlib, səfa gətiribdir!" Sonra da dedi: "Bu meymunu sənə almışam, götürür apar evinə, mən də sizə gələcəyəm".

Mən meymunu götürüb evə tərəf getdim. Yolda öz-özümə deyirdim: "Allaha and olsun, doğrudan da mal ayrı maldır!" Mən evə gəlib anama dedim: "Hər dəfə mən evə gəlib uzanan kimi ömr eləyirsən ki, qalx get alverini elə, bir bu mala bax!"

Mən evdə oturmaşdım, gördüm şeyx Əbülüzəffərin qulları bizə gəlib soruşdular: "Tənbəl Əbu Məhəmməd sənən?" Mən də dedim: "Bəli, mənəm". Birdən Əbülüzəffər özü gəldi, demə, onların dalınca gəlmiş. Qalxıb onun əllərindən öpdüm, o mənə dedi: "Gedək bizə". Mən də dedim: "Baş üstə gedək!" Mən şeyxlə bərabər onlara getdim. Evdə Əbülüzəffər buyurdu ki, pulları gətirsinlər, onlar da gətirdilər. Əbülüzəffər mənə dedi: "Oğlum, bunlar həmin beş dirhəmin qazan-cıdır, Allah sənə göndərmişdir".

Bundan sonra Əbülüzəffərin qulları pul dolu sandıqları başlarında gətirdilər, şeyx sandıqların açarlarını mənə verib dedi: "Qulların qabağınca öz evinə get, bu pulların hamısı sənindir".

Anamın yanına getdim, o da sevinib mənə dedi: "Oğlum, Allah-təala bu qədr pulu sənə bəxş edib, gəl bu tənbəllikdən əl çək, get bazara, alver elə".

Mən tənbəllikdən əl çəkib bazarda dükan açdım, meymun da yanımda kürsüdə oturmağa başladı. Mən yeyib-içəndə meymun da mənimlə yeyib-içirdi. Meymun hər gün səhərdən günortaya kimi çıxıb gedir, içində min dinar pul olan kisə ilə qayıdırdı, həmin pulu yanıma qoyub otururdu. Mənim əlimə çoxlu pul gələncə xeyli vaxt meymun beləcə elədi. Odu ki, ya əmirəlmöminin, mən özümə mülk, torpaqlar aldım, bağlar saldırdım, çoxlu nökrə, qul, kəniz aldım. Günlərin bir günü meymunla yanaşı kürsüdə oturmaşdım, birdən meymun sağa, sola vurmuxmağa başladı. Mən öz-özümə fikirləşdim ki, bu meymuna nə olubdur? Allah meymuna bəlağətli bir dil verdi, meymun dedi: "Ya Əbu Məhəmməd!"

Mən onun belə dediyini eşidəndə bərk qorxdum, meymun isə dilləndi: "Qorxma, öz bərdəmə sənə danışaram. Mən maridəm¹, sənin yanına ona görə gəldim ki, sən yoxsul haldasan, həm də özünün nə qədr pulun olduğunu bilmirsən. Ancaq mənim sənə bir işim düşüb, bu iş də sənin xeyrinədir". Onda mən soruşdum: "O nə işdir?" Meymun

¹ Marid – ərəb folklorunda morhomotlu və ya qəzəbli ifrit və cin

dedi: "Mən soni ay parçası kimi bir xanımla evləndirmək istəyirəm". Mən də soruşdum: "Axı necə evləndirəcəksən?" Meymun dedi: "Sabah ən yaxşı paltarını geyərsən, qızıl yəhərli bir qatıra minib əllaf bazarına gedərsən, şərifin¹ dükənini soruşarsan. Elə ki onun dükənini tapdın, keçib yanında otursan, ona deyərsən: "Mən sonin yanına elçiliyə gəlmişəm, istəyirəm sonin qızını alam". Əgər desə: "Sonin nə pulun var, nə mal-dövlətin, nə də bir mənəb sahibisən". Onda ona min dinar verərsən; əgər desə: "Azdır, artır". Artırırsan, onu pulla tamahsızlandırarsan". Mən meymuna dedim: "Baş üstə, əməl eləyirəm, inşallah sabah bu işi görürəm!"

Əbu Məhəmməd hökmdara nağıl eləyib deyirdi: "Ertəsi gün səhər ən yaxşı libasımı geydim, qızıl yəhərli qatıra minib əllaf bazarına yollandım.

Mən soruşa-soruşa gedib şərifin dükənini tapdım. O öz dükənində oturmuşdu. Mən qatırdan düşüb salam verdim, ondan aşağıda oturdum..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, tənəb Əbu Məhəmməd deyirdi: "Mən qatırdan düşüb salam verdim, ondan aşağıda oturdum, yanımda on nəfər qul və nökrüm vardı. Şərif məndən soruşdu: "Bəlkə sənin bizə elə bir işin düşüb ki, o işi görmək bizim üçün xoşbəxtlikdir?" Mən ona dedim: "Bəli, sənə bir işim düşüb". O soruşdu: "De görək, nə işdir?" Mən də cavabında dedim: "Mən elçiliyə gəlmişəm, sənin qızını almaq istəyirəm". Şərif dedi: "Sənin nə pulun var, nə mal-dövlətin, nə də bir mənəb sahibisən". Belə olanda, mən içində min dinar saf qızıl pul olan kisəni çıxarıb dedim: "Bax, bu da mənim əsil-nəcəbətəm, axı peyğəmbər əleykəssalam (Allah ona rəhmət eləsin!) buyurubdur: "Gözlə mənəb var-dövlətlə yaranan mənəbdür". Gör bu sözləri deyən nə yaxşı deyibdir:

Bir-iki dirhomı olanlar belə
Ötər bülbül kimi, incilər saçar.

Adamlar diqqətlə dinləyər onu,
Şəhərdə, bazarda gözər pürvüqar.

Elə ki xərcələyər olındokini,
Gözər gəndən-gəno, yıxnıqdan qaçar.

Varlığın dilindən yalan da çıxsa,
Düz söz adlandıran onu adamlar.

Doğru danışsa da amma bir kasıb,
Hamı yalan deyə yazığı danlar.

Pul ki, var hər yerdə öz sahibinə
Yalnız ehtisandan geydirər paltar.

Natıqlıq bəxş edən nitqsizlərə,
Qohuman sayılar – kimdə qızıl var".

Elə ki mənim bu sözlərimi eşidib, bu beytlərdə deyilənləri anladı, başını aşağı salıb bir qədər fikrə getdi, sonra başını qaldırıb dedi: "Əgər hökümən belə olmalıdırsa, onda sən mənə üç min dinar da verməlisən". Mən də dedim: "Baş üstə, verərəm!" Bunu deyib nökrələrimdən birini evə göndərdim, o da şərifin tələb elədiyi pulu gətirdi. Şərif pulun gətirildiyini görəndə dükənindən çıxıb öz nökrələrinə dedi: "Dükənə bağlayın". Sonra bazardakı dostlarını öz evinə çağırtdı, qızının köbini mənə kəsdirib dedi: "On gündən sonra sənə qızın yanına gətirərəm".

Mən də şad-xürrəm öz evimə yollandım, meymunla bir guşəyə çəkilib başıma gələnləri ona nağıl elədim. Meymun dedi: "Çox yaxşı ki, sən belə elədin!"

Şərifin şərt qoyduğu müddət başa çatanda, meymun mənə dedi: "Mənim sənə bir işim düşüb, əgər sən onu düzəltəsən, hər nə istəsən onu eləyirəm". Mən soruşdum: "O nə işdir?" Meymun dedi: "Şərifin qızı ilə sənin toyun olacaq otağın yuxarı başında bir balaca köşk var, həmin köşkün qapısında mis halqa, onun da altında açarlar var. O açarları götürərsən, qapını açarsan. Orada dəmir sandıq görəcəksən. Sandığın küncələrinə sancılmış dörd bayraq – tilsim, onların da arasında içi pul dolu ləyən, onunla yan-yana on bir ilan görəcəksən, sonra da

¹ Şərif (əsilzadə) – Əli ibn Əbu Talib və Məhəmməd peyğəmbərin qızı Fatimənin oğlanları Əl-Həsən və Əl-Hüseynin nəslə

ləyəndə haça pipikli ağ xoruz, oradaca sandığın yanında bıçaq görəcəksən. Bıçağı götürərsən, xoruzu kəsərsən, bayraqları cırıb atarsan, sandığı ağzı üstə çevirərsən, sonra da gəlinin yanına gedib onun bəkarətini alarsan. Səndən istədiyim, bax, budur". Mən dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra mən şərifin evinə getdim, həmin otağa girdim, meymunun mənə nişan verdiyi köşkü gördüm.

Gəlinlə bir otaqda tək qalanda mən onun qəşəngliyinə, gözəlliyinə, qədd-qamətinə elə heyran oldum ki, bu gözəlliyi dilə demək çətindir; onu görməyimə çox sevinib, bərk şad oldum. Elə ki gecə yarı oldu, gəlin yuxuya getdi, mən yerimdən qalxıb açarları götürdüm, köşkü açdım, bıçağı götürdüm, xoruzu kəsdim, bayraqları cırıb tulladım, sandığı ağzı üstə çevirdim. Arvad da yuxudan ayıldı. Görəndə ki, köşkün qapısı açılib, xoruz kəsilibdir, qışqırdı: "Allah-təaladan başqa heç kəsə qüdrət və qüvvət yoxdur! Marid mənə aldatdı!" Qız hələ sözünü deyib qurtarmamışdı ki, marid evin başına dolanmağa başladı, sonra da gəlini qaçırdı. Bu vaxt bərk hay-küy qopdu, birdən şərif də gəldi, başgözüne döyüb dedi: "Ya Əbu Məhəmməd, bu nə işdir sən bizim başımıza açdın? Bizə verəcəyin əvəz budurmu? Mən bu lənətə gəlmiş cinin qızının başına bəla gətirəcəyindən qorxub, bu tilsimi köşkə qoymuşdum, o, neçə il idi ki, qızı qaçırtmağ istəyirdi, ancaq qaçırda bilmirdi. İndi daha sən bizim yanımızda qala bilməzsən, öz yolunla çıx get".

Mən şərifin evindən çıxıb öz evimə gəldim, meymunu axtarmağa başladım, ancaq nə qədər axtarımsa tapa bilmədim, nə özünü gördüm, nə də izini. Onda başa düşdüm ki, bu, arvadımı qaçırdan mariddir, mənə hiylə gəlilibdir ki, xoruzu öldürüb, qızı ələ keçirtməkdə ona mane olan tilsimi qırıb. Məni od götürdü, başladım öz paltarımı cırmağa, başgözümü döyməyə, dünya başıma dar oldu. Elə həmin dəqiqə çıxıb səhraya daban aldım, ta axşama kimi yol getdim, hara getdiyimi özüm də bilmirdim. Mən qəm dəryasına batıb yeriyirdim, bu dəmdə iki ilan mənə yan aldı, biri ağ idi, biri qırmızı, onlar dalaşırdılar. Qırmızı ilan ağ ilana zor gəlirdi, mən yerdən bir daş götürüb qırmızı ilana atdım, onu öldürdüm. Sonra ağ ilan bir dəqiqəliyə yox olub, on ilanla birlikdə qayıtdı. İlanlar ölmüş ilanın üstünə cumub onun ölüsünü parça-parça elədilər, təkcə başı qaldı. İlanlar çıxıb getdilər. Mən təqətdən düşmüşdüm, odur ki, uzandım dincələm. Uzanan yerdə fikirləşirdim, birdən bir səs eşitdim; səsi eşidirdim, amma səs sahibini görmürdüm, bu səs iki beyt şeir dedi:

"Qoy fələk atını sürsün dördnala,
Qoyma yaxıma dağ-düyünü.

Bir göz qırpımında dövrün girdişi
Başqa sənə salır sən gördüyünü".

Bunu eşidəndə, ya əmirəlmöminin, mənə nəse bir fikir götürdü, elə bir fikir ki, ondan böyük bir fikir ola bilməz. Birdən arxa tərəfdən səs gəldi, o, bu iki beyti dedi:

"Ey mömin müsəlman, ey Quran öhli,
Gözün aydın olsun, sən amandasan.

Madam ki, islamıq, dinimiz haqdır,
Bizə çata bilməz nə cin, nə şeytan".

Mən də dedim: "Səni and verirəm hər nəyə inanırsansa ona, de görüm sən kimsən!" Danışan insan şəklinə girib mənə dedi: "Qorxma, sənin xeyirxah işindən xəbərdarıq. Biz də müsəlman cinlər tayfasıyıq. Əgər bir ehtiyacın-zadın varsa, bizə deyinən, onu yerinə yetirsek, xoşbəxt olarıq".

Mən də cavabında dedim: "Mənim sizə bir işim düşüb, axı mənim başıma böyük bir bəla gəlib, elə bir bəla ki, heç kəs elə bəlaya düçar olmayıb!" O adam məndən soruşdu: "Bəlkə sən tənbel Əbu Məhəmmədsən?" Mən də cavabında dedim: "Bəli, özüyəm!" O adam da dedi: "Ya Əbu Məhəmməd, mən, düşməninini öldürdüyün həmin ağ ilanın qardaşıyam. Biz bir ata-anadan dörd qardaş, sənin elədiyin yaxşılığa görə hamımız səndən razıyıq. Bil və agah ol ki, həmin meymun cildində olub hiylə quran cinlərin maridlər marididir. O, həmin qızı çoxdandı ki, sevirdi, ancaq ələ gətirə bilmirdi, çünki tilsim mane olurdu. Əgər sənə bu cür hiylə qurmasaydı, o heç vaxt qızı qaçıra bilməyəcəkdi. Əgər tilsim salamat qalsaydı, o, qızı yaxın dura bilməzdi. Ancaq qəm yemə, sənin yaxşılığın itməz, biz səni qıza çatdırırıq, maridi öldürərik".

Sonra o bərk qışqırdı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

304-cü gecə

Elə ki üç yüz dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cin dedi: "Sənin yaxşılığın itməz..." Sonra o, bərk qışqırdı, birdən onun yanına bir dəstə adam gəldi, o da onlardan meymunu xəbər aldı, gələnlərdən biri dedi: "Mən onun yerini bilirəm". Cin ondan soruşdu: "O, haradadır?" Həmin cin cavabında dedi: "Mis şəhərindədir ki, orada günəş doğmur". Onda cin dedi: "Ya Əbu Məhəmməd, bizim qullardan birini götür, o səni dalına alıb aparar, arvadı necə ələ keçirməyi sənə öyrədir. Həm də, bilginən ki, səni aparən ifritlər ifritidir, səni dalında apardıqı vaxt Allahın adını çəkmə, yoxsa o qaçar, sən də yıxılıb ölərsən".

Mən də cavabında dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Onların qullarından birini götürdüm, o, belini əyib dedi: "Min dalıma!" Mən də mindim. İfrit məni dalına alıb göyə qalxdı, uçdu, elə oldu ki, yer görünmədi, mən dağ kimi bərk dayanan ulduzlar gördüm, göydə mələklərin duasını eşitdim. İfrit elə hey məni söhbətə tutub başımı qarışdırırdı ki, mən Allah-təalanın adını yadıma salmayım. Mən belə uçduğum vaxt birdən yaşıl paltar geymiş qıvrımsaq, üzü işıq saçan, əlində qığılcım saçan cida tutmuş bir adam mənə tərəf uçmağa başladı. Həmin adam uça-uça tez yanıma gəldi, əli ilə məni hədələyib dedi: "Ya Əbu Məhəmməd, dəginən: Allahdan başqa Allah yoxdur. Məhəmməd də onun rəsuludur!" Yoxsa bu cida ilə səni vuracağam".

Mən susub Allah-təalanın adını çəkmədiyim üçün bağrım çatlayırdı, odur ki, dedim: "Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd də onun rəsuludur!" Bu vaxt həmin adam cida ilə ifriti vurdu, ifrit əriyib külə döndü, mən də onun dalından nərildəyən dənizə düşdüm. Birdən içində beş dənizçi olan bir gəmi zahir oldu. Onlar məni gördülər, gəmini sürüb yaxına gəldilər, məni tutub gəmiyə qaldırdılar, danışdırmağa başladılar. Mən onların dediklərini başa düşmədim. İşarə ilə başa saldım ki, onların dilini bilmirəm. Onlar aşşama kimi yol getdilər. Sonra öz şəhərlərinə çatana qədər yol getdilər. Məni də öz padşahlarının hüzuruna apardılar. Mən onun hüzurunda əyləyib yeri öpdüm. Padşah mənə ənam verdi. Həmin padşah ərəb dilini bilirdi, mənə dedi: "Mən səni özümə mühafizəçi eləyirəm". Mən də ondan soruşdum: "Bu şəhə-

rin adı nədir?" Padşah dedi: "Bu şəhərin adı Xinaddır, bura Çin torpağıdır".

Sonra padşah məni bu şəhərin vəzirinə tapşırıb, buyurdu ki, onunla şəhəri gözim. Bu şəhərin sakinləri əvvəllər büt-pərəst olmuşdular, Allah-təala onları daşa döndərmişdi. Mən şəhəri gəzib dolandım, heç yerdə oradakı kimi ağaclar, meyvələr görməmişəm. Mən bir ay bu şəhərdə qaldım, sonra gedib çayın kənarında oturdum. Mən çay kənarında oturanda birdən bir atlı gəlib məndən soruşdu: "Sən tənəbəl Əbu Məhəmmədsən?" Cavabında dedim: "Bəli!". Atlı mənə dedi: "Qorxma, sənin elədiyin yaxşılıqdan xəbərdarıq". Mən atlıdan soruşdum: "Sən kimsən?" O dedi: "Mən öldürülən ilanın qardaşıyam. Sən vüsəlinə çatmaq istədiyin xanımın olduğu yerin yaxınındasan".

Sonra o öz paltarını soyundu, onları mənə geydirib dedi: "Qorxma, sənin altında həlak olan qul bizim qullardandır".

Sonra həmin atlı məni öz tərkinə aldı, atını sürdü, bir düzənliyə çatan kimi atını saxlayıb mənə dedi: "Atıdan düş, bu iki dağın arası ilə Mis şəhəri görənə kimi get. Elə ki Mis şəhərin kənarına çatdın, şəhərə girmə, otur məni gözlə, gəlib nə ələyəcəyini sənə deyərəm". Mən dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra da atıdan düşdüm, daban alıb həmin şəhərə çatana kimi yol getdim, həmin şəhərə çatanda gördüm ki, onun divarları misdəndir. Mən şəhərin darvazasını tapmaq ümidi ilə şəhərin ətrafını dolanmağa başladım, ancaq mən darvazad tapmadım. Şəhərin ətrafında dolandığım vaxt birdən ilanın qardaşı gəlib çıxdı, mənə bir qılınc və tilsim verdi ki, məni heç kim görə bilməsin. Sonra o öz yolu ilə getdi, çünki vaxtı yox idi. Birdən qışqırıq qopdu, mən çoxlu adam gördüm, özü də onların gözləri sinələrində idi. Onlar məndən soruşdular: "Sən kimsən, bura necə gəlib çıxmısan?" Mən əhvalatı onlara nağıl eləyəndə, onlar mənə dedilər: "Sən dediyin xanım maridlə bu şəhərdədir. Biz maridin həmin xanımla nə elədiyini bilmirik, amma biz o ilanın qardaşlarıyıq". Sonra da mənə dedilər: "O balaca çaya get, bax gör su haradan gəlir, o suyu tut get, su səni aparıb şəhərə çıxardacaq".

Mən elə də elədim, suyu tutub getdim, su məni aparıb bir yeraltı anbara çıxardı, buradan çıxanda özümü şəhərin ortasında gördüm, özü də gördüm ki, xanım elə oradaca qızıl bir taxtda əyləşibdir, taxtın qabağında zərxara pərdə var. Pərdənin dalında bir bağ var, özü də onun ağacları qızıldandır, ağacların meyvələri də yaqutdan, qiymətli qaşdaşdan, mirvaridən və mərcəndəndir.

Həmin xanım məni görəndə tanıdı. Əvvəlcə o mənə salam verib soruşdu: "Ay ağa, səni bura kim gətirdi?" Mən də olanları ona danışdım. O mənə dedi: "Bil və agah ol ki, bu lənətə gəlmiş cin məni bir könlüdən min könlü sevir, odur ki, nəyin ona zərərli, nəyin faydalı olduğunu mənə danışmışdır, bir də deyib ki, bu şəhərdə bir tilsim var, istəsə onun köməyi ilə bu şəhərdə olanların hamısını qıra bilər. Həm də o, ifritlərə hər nə əmr eləyirsə, onlar əməl eləyirlər. Həmin tilsim də sütunun üstündədir". Mən ondan soruşdum: "Bəs o sütun haradadır?" Qız cavabında dedi: "Filan yerdədir". Mən ondan yenə soruşdum: "O tilsim nə olan şeydir?" Qız cavabında dedi: "O, qartal şəklidir, özü də onun üstündə yazı vardır ki, mən onu başa düşmürəm. Tilsimi götürüb qabağına qoy, bir manqal götür, içində od qala, odun üstünə bir az müşk at. Oradan ifritləri cəzb eləyən tüstü qalxacaq, sonra onların hamısı sənin itaətində duracaqlar. Dur ayağa, get, Allah-təalanın köməyi ilə beləcə də elə".

Mən də cavabında dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Ayağa qalxdım, həmin sütunun yanına getdim, arvadım dediklərinin hamısını yerli-yerində elədim, ifritlər gəldilər, qabağımda dayanıb dedilər: "Ay ağa, sənin qulluğunda hazırıq, bizə nə buyursan, əməl eləyəcəyik!" Mən də onlara dedim: "Bu arvadı öz evindən qaçırdan maridin əl-qolunu sarıyın". Onlar da dedilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!" Bunu deyib, həmin maridin yanına yollandılar, onu qandalladılar, möhkəmcə sarıdılar, sonra yanına qayıdıb dedilər: "Nə buyurmuşdun, hamısını elədik". Mən əmr elədim ki, geri qayıtsınlar. Sonra mən arvadımın yanına gedib işlərin nə yerdə olduğunu ona nağıl elədim. Həm də ondan soruşdum: "Ay mənim xanımım, mənimlə gedirsən, ya yox!" Xanımım dedi: "Bəli, gedirəm". Mən də onu götürüb, gəldiyim yolla şəhərdən çıxartdım, sonra yola düşdük, onun yerini mənə göstərən adamların yanına gəldik..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əbu Məhəmməd dedi: "Biz yola düşüb, onun yerini mənə göstərən adam-

ların yanına gəldik, mən onlara dedim: "Mənim yerimə gedən yolu mənə göstərin". Onlar da yolu mənə göstərdilər, özləri də dənizin kənarına qədər mənimlə gəldilər, bizi gəmiyə mindirdilər, özü də səmt küləyi əsirdi. Bəsre şəhərinə çatanacan biz həmin gəmi ilə gəldik. Arvad öz ata evinə girəndə ev adamları onu görüb çox şad oldular. Belə olanda, mən qartalı müşk tüstüsünə tutdum, tutan kimi də birdən ifritlər hər tərəfdən yanıma gəlib dedilər: "Biz sənin qulluğunda hazırıq, hər nə buyursan, o da olacaq".

Mən də onlara əmr elədim ki, Mis şəhərdə hər nə qədər var-dövlət: qızıl-gümüş, qiymətli daşlar, qaş-daş var, hamısını yığın gətirin mənim Bəsredəki evimə. Onlar da gedib gətirdilər. Sonra əmr elədim ki, həmin meymunu da gətirin, onu da beydən-hörmətdən düşmüş rəzil halda gətirdilər. Mən meymundan soruşdum: "Ay lənətə gəlmiş, sən mənə niyə xəyanət elədin?" Sonra da əmr elədim ki, onu güyümün içinə salsınlar, meymunu dar bir güyümün içinə saldılar, ağzına qurğuşun doldurdular.

Mən də arvadımla şad-xürrəm ömür sürməyə başladım, indi mənim əlimdə, ya əmirəlmöminin, elə bir xəzinə var ki, orada olan qaş-daş, var-dövləti sayıb qurtarmaq olmaz, özü də sənə nə qədər pul və ya başqa şey lazım olsa, cinlərə əmr elərəm, Allah-təalanın köməyi ilə o saat hüzuruna gətirərlər".

Əmirəlmöminin bu işə lap mat-məəttəl qaldı, sonra da gətirdiyi bəxşişlərin müqabilində Əbu Məhəmmədə xilafət ətəmi verib ona layiqincə hörmət elədi.

Yəhya ibn Xalidin mərdliyi əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, Harun ər-Rəşid öz mühafizlərindən Saleh adlı birisini çağırırdı (bu əhvalat Harun ər-Rəşidin Bərməkillərlə münasibətini dəyişməzdən əvvəl olubdur). Mühafiz Saleh gələndə xəlifə ona dedi: "Ya Saleh, get Mənsurun yanına, ona de: "Bizim sənə min dirhəm pulumuz var, mənim qərarım belədir ki, sən gərək o pulu bu saat bizə çatdırasan". Saleh, sənə də ömr eləyirəm, əgər o pul axşam namazına kimi sənə olmasa, onun başını bədəninəndən ayırıb gətirərsən mənə".

Saleh onun cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra o, Mənsurun yanına gedib əmirəlmöminin buyurduqlarını ona yetirdi. Bu vaxt Mənsur dedi: "Allaha and olsun, məhv oldum! Axı mən əlimdə olan şeylərimin hamısını lap baha qiymətə satsam da, heç yüz min dirhəm çıxartmaz. Ay Saleh, qalan doqquz yüz min dirhəmi mən hardan alım?" Saleh dedi: "Canını belədən qurtarmaq üçün fikirləş, başqa bir yol tap, yoxsa öləcəksən. Xəlifənin təyin elədiyi vaxtdan başqa mən sənə bir dəqiqə də möhlət verə bilmərəm, həm də əmirəlmömininin əmrini heç cür qulaq ardına vura bilmərəm, belə iş görməyə ixtiyarım yoxdur. Vaxt itirməkdənsə, canını belədən qurtarmaq üçün tələs, bir hiylə tap". Mənsur dedi: "Ay Saleh, sənədən rica eləyirəm, rəhm elə, məni evimə apar, uşaqlarımla, ailəmlə vidalaşım, yaxın adamlarıma vəsiyyəət eləyim".

Saleh deyirdi ki, mən də Mənsuru evinə apardım, o, ailəsi ilə vidalaşmağa başladı, onun evinə vay düşdü, fəryad, ağlaşma səsləri ucaldı, Allah-təalaya üz tutub iltimas elədilər, kömək dilədilər. Mən də Mənsura dedim: "Mənim ağlıma gəlir ki, Allah nə yetirsə Bərməkillərin əli ilə sənə yetirəcəkdir. Gəl mənimlə gedək Yəhya ibn Xalidin evinə".

Biz Yəhya ibn Xalidin yanına getdik. Mənsur öz halını ona nağıl elədi, Xalid bunu eşidəndə qəmgin oldu, bir müddət başını aşağı salıb fikirləşəndən sonra başını qaldırdı, öz xəzinədarını yanına çağıraraq ondan soruşdu: "Xəzinədə bizim nə qədər pulumuz var?" Xəzinədar cavabında dedi: "Beş min dirhəmə qədər olar". Yəhya ömr elədi ki, onu gətirsin, sonra oğlu Əl-Fəzlə bir namə yazıb göndərdi: "Güzəl bir malikanə var, mənə təklif eləyirlər ki, onu alım, beləsi ələ düşməz, bizə bir qədər pul göndər".

Əl-Fəzl naməni alan kimi ona min dirhəm göndərdi, bundan sonra Yəhya bu cür məzmununda namə yazıb, başqa adamla oğlu Cəfərə göndərdi: "Bizim vacib bir işimiz var. Bu iş üçün bizə bir qədər pul lazımdır".

Cəfər də o saat ona min dirhəmi göndərdi. Mənsur üçün çoxlu pul yığana qədər Yəhya Bərməkillərin üstünə adam göndərdi, Mənsurla Saleh də bundan bixəbər idilər. Mənsur Yəhyaya dedi: "Ey ixtiyar sahibi, mən sənə mərdliyi bilib, ələyindən yapışmışam, özü də bilir-sən ki, bu pulu alsam, ancaq sənədən alacağam. Gəl mənim borcumun kəsirini ver, məni özümə azad qıl elə". Yəhya pərt olub ağlaya-ağlaya dedi: "Ay oğlan, bir vaxt əmirəlmöminin bizim kənizimiz Dananirə çox bahalı bir mirvari bağışlayıbdır. Onun yanına get, deyin ki, həmin mirvarini bizə göndərsin".

Nökrə də kənizin yanına getdi, mirvarini alıb Yəhyaya gətirdi. Yəhya dedi: "Ay Saleh, bu mirvarini əmirəlmöminin üçün tacirlərdən iki yüz min dinara almışam, əmirəlmöminin də onu bizim ud çalan kənizimiz Dananirə bağışlamışdı, hökmdar bu mirvarini sənə görə, tanıyacaq, sənə hörmət eləyəcək, bizim xatirimizə hörmət eləyib, sənə qanını tökməyi rəva görməyəcək. Ay Mənsur, indi sənə lazım olan qədər pul yığılıbdır".

Saleh deyirdi ki, mən də mirvarini, pulları Harun ər-Rəşidə apardım, Mənsur da yanımda idi. Biz yol gedəndə birdən eşitdim ki, o, şairin belə bir beytini dedi:

"Ora öz xoşumla getmirəm, düzü,
Qəlbimi qorxuya salıb ox-kaman".

Mən onun xasiyyətinin pisliliyinə, rəzilliyinə, pozğunluğuna və əsil-nəcabətinin alçaqlığına təəccüb eləyib ona dedim: "Yer üzündə Bərməkillərdən yaxşı adam yoxdur, ola da bilməz, sənədən də alçağı və pisi yoxdur! Onlar səni ölümdən qurtardılar, sənə rəhm elədilər, sən isə razılıq eləyib onları tərifiyləmərsən, xilas edilən adam kimi hərəkət eləmərsən, onların yaxşılığı müqabilində belə sözlər danışsan!"

Sonra mən Harun ər-Rəşidin yanına gedib, bu əhvalatın hamısını ona nağıl elədim, hamısını yerli-yerində ona danışdım..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

306-a gecə

Elə ki üç yüz altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Saleh deyirdi: "Mən də bu əhvalatın hamısını yerli-yerində əmirəlmömininə danışdım. Harun ər-Rəşid də Yəhyanın mərdliyinə, səxavətinə, alicənablığına, elə də Mənsurun xəbəsiyinə və alçaqlığına təəccüb eləyib, əmr elədi ki, mirvari Yəhya ibn Xalidə qaytarılsın, sonra da dedi: "Biz bağışladığımız şeyi geri almırıq, bizə belə şey yaraşmaz".

Saleh də Yəhya ibn Xalidin yanına qayıdıb, Mənsurun axmaqlığını ona xəbər verdi, Yəhya da dedi: "Ay Saleh, insan ki, yoxsul oldu, onun nəfəsi dar, özü fikirli olur: o nə eləsə də, ona irad tutmaq olmaz, çünki o nə eləyirsə ürəkdən eləmir". Beləcə o, Mənsura bəraət qazandırmağa çalışdı.

Saleh ağlayıb dedi: "Heç elə şey ola bilməz ki, çərxi-fələk sənə kimilərini insanlar üçün bir də yaratsın! Nə böyük dərdidir! Sən xasiyətdə, sən alicənablıqda adamı torpağa necə dəfn eləmək olar!"

Sonra da Saleh bu iki beyti dedi:

"Cəhd elə, yaxşılıq gölsin əlindən,
Çox vaxt imkan olmur xeyirxahlığa.

Görürsən ortaya çıxdı bir əngəl,
Yaxşılıq et, özün çıxmamış yoxa".

Saxta namə əhvalatı

Belə də nağıl eləyirlər ki, Yəhya ibn Xalidlə Abdullah ibn Malik əl-Hüzai arasında gizli düşmənçilik vardı, amma onlar bunu bürüzə verməzdilər. Onların düşmənçiliyinin səbəbi də bu idi ki, əmirəlmöminin Harun ər-Rəşid Abdullah ibn Malikə böyük məhəbbət yetirmişdi, onu çox sevirdi, hətta Yəhya ilə onun oğlanları deyərildilər ki, Abdullah əmirəlmöminini ovsunlayıbdır. Bu minval ilə xeyli vaxt keçdi, onlar kin-küdurətlərini ürəklərində dolandırdılar. Bir gün belə oldu ki, Harun ər-Rəşid İrəvanı idarə etməyi Abdullah ibn Malik əl-Hüzaiyə tapşırıb, onu oraya vali göndərdi. Elə ki gedib İrəvana varid oldu, yanına Bağdad adamlarından bir nəfər gəldi. Bu adam yaxşı təhsilə, ağıla, dərəkəyə malik idi, ancaq əlindəki varidatı azalmışdı, pulu qurtarmışdı, halı pərişan idi. O, Yəhya ibn Xalidin adından Abdullah ibn Malikə bir saxta namə düzəldib İrəvana, onun yanına yola düşür, gəlib Abdullahın qapısına çatır, naməni saray adamlarından birinə verir. Saray adamı da naməni alır, aparıb Abdullah ibn Malik əl-Hüzaiyə verir, o naməni oxuyub, bir qədər fikirləşəndən sonra başa düşür ki, namə düzəltmədir, vali buyurur ki, namənin sahibini hüsuruna gətirsinlər. Onu valinin hüsuruna gətirirlər. O gələn kimi valiyyə dua elədi, ona da, yanındakı adamlara da tərif dedi. Onda Abdullah ibn Malik ondan soruşdu: "Sənə nə vadar eləyibdir ki, çətinlikdən qurtarmaq üçün saxta namə ilə mənim yanıma gələsən? Ancaq üroyini sıxma, biz sənə naümid etməyəcəyik". Gələn adam cavabında dedi: "Mənim gəlişim sənə əzab versə də, rədd etmək üçün əsas axtarma. Allahın bu dünyası gendir, pay verənin ömrü həmişə uzun olacaq. Yəhya ibn Xaliddən gətirib sənə verdim namə saxta deyildir, əsil namədir". Vali dedi: "Mən Bağdaddakı vəkiliyə kağız yazıb əmr eləyərdəm ki, orada soruşsun, bu namə barəsində xəbər bilsin, əgər o, saxta olmasa, əsil namə olsa, mən səni öz yerlərimdən birinin əmiri təyin eləyərdəm, ya ənam istəsən sənə bir at, ya da cins dəvə ilə iki min dirhəm pul, bir də faxir libas verərdəm. Yox əgər, namə saxta olsa, əmr eləyərdəm ki, sənə iki yüz çubuq vurub saqqalını qırıxsınlar"¹.

Sonra Abdullah buyurdu ki, onu bir otağa aparsınlar, işi aydınlaşdırılana kimi ona lazım olan hər şeyi versinlər. Sonra da o, Bağdaddakı vəkiliyə belə bir namə yazdı: "Yanıma bir adam gəlib, namə gətiribdir,

¹ Orta əsrlərdə kişinin saqqalını qırxdırmaq müsəlmanlar arasında rüsvayçıqlı sayılırdı.

deyir ki, onu Yəhya ibn Xalid göndəribdir, amma mən başqa cür fikir-ləşirəm. Sən görək bu işə xor baxmayasan: özü get namə məsələsinə yoxla, mənə tez cavab ver, görüm namə saxtadır, ya doğrudan onu Yəhya ibn Xalid göndəribdir”.

Namə gəlib Bağdaddakı vəkile çatdı, vəkil atına süvar oldu...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, namə Abdullah ibn Malik əl-Hüzainin Bağdaddakı vəkiline çatanda, o, dərhal atına süvar olub Yəhya ibn Xalidin yanına getdi.

Gedib gördü ki, Yəhya ibn Xalid öz yaxın adamları ilə oturbur. Vəkil yaxınlaşdı, salam-kəlamdan sonra naməni ona verdi. Yəhya ibn Xalid naməni oxuyandan sonra vəkile dedi: “Sabah yanıma gələrsən, naməyə cavab yazaram”. Vəkil gedəndən sonra o, öz adamlarından soruşdu: “Mənim adımdan düşmənimə belə bir namə aparın adama necə əvəz versək yaxşıdır?” Oradakı adamların hərəsi bir söz dedi, hərəsi də bir cür cəza təklif elədi, amma Yəhya onlara dedi: “Səhviniz var, vicdanınız da ağılınızın azlığına, çirkinliyinə dəlalət eləyir. Bilirsiniz ki, Abdullah əmirəlmömininə çox yaxındır, onunla mənim aramda nə cür düşmənçilik olduğu, onun məndən zəhləsi getdiyi də sizə yaxşı məlumdur. Bizim barışığımız üçün bu adam bir vasitədir ki, Allah-təala göndərib, özü də bu işdə ona kömək olubdur. Allah onu göndəribdir ki, iyirmi ildən bəri üreyimizdə artan kinin atəşini söndürsün. Odur ki, mən də həmin adamın yaxşılığının əvəzini çıxmaq üçün onun sözünü görək hökmən təsdiq eləyəm, ona kömək eləyəm, Abdullah ibn Malik əl-Hüzaiyə namə yazam ki, ona daha çox hörmət eləsin, onun şan-şöhrətini artırsın”.

Yaxın adamları bu sözləri eşidib Yəhyanın səxavətinə, əsil əlicə-nəbliyinə heyran qaldılar, ona xoşbəxtlik arzu elədilər; onda Yəhya kağız, mürekkəb gətirib Abdullah ibn Malikə öz əli ilə belə bir namə yazdı: “Bismillah-ərrəhman-ərrəhim! Namən mənə çatdı, Allah ömrünü uzun eləsin! Oxuyub şad oldum ki, əhvalın yaxşı, damağın çağdır, tamam xoşbəxtsən. Sən elə guman eləyibsen ki, həmin əlicənəb

adam mənim adımdan saxta namə düzəltdir, guya mənim bu işə heç bir dəxlim yoxdur; ancaq məsələ elə deyildir, naməni mən yazmışam, o saxta-zad deyildir. Ümidvaram ki, öz comərdliyin, mərhəmətin, gözəl xasiyyətin sayəsində həmin əlicənəb, ləyaqətli adamı arzusunda çatdırarsan, onu naümid eləməzsən, ona lazımcına hörmət və ehtiram göstərər istədiyinə əməl eləyərsən. Mərhəmətin, səxavətini ondan əsirgəmə, özü də hər nə eləsən, elə bil, mənə eləyirsən, minnətin boynumda qalar, bunun üçün sənə minnətdar olaram”.

Sonra o, ünvanı yazıb naməni möhürlədi, vəkile verdi, vəkil də alıb Abdullaha göndərdi. Abdullah naməni alıb oxuyanda işin belə olmağına sevindi, həmin adamı çağırırdı ona dedi: “Sənə vəd elədiyim iki ənam halal xoşun olsun, onlar səninkidir”. O adam cavabında dedi: “Ənam mənə hər şeydən xoşdur”. Abdullah da əmr elədi, ona iki yüz min dirhəm, beşi ipək çullu, beşi bəzəkli yəhərli olan on ərəb atı, libas dolu iyirmi boxça, on altı qul və bunlara layiq qas-daş versinlər. Sonra Abdullah iltifatla ona yaxşı yol arzulayıb, gözəl libasda Bağdada yola saldı. Həmin adam Bağdada çatıb öz külfəti ilə görüşməmiş düz Yəhya ibn Xalidin qapısına yollandı, onun yanına girmək üçün izin istədi.

Qapıçı Yəhya ibn Xalidin yanına gedib dedi: “Ya hökmdar, qapımıza zəhirdən gözəl, əyin-başı saz, yanında çoxlu nökrəli olan bir mötəbər adam gəlib, sənin hüzuruna gəlmək istəyir”.

Yəhya da izin verdi. Həmin adam içəri girən kimi əyilib onun qabağında yeri öpdü, salam verdi, Yəhya ondan soruşdu: “Sən kimsən?” Həmin adam cavabında dedi: “Ay ağa, mən həmin adamam ki, zəmanə mənə sıxışdırıb öldürmüşdü, bu fani aləmdə mənə can verən sən oldun, mənə cənnət qismət elədin. Mən həmin adamam ki, saxta namə düzəldib Abdullah ibn Malik əl-Hüzaiyə aparmışdım”. Yəhya soruşdu: “Bəs o sənə nə elədi, nə verdi?” O adam cavabında dedi: “O sənə gözəl xislətin, həddindən artıq yaxşılığın, çox böyük səxavətin, yüksək niyyətin, böyük mərhəmətin sayəsində mənə o qədər var-dövlət verdi ki, mən varlandım. Mən də onun verdiyi bəxşiş və ənamların hamısını götürmüşəm, sənənin qapındadır, onlar sənənin ixtiyarındadır, hökm də sənindir”. Yəhya cavabında dedi: “Sənənin gördüyün iş mənim gördüyüm işdən də yaxşıdır, sən mənə böyük hörmət və yaxşılıq eləmişən, sən həmin hörmətli adamla mənim aramda olan düşmənçiliyi dostluq və məhəbbətə çevirmisən. Abdullah ibn Malikin bağışladığı qədər də mən sənə pul bağışlayıram”.

Sonra Yəhya əmr elədi ki, Allahın verdiyi qədər ona pul, at, paltar dolu boxça versinlər. Bu iki adamın səxavəti, comərdliyi sayəsində həmin adam yenə əvvəlki kimi varlı-hallı oldu.

Alimlə xəlifə əl-Məmunun əhvalatı

Ha belə rəvayət eləyirlər ki, əl-Abbas nəslinin xəlifələri arasında əl-Məmun¹ kimi bütün elmlərdən xəbərdar xəlifə olmayıb. Onun dövründə həftədə iki gün hüquq və şəriət alimləri rütbə və dərəcələrinə görə hüzurunda əyləşib müxtəlif məsələlərdən müzakirələr açıb, mübahisə eləyirdilər. Bir dəfə o, yenə də alimlərlə əyləşdiyi vaxt məclisə nimdaş ağ paltarlı yad bir adam gəldi, o, hüquq alimlərinin arxasında, lap aşağı başda əyləşdi. Müzakirə başlandı, çətin məsələlərə çatdılar, – onlarda qayda belə idi ki, məclisdə oturanlara növbə ilə bir-bir sual verilirdi, kim ki, incə sözlə və ya zarafatla cavab verməyi bacarırdısa, öz sözünü deyirdi. Sual barəsində dövrə ilə həər öz fikrini dedi, növbə gəlib yad adama çatdı, o, hüquq alimlərinin hamısından yaxşı cavab verdi. Xəlifə də onun sözlərini bəyəndi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xəlifə əl-Məmun o adamın sözlərini bəyəndi, əmr elədi ki, onu həmin yerdən qaldırıb bir qədər yuxarıda əyləşdirsinlər. Elə ki ikinci suala cavab vermək növbəsi gəlib ona çatdı, bu dəfə o, birincidən də yaxşı cavab verdi, əl-Məmunun əmri ilə onu yuxarı başa əyləşdirdilər; üçüncü dəfə cavab vermək növbəsi həmin adama çatanda övvəlkilərdən də yaxşı və dürüst cavab verdi, əl-Məmun əmr elədi ki, gəlib onun yanında əyləşsin. Elə ki elmi müzakirə qurtardı, aftafa-ləyəon gətirdilər, onlar əllərini yudular, təam gəldi, yedilər, sonra hüquq alimləri durub getdilər. Əl-Məmun həmin adama onlarla bərabər çıxmağa icazə verməyib öz yanına çağırırdı,

əzizləyəndən sonra ona hörmət və iltifat eləyəcəyini dedi. Sonra mey məclisini hazırladılar, onun ürəyi istəyən həmpiyalələri gəldilər, şərab piyaləsi arada gəzdi. Piyalə gəlib həmin adama çatanda, o, yerindən dik qalxıb ayaq üstə dedi: “Əgər əmirəlmöminin mənə izin versə, bir söz deyərəm”. Əl-Məmun dedi: “Kəfin nə istəyirsə de”. Həmin adam da dedi: “Yüksək rəy sahibi bilir ki, (Allah onun şənini daha da artır-sın!), bu gün qul belə mötəbər məclisdə, nəmolum adamlar və özündən aşağı həmsöhbətlər arasında oldu, əmirəlmöminin onu, azca ağıl sayəsində öz yanında oturtdu, yüksəldib başqalarından yuxarı qaldırdı, heç onun ağılına gəlməyən mərtəbəyə ucaltdı. İndi də əmirəlmöminin istəyir ki, onu həqarət və zəlillikdən sonra yüksəldən, yoxsulluqdan sonra ona firavanlıq gətirən həmin azca ağılından məhrum eləsin. Ancaq belə şey olmayacaq, həm də bu mümkün də deyildir ki, əmirəlmöminin onun bir balaca ağılı və fərasətinə, ləyaqətinə qiblə eləyə, qul da şərab içə, axı qul şərab içərsə ağılı başından çıxar, o, huşunu itirər, mərifətsiz olar, yenə həmin nifrətləyiq mərtəbəsinə enər və adamların gözündə həqir görünər, ümidvaram ki, əmirəlmöminin öz mərhəməti, mərdliyi, böyüklüyü və öz gözəl xasiyyəti sayəsində verdiyi bu incini qulun əlinə almaz”.

Xəlifə əl-Məmun həmin adamdan bu sözləri eşidəndə onu təriflədi, razılıq elədi, əyləşməyi təklif eləyib, hörmət və ehtiram göstərdi. Əl-Məmun əmr elədi ki, ona yüz min dirhəm versinlər, ona at, faxir libas bağışladı, həm də hər dəfə məclis olanda onu yüksəltdi, özünə daha yaxın hesab elədi, özü də o vaxta qədər yüksəltdi ki, axırda o, dərəcə və rütbəsinə görə hüquq alimlərinin hamısından yüksək oldu, Allah bilən daha yaxşıdır.

¹ Əl-Məmun – Harun ər-Rəşidin oğludur. Onun xəlifəliyi (813-833-cü illər) dövrü orta ərəb mədəniyyətinin ən parlaq dövrlərindən biri sayılır.

Əlişarla Zümrüdün əhvalatı

Deyirlər ki, qədim zamanlarda, ötən əsrlərdə Xorasan məmləkətində tacirlər arasında Məcdəddin adlı bir varlı tacir vardı. Onun çoxlu pulu, qulu, qulluqçu və nökrəri vardı, yaşı altmışa çatmışdı, amma hələ övladı yox idi. Bundan sonra Allah-təala ona bir oğul verdi, o da oğlunun adını Əli qoydu. Elə ki uşaq böyüyüb boya-başa çatdı, ay parçası kimi bir oğlan oldu. Oğlan böyüyüb boya-başa çatanda, kamilləşəndə, atası bərk xəstələndi, ölümünü duyub oğlunu yanına çağırırdı, ona dedi: "Oğlum, vaxtım çatıbdır, ölürəm, istəyirəm vəsiyyətimlə eləyəm". Onda Əli soruşdu: "Ata, vəsiyyətin nədir?" Atası ona dedi: "Oğlum, sənə vəsiyyətim budur: heç kəslə oturub-durma, ziyanavər və pis adamlardan uzaq ol. Özünü kinli, murdar həmsəhəbdən gözlə, elə adam dəmirçi kimi bir şeydir: odu da yandırmasa, tüstüsü sənə zərər verəcək. Şair bu barədə çox yaxşı deyib:

"Səndən üz döndərsə dövrən və dostlar,
Bir daha heç kimdən umma sədaqət.

İnanma heç kəsə, yalnız göz-dolan,
Budur xoş məsləhət, budur həqiqət".

Başqa bir şair belə deyib:

"İnsanlar örtülü bir xəstəlikdir,
Gözləmə heç kəsdən imdad, etibar.

Diqqət nəzərlə baxsan görərsən,
Fitnədən, fəsaddan yoxluluq onlar".

Başqa birisi belə deyib:

"Yalnız boşboğazlıq, qeybət eşitdim,
Dostlarla, yadlarla mən görüşəndə.

Görüşmək istəsən, görüş -- bir şeyi
Bilmək istəyəndə, işin düşəndə".

Bir başqa şair də belə deyib:

"Bütün adamları bir-bir yoxlayıb,
Sınaqdan keçirib aqıl adamlar;

Görübələr, onlarda nə saf məhəbbət,
Nə dinə-məzhəbə saf etiqad var".

"Ata can, dediklərini eşitdim, onlara əməl eləyəcəyəm, – deyib sonra Əli soruşdu: – Bəs daha nə eləyim?" Atası dedi: "Bacardığın yaxşılıq elə, həmişə xeyirxah iş tut. Əlinə düşən fürsətdən istifadə elə, mərhəmətinə qənaət eləmə, çünki həmişə soy göstərməyə imkan olmur. Bu barədə şair çox yaxşı deyib:

Yaxşılıq hər zaman mümkün olmayır,
Mümkün olan anı əldən vermə gəl.

Yaxşılıq etməyə cəhd elə hər vaxt,
Çalış ki, ortaya çıxmasın əngəl".

Oğlan da dedi: "Dediklərini eşitdim, onlara əməl eləyəcəyəm..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan atasına dedi: "Dediklərini eşitdim, onlara əməl eləyəcəyəm. Bəs sonra?" Atası dedi: "Oğlum, Allahın itaətində ol, o səni hifz eləyər; öz pulunun qədrini bil, israfçı olma, əgər sən bədxərc olsan, ən alçaq adamlara möhtac olarsan. Bilginən, nə qədər ki, insanın ölində pul var, o qədər də onun qədr-qiyəti var. Şair bu barədə çox yaxşı deyib:

Pulum az olanda, dost da az olur,
Pulum çox olanda dost olur hər kos.

Düşmən də dost olur pulum olanda,
Pul yoxsa biri də yaxına gəlməz!”

Əli yenə soruşdu: “Bəs sonra?” Atası da cavabında dedi: “Oğlum, səndən yaşca böyük olanlarla məsləhətləş, bir iş görmək istəyəndə tələsmə. Səndən aşağı olanlara yazığın gəlsin, səndən üstün olanların da sənə yazığı gələr, heç kəsi incitmə, heç kəsin xətrinə dəymə, yoxsa Allah ixtiyarı incitdiyin adamın ölünə verər. Şair bu barədə yaxşı deyib:

Öyrənsən fikrini başqasının da,
Hökmünü daha düz verə bilərsən.

Güzgü iki olsa, həm öz üzünü,
Həm boynun ardını görə bilərsən.

Başqa bir şair belə deyib:

Bir işi görəndə tolosmə əsla,
Yaxşı ol, yaxşılıq çıxsin önünə.

O qadir Allahı çıxartma yaddan,
Pis adam axırda qalar pis günə.

Bir başqa şair də belə deyib:

Zülm etmə, əlinə fürsət düşəndə,
Çünki zülmkarı qisas izləyir;

Sən yata bilsən də, zülm elədiyin
Yatmır – qisas üçün məqam gözləyir.

Şərab içmə, hər bədbəxtlik ondan başlanır, şərab adamın aqlını alından alır, onu hörmətdən salır. Bu barədə bir şair yaxşı deyib:

Özümü, sözümü itimərəm mən,
Qoymaram mey məni eləyə sorməst.

Meylimi salmaram sərin şərabə,
Ancaq ayıqlarla bağlaram ülfət.

Sənə vəsiyyətim, bax, budur, heç vaxt yadından çıxartma, Allah mənim əvəzimə sənə himayəkdir”.

Sonra o huşunu itirib bir müddət susdu, ayılından sonra Allaha iltimas eləyib kəlmeyi-şəhadətini dedi, canını Allaha tapşırı. Oğlu hönkürüb ağladı, sonra onu necə lazımsa kəfəne tutdu.

Böyükü-kiçikli hamı onu basdırmağa getdi, mollalar qəbrin dövrəsində oturub Quran oxudular, oğlu şəritlə nə lazımsa elədi.

Sonra yasin oxuyub cənəzəni qəbrə qoydular, üstünü torpaqlayıb, baş daşında bu iki beyti yazdılar:

Torpaqdan yarandın hər bir canlıtək,
Başqaları kimi dinib-danışdın.

Torpaqdan yarandın, torpağa döndün,
Elə bil heç ondan ayrılmamışdın.

Oğlu Əlişar bərk qüssələndi, atasının dərini çəkməyə başladı, baş-sağlığı verənləri, varlı-hallı adamların adətinə görə qarşılayıb yola saldı. Nə qədər ki, anası sağ idi, o, atasının fikrini eləyib, dərini çəkirdi, atasından az sonra anası da vəfat elədi. Əli atasını necə dəfn eləmişdisə, anasını da eləcə dəfn elədi. Bundan sonra öz dükanında oturub alver eləyir, alır, satır, Allah-təalanın bəndələrindən heç kəslə oturub-durmur, atasının vəsiyyətinə əməl eləyirdi; bu minval ilə bir il keçdi. Bir il keçəndən sonra əxlaqsız arvadların övladları hiylə yolu ilə onunla dostluq eləməyə başladılar. Əli pozğun işlərə meyil göstərüb düz yolundan azdı, piyalə-piyalə şərab içməyə, gözəl arvadlara baş qoşmağa başladı, özü də səhər də, axşam da öz-özünə deyirdi: "Atam bu pulları mənim üçün yığıbdir, mən də xərcləməsəm, kimə saxlayacağam? Allaha and olsun, ancaq şair dediyi kimi eləyəcəyəm:

Söylə nə vaxtdək varlanım deyə,
Qabıqdan çıxaraq tər tökəcəksən.

De görək, bəs haçan yığdığın varı,
Sərf edib dünyada kef çəkəcəksən?"

Əlişar pulu qurtarıb yoxsul düşənə kimi səhər-axşam sağa-sola xərclədi. Onun vəziyyəti pisləşdi, ağılı korlandı. O, dükanı da, evi də, başqa şeyləri də satdı, bundan sonra da bir dəst paltardan başqa əyin paltarlarının da hamısını satdı. Elə ki ayıldı, ağılı başına gəldi, qəm dər-yasına qərq oldu.

Bir dəfə o, səhərdən axşamacan ac-acına oturandan sonra öz-özünə dedi: "Pulumu xərclədiyim həmin adamların yanına bir-bir gedərəm, bəlkə onlardan biri bu günlüyə mənim yeməyimi verdi". O, bir-bir dostlarının hamısının yanına getdi, ancaq hansının qapısını döydü, ev sahibi ya evdə olmadı, ya da Əlidən gizləndi; o gördü ki, aclıq onu lap əldən salıb. Odur ki, bazara tacirlərin yanına getdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz onuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əlişarı aclıq əldən saldı. Əlişar bazara tacirlərin yanına getdi, gördü ki, bir dəstə adam dövrə vurub dayanıbdır. Əli öz-özünə dedi: "Gedim görüm bunlar nə üçün bir yerə yığılıblar, kimdirlər. Allaha and içirəm ki, onların arasında nə olduğunu görməyincə buradan gedən deyiləm!" Gedib gördü ki, dəstənin içində ucaboy, qədd-qamətli, qırmızıyanaq, tapandöş, gözəlliyi, qəşəngliyi və təmkinliyi ilə hamıdan üstün olan bir qız vardır. Bu qız elə onu mədh eləyənlərdən birinin dediyi kimidir:

Sanki sifarişlə yaranmışdı o:
Nə uzun, nə də ki, qısaydı boydan.

Ona vurğun idi gözəllik özü,
Durmuşdu pusquda xəyanət, hicran.

Üzü dəyirmi ay, qaməti şümşad,
Nəfəsi müşk idi, yerşi ceyran.

İncidən tökməydi onun əndamı,
Hər üzvü baxanı qoyurdu heyran.

Bu kəninin adı Zümrüd idi. Əlişar qızı görəndə onun gözəlliyinə, qəşəngliyinə valeh olub heyətlə dedi: "Allah haqqı, bu qızın axır qiyamətini, bir də onun kimə qismət olacağını bilməyincə buradan gedən deyiləm".

O gedib tacirlərin arasında durdu, onlar da fikirleşdilər ki, kənizi alacaqdır, çünki bilirdilər ki, pulludur, atasından ona çoxlu dövlət qalıbdır. Dəllal kənin yanında durub deyirdi: "Ay tacirlər, ay pul sahibləri, bu ay parçasına, gözəllər içərisində par-par parlayan dər-dənə, ipək pərdə tikən, axtaranı, xiridarı üçün tapıntı olan Zümrədə sifət kim verəcək? Qabağa gəlin, qiymət qapısını açın, qiymət bazarını açana nə tənə, nə də məzəmmət ola bilməz".

Tacirlərdən biri dedi: "Mən beş yüz dinar verirəm". Başqa tacir dedi: "On dinar da artırırım". Bir nəfər Rəşidəddin adlı göygöz¹, zahirən pejmürdə qoca dedi: "Yüz də artırırım". Bir ayrısı dedi: "On da mən artırırım". Bu vaxt Rəşidəddin ucadan dedi: "Min dinar mənə!" Tacirlər səslərini kəsdilər. Dəllal qızın sahibi ilə məsləhətləşdi, sahibkar dedi: "Vallahi, mən onu ancaq istədiyi adama satacağam! Qızın özündən soruşun".

Dəllal qıza yanaşdı ona dedi: "Ay xanım, ey ay parçası, bu tacir səni almaq istəyir". Qız tacirə baxıb gördü ki, biz dediyimiz haldadır, odur ki, dəllala dedi: "Məni təqətsizlikdən pis hala düşmüş qocaya satmazlar. Allah rəhmət eləsin bu beytləri deyənə:

Bir öpüş istədim, üzümə baxdı,
Dedi: "Ağ saqqalı xoşlamıram mən!"

Varma, puluma məhəl qoymadı,
Dedi: "And içirəm Allaha qəlbən,

Razılıq vermərəm mənim ağzıma
Pambıq tıxanılısın hələ diriylən".

Dəllal qızın bu sözlərini eşidib ona dedi: "Vallah səndə günah yoxdur, sənə qiyəmətin də elə on min dinardır!"

Dəllal qızın sahibinə xəbər verdi ki, qız qocaya satılmağına razı deyildir. Onda sahibi dedi: "Qıza başqa birisini təklif elə".

Başqa birisi qabağa çıxıb dedi: "Qızın xoşuna gəlməyən qocanın verdiyi qiymətə onu mənə sat!" Qız həmin adama baxıb gördü ki, onun saqqalı hənalıdır, odur ki, dedi: "Bu nə biabırılıqdır, nöqsanlı, üzü qara, özü çal!"

Qız heyranətini bildirib, belə bir şəir dedi:

"Gəldi eybəcərin biri qarşıma,
Sanki yastılanıb boynunun dalı.

Saqqalı meşədir vəhşilər üçün,
Əyilib əndamı buynuz misali.

Ey mənim hüsnümə bənd olan kifir,
Gəl çıxart başından bu xam xəyalı.

Çaşbaş salmaq üçün adamları sən,
Yaxırsan üzünə fitnəni-alı.

Sən öz saqqalınla gətdin gedəndə,
Gətirib gəlmisən başqa saqqalı.

Şair bu sözləri çox yaxşı deyib:

Dedi: "Rəng çəkmisən", dedim: "Çallığı
Səndən gizlədirəm bu minval ilə".

Gülümseyib dedi: "Gör necə artıb,
Saça-saqqala da daraşılıb hiylə".

Dəllal qızdan bu şəirləri eşidəndə ucadan dedi: "Vallahi ki, sən doğrusunu dedin!" Tacir soruşdu: "Qız nə dedi?" Dəllal şəri təkrar elədi, tacir başa düşdü ki, qız haqlıdır, odur ki, qızı almaqdan vaz keçdi.

Başqa bir tacir qabağa çıxıb dedi: "Sən eşitdiyin qiymətə məni qıza təklif elə". Qız ona baxıb gördü ki, o taygözdür, onda dedi: "O taygözdür, onun bəresində şair belə deyib:

Taygözle bir gün də dostluq etmə sən,
Onun yalanından, kinindən qorun.

Yaxşı bir cəhəti olsaydı, Allah
Gözünü öləndən almazdı onun".

Dəllal başqa bir taciri göstərərək qızdan soruşdu: "Sən bu tacirə satılmağa razısan?" Qız ona baxıb gördü ki, bu da gödəkdir, saqqalı göbəyinə qədər sallanıbdır, odur ki, dedi: "Bu da elə adamdır ki, şair onun bəresində belə deyib:

Tanışlar içində biri var – onun
Allah saqqalını uzadıb əbə.

¹ Göygöz arəblərdə uğursuzluq əlaməti hesab olunur.

Uzun və ayazlı qış gecəsitək,
Saqqalın heç kəsə faydası yetməz”.

Axırda dəllal qıza dedi: “Ay xanım, bax, gör burada olanların hansını bəyənirsən, deginən, səni ona satım”. Qız dövrə vurub duran tacirlərə bir-bir baxdı. Əlişarı görən kimi gözlərini ona zillədi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz on birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız Əlişarı görən kimi gözlərini ona zillədi, bir könüldən min könülə ona vuruldu, axı Əlişar çox gözəl oğlan idi, şimal mehindən də xoş idi.

Qız ona dedi: “Ay dəllal, mən ağama – bu gözəl simalı, boy-buxunlu oğlandan başqa heç kəsə satılmağa razı deyiləm, bir şair onun barəsində belə deyib:

Əvvəl göstərək bir ay üzlünü,
Sonra danlayırlar aşiqi hədə.

Mənə “eşq oduna yanma” deyincə,
Gərək ay üzlünü gizlədəydilər.

Ondan başqa heç kim mənə sahib ola bilməz, çünki onun yanaqları yumru, ağzının şirəsi selsəbildir, xəstəyə şəfa verir, onun gözəlliyi adamları heyran eləyir, şair bu barədə yaxşı deyib:

Sərxoş olar onun ləbindən əmə
Gülüşi kafurdur, nəfəsi ənbər.

Rizvan¹ buraxıbdır onu behiştən,
Qorxub eşqə düşə bütün hurilər.

Onu qınayırlar, məğrurdur deyər,
Gözəl hər nə etsə, aqıl əfv edər.

¹ Rizvan – dini əfsanəyə görə cənnətin qapıçısı cavan oğlanın adıdır.

Onun saçı qıvrım, yanaqları al, baxışı səhrilidir. Belələri barəsində şair deyib:

Görüşə söz verib bir ceyran mənə:
Qəlbim tələşədir, gözüm intizar.

Gözündən bilinir – doğrudur sözü,
Amma yorğun gözde vəslə halmı var?

Bir başqa şair də deyib:

Dedilər: “Heç onu sevmək olarmı,
Madam, xətt təzədir üz kənarında?”

Məni danlamaqdan, – dedim, – əl çəkin,
O xətt təzə deyil yanaqlarında.

Hər yanaq cənnətdən gələn meyvədir,
Kövsər suyu vardır dodaqlarında”.

Dəllal qızın Əlişarın gözəlliyi barəsində belə şeirlər dediyini eşidəndə onun bəlağətinə, üzünün nuruna təəccüb elədi, qızın sahibi də dəllala dedi: “Günəşə xəcalət verən qızın üzünün nuruna, incə şeirləri unutmayan yaddaşına təəccüblənmişəm, hələ onu da bil ki, o, böyük Quranı yeddi oxunuşda və əsil qədim əfsanələrin əlyazmalarını oxuyur, yeddi cür xətlə yazır, kamil alimlərin bilmədiyi elmləri bilir. Onun əlləri qızıldan, gümüşdən yaxşıdır, o, ipək pərdələr düzəldir, hər birini əlli dinara satıb pul yığır, o, pərdəni səkkiz günə düzəldir”. Dəllal ucadan dedi: “Xoşbəxtdir o adam ki, bu qız onun evində olacaq, onu özünün gizli xəzinəsi ələyəcəkdir!” Qızın sahibi dedi: “Kim olursa olsun, ancaq qızı istədiyi adama sat!” Dəllal da Əlişara tərəf döndü, onun əlini öpüb dedi: “Ay ağa, bu kənizi al, o səni seçibdir”.

Həm də o, qızın əlindən gələn işləri, onun bildiyi şeyləri bir-bir Əlişara nağıl eləyib sonra dedi: “Alsən, sağlığını qismət olsun, onu sənə Allah bağışlayır”. Əlişar bir qədər dinib-danışmadı, özünə gülə-gülə ürəyində dedi: “Onu almaq üçün pulum yoxdur”, qorxuram ki, tacirlər məni ələ salsınlar.

Qız gördü ki, Əlişar başını aşağı salıbdır, onda dəllala dedi: “Yapış əlimdən onun yanına apar, özümü ona göstərib, onu şirnikdirəcəyəm ki, məni alsın, məni ondan savayı başqasına satmayacaqsız”. Dəllal

qızın əlindən tutub Əlişarın yanına apardı, sonra ona dedi: "Ay ağa, fikrin nədir?" Ancaq Əli ona cavab vermədi. Qız ondan soruşdu: "Ay ağa, ay mənim sevgilim, sən niyə məni almırsan? Məni al, mən səni xoşbəxt elərəm".

Əlişar başını qaldırıb qızdan soruşdu: "Məgər məcburən almaq olar? Sən bahasan, sənün üçün min dinar istəyirlər". Qız dedi: "Ay ağa, məni doqquz yüzə al". Əlişar cavabında "Yox" dedi. Qız "yüz dinara!" deyənəcn qiyməti azaltdı. Bu vaxt Əlişar dedi: "Mənim heç yüz dinarım da yoxdur". Qız gülə-gülə soruşdu: "Bəs sənün pulun yüz dinardan nə qədər kəmdir?" Əlişar cavabında dedi: "Mənim yüz yox, heç bir dinarım da yoxdur! Allaha and olsun, mənim dirhəm və dinar adında heç nəyim yoxdur: nə ağından, nə də qırmızısından. Axtar, özünə başqa müştəri tap".

Bu vaxt qız başa düşdü ki, Əlişarın heç nəyi yoxdur, odur ki, ona dedi: "Əlimdən yapış, guya ki, aparıb dalandə mənə baxmaq istəyirsen. Əlişar da qızın dediyi kimi elədi, dalana çatanda qız qoltuğundan bir pul kisəsi çıxartdı, oğlana verib dedi: "Burada min dinar pul var. Məni almaq üçün doqquz yüzünü götür, yüzünü də saxla özünə, bizə lazım olar".

Əlişar qızın dediyi kimi elədi, Zümrüdü doqquz yüz dinara aldı, həmin kisədən çıxarıb pulunu verdi, qızı götürüb öz evinə apardı.

Evə gəldilər, qız gördü ki, ev bomboşdur, nə xalı-xalça var, nə də qabqacaq. Əlişara min dinar da verib dedi: "Get bazara, bu pulun üç yüz dinarına xalça, qabqacaq al". Oğlan qızın dediyi kimi elədi, sonra qız ona dedi: "İndi də get, yemək-ichmək al..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz on ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız dedi: "İndi də get üç dinarlıq yemək-ichmək al". Əlişar gedib yemək-ichmək alıb getirdi. Sonra qız ona dedi: "Get pərdəlik ipək, gümbüşü, qızılı zər tellər, ipəyin öz rəngində yeddi çalarda sap al getir".

Oğlan gedib onun dediyi şeyləri alıb gətirdi, qız xalçanı evə döşədi, samları yandırdı, oturub oğlanla yeyib-ichməyə başladı, sonra onlar qovuşub muradlarına çatdılar:

Kim nə deyir desin, tərək etmə eşqi,
Paxıl çəkə bilməz sevgiyə çəpər.

Yuxuda gördüm ki, bir yataqdayıq,
Nəfəsin ruhuma yayır bal-şəkər.

Yuxum gerçək oldu, murada yetdim,
Yadlar paxıllıqdan olsun dərəcə.

İki qəlbin birgə döyünməsin,
Həzm edə bilməyir paxıl könüllər.

Siz ey aşıqları lağa qoyanlar,
Heç şey xəbis qəlbə etməyir əsər.

Qalsa bircə nəfər səmimi dostun,
O bir nəfər dost da kifayət edər!

Onlar qucaqlaşib səhərcən yatdılar, hər ikisinin də üyərində bir-birinə məhəbbəti. Sonra qız pərdəliyi götürüb, ona rəngli ipək və zərli saplarla naxış vurub bəzədi, quş şəkillərindən ona haşiyə vurdu, qıraqlarına dünyada olan heyvanların şəkillərini tikdi, özü də bir heyvan şəkli qalmadı ki, onu tikməsin. Qız pərdə üzərində səkkiz gün beləcə işlədi; elə ki pərdə hazır oldu, onu hamarladı, öz sahibinə verib dedi: "Apararsan bazara, tacirlərin birinə əlli dinara satarsan, amma bax ha, gəl-di-gedərə satma, yoxsa bu səndən ayrı düşməyimə səbəb olar. Bizim düşmənlərimiz var, onlar bizi heç vaxt yaddan çıxarmırlar".

Əlişar da dedi: "Baş üstə itaət borcumdur!" Əlişar pərdəni götürüb bazara getdi, qızın dediyi kimi onu tacirə satdı, sonra parça, ipək, zərli sap, lazım olan yemək-ichmək alıb gətirdi, qalan pulu da qıza verdi.

Qız hər səkkiz gündən bir belə pərdə tikib ona verirdi, o da aparıb əlli dinara satırdı, beləliklə, bir il ömür sürdülər. Bir ildən sonra Əlişar yenə bir pərdə götürüb bazara apardı, həmişəki kimi dəllalə verdi. Dəllalə bir xaçpərəst rast gəldi, pərdəyə altmış dinar verdi, ancaq dəllal pərdəni vermədi, xaçpərəst əl çəkəndi, qiyməti artır-a artır yüz dinara çatdırdı, on dinar da dəllalə verib pərdəni aldı. Dəllal Əlişarın yanına qayıtdı, ona kələk gəlib dedi ki, pərdəni filan qiymətə satıbdır.

Dəlal Əliyə dedi: “Ay ağa, qorxma, xaçpərəstlərdən sənə xətər toxunmaz”. Pərdəni xaçpərəstə satdığı üçün tacirlər də dəlalın üstünə düşdülər, Əlinin ürəyinə xal düşdü, başladı narahat olmağa. Pulu dəlaldan alıb evinə yollandı, ancaq gördü ki, xaçpərəst də onun dalınca gəlir. Dönüb soruşdu: “Ay xaçpərəst, sən niyə mənim dalınca gəirsən?” Xaçpərəst dedi: “Ay ağa, mənim işim var, küçənin o başına gedirəm. Allah səni namərdə möhtac eləməsin!”

Əli hələ evinə gəlib çatmamış xaçpərəst daldan gəlib onu haqladı, Əli ondan soruşdu: “Ay lənətə gəlmiş, sən niyə addım-addım dalımcə düşüb məni izləyirsən?” Xaçpərəst ona dedi: “Ay ağa, susuzam, mənə bir içim su ver, Allah-təala köməyin olsun”. Əlişar fikrə getdi: “Bu adam başqa dinə qaildir, yanıma bir içim suya gəlib, vallah, mən onu nəümid eləməyəcəyəm...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz on üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını damış mağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əlişar fikrə getdi: “Bu adam başqa dinə qaildir, yanıma bir içim suya gəlib, vallah, mən onu nəümid eləməyəcəyəm”.

Belə fikirləşəndən sonra Əli evə girdi, su dolu kuzəni götürəndə, kəni Zümrüd onu görüb soruşdu: “Əzizim, pərdəni satdınmı?” Əlişar cavabında dedi: “Bəli, satdım”. Onda qız xəbər aldı: “Tacirə, yoxsa gəldi-gedə? Mənim ürəyimə damıb ki, ayrılacaq”. Əli dedi: “Mən onu ancaq tacirə satmışam”. Qız ucadan dedi: “Sən gəl işin düzünü de ki, mən vəziyyəti düzəldə bilim! Sən su dolu kuzəni niyə götürdün?” Əlişar dedi: “Götürdüm ki, dəllala su verim”. Qız ucadan dedi: “Allah-təalanın qüdrəti qarşısında hər şey acizdir!”

Sonra da Zümrüd bu iki beyti dedi:

“Hicrana tələsən, ehtiyatlı ol,
Açma yalanlara öz ağuşunu.

Fələyə oxşama yalançılda,
Ayrılıqdır belə dostluğun sonu”.

Sonra Əlişar əlində kuzə bayıra çıxdı, gördü ki, xaçpərəst qapıdan içəri girib. Əlişar ucadan dedi: “İtin biri, sən bura niyə gəldin? Mənim icazəm olmadan nə cürətlə evə girmisən?” Xaçpərəst cavabında dedi: “Ay ağa, darvaza ilə ev qapısı arasında fərq yoxdur; mən ancaq çıxıb getmək üçün öz yerimdən tərpənilərəm, sən isə mərhəmət, yaxşılıq, səxavət və iltifat eləməlisən”.

O, kuzəni aldı, içindəki suyun hamısını içib onu Əlişara qaytardı, Əlişar kuzəni ondan alandan sonra gözlədi ki, xaçpərəst çıxıb getsin, ancaq o, yerindən tərpənmədi. Əlişar soruşdu: “Sən niyə öz yolunla çıxıb getmirsen?” Xaçpərəst dedi: “Ay ağa, sən yaxşılıq eləyib onu başa vuranlardan, ya da şairin dediyi adamlardan olma:

Getdi o kəslər ki, hər nə istədin,
Yetirdi yerinə həyatın boyu.

Döydü qapısını başqalarının,
Onlar başa qaxdı bir içim suyu”.

Sonra xaçpərəst dedi: “Ay ağa, atəşimi söndürdüm, indi də istəyirəm, mənə bir az yemək verərsən, evdə olandan; fərq yoxdur, bir tike çörək, ya da bir parça quru çörək olsun, ya da ki, bir baş soğan”.

Əlişar dedi: “Dur ayağa, qalma qal salma, evdə yeməli heç nə yoxdur”. Onda xaçpərəst dedi: “Ay ağa, indi ki, evdə bir şey yoxdur, bu yüz dinarı al, get bazardan bir şey al gətir, bir kökə də olsa al ki, düz-çörəyimiz olsun”. Əlişar öz-özünə fikirləşdi: “Deyəsən, bu xaçpərəstin başına hava gəlib! Mən yüz dinarı ondan alaram, bazardan bir-iki dirhəmlik yemək alıb gətirərəm, özüm də onu ələ salıb gülərəm”. Xaçpərəst bu dəmdə dedi: “Ay ağa, mən quru kökə və soğanla da olsa, toqqanın altını bərkitmək istəyirəm. Ən yaxşı yemək qarın doyuran yeməkdir, dadlı yeməklər deyildir. Gör şair bu barədə nə yaxşı deyib:

Aclığı rəf edər quru qoğal da,
Əbədir qüssəsi, qəmi könlümün.

Ədalət sahibi ölümdür ancaq:
Şah da, dilənçi də birdir onunçün”.

Əlişar ona dedi: “Sən burada dayan, mən evin qapısını bağlayım, bazardan sənə bir şey alım gətirim”. Xaçpərəst də dedi: “Baş üstə itaət borcumdur!”

Əli gedib otaqların qapılarını qıfılladı, açarını da özü ilə götürüb bazara getdi. O, bazardan pendir, ağ bal, banan, çörək alıb xaçpərəstə gətirdi, xaçpərəst bunu görən kimi ucadan dedi: "Ay ağa, bu çoxdur, on adama bəs elər, mənşə təkəm. Bəlkə sən də mənimlə yeyəsən?" Əlişar dedi: "Mən toxam, sən özün ye". Xaçpərəst də ucadan dedi: "Ay ağa, ağıllı adamlar deyiblər: "Öz qonağı ilə yeməyənlər vələdüzzinadırlar". Əlişar xaçpərəstdən bu sözləri eşidəndən sonra oturub onunla bir az çörək yedi. Əlişar elə əlini süfrədən çəkmək istəyirdi ki..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz on dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əlişar oturub onunla bir az çörək yedi. Əlişar elə əlini süfrədən çəkmək istəyirdi ki, xaçpərəst bir banan götürüb soydu, iki yerə böldü, bir yarısını tiryəklə qarışdırılmış təmizlənmiş bəng qoydu, bu bəngin bir dirhəmi fili yerə yixardı, sonra onu bala batırıb dedi: "Ay ağa, sən öz məzhəbin, bunu al".

Verilən andı pozmaq Əlişarın eyibinə gəldi, bananın yarısını ondan alıb yedi. Yeyən kimi bir hala düşdü ki, elə bil, bir ildi yatmayıbdır. Xaçpərəst bunu görəndə qotur canavar, ya da hökmlü bəxtəvər kimi tez ayağa durdu, otaqların açarını götürdü, onu uzanmış halda qoyub öz qardaşının yanına qaçdı, gedib ona hər şeyi nağıl elədi. Xaçpərəstin qardaşı həmin əldən düşmüş qoca idi ki, Zümrüdün min dinara almaq istəyirdi, qız da şeirlə lağa qoyub ona satılmağa razılıq verməmişdi. O, əslində xaçpərəst olduğu halda özünü müsəlman adlandırıb, adını da Rəşidəddin, yəni islam dininin yolu ilə gedən qoymuşdu. Qız ona masqara eləyib razılıq verməyəndə, qoca öz xaçpərəst qardaşına şikayətlənmişdi; o da qıza və sahibi Əlişara yanaşmaq üçün hiyləyə əl atdı (onun adı Barsum idi). O cadugər, məkrli, yalançı və pozğun adam idi, qardaşına dedi: "Qəm yemə, mən elə bir hiylə quraram ki, bir dirhəm də, bir dinar da xərcləməyib o qızı sənə çatdıraram". Barsum da sizə nağıl elədiyimiz hiyləni işlədənə kimi çox fitnə-fəsada əl atdı, indi də qardaşının yanına gedib olanları ona nağıl elədi.

Barsum qatıra mindi, öz qulluqçusunu və qardaşını da yanına götürüb Əlişarın evinə yollandı, min dinar da pul götürdü ki, valiyə rast gəlsə, ona verib valini ələ alsın.

Barsum qapını açdı, yanındakı adamlarla birlikdə Zümrüdün üstünə atıldılar, hədələdilər ki, səsinə çıxarsa, onu öldürəcəklər, zorla qızı götürdülər, evdə olan şeylərə əl vurmayıb hər nə varsa, eləcə yerində qoydular. Əlişarı da girəcəkdə uzanmış halda qoyub qapının açarını da yanına atdılar. Qoca xaçpərəst qızı götürüb öz sarayına getdi, onu aparıb öz kənzliyi və əşyaları arasına buraxıb dedi: "Ay əxlaqsız, mən həmin masqara eləyib güldüyün, gəlmək istəmədiyini qocayam, indi mən bir dirhəm də, bir dinar da xərcləməyib səni gətirdim". Qız da gözlərindən yaş tökə-tökə cavabında dedi: "Ay kinli qoca, mənə ki, sən öz ağamdan ayırdın, Allah qənimin olsun!" Qoca ucadan dedi: "Ay əxlaqsız, ay məşuqə, görərsən sənə necə əzablar verəcəyəm! Məsihə və Meryəmə and içirəm, əgər mən deyənə baxmasan, dinimi qəbul etməsən, sənə olmazın əzab verəcəyəm!" Qız cavabında dedi: "Allaha and olsun, sən mənə tikə-tikə doğrasan da islam dinindən əl çəkməyə-cəyəm! Çox güman ki, Allah-təala mənə tezliklə kömək əlini uzadar, axı, Allah istədiyini eləməyə qadirdir, hər şey onun əlindədir. Axı ağıllı adamlar deyiblər: "Cismani əzaba döz, amma dinindən dönmə!"

Bu vaxt qoca öz nökrələrini və kənzliyi çağırıb onlara dedi: "Onu yerə yixin!" Qızı yerə yixdılar, qoca qızı var gücü ilə çox döydü, qız haray salıb Allahı köməyə çağırdı, ancaq Allah ona kömək eləmədi. Sonra o daha Allahı köməyə çağırmağı nəfəsi kəsilənəcən, səsi tutulanacan elə hey dedi: "Bəsdir Allaha yalvardım!" Qoca kinini soyudandan sonra nökrələrinə dedi: "Ayaqlarından yapışın, sürüyün mət-bəxə atın, yemək də verməyin!"

Lənətə gəlmiş qoca həmin gecəni yatdı, səhər açılarda qızı yenə götürüb onu döyməyə başladı, döyəndən sonra nökrələrinə tapşırıb ki, aparıb əvvəlki yerinə atsınlar, onlar da aparıb atdılar. Kötək yerləri bir qədər soyuyanda qız ucadan dedi: "Allahdan başqa Allah yoxdur, Məhəmməd onun rəsuludur! Pənahım Allahadır, xoşbəxtliyimiz onun əlindədir!" Sonra qız ağamız Məhəmməd peyğəmbəri köməyə çağırmağa başladı (Allah ona rəhmət eləsin!..)

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz on beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Zümrüd peyğəmbəri köməyə çağırmağa başladı (Allah ona rəhmət eləsin!)

Zümrüd burada qalsın, indi sizə kimdən deyib Əlişardan. O, ertəsi gün səhərəcən uzalı qaldı, sonra huşu özünə gəldi, gözlərini açan kimi "Zümrüd!" deyib qışqırdı. Ancaq ona hay verən olmadı. Əlişar otağa girib gördü ki, rəxtəb boşdur, sevgilisinin izi-sorağı yoxdur. Əlişar başa düşdü ki, bu heç kəsin işi deyil, olsa-olsa xaçpərəstin işidir. O, ah-zar eləməyə, ağlamağa, giley-lənib deyinməyə, gözünün yaşını axıtmağa başladı; belə bir şeir oxudu:

"Həm tələş çulğalayıb, həm qəm alıbdır canımı,
Səndə, ey eşq, mürüvvət yox, əlindən ələman!

Rəhm edin ad-sanı, var-dövləti əldən gedənə,
Rəhm edin – eşqi ucundan onu tərk etmiş can.

Düşmən almişsa əgər üstünü bir ox atanın
Və qırılmışsa yayı neyləsin, Allah, ox atan?

Başının üstünü almişsa qəfildən möhnət,
Hara qaçsın fələyin qəddar əlindən o cavan?

Mənə çox söylədilər: qorxusu var ayrılığın;
Elə ki bəxti dönür, heç kəsi görmür insan".

Şəri oxuyub qurtarandan sonra ah çəkdi, bu şəri də dedi:

"O şux öz yurdunu tərk edib gedir,
Oraya can atır aşiqi-miskin.

Baxdı tərk etdiyi viranə yurda,
Baxdı məlul-məlul həmin nəzənin.

Dayanıb soruşdu və cavab aldı:
"Onu görmək deyil nəsibin sənin.

O bura tez gəlib, tez gedəcəkdir,
Bir daha görməzsən sən onu lakin".

Əlişar kor-peşman oldu, ancaq əli heç yerə çatmadı, odur ki, ağladı, əl atıb paltarlarını cırdı, hər iki əlinə daş alıb, şəhəri dolanmağa başladı, daşları sinəsinə çırpma-çırpma: "Ay Zümrüd!" – deyib fəryad elədi.

Uşaqlar da onu araya alıb çıxırışdılar: "Dəli! Dəli!" Onu tanıyanların hamısı ağlayıb deyirdi: "Bu filankəsdir. Bu nə işdir onun başına gəlib?" Əlişar bütün günü beləcə fəryad eləyə-eləyə gəzdi, elə ki gecə oldu, bir dalanda yıxılıb səhərəcən yatdı, səhər durub, yenə də əllərində daş axşamacan şəhəri dolandı. Bundan sonra Əlişar gecələmək üçün öz evinə gəldi, qonşu qarı onu gördü (bu da yaxşı qarıların biri idi), ondan soruşdu: "Oğlum, Allah sənə kömək olsun, nə vaxt bu hala düşmüşsən?"

Əlişar bu iki beytlə ona cavab verdi:

"Dedilər: "Vurgunsan – dəlisen", dedim:
Höyat dəlilərin gülür üzünə.

İşiniz olmasın dəliliyimlə,
Səbəbkarı tapıb qaytarın mənə.

Qonşu qarı başa düşdü ki, sevgilisi onu atıb, odur ki, dedi: "Allah-təaladan başqa heç kəsə də qüvvət və qüdrət yoxdur! Oğlum, mən istəyirəm ki, sən başına gələn qəzavü-qədəri mənə danışasan, bəlkə Allah mənə qüvvət verdi, sənə kömək elədim". Əlişar da özünü Rəşidəddin adlandıran, cadugər xaçpərəstin qardaşı Barsumla aralarında baş verən əhvalatın hamısını başdan-ayağa ona nağıl elədi, qarı bunları eşidib bilən kimi ona dedi: "Oğlum, səndə günah yoxdur!"

Sonra qarı göz yaşını axıda-axıda belə bir şeir dedi:

"Aşıqlar o qədər əzab çəkir ki,
Cəhənnəm onlara eləməyir kar.

Dünyadan ləkəsiz getdiklərini,
Bizə xəbər verir bütün nağıllar".

Qarı bu beytləri oxuyandan sonra dedi: "Oğlum, indi dur ayağa, get bir zənbil al, zərgər zənbili kimi olsun. Sonra pula qızırqanma, bilərzik, üzük, qadınlara layiq başqa bəzək şeyləri al. Onları həmin zənbilə yığ, gətir bura, mən onu başıma alıb dəllal paltarında gedərəm evlərə, evbəev gəzib Zümrüdü axtarmağa başlaram, Allah qoysa, onun sorğunu alana kimi gəzib dolanaram".

Qarının sözlərindən Əlişar şad oldu, onun əlindən öpdü, sonra tələsik gedib onun dediyi şeyləri aldı, gətirib qarıya verdi. Qarı şeyləri alan kimi ayağa durub yamaqlı paltar geydi, açıq sarı rəngli izara büründü, əlinə də bir əsa aldı, zənbili götürüb yola düşdü. Qarı gəlib xaçpərəst Rəşidəddin Lənətə gəlmişin sarayına çatana kimi şəhəri evbəev, məhəllə-məhəllə, küçəbəkücə gəzdirdi, Allah-təalanın köməyi ilə gəlib onun sarayına çıxdı. Qarı qapıdan zarıma səsi eşidib darvazanı döydü..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz on altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qarı zarıma səsi eşidəndə darvazanı döydü, bir kəniz gəlib qapını açdı, qarıya salam verdi, qarı ona dedi: "Məndə satlıq şeylər var. Sizdə onları alan adam tapılmaz ki?" Kəniz cavabında dedi: "Bəli, tapılar". Sonra da qarını evə apardı, əyləşdirdi, qızlar gəlib onu araya aldılar, hərəsi qarından bir şey aldı, qarı da qızlarla düzəlişirdi, qiymətdə onlara güzəştə gedirdi. Onun mərhəmətinə, yumşaq danışığına görə qızlar şad olub razı qaldılar, qarı da evin hər tərəfini gözədən keçirib zariyan adamı axtardı. Zariyan adam onun gözüne dəydi, qarı qızlara mehribanlıqla yanaşdı, onlara hörmət elədi, həm də diqqətlə baxıb gördü ki, zariyan Zümrüddür. Qarı onu tanıyıb ağladı, kənizlərdən soruşdu: "Ay balalarım, o qız nə üçün bu haldadır?" Kənizlər əhvalatı başdan-ayağa ona nağıl eləyəndən sonra dedilər: "Bu işdə bizim təqsirimiz yoxdur, ağamız bizə belə buyurubdur, özü indi başqa yerə gedibdir". Qarı dedi: "Ay balalarım, mənəm sizdən belə bir xahişim var: ağanızı qayıdıb gələncən o yazığın əl-qolunu açın, ağanızın gəldiyini biləndə, əvvəlki kimi yenə əl-qolunu bağlarsız, bunun üçün yerin-göyün sahibi sizə əvəzini verər".

Kənizlər dedilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!" Bundan sonra kənizlər Zümrüdin yanına gedib onun əl-qolunu açdılar, yedirib-ıçırdılar, qarı da dedi: "Kaş mənim ayaqlarım sınaydı, sizin evinizə girməyəydim!"

Bundan sonra qarı Zümrüdin yanına gedib ona dedi: "Qızım, Allah canını sağ ələsin! Allah sənə kömək olacaq!". Sonra da Zümrüdə nağıl elədi ki, onun ağası Əlişarın tərəfindən bura gəlibdir. Zümrüdə danışdı ki, sabah axşama hazırlaşsın, qulağı səsdə olsun. Qarı dedi: "Sənin ağa sarayın qabağındakı kürsünün yanına gəlib, sənə fit çalacaq, fiti eşidən kimi sən də fit çal, pəncərədən kəndirlə aşağı düş, o səni götürüb aparar".

Zümrü qarıya razılıq elədi, qarı da Əlişarın yanına qayıtdı, gəlib ona dedi: "Sabah gecəyarı filan məhəlləyə gedərsən, lənətə gəlmişin evi oradadır, evin nişanələri də filan-filandır. Sarayın qabağında dayanıb fit çalarsan, qız yanına gələcək, götürüb hara istəsən apararsan".

Əlişar qarıya razılıq eləyəndən sonra gözlərinin yaşını axıtdı, belə bir şeir dedi:

"Qoy nə deyir-desin söz gözdirenlər,
Əzabdan üzülb bu can, bu ürək.

Dayanmaq bilməyir gözümün yaşı,
Axır Möhmədə aid hədistök.

Ey mənim çoxdığım dorddən xəbərsiz,
Bu sorğu-sualdan biryolluq ol çök.

Mənim sevgilimin bədəni şümşad,
İncə dodağıdır şəhdü-şəkörtək.

Sənsiz nə dincliyim, nə də yuxum var,
Yersiz təsəllilər deyildir görək.

Qalmışam dord-qəmin girovu kimi –
Paxıllar, sözbazlar arasında tək.

Təsəlli tapmağı bacarmıram mən,
Xəyalın gözüməndən getmir, ey mələk".

O, şəri deyib qurtarandan sonra ağlayıb, bu iki beyti də dedi:

"Sənin gəlişindən xəbər gətirib,
Məni şad edəni saxlasın Xudam.

Mən ona hicranla şil-şikəst olan,
Ürək bağışlaram, can bağışlaram".

Sonra da Əlişar gecəyəcən gözlədi; elə ki şərtləşmiş vaxt gəlib çatdı, o, qonşu qarının nişan verdiyi həmin məhəlləyə getdi, sarayı görüb tanıdı, gedib pəncərənin qabağında kürsüdə əyləşdi. Onu yuxu basdı, o yuxuya getdi (qoy yatmayanın şeni artıq olsun), o çox dərddi olduğuna görə xeyli vaxt idi yatmamışdı, lap sərxoş kimi idi. Odur ki, yuxuya getdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz on yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əlişar yuxuya getdi, oğrulardan biri həmin gecə şəhər kənarına çıxmışdı ki, bir şey oğurlasın, bəxti onu gətirib həmin xaçpərəstin sarayına çıxardır. O, sarayın başına dolanır, amma ora girmək üçün yol tapmır, gəlib həmin kürsüyə çatana kimi sarayın başına dolanır. O gəlib yatmış Əlişarı görür, onun çalmasını götürür. Elə çalmanı götürmüşdü ki, Zümrüd pəncərədən boylanır. Qız qaranlıqda duran oğrunu görür, onu öz ağası hesab eləyib fit çalır, oğru da fit çalır, onda Zümrüd götürdüyü bir kisə qızılla bərabər aşağı sallanır, düz oğrunun yanına düşür. Oğru qızı görəndə öz-özünə deyir: "Doğrudan da qərribə işdir, səbəbi də qərribədir!"

Sonra oğru qızı da, qızılı da çiyinə alıb ley kimi aradan çıxdı. Belə olanda, qız ona dedi: "Qarı mənə demişdi ki, sən mənim dərdimdən lap zəif düşmüşən, amma sən atdan güclüsen". Amma oğru ona cavab vermədi, bu vaxt qız əlini oğrunun üzünə sürtdü, gördü ki, onun hamam süpürgəsi kimi saqqalı var, özü də qaban kimidir, elə bil lələk udubdur, ucları da ağzından bayıra çıxıb. Qız ondan qorxub soruşdu: "Sən kim-

sən?" Oğru da cavabında dedi: "Ay ləçər, mən Əhməd əd-Dənəfin¹ quldur dəstəsindən lotu kürd Cavanam, biz qırx lotuyuq, hamımız bu gün axşamdan səhərə kimi sənin başına oyun açacağıq". Zümrüd ondan bu sözləri eşidəndə baş-gözüne döyüb ağlamağa başladı, başa düşdü ki, bəxti pis gətiribdir, Allah-təala onu bu bələdan qurtarmasın, hiylə işlətməklə qurtarmaq olmayacaq. Odur ki, Allah-təalının hökmünə boyun əydi, dözməyə başlayıb dedi: "Allahdan başqa Allah yoxdur! Biz həmişə bir xətdən qurtaran kimi daha böyük bəlaya düşürük".

Cavanın bura gəlməsinin səbəbi bu idi ki, o, Əhməd əd-Dənəfə demişdi: "Ay lotu, mən bu şəhərə hələ əvvəl də getmişəm, bilirəm ki, şəhər kənarında qırx adam tutan bir mağara var. Mən sizdən əvvəl oraya gətmək istəyirəm ki, anamı həmin mağaraya aparım, sonra da şəhərə qayıdaram, bəxtinizə orada şey oğurlaram, oğurladığım şeyi də siz gələncən saxlaram, o da həmin gün mənim sizə bəxşisim olar".

Əhməd əd-Dənəf də ona demişdi: "Hər nə kefindir elə". Cavan onlardan qabaq çıxır, anasını gətirib həmin mağarada qoyur. Mağaradan çıxandan sonra görür ki, bir əsgər yatıb, atını da yanında hörükleyiblər. Cavan həmin əsgəri öldürür, paltarını, atını götürür. O, əsgərin əslə-həsini, paltarını aparıb mağarada gizlədir, atını orada bağlayır, sonra şəhərə qayıdıb, az gedir, çox gedir, gəlib xaçpərəstin sarayına çatır, dediyimiz kimi Əlişarın çalmasını, bir də onun kənizi Zümrüdü götürüb gedir. O, Zümrüdü götürüb qaça-qaça anasının yanına gətirib dedi: "Mən sabah səhər gələcəyəm, mən gələncən bunda gözün olsun". Sonra da çıxıb getdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz on səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, kürd Cavan öz anasına dedi: "Mən sabah səhər gələcəyəm, mən gələncən bunda gözün olsun". Sonra o çıxıb getdi, Zümrüd öz-özünə dedi: "Bu

¹ Əhməd əd-Dənəf – ərəb nağıllarında adı çox çəkilən hiyləgər və oğrudur, görünür tarixi şəxsiyyətdir.

nə saymazlıqdır, nə üçün hiylə ilə özümü xilas eləmirəm? Bu qırx quldur gəlib məni növbə ilə bir-birinə ötürənəcən mən nə üçün gözleyim? Onlar nə üçün məni dəryada batan gəminin gününə salsınlar?”

Odur ki, Zümrüd kürd Cavanın qoca anasına tərəf dönüb dedi: “Ay xala, mənimlə bu mağaradan çıxarsanmı? Gün altında başını bitləyim!” Qarı cavabında dedi: “Vallahı ki, qızım, mən çoxdandır hamam üzü görməmişəm, çünki bu çöl donuzları hara gedirlərsə, mənə də özləri ilə dartıb aparırlar”.

Zümrüd onunla bərabər mağaradan çıxdı, başladı qarının başını bitləməyə, o vaxtacan bitlədi ki, qarı xoşlanıb yuxuya getdi. Onda Zümrüd yerindən qalxdı, kürd Cavanın öldürdüyü əsgərin paltarını geydi, qılın-cını belinə bağladı, dəbilqəsini başına qoydu, əsil kişi qiyafəsinə düşdü. Sonra qızıldolu kişini götürüb ata mindi, öz-özünə dedi: “Ey bizi himayəsində saxlayan, Məhəmməd peyğəmbər xətrinə (Allah ona rəhmət eləyib ruhunu şad eləsin!) mənə qanadın altına al, himayə elə”, həm də Zümrüd fikirləşdi: “Əgər mən şəhərə getsəm, bu ölmüş əsgərin qohumlarından biri məni görə bilər, isim yaxşı olmaz!” Odur ki, Zümrüd şəhərə getməkdən vaz keçib susuz bir səhraya üz tutdu, qızıl-lar da yanında, atla dayanmadan yol getdi, ot yığb atını da yedirdirdi, özü də yeyirdi, suya rast gələndə özü də içirdi, atını da sulayırdı. Bu minval ilə on gün, on gecə yol getdi, on birinci gün gəlib bir şəhərə çatdı, gördü ki, bu şəhər gözəl şəhərdir, əmin-amanlıqdır, özü də bura bolluqdur, qış çıxıb, onun soyuğundan əsər-ələmət qalmayıb, yaz fəslı adamın üzünə gülür, şəhərin hər yeri gül-çiçəkdir, sular sırşarır axır, quşlar cəh-cəh vurur. Elə ki Zümrüd gedib bir darvazaya çatdı, gördü ki, burada əmirlərin qoşunları və şəhərin mötəbər adamları yığılıblar. Onları görəndə təəccüblənib öz-özünə dedi: “Bütün şəhər əhli darvazanın qabağına toplaşib, bunun səbəbi nədir?” Zümrüd də camaata tərəf getdi. Zümrüd onlara yaxınlaşanda qoşun əhli pişvazına çıxdı, baş əyib dedi: “Ey əmirlər sultanı, Allah sənə zəfər qismət eləsin, sənın gəlişin müsəlmanlar üçün xeyirli olsun! Ay esrlərin yeganə hökmdarı, ay zamanəmizin padşahı, Allah sənın qüdrətini artırsın!”

Zümrüd də onlardan soruşdu: “Ay şəhər əhli, sizə nə olubdur?” Bir əyan dedi: “Allah-təala səxavətini göstərüb, səni bu şəhərdə olan-ların sultanı, hökmdarı eləyibdir. Bil və agah ol ki, bu şəhər əhlinin adəti belədir: şəhərin sultanı öləndə yerində oğlu qalmayanda, qoşun əhli şəhər kənarına çıxıb, sən gəldiyin bu yolda üç gün adam gözleyir, gələn adamı özlərinə sultan eləyirlər. Allaha şükür ki, bizə gözəl simalı bir türk balası bəxş eləyibdir. Əgər Allah bizə səndən də aşağı bir adam yetirsəydi, yenə də o, sultanımız olacaqdı”.

Zümrüd öz işini çox yaxşı bilən adam idi, odur ki, dedi: “Elə bil-məyin ki, mən sadə türk oğullarındanam. Xeyr, mən əsil-nəcəbətli ada-mın oğluyam, mən öz valideynlərimdən acıq ələyib evdən çıxmışam. Bu kisedəki qızillara baxın, bunları özümle götürmüşəm ki, yoxsullara, dilonçilərə paylayım”. Belə olanda, ona dua eləməyə başladılar, gəli-şinə çox şad oldular. Zümrüd də şad olub öz-özünə dedi: “Bəlkə bu mərtəbəyə çatandan sonra...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağlı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz on doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağlın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Zümrüd öz-özünə dedi: “Bəlkə bu mərtəbəyə çatandan sonra Allah burada məni ağamın vüsəlinə çatdırdı, axı doğrudan da Allah qadirdir, istədiyini eləyər”.

Sonra Zümrüd atını sürdü, qoşun əhli də onunla bərabər getdi. Onlar onun qabağına düşüb saraya çatanaqan piyada getdilər. Zümrüd atdan düşdü, əmirlər, əyanlar onun qoluna girib taxta əyləşdirdilər, əyilib qabağında yeri öpdülər.

Elə ki Zümrüd taxta çıxdı, ömr elədi xəzinəni açsınlar. Xəzinəni açdılar. Zümrüd əsgərlərin hamısına pul payladı, onlar da Zümrüdə həmişəlik ixtiyarat arzu elədilər. Məmləkətin bütün əhalisi və qulları onun itaətində durdu.

Bir müddət Zümrüd beləcə ölkəni idarə elədi, əmirlər verdi, qadağa qoydu, alicənablığına və təmizliyinə görə camaat onun xatirin çox istədi. Həm də o, gömrükləri ləğv elədi, zindəda olanları buraxdırdı, ədalətsizliyi ləğv elədi, bütün rəiyyəti siddiq-ürəkdən onu istədi. Ancaq Zümrüd hər dəfə öz ağasını yadına salanda, ağlayıb Allaha yalvarırdı ki, onları bir-birinə qovuşdursun. Günlərin bir günü Əlişar gecə Züm-rüdün yadına düşdü, qız onunla keçirdiyi günləri yadına saldı, ağlayıb gözünün yaşını tökdü, odur ki, bu iki beyti oxudu:

“Artır məhəbbətim keçdikcə günlər,
Gözüm qarov görür hey ağlamaqdan,

Məhəbbət qəmidir ağladan mənə,
Axi aşiq üçün ağrıdır hicran¹.

Bu beytləri deyib göz yaşını sildi, saraya qalxdı, hərəmxanaya girdi, qul qadınlara və kənizlərə ayrıca ev ayırdı, onlara aylıq və donluq təyin eləyib dedi ki, öz yerində tək-tənha oturub, həmişə ibadətə məşğul olmağa istəyir. Bundan sonra Zümrüd oruc tutub namaz qılmağa başladı, bunu görən əmirilər də dedilər: “Doğrudan da, böyük dindar sultandır!” Zümrüd qulluq etmək üçün iki balaca hərəmağasından başqa heç kəsi yanında saxlamırdı. Zümrüd bir il şahlıq taxtında əyləşdi, ancaq öz ağasından nə bir xəbər tuta bildi, nə də onun izinə düşə bildi, odur ki, onun intizarını çəkirdi. İntizar onu əldən salanda Zümrüd vəzirləri, əyanları yanına çağırıb əmr elədi ki, yer ölçənləri, inşaatçıları çağırınsınlar, sarayın yanında bir fərsəng¹ uzunluğunda, bir fərsəh enində cıdır meydanı tiksinlər, onlar da buyruğuna əməl eləyib cıdır meydanını düz sultanın əmr elədiyi vaxtda tikib qurtardılar. Cıdır meydanı hazır olanda Zümrüd özü oraya getdi, əmr elədi ki, onun üçün böyük bir çadır qurunsunlar, orada əmirilər üçün kürsülər qoysunlar, həmin cıdır meydanında cürbəcür yemək düzəldib bayram süfrəsi açsınlar. O, necə əmr eləmişdisə, eləcə də elədilər, sonra o, şahlığın əyanlarına buyurdu ki, onlar süfrə başında oturub çörək yesinlər, onlar da oturub yedilər, Zümrüd əmirilərə dedi: “Mən istəyirəm ki, siz belə bir iş görəsiz: qoy şəhərə xəbər verilsin ki, təzə ay girəndə heç kəs dükanını açmasın, hamı gəlib şahlıq süfrəsində təam yesin, ancaq kim gəlməsə öz evinin darvazasından asılacaqdır”.

Zümrüd necə buyurmuşdusa, təzə ay girəndə elə də elədilər. Bu adət bir il davam elədi, hər təzə ay girəndə bu cür elədilər. Zümrüd də cıdır meydanına gedirdi, carçı car çəkirdi: “Ay camaat, hamınız eşidin: hər kim dükanını, yaxud anbarını, ya da evini açarsa, o saat öz darvazasından asılacaqdır. Camaatın hamısı gəlib sultan süfrəsində təam yeməlidir!”

Carçı car çəkəndə (süfrələr salınmışdı), adamlar dəstə-dəstə gəlməyə başladılar, Zümrüd də buyurdu ki, süfrə başında əyləşib təamlardan doyunca yesinlər; adamlar o buyurduğu kimi əyləşib yeməyə başladılar, Zümrüd şahlıq taxtında əyləşib onlara baxırdı. Süfrə başında oturanların hamısı özlüyündə deyirdi: “Sultan məndən başqa heç kəsə baxmır”. Onlar belə deyə-deyə yeyirdilər, əmirilər də onlara söyləyirdilər: “Ütanmayın, yeyin! Sultan istəyir yeyəsiniz!” Adamlar da doyunca

yeyib sultana dua eləyə-eləyə gedirdilər. Özü də bir-birinə deyirdilər: “Biz yoxsullara bunun kimi kömək eləyən sultan ömrümüzdə görməmişik!” Bunu deyib ona uzun ömür arzu eləyirdilər. Sonra da Zümrüd çıxıb öz sarayına getdi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz iyirminci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Zümrüd şah çıxıb öz sarayına getdi, düzəltdiyi məclisdən şad olub öz-özünə fikirləşdi: “Allah-təala qismət eləsə, bu yolla mən öz ağam Əlişardan bir xəbər tuta bilərəm”.

Elə ki o biri ay girdi, qoyulan qayda ilə Zümrüd yenə elcarı qonaqlıq düzəltdi, süfrələr salındı, Zümrüd çıxıb öz taxtında əyləşdi, buyurdu ki, camaat əyləşib çörək yesin. Özü süfrənin baş tərəfində əyləşdi, adamlar da cərgə-cərgə bir-birinin dalında oturdular. Birdən onun ağasından pərdəni alan xaçpərəst Barsum Zümrüdin gözüne dəydi. Zümrüd onu tanıyıb dedi: “Bax, bu da arzuma çatmaqda köməyin əvvəli!” Barsum gəlib adamların arasında oturma. O gördü ki, bir buludda şirinplov var (bu xörək ondan uzaqda idi). O özlünü xörəyə tərəf verdi, əlini uzatdı, buludu götürüb öz qabağına qoydu. Yanında oturan bir adam ona dedi: “Niyə öz qabağında olan xörəyi yemirsən? Eyib deyilmi? Əlini uzaqdakına uzadırsan, heç utanmırsan?” Barsum ona dedi: “Mən ancaq bundan yeyəcəyəm”. O adam cavabında dedi: “Yeginən, haramın olsun!”

Bir nəfər nəşəxor ona dedi: “Qoy yesin, mən də onunla yeyəcəyəm”. O adam ucadan dedi: “Ay nəşəxorların ən murdarı, o sizin yox, əmirlərin xörəyidir! Ona əl vurma, qoyun əmirilərə qalsın”.

Amma Barsum ona qulaq asmadı, plovu xışmalayıb ağzına basdı, ikinci xışmanı da ötürmək istəyirdi ki, elə bu dəmdə Zümrüd ona göz qoydu. O, əsgərlərdən birinə işarə eləyib dedi: “O şirinplov yeyən adamı qoymayın əlindəkini yesin, vurun əlindən tökün, özünü də yanıma gətirin”.

Dörd nəfər əsgər Barsuma yanaşdı, əvvəlcə əlindəki düynü vurub tökdülər, sonra onu üzüqoylu sürüyə-sürüyə Zümrüdin hüzuruna

¹ Fərsəng – ərəblərin uzunluq ölçüsüdür, təxminən 5,5 km-ə bərabərdir.

apardılar, adamlar da təməndan əl saxlayıb bir-birinə dedilər: "Allaha and olsun ki, bu adam cinayətkardır, çünki o, özü kimilərə layiq xörək-lərdən yemirdi". Birisi də dedi: "Qabağımdakı xörək mənə kifayətdir". Amma nəşəxor ucadan dedi: "Allaha şükür ki, mən şirinplova əlimi uzatmadım! Gözləyirdim ki, o adam həmin xörəyin dadına baxsın, yaxşı olub olmadığını desin, amma qisməti gördüyümüz oldu". Adamlarsa bir-birinə deyirdilər: "Dayanın görək onun başına nə iş gətirəcəklər". Barsumu Zümrüd sultanın hüsuruna gətirib dayandıranda şah ona dedi: "Ay göygöz, vay sənin halına! Sənin adın nədir, bizim məmləkətə nə üçün gəlmisən?"

Məlun öz adını düz demədi (o, başına ağ çalma sarımsıdı¹), başqa ad dedi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, mənim adım Əlidir, sənətim isə culfalıqdır, bu şəhərə alverə gəlmişəm". Onda Zümrüd dedi: "Mənə taxta parçası üstə qum, bir də mis qələm gətirin!" Onun istədiyi şeyləri o saat gətirdilər, Zümrüd taxta parçası üstə qumu, qələmi alıb, qum falı açdı, qələmlə meymun şəklinə bənzər bir şey cızdı, sonra isə başını qaldırıb xeyli müddət Barsumun üzünə baxıb dedi: "Ay itin biri, it, sən sultana necə yalan satırsan? Məgər sən xaçpərəst deyilsən, adın da Barsum deyil? Sən nəse axtarırsan, burada öz axtardığının dalınca gəlmisən! Mənə düzünü de, yoxsa yeri-göyü yaradan o böyük Allaha and olsun, boynunu vuracağam!"

Xaçpərəstin dili dolaşmağa başladı, orada olan əmirilər dedilər: "Bu sultan qum falı açmağı bacarır! Bunu ona bəxş eləyəne əhsən!" Zümrüd xaçpərəstin üstünə qışqırıb dedi: "Düzünü de, yoxsa həlak olacaqsan!" Xaçpərəst də ucadan dedi: "Ya qibleyi-ələm, keç günahımdan! Qum falı düz deyib, mən kafirəm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz iyirmi birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xaçpərəst dedi: "Ya qibleyi-ələm, keç günahımdan! Qum falı düz deyib,

¹ Çalmanın rəngi sahibinin hansı dinə qail olduğunu bildirirdi.

mən kafirəm". Orada olan əmirilər də, başqa adamlar da sultanın qum falı açıb həmin adamın kim olduğunu tapmağına çox heyrət eləyib dedilər: "Doğrudan da bu padşah münəccimdir! Dünyada onun tayı-bərabəri yoxdur!" Sonra Zümrüd ömr elədi ki, xaçpərəstin dərisini soyub içinə saman təpsinlər, cıdır meydanının darvazasından assınlar, şəhər kənarında çala qazıb etini, sümüyünü orada yandırınlar, sonra da üstünə çirkab və palçıq atsinlar. Onun cavabında dedilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!" Zümrüd şahın dediyinə əməl elədilər.

Xaçpərəstin başına gələnə görə camaat dedi: "Öz cəzasıdır ki, çəkir! Plov ona yaman qənim oldu!" Bir nəfər də dedi: "Qoy cəhənnəm olsun! Mən ömrümdə bir də şirinplov yemərəm!" Nəşəxor da ucadan dedi: "Allaha şükür ki, məni qoymadı şirinplovdan yeyəm, xaçpərəstin başına gələn bələdan məni qurtardı!" Sonra xaçpərəstin oturduğu yerdə oturmağı, o xörəyə yaxın durmağı qadağan elədilər, adamlar dağılışıb getdilər. Üçüncü ay girdi, adətə görə yenə süfrələr açıldı, təamlar düzüldü, Zümrüd şah çıxıb taxtında əyləşdi, əsgərlər onun qəzəbindən qorxa-qorxa həmişəki kimi dayandılar. Şəhər əhli yenə süfrə başına gəlməyə, süfrənin başına dolanmağa başladı, adamlar həmin xörəyin yerinə baxdılar, bir nəfər birisinə dedi: "Ay Hacı Xəlif!" O birisi cavabında dedi: "Ya Hacı Xəlif, buradayam!" Birinci dillənən adam dedi: "O şirinplovdan uzaq ol, nəbədə ona əlini vurarsan, yoxsa dar ağacından asılırsan".

Sonra onlar süfrə başında oturub çörək yeməyə başladılar, elə ki onlar yeməyə girişdilər, Zümrüd şah oturub onlara baxanda birdən gördü ki, bir nəfər tələsik cıdır meydanının darvazasından içəri girdi, Zümrüd zənlə baxanda gördü ki, bu adam əsgəri öldürən həmin oğru kürd Cavadır, gəlişinin də səbəbi bu idi.

Anasını mağarada qoyandan sonra gedib yoldaşlarına deyir: "Dünən axşam mənim əlimə bir ov keçibdir, bir əsgəri öldürüb atını götürmüşəm! Həmin gecə əlimə bir dolu kişə qızıl, bir də qızıldan da qiymətli bir xanım keçibdir, özü də onların hamısını aparıb mağarada ananın yanında qoymuşam". Onun yoldaşları şad olub axşamcağı mağaraya yollanırlar, kürd Cavan onların qabağına düşür, yoldaşları da onun dalınca gəlirlər. Onlar gəlib mağaraya çatırlar, kürd Cavan istəyir onlara dediyini gətirib göstərsin, amma görür ki, lələ köçüb yurdu qalıb, əhvalatı anasından soruşur. Anası da əhvalatı yerli-yerində ona nağıl eləyir. Kürd dərindən, hirsindən barmaqlarını gəmirib ucadan qışqırır: "Allaha and olsun ki, bu əxlaqsız axtarib tapacağam! Harada olsa, lap yerin dibində də olsa, tapıb acığımlı ondan çıxacağam!"

O, Zümrüdü axtarmaq üçün yola düşür, məmləkətlər dolanır, ta ki, gəlib Zümrüd sultanın olduğu şəhərə çatır, şəhərə girir, ancaq bir adam da görmür, axırda pəncərədən baxan arvadlardan soruşur, arvadlar da onu başa salırlar ki, hər ayın birinci günü sultan süfrə açır, hamı gedib orada çörək yeyir, sonra da süfrə açılan cıdır meydanının yerini ona nişan verirlər. Kürd də tələsik ora gedir, ancaq dediyimiz həmin buludun qabağında boş yer tapır, keçib düz onunla üzbəüz oturur, o, əlini şirinplova uzadan kimi adamlar onun üstünə qışqırıb dedilər: "Ay qardaş, sən nə eləyirsən?" Kürd də cavabında dedi: "Mən buluddakı xörəkdən doyunca yemək istəyirəm". Birisi ona dedi: "Əgər ondan yesən, dar ağacından asılacaqsan". Amma kürd dedi: "Kəs səsini, belə sözlər danışma!"

Sonra o, əlini uzadıb buludu lap qabağına çəkdi, qabaqda dediyimiz nəşəxor da onun yanında oturmuşdu, o görəndə ki, kürd buludu öz qabağına çəkdi, yerindən durub qaçdı, nəşəsi pozuldu, gedib uzaqda əyləşdi, sonra da dedi: "Mənim o xörəkdən xoşum gəlmir!" Kürd Cavan isə qarğa ayağına oxşayan əlini buluda uzatdı, plovu xışmalayıb götürəndə əli dəvə dırnağına oxşadı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz iyirmi ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, kürd Cavan plovu xışmalayıb götürəndə əli dəvə dırnağına oxşadı, düyünü yumurlayanda əli iri portağala oxşadı, tələsik ağzına basdı. Udduğu boğazında ildırım kimi guruldadı, buludun dibi göründü. Onun yanında oturan adam ucadan dedi: "Allaha şükür eləyirəm ki, mən sənə təam olmamışam, yoxsa bir tikəyə hop eləyib udardım!" Nəşəxor da dedi: "Qoy yesin, mən onu dar ağacından asılmış görürəm".

O, üzünü kürdə tutub dedi: "Ye, haramın olsun". Kürd əlini ikinci dəfə uzatdı, plovu xışmalayıb elə ağzına aparmaq istəyirdi ki, birdən Zümrüd şah qışqırıb əsgərlərə dedi: "Cəld olun, o adamı gətirin, qoy-mayın ovcundakı düyünü yesin".

Əsgərlər də onun yanına yüyürdülər (o isə başını buludun üstünə əymişdi), süpürleyib Zümrüd şahın hüzuruna gətirdilər. Camaat da onun başına gələn bədbəxtliyə sevinib dedi: "Ona nə olsa yeridir, biz ona xəbərdarlıq elədik, amma o qulaq asmadı. Hər kim ki, bu yerdə oturur, bu şirinplovdan yeyir, bədbəxt olur, nəsibi ölüm olur".

Zümrüd şah kürddən xəbər aldı: "Adın nədir, sənətin nədir, bizim şəhərə nə üçün gəlmisən?" Kürd də dedi: "Ya hökmdar sultan, adım Osmandır, sənətim isə bağbanlıqdır. Bu şəhərə gəlməyimin də səbəbi odur ki, itirdiyim bir şeyi axtarıram". Zümrüd şah dedi: "Mənə taxta və qum gətirin!" Sultan deyən şeyləri gətirdilər, o da qələmi götürüb qum falı açmağa başladı, bir qədər zənlə quma baxdı, sonra başını qaldırıb kürdə dedi: "Ay yaramaz, vay sənin halına! Sən niyə sultana yalan danışırısan? Bu qum mənə deyir ki, sənin adın kürd Cavadır, sənətin də oğurluqdur, adamların mal-dövlətini insafsızcasına oğurlayırsan, əllərindən alırsan, özlərini də öldürürsən, amma Allah adam öldürməyi nəhy-qadağan etmişdir".

Sonra da Zümrüd şah onun üstünə qışqırıb dedi: "Ay çöl donuzu, düz danış, yoxsa boynunu vuraram!" Şahın bu sözlərini eşidib kürd sapsarı saraldı, ağzı açılı qaldı. O fikirləşdi ki, düyünü desə, bəlkə xilas oldu, odur ki, dedi: "Ya sultan, sən doğru deyirsən, ancaq indi mən sənə köməyin sayəsində gördüyüm işlərə peşman olmuşam, odur ki, Allah-təalanın yoluna qayıdram". Zümrüd şah dedi: "Mənim ixtiyarım yoxdur ki, müsəlmanların yolu üstə belə saxlayım!" Sonra da öz adamlarından birinə dedi: "Onu aparın, dərisini soyun, keçən ay həmin xaçpərəsti nə kökə salmışdızsa, bunu da o kökə salın". Zümrüd şah necə buyurmuşdusa, eləcə də elədilər. Əsgərlərin həmin adamı necə süpürleyib apar-dıqlarını görə nəşəxor dalını şirinplova çevirib dedi: "Doğrudan da sən mənə haramsan!"

Adamlar xörəklərini yeyəndən sonra dağılışıb evlərinə getdilər, Zümrüd şah sarayına qalxdı, məmlüklərə icazə verdi ki, getsinlər.

Üçüncü¹ ay girəndə, adətə görə, adamlar cıdır meydanına gəldilər, onlara təam gətirdilər, hamı əyləşib icazə gözləyirdi, birdən Zümrüd şah gəldi, taxtında əyləşib camaata baxmağa başladı. O gördü ki, şirinplov buludunun qabağındakı yer boşdur, halbuki orada dörd adam otura bilərdi. Zümrüd şah buna təəccüb elədi. O, ətrafa göz gəzdirdi, birdən

¹ Köçürünün açıq-aşkar səhvidir: üçüncü ayın girməsi haqqında əvvəldə deyilibdir. Burada "yeni" Ay başlananda oxunmalıdır.

gözünə cıdır meydanının darvazasından tələsik içəri girən bir adam sataşdı, gördü ki, həmin adam tələsik özünü süfrənin qırağına çatdırdı, buludun yanındakı boş yerdən başqa yer tapa bilmədi, keçib orada oturdu. Sultan bu adama göz qoyub gördü ki, o, özünü Rəşidəddin adlandıran həmin lənətə gəlmiş xaçpərəstdir. Zümrüd özlüyündə fikirləşdi: "Bu təam gör nə qədər uğurlu təamdır ki, tələsinə bu günahkar da düşdü!" Onun buraya gəlməyinin isə qərribə səbəbi var idi: o, səyahətdən qayıdandan sonra..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz iyirmi üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, özünü Rəşidəddin adlandıran məlun xaçpərəst səyahətdən qayıdandan sonra evindəki adamlar ona nağıl eləyirlər ki, Zümrüd yoxa çıxıbdır, pul kisəsini də aparıbdir. Bu xəbəri eşidən kimi o, əynindəki paltarını cırıq-cırıq eləyir, baş-gözünü döyməyə, saqqalını yolmağa başlayır, qardaşı Barsumu Zümrüdü axtarıb tapmaq üçün göndərir. Elə ki Barsumdan bir xəbər-ətər gəlmiş, axırda Barsumu və Zümrüdü tapmaq üçün Rəşidəddin özü səfərə çıxır.

Taleyi gətirib onu Zümrüdün şəhərinə çıxarır. O, şəhərə girəndə ayın əvvəlinci günü idi. Rəşidəddin şəhərin küçələrini gəzib-dolananda görür ki, şəhərdə heç kəs yoxdur, şəhər bomboşdur, dükanların hamısı bağlıdır. O, pəncərələrdə gördüyü arvadların birindən şəhər əhlini soruşur, ona deyirlər ki, sultan hər ayın başında elcarı məclis qurub süfrə açdırır, camaat da həmin süfrədə çörək yeyir, heç kəsini də ixtiyarı yoxdur ki, evində, ya dükanında oturub məclisdən kənarda qalsın. Arvadlar ona cıdır meydanının yerini də göstərirlər. Rəşidəddin cıdır meydanının darvazasından içəri girəndə görür ki, adamlar sıx əyləşib çörək yeyirlər. O da yer tapmayıb həmişəki kimi boş olan şirinplov buludunun yanında əyləşdi. Oturub elə əlini xörəyə uzatmışdı ki, Zümrüd şah əsgərlərdən birinə dedi: "Şirinplov buludunun yanında oturan adamı tutub gətir!" Həmişəki kimi, onu tanıdılar, süpürleyib şahın hüzuruna gətirdilər.

Zümrüd şah ondan soruşdu: "Ay başıdaşlı, adın nədir, nəcişən, bizim şəhərə nə üçün gəlmisən?" Xaçpərəst də dedi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, mənim adım Rüstəmdir, sənətim yoxdur, çünki mən fağır dərvişəm". Zümrüd şah öz adamlarına buyurdu: "Mənə taxta ilə qum, bir də mis qələm gətir!" Həmişəki kimi şahın buyurduqlarını gətirib ona verdilər: Zümrüd mis qələmi əlinə alıb taxta üstündəki quma xətlər çəkdi, bir qədər zənlə baxdı, sonra başını qaldırıb xaçpərəstə dedi: "Ay itin biri it, necə olur ki, sən şahı yalan danışsan! Sən xaçpərəst-sən, adın da Rəşidəddindir, sənətin hiylə işlədib müsəlman kənizlərini oğurlayıb aparmaqdır. Sən zahirdən müsəlmanşan, batildə isə xaçpərəstsən. Düzünü de, düzünü deməsən, boynunu vuracağam".

Xaçpərəst, dili dolaşa-dolaşa dedi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, sən düz deyirsən!" Zümrüd şah ömr elədi ki, onu soyundurub, hər qıcına yüz, bədənində min qamçı vursunlar, sonra da dərisini soyub içinə cırcındır təpsinlər, şəhər kənarında xəndək qazıb onu yandırınlar, üstünə palçıq və çirkab töksünlər. Zümrüdün buyurduğu kimi də elədilər. Sonra şah camaata izin verdi ki, oturub yesinlər, onlar da oturub yedilər.

Yeyib qurtarandan sonra hərə çıxıb öz yolu ilə getdi, Zümrüd şah da öz sarayına qalxıb dedi: "Məni incidənləri əlimə verib ürəyimi rahat eləyən Allahıma şükür!" Zümrüd yeri, göyü yaradana razılıq eləyib belə bir şeir dedi:

"Hökmranlıqları zülm ilə, əsarətlə keçən
Necə tac sahibinin ömrü, adı getdi bada.

Adil olsaydılar onlar, belə etməzdi fələk,
Pisə pisliklə əvəz verdi xudavəndi-xuda.

Dünya lənətlə çəkir indi belə adlarını,
Müstəbidlər, düzü, layiqlilər ancaq bu ada!"

Zümrüd şəri deyib qurtaranda ağası Əlişar yadına düşdü, hönkür-hönkür ağlayıb huşunu itirdi, sonra huşu başına gəldi, öz-özünə dedi: "Çox güman ki, düşmənlərimi ixtiyarıma verən Allah, əziz adamlarımı da mənə yetirəcək!" Sonra da o, dua eləyib böyük, rahim Allahdan rica elədi ki, günahından keçsin..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

324-cü gecə

Elə ki üç yüz iyirmi dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Zümrüd şah dad eləyib böyük rahim Allahdan rica elədi ki, günahından keçsin, odur ki, dedi: "Çox güman ki, Allah-təala sevgilim Əlişarı da mənə yetirəcək! Axı hər şey onun ixtiyarındadır, o öz bəndələrinin hər işini bilir".

Zümrüd Allaha dua eləyib, günahından keçməyi rica elədi, hər şeyin hökmən axırı olduğuna inanan Zümrüd taleyinə boyun əyib şairin bu sözlərini dedi:

"Allahın əmrilə baş verir hər iş,
Hər şey əlindədir onun, yaxşı bil.

O şey ki, sənindir, çatacaq sənə,
Səninki olmayan nəsibin deyil".

Başqa bir şairin bu sözlərini də dedi:

"Günün qırçınıni aç, həmvar olsun,
Qayğının, kədərini olma heç qulu.

İşlər var – icrası çətindir; ancaq
Çətinlikdən keçir səadət yolu".

Bir başqa şairin bu iki beytini də dedi:

"Mülayimlik göstər qəzəblənəndə,
Səbr et, olsa halın ağırdan ağır.

Gecə hamilədir bizim zamanda.
Tələsmə, bəlkə o yaxşılıq doğur".

Sonra bir başqa şairin bu beytlərini dedi:

"Səbr et, səbrdədir nəcatin ancaq,
Nə ruhən əzab çox, nə dərddə düş sən.

Özün istəsən də, istəməsən də
Tale yazdığına səbr edəcəksən".

Bu şeirləri deyib qurtarandan sonra Zümrüd şah düz bir ay gündüz-lər əmrlər verdi, qadağa qoydu, adamların işinə baxdı, gecələr öz ağası Əlişardan ayrı düşdüynə görə hönkür-höknür ağladı. Elə ki təzə ay girdi, Zümrüd şah əmr elədi, hər ayda olduğu kimi cıdır meydanında süfrələr açıldı, özü yuxarı başda əyləşdi. Camaat oturub yeməyə icazə gözləyirdi, şirinplov çəkilmiş buludun yanı yenə də boş idi, Zümrüd süfrənin yuxarı başında oturub gözlərini cıdır meydanının darvazasına dikmişdi ki, gələnlərin heç biri onun gözündən yayınmasın; o, öz-özünə dedi: "Ey Yusifi Yaquba qaytaran, Əyyubu əzab-əziyyətdən xilas elə-yən, rəhm elə, öz qüdrətin, öz böyüklüyün sayəsində mənim də Əlişarımı mənə qaytar! Ey yolunu azanlara yol göstərən, ey hər iki dünyanın sahibi, ey bütün səsləri eşidən, ey iltimaslara cavab verən, axı hər şey sənin ixtiyarındadır! Ey yerin, göyün sahibi, mənə cavab ver!" Zümrüd hələ duasını qurtarmamışdı ki, cıdır meydanının darvazasından qədd-qaməti söyüd budağı kimi şivərək bir adam içəri girdi, ancaq onun bədəni arıqdı, sifəti saralmışdı; amma o, cavanlar içində ən qəşəng, kamallı və elmlı idi. O da məclisdə şirinplov yanındakı yerdən başqa boş yer tapmadı, odur ki, orada oturdu, Zümrüd onu görəndə ürəyi döyünməyə başladı, Zümrüd həmin oğlana çox baxdı, gördü ki, bu oğlan Əlişar özüdür ki, var, şadlığından az qaldı ki, qışqırsın, amma camaat arasında rüsvay olacağından qorxub, özünü möhkəm saxladı. Onun bədəni titrəməyə, ürəyi döyünməyə başladı, ancaq bunu bürüzə vermədi.

Əlişarın gəlib bura çıxmasının da səbəbi bax, bu idi: elə ki Əlişar kürsünün üstündə yuxuya gedir, Zümrüd pəncərədən düşür, kürd Cavan onu oğurlayır, oğlan ayılında görür ki, başı açıqdır, o saat başa düşür ki, yatdığı vaxt bura kim isə gəlib onun çalmasını götürübür. Bu vaxt o, deyənə xəcl eləməyən sözləri dilinə gətirir: "Doğrudan da biz Allahın bəndələriyik, onun da yanına qayıdacağıq!" Sonra o, Zümrüdün yerini nişan verən qarının yanına gedib qapısını döyür, qarı qapıya çıxır, Əlişar huşunu itirib yıxılan kimi onun qabağında ağlayır. Huşu başına gəlib ayılandan sonra Əlişar başına gələn qəzavü-qədəri övvəldən axıracan qarıya nağıl eləyir, qarı da onu tutduğu işə görə söyüb

danlamağa başlayır, sonra da ona deyir: “Yadında saxla, başına gələnlə belə də, bədbəxtlik də, öz başısoyuluğundandır”. Qarı Əlişarı o qədər danlayır ki, axırda onun burnundan qan axılır, huşunu itirib yığılır, ayılanda...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz iyirmi beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əlişarın huşu başına gəlib ayılanda görür ki, qarı ona görə ağlayıb gözlərinin yaşını tökür. Əlişar da qəm dəryasına batıb bu beyti deyir:

“Canandan ayrılmaq nə çətinindir, ah!
Xoşdur birdən-birə yetəsən vəslə.

Ayrı düşmüşləri birləşdir, Allah,
Mənə də rəhm elə bu sən nəfəsdə”.

Qarı da onun dərindən qüssələnin deyir: “Mən səndən ötrü bir xəbər öyrəniş bilənə kimi burada otur; mən tez qayıdacağam”. Əlişar cavabında deyir: “Baş üstə, itaət borcumdur!”

Qarı çıxıb gedir, günortaya kimi qayıtmır, gün əyləndə gəlib oğlana deyir: “Ay Əli, mən belə fikir eləyirəm ki, sən öz sevgilinin dərindən öləcəksən, çünki sən sevgilini yalnız o dünyada görə bilərsən. Saray əhli yuxudan oyananda görüblər ki, bağa açılan pəncərədən adam düşübdür, axtarıb görüblər ki, Zümrüd yoxdur, özü də xaçpərəstin bir dolu kisə pulunu da aparıb. Mən ora çatanda gördüm ki, vali adamları ilə bərabər sarayın qapısında dayanıbdır. Allah-təaladan başqa heç kəsdə qüvvət və qüdrət yoxdur!”

Əlişar qaridan bu sözləri eşidəndə gözlərinə qaranlıq çökür, həyatından ümidini kəsib, öləcəyini yəqin eləyir. Əlişar huşunu itirib yığılınca hönkür-hönkür ağlayır. Ayılanda da məhəbbət və hicran dərdi ona əzab verməyə başlayır. Əlişar ağır xəstələnin. O, evdən bayıra çıxmır, qarı onun yanına həkim gətirir, ona dərman içirdir, cana gələ-

nəcən bir il tamam xörək bişirib verir, cana gələndən sonra oğlan olub keçənləri yadına salır, bu beytləri deyir:

“Əzizlər gediblər, qayğılar gəlib,
Axır gözlərimin yaşı durmadan.

Aşıq o kəsdir ki, dincliyi yoxdur,
Onu əldən salıb məhəbbət, həycan.

Ya Rəbb, bir əlacın varsa, tez eylə,
Üzülmüş canımı tərkməmiş can”.

İkinci ilə qədəm qoyanda qarı ona deyir: “Oğlum, bu qəm-qüssə sevgilini sənə qaytarmaz. Ayağa qalx, özünü bərkit, Zümrüdü axtarmağa get, bəlkə soraqlaşib bir xəbər-ətar öyrənə bildin”.

Əlişar cana gələncən qarı ona ürək-dirək verir, elə ki o gümrəhləşir, qarı onu hamama göndərir, yedirdir, içirdir, toyuq əti verir. Əlişar əməlli-başlı cana gələncən qarı bir ay hər gün beləcə onu yedirdir. Əlişar yola düşür, gəlib Zümrüdün olduğu şəhərə çatanaqan yol gedir, yerlər gəzir, dolanır, axırda həmin şəhərə çatır. Əlişar cıdır meydanına girib şirinplov buludunun yanında oturandan sonra elə əlini xörəyə uzatmaq istəyəndə, oradakı adamların ona yazığı gəldi, odur ki, ona dedilər: “Ay cavan, o qabdan xörək yemə, hər kim yeyibsə, zavala gəlibdir”. Əlişar onların cavabında dedi: “Qoyun o xörəkdən yeyim, sonra hər nə istəyirlər mənim başıma gətirsinlər, bəlkə bu zillətdən canımı qurtara, dincələm”. Bunu deyib Əlişar ilk tikəsini yedi. Zümrüd onu yanına çağırtdırmaq istəyəndə ağlına gəldi ki, bəlkə o acdır, odur ki, öz-özünə dedi: “Qoy yeyib doysun, mən elə eləməliyəm ki, o doyunca yesin”.

Əlişar yeməyə başladı, adamlar ona təəccüblə baxır, başına gələcək beləni gözləyirdilər. Əlişar yeyib doyandan sonra Zümrüd öz hərəməğalarından birinə dedi: “O şirinplov yeyən cavanın yanına gedin, ona deyin: “Gedək padşahın yanına, onun səninlə bir balaca işi var”, sonra da ehtiyatla yanıma gətirin. Hərəməğaları da dedilər: “Baş üstə, itaət borcumuzdur!” Sonra onlar Əlişarın yanına gəldilər, onun yanında dayanıb dedilər: “Ay ağa, buyurun gedək, padşahın səninlə işi var, heç darıxıb eləmə”. Əlişar da dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!” Sonra o, hərəməğaları ilə getdi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

326-cı gecə

Elə ki üç yüz iyirmi altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, Əlişar dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra o, hərəmağaları ilə getdi, adamlar öz aralarında bir-birinə dedilər: "Allah-təaladan başqa heç kəsə qüvvət və qüdrət yoxdur! Görək sultan ona nə ələyəcək". Birisi də dedi: "Sultan ona yaxşılıqdan başqa heç nə ələməyəcək, çünki pislik ələmək fikrində olsaydı, qoymazdı doyunca yesin". Əlişar gedib Zümrüd şahın hüsuruna çatanda salam verdi, əylilib onun qabağında yeri öpdü, Zümrüd də onun salamını aldı, onu ehtiramla qarşıladıqdan sonra soruşdu: "Adın, sənətin nədir, bu şəhərə nə üçün gəlmişən?" Cavan onun cavabında dedi: "Padşah sağ olsun, adım Əlişardır, özüm də tacir oğluyam, məmləkətim də Xorasandır, bu şəhərə ona görə gəlmişəm ki, itirdiyim könizimi axtarıram, o köniz mənim üçün gözəlrimdən də, qulaqlarımdan da əzizdir. Onu itirəndən bəri canım onun yanında qalıbdır. Mənim başıma gələn əhvalat budur".

Bunu deyəndən sonra Əlişar elə hönkür-höknür ağladı ki, huşunu itirdi, Zümrüd şah ömr elədi ki, onun üzünə güləb suyu səpsinlər. Əlişar huşa gəlib ayılanda Zümrüd şah dedi: "Mənə taxta, qum, bir də mis qələm gətirin!" Onun dediklərini gətirdilər, Zümrüd qələmi götürdü, taxta üstündəki qumla fal açdı, bir müddət quma baxandan sonra cavana dedi: "Dediyn sözlər düzdür; narahat olma, qəm yemə, Allah-təala tezliklə səni sevgilinə yetirəcəkdir".

Zümrüd saray əyanına buyurdu ki, cavanı hamama aparsın, ona faxir libas geydirsən, gün batan çağ sultanın ən yaxşı atlarından birinə mindirib saraya gətirsin. Saray əyanı da dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Əlişar qabaqda, əyan da onun dalınca getdilər.

Adamlar arasında pıçıpıç düşdü, onlar bir-birinə deyirdilər: "Sultana nə olub, niyə bu cavana belə mehribanlıq elədi?" Birisi də dedi: "Mən sənə demədimmi ona heç bir pislik ələməyəcək? Çünki gözəl oğlandır. Sultan ona doyunca yeməyə imkan verdiyi dəqiqədən mən bunu bildirdim".

Bu barədə adamların həyəsi bir cür danışdı, sonra çıxıb öz işlərinin dalınca getdilər. Zümrüd heç inana bilmirdi ki, gecə gələcək, o öz sevgili ilə qovuşacaqdır. Elə ki gecə oldu, Zümrüd şah həmişə gecələr yat-

dığı otağa getdi, həm də özünü elə göstərdi ki, yuxusu gəlir (adətən orada iki kiçik könizdən başqa heç kim yatmazdı, o iki nəfər də ona xidmət etmək üçün idi). Yerində rahatlandıqdan sonra Zümrüd könizləri öz sevgilisi Əlişarın dalınca göndərdi, özü isə taxt üstündə oturdu, baş və ayaq tərəfində şamlar yanırdı, bu yataq otağını qızıl çıraqlar işıqlandırırdı.

Saray əhli eşidəndə ki, sultan onun dalınca adam göndərib, buna təəccüb ələmədilər, həyəsi bir cür fərziyyə, müləhizə söylədi, bir nəfər də dedi: "Hər halda sultan o cavana bənd olubdur. Sabah onu qoşuna başçı təyin ələyəcəkdir".

Elə ki Əlişarı sultanın yanına gətirdilər, o, salam verdi, əylilib yeri öpdü, Allahdan ona mərhəmət dilədi. Zümrüd də öz-özünə dedi: "Mən hökmən onunla bir az zarafat ələyəcəyəm, qoymayacağam o məni tanıya".

Sonra Əlidən soruşdu: "Ay Əli, hamama getdin?" Əlişar cavabında dedi: "Bəli, ya sahibimizi!" Zümrüd dedi: "O toyuğu da, əti də yeginən, şərbətdən-zaddan da içginən, çünki sən yorulmusan, sonra bura gəl". Əlişar da cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Sonra Əlişar Zümrüdün buyurduğu kimi də elədi, yeyib-içəndən sonra Zümrüd şah ona dedi: "Taxtın üstünə yanıma çıx, məni ovuşdur". Əlişar da taxta qalxıb Zümrüdün qıclarını, dizlərini ovdu, gördü ki, qıcları ipəkdən yumşaqdır, Zümrüd şah da ona dedi: "Ay ağa, qalx, yuxarıları da ov". Ancaq Əlişar cavabında dedi: "Qibleyi-ələm, bağışlayın! Mən dizdən yuxarı keçə bilmərəm!" Zümrüd şah dedi: "Sən mənim sözümlə yerə salırsan? Bu gecə sənə bədbəxti gəcən olacaq..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

327-cı gecə

Elə ki üç yüz iyirmi yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, Zümrüd öz ağası Əlişara dedi: "Sən mənim sözümlə yerə salırsan? Bu gecə sənə bədbəxt gəcən olacaq! Sən görək mənə itaət ələyəsən, mən də səni öz sevgilim ələyib, əmirlərimin əmiri təyin ələyəcəm". Onda Əlişar soruşdu: "Qibleyi-ələm sağ olsun, mən nədə sənə itaət ələməliyəm?" Zümrüd şah da dedi: "Paltarlarını soyun, üzünüqoylu uzan". Əlişar dedi: "Mən ömrümdə belə iş görməmişəm. Əgər sən məni

məcbur eləsən, onda qiyamət günü Allahın hüsurunda mənə cavab verməli olacaqsan. Mənə hər nə verdiribsen geri al, həm də izin ver sənin şəhərindən çıxıb gedim”.

Əli bunu deyib, hönkür-hönkür ağladı, sultan isə ona dedi: “Paltarlarını soyun, üzüqoylu uzan, yoxsa boynunu vuraram”. Əlişar məcbur olub o dəyən kimi elədi. Zümrüd onun belı üstündə uzandı, Əli hiss elədi ki, onun bədəni ipəkdən də yumşaqdır, kərə yağı kimi xoşdur, öz-özünə dedi: “Bu sultan qadınların hamısından yaxşıdır”.

Zümrüd bir qədər onun belində uzandıqdan sonra çevrilib yerə düşdü, Əlişar da özlüyündə dedi: “Allaha şükür, demə o, tamam beləymiş ki!” Zümrüd dedi: “Ay Əli, onun xasiyyəti elədir ki, ona el dəyəndə qalxır, sən də ona el vur ki, cana gəlsin, yoxsa səni öldürərəm”.

Zümrüd uzandı. Əlişarın əlini aparıb onun üstünə qoydu, Əli gördü ki, əlinin altındakı şey ipəkdən zərifdir, özü də hamam kimi istidir, ehtirasdan yanan sevgili qəlbi kimi əlini yandırır. Əlişar özlüyündə dedi: “Sultanın belə şeyi də varmı! Lap təəccüblüdür!” Əlişar elə cısa gəldi ki, bədəni titrəməyə başladı, bunu gören Zümrüdü gülmək tutdu, o, qəhqəhə çəkib güldü, sonra ucadan dedi: “Ay ağa, bu qədər həngəmədən sonra mənə yenə tanımadın?” Əlişar soruşdu: “Qibleyi-aləm sağ olsun, axı sən kimsən?” Zümrüd: “Mən sənın kənizin Zümrüdəm”.

Əlişar bunu eşidən kimi onu qucaqlayıb öpdü və şir qoyun üstünə düşən kimi onun üstünə düşdü, öz kənizi olduğunu yəqin elədi. Əlişar Zümrüdən mehrabının daimi dalandarı və imamı oldu. Zümrüd də əyildi, diz çöküb təzim elədi, qalxıb oturdu, eşidiləcək səslə və hərəkətlərlə tərif dedi. Hərəmağaları bunu eşidib gəldilər, pərdə dalından baxıb gördülər ki, sultan Əlişarla bir yerdə uzanıbdır, Əlişar hərəkətdədir, Zümrüd isə ah çəkib məzə verir, hərəmağaları öz aralarında dedilər: “Kişi belə iş görməz. Bəlkə bu sultan arvaddır?” Onlar bu əhvalatı gizlin saxlayıb heç kəsə demədilər. Ertesi gün şəhər Zümrüd şahlığın sərkərdələrini, ayanlarını çağırmaq üçün adam göndərdi, onlar gəlib onun hüsurunda cəm olanda dedi: “Mən səfərə çıxıb, bu adamın şəhərinə getmək istəyirəm, mən qayıdanacan, siz başçılıq eləmək üçün özünüə bir naib seçin”. Onlar Zümrüdə itaət elədilər, sonra Zümrüd yol tədarükü görüb özü ilə yemək, pul, azuqə, hədiyyələr, dəvələr, qatırlar götürüb şəhərdən çıxdı, onlar yola düşüb Əlişarın şəhərinə çatanacan yol getdilər. Əlişar gəlib öz evinə girdi, camaata bəxşış paylamağa, ehsan verməyə başladı. Zümrüddən onun uşaqları oldu. Kefləri pozan, Məclisləri dağıdan gələnəcn onlar şad-xürrəm ömür sürdülər. Daimi olub, intihasıza əhsən, o böyük Allaha şükür!

Cübeyr ibn Nımeyle Bıdurun əhvalatı

Belə də rəvayət eləyirlər ki, əmirəlmöminin Harun ər-Rəşid bir gecə çox narahat idi, yata bilmirdi, gecəni səhərəcn elə hey bir böyrü üstəndə o biri böyrü üstə çevrilirdi. Halı belə olanda Məsruru yanına çağırtdırıb ona dedi: “Ay Məsrur, fikirləş, gör kim mənım könlümü açar, mənı bu narahatlıqdan qurtara bilər ki, mən yatım”. Məsrur da ona dedi: “Ya hökmdar, bağa getmək istəyirsənmi? Evin yanında, bağın özündə qəşəng gül-çiçək var, səmadakı ulduzlara, suda əks olunan ışıqlı aya baxarsan”. Xəlifə dedi: “Ay Məsrur, elə şeylərə xoşum yoxdur, onlar ruhumu oxşamır”. Məsrur da ona dedi: “Ya hökmdar, sarayda sənın üç yüz kənizin, hər kənizin də ayrıca otağı var. Əmr elə hərsi öz otağına çəkilsin, elə ki hərsi öz otağına çəkildi, xəbərsiz get onlara tamaşa elə”. Xəlifə dedi: “Ay Məsrur, saray da mənımdir, kənizlər də, bunlar öz malımıdır, ancaq könlüm belə şeylər istəmir”.

Onda Məsrur dedi: “Əmr elə, alimlər, aqıl adamlar, şairlər hüsuruna gəlsinlər, qoy onlar mübahisə açsınlar, şeir desinlər, sənə nağıl, rəvayət danışsınlar”. Xəlifə razı olmayıb dedi: “Belə şeylər könlümə yatmır”. Məsrur bu dəfə dedi: “Əmr elə nökrələr, həmsöhbətlər, məzhəkəçilər hüsuruna gəlsinlər, qəribə məzhəkələrə könlünü açsınlar”. Amma xəlifə dedi: “Ay Məsrur, elə şeylər mənım könlümə yatmır”. Belə olanda, Məsrur ucadan dedi: “Ya hökmdar, onda mənım boynumu vurdur...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz iyirmi səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Məsrur xəlifəyə dedi: “Ya hökmdar, onda mənım boynumu vurdur, bəlkə yuxusuzluq səndən əl çəksin, rahat olasan”.

Harun ər-Rəşid onun sözüne gülüb dedi: “Ay Məsrur, bax gör qapıda həmsüfrələrimdən kim var”. Məsrur bayıra çıxdı, sonra qayıdıb

dedi: "Ya hökmdar, Əli ibn Mənsur əl-Xalid əd-Diməşqi qapıdadır". Xəlifə buyurdu: "Onu yanıma gətir!" Mənsur otaqdan çıxıb ibn Mənsuru gətirdi. Mənsur içəri girib dedi: "Ya əmirəlmöminin, salameyleyküm, ömrün uzun olsun!" Xəlifə də onun salamını alıb dedi: "Ay ibn Mənsur, öz nağıllarından birini bizo danış". İbn Mənsur xəbər aldı: "Ya qibleyi-ələm, gördüklərimdən danışım, yoxsa eşitdiklərimdən?" Əmirəlmöminin cavabında dedi: "Əgər qərībā bir şey görübsənsə, onu danış, çünki nağıl görülən şey deyil". Əli ibn Mənsur da dedi: "Ya qibleyi-ələm, mənə huş-guşla qulaq as, fikrin də mənə olsun". Xəlifə onun cavabında dedi: "Ay ibn Mənsur, qulağım da, gözü də sonədir, diqqətlə qulaq asıram".

Xəlifənin bu cavabını eşidən Əli ibn Mənsur dedi: "Ya qibleyi-ələm, bil və aqah ol ki, Bəsrə sultanı Məhəmməd ibn Süleyman əl-Həşimi mənə ilboil çatacaq maaş təyin eləyibdir, mən də pulu almaq üçün həmişəki kimi onun yanına getmişdim, onun sarayına çatanda gördüm ki, sultan şikarə çıxmağa hazırlaşmışdır. Mən çatıb ona salam verdim, o da salamımı alıb dedi: "Ay ibn Mənsur, gəl bizimlə bir yerdə şikarə gedək". Mən də cavabında dedim: "Sultan sağ olsun, at üstündə getmək üçün mənə qüvvət yoxdur. Qoy mən qonaq evində qalım, saray əhlinə, öz valilərinə tapşır, mənim qağıma qalsınlar".

Sultan da istədiyimə əməl eləyib özü şikarə getdi. Mənə olmazın hörmət, ehtiram göstərib ən yaxşı təamlara qonaq elədilər. Mən də ürəyimdə dedim: "Allahın cəlalına bir bax! Mən gör nə vaxtdandır Bağdaddan Bəsrəyə gəlib-gedirəm, amma Bəsrədə saraydan bağa, bağdan da saraya gedən yoldan başqa heç nə görmürəm, heç nə də bilmirəm. Əgər budəfəki təsadüfdən də istifadə eləməsəm, Bəsrəni haçan gözib görürəm? İndicə ayağa duracağam, tək-tənha gedib şəhəri gözib-dolanacağam". Bunu deyib özümün ən fəxir libasını geydim, Bəsrəni gəzməyə çıxdım. Ya qibleyi-ələm, sənə məlumdurmu ki, Bəsrədə yetmiş küçə var, hər küçənin də uzunluğu İraq ölçüsü ilə yetmiş fərsəngdir. Mən o küçələrin dalanlarında azdım, bərk susadım. Ya qibleyi-ələm, mən öz yolumla getdim, birdən qabağıma böyük qapı çıxdı, qapıda bürüncdən iki halqa var idi, özü də qabağından qırmızı zər-xara pərdə asılmışdı, qapının yanında iki kürsü qoyulmuşdu, qapının üstündə üzüm tənəklərindən talvar var idi, o, qapıya kölgə salırdı. Mən dayanıb bunlara tamaşa eləyirdim, birdən yanıqlı bir qəlbədən qopan səs, inilti eşitdim, bu səs yavaş-yavaş mahnıya döndü, o belə bir şeir oxudu:

"Məndən ahu gözlüm ayrı düşəndən
Alıbdır canımı qüسسə, oləm, dörd.

Qəmli-qəmli osən Zərüd yelləri,
Bari, bir bizi də edin ziyarət.

Yolunuz düşərsə yarın kuyino,
Danlayın, – yumşaldar onu mözəmmot.

Siz ona çatdırın ərzi-halımı,
Mən sizdən umuram, sizdən, mörhomot.

Deyin, – "Yaman günə qalıbdır qulun,
Onu oldən salıb öldürür həsrət.

Deyin, – zərro qədər yoxdur günahı,
Yoxdur üroyindo başqa məhəbbət.

Deyin, – dönük deyil, sədiqdir anda...
– Əgər məmnun etsə onu bu söhbət.

Deyin, – yaxınlıq et, razı sal onu,
İnan ki, o soni sevmədə qayot.

Yaş tökül yuxuya həsrət gözləri!"
Razılıq verərsə bəd olmaz əlbət.

Qəzəb görünersə onun üzündə,
Deyin, – "Biz heç ona deyilik bələd".

Mən öz-özümə dedim: "Bu mahnı oxuyan adam gözəldirsə, onda gözəlliklə bələgət də, gözəl səs də birləşibdir".

Sonra mən qapıya yanaşıb pərdəni bir balaca qaldırmağa başladım, birdən ondördgecəlik ay kimi ağappaq bir qız gördüm – onun qaşları çatma, kirpikləri qara, dodaqları çobanyastığı kimi zərif idi, ağzi isə Süleymanın möhürünə bənzəyirdi, dişləri də, şairin dedi ki, elə bil ipə düzülmüş mirvari idi:

İncini kim düzüb gözəl ağzına,
Mey-məzə kimdəndir gül dodağında?

Mərcan kilidilə kilidlənmişən,
Şofəq təbəssümü var yanağında.

Səni bir yol görənlə bəxşənlərsə,
Səndən öpüş alan nəyləsin onda?

Bu da başqa bir şairin sözləri:

Ey mirvari dişlər, mərcan ləblərin
Qalma hörmətindən, çıxma sözdündən.

Onlara heç zaman satma təşəxxüs,
Bil ki, yetim idin tapılarda sən.

Bir sözlə, qızda gözəlliyin bütün əlamətləri vardı, o, kimi istəyə
yoldan çıxara bilərdi, baxan adam onun gözəlliyindən doymazdı. Qız
eynilə şairin dediyi kimi idi:

Gəlişi can alar, çıxıb gedəndə,
Hamını özünün məftunu eylər.

Gecələr aydır o, gündüzlər günəş,
Sərtidir, təklilə sevirlə yalnız o dilbər.

Köynəyi altında gizlənilib bəhişt,
Göydə yaxasından asılıb qəmər.

Mən dayanıb nazik pərdənin dalından qıza baxdığım vaxt, gözəl
birdən dönüb mənim qapıda dayandığımı gördü, öz kəmərinə dedi:
“Bax gör qapıda dayanan kimdir”. Kəmərin ayağa qalxdı, yanıma gəlib
dedi: “Ay qoca, sənə həyə yoxdur, yoxsa ağ saçlarından utanmırsan?”
Mən də kəmərin cavabında dedim: “Ay xanım, qocalığa qalanda, onu
biz bilirik, abır-həyəyə qaldıqda, güman eləmirəm ki, mən abırsız iş
görmüşəm”. Kəmərin xanımı soruşdu: “Bundan da artıq abırsızlıq olarmı
ki, yad həyəyə soxulub, öz gəlinin hələminə baxasan?” Mən də dedim:
“Ay xanım, üzrüm var”. Xanım xəbər aldı: “Üzrüm nədir?” Mən də
dedim: “Mən qəribəm, susuzluq məni əldən salıb, yağlı məni öldür-
rür”. Qız dedi: “Bu üzrünü qəbul eləyirik...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

329-cu gecə

Elə ki üç yüz iyirmi doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını
danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki,
qız dedi: “Bu üzrünü qəbul eləyirik”. Sonra da bir başqa kəmərin çağırır
ona dedi: “Ay Lütfiyyə, qızıl kuzədəki sudan buna bir qurtum ver içsin”.

Kəmərin gedib saf qızıl kuzəni gətirdi, kuzəyə mirvari və daş-qaşdan
naxış vurulmuşdu, kuzə xoş ətirli müşk qatılmışı su ilə dolu idi, üstünə
də yaşıl ipək dəsmal örtülmüşdü. Mən kuzəni alıb suyu başıma çəkə-
çəkə oğrun-oğrun qıza baxdım, xeyli dayanıb durdum, sonra kuzəni
kəmərinə qaytarıb yenə dayandım. Qız bunu görüb dedi: “Ay qoca, çıx
yolunla get”. Mən də dedim: “Ay xanım, məni bir şeyin fikri götürüb”.
Qız soruşdu: “Nəyin fikri səni götürüb?” Mən cavabında dedim: “Zəmə-
nin dönüklüyü, işlərin bəd gətirməyi”. Onda qız dedi: “Bunu fikirləş-
məyə haqqın var, çünki zamanın qəribə işləri olur. Ancaq de görək,
sən indi necə bir möcüzə görmüsən ki, onun barəsində düşünürsən?”
Mən də cavabında dedim: “Mən bu evin sahibi haqqında fikirləşirəm,
sağlığında o mənim dostum idi”. Qız tez xəbər aldı: “Evin sahibinin
adı nə idi?” Mən də cavabında dedim: “Zərgər idi, adı da Məhəmməd
ibn Əli idi, onun çoxlu pulu var idi. Onun uşaqları qalıbmı?” Qız cava-
bında dedi: “Bəli, onun bir qızı qalıb, adı da Budurdur”. Onda soruş-
du: “O qız yoxsa sənəndir?” Qız: “Bəli” – deyib güldü, sonra da dedi:
“Ay qoca, sən söhbəti uzatdın, çıx öz yolunla get”. Onda mən dedim:
“Getməyimə söz yox, gedəcəyəm, ancaq görürəm ki, sənin gözəlliyin
dəyişibdir. Başına gələn əhvalatı mənə nağıl elə, bəlkə mənim vasi-
təmlə Allah sənə bir kömək elədi”. Qız dedi: “Ay qoca, əgər sən sirr
saxlayansansa, biz öz sirrimizi sənə açarıq. Axı bir de görüm, sən kim-
sən, bir tanıyım, görüm sənə sirr açmaq olar, ya yox. Şair deyib ki:

Sirr saxlayan olur sədaqətli olar,
Siri fəş etməyə gözləmə mərddən.

Kilnədə vuraraq sirrimi qəlbə,
Onun açarını itirmişəm mən”

Mən onun cavabında dedim: "Ay xanım, əgər məqsədin kim olduğumu bilməkdirsə, onda bil və agah ol, mən əmirəlmöminin Harun ər-Rəşidin həmsüfrəsi, həmsöhbəti Əli ibn Mənsur əl-Xalidəm".

Qız mənim adımla eşidən kimi oturduğu kürsüdən qalxdı, mənə salam verib dedi: "Ya ibn Mənsur, xoş gəlibsən. İndi mən öz halımı danışib sirtimi sonə əyan elərəm. Mən birinə aşiq olmuşam, özü də ondan ayrı düşmüşəm". Mən dedim: "Ay xanım, sən gözəlsən, buna görə də sən ancaq gözəlləri sevmə bilərsən. De görüm, sevdiyin o adam kimdir?" Qız dedi: "Mən Şeyban qəbiləsinin əmiri Cübeyr ibn Ümeyr əş-Şeybanini sevirəm". Qız bunu deyib, Bəsrə şəhərində ondan yaxşısı olmayan cavanı başdan ayağa təsvir elədi. Mən də qızıdan soruşdum: "Ay xanım, aranızda bir yaxınlıq, ya məktublaşma olubdurmu?" Qız da cavabında dedi: "Bəli, olubdur, ancaq onun sevgisi ürəkdən yox, dildən olubdur, belə ki, Cübeyr vədini yerinə yetirməyib, əhdinə əməl eləməyibdir". Mən soruşdum: "Ay xanım, ayrılığımızın səbəbi nədir?" Qız dedi: "Ayrılığımızın səbəbi bax budur: bir dəfə mən oturmuşdum, bu kənz də saçlarını darayırdı. Qız saçlarını darayıb qurtarandan sonra höürklərini hörürdü, mənim gözəlliyim və qəşəngliyim qızın xoşuna gəldi, əyilib mənim yanağımdan öpdü. Bu vaxt Cübeyr birdən içəri girib gördü ki, kənz mənim yanağımdan öpür, o saat hirsli-hirsli geri qayıtdı, qəsdı həmişəlik ayrılmaq imiş, çünki getməmiş bu iki beyti də dedi:

"Bölsəm məhəbbəti bir özgəsilə,
Atıb sevgilimi yaşayaram tək.

Eşqim təmiz deyil, əgər yarımın
Dediynə əməl etmərsə ürək".

Cübeyr o vaxtdan məndən üz döndərüb getdiydirdi, ya ibn Mənsur, məndən üz çevirib gedən gündən bəri ondan bizə nə namə gəlir, nə də bir cavab". Mən soruşdum: "Bəs indi nə etmək fikrindəsən?" Qız belə bir təklif elədi: "Mən istəyirəm ona sənənlə bir namə yollayam. Şərtim də budur ki, əgər sən naməmə cavab gətirsən, beş yüz dinar bəxşiş alacaqsan, yox əgər cavab gətirə bilməsən, onda ayaq kirayənə yüz dinar verəcəyəm". Mən də dedim: "Necə istəyirsən elə də eləginən". Qız da cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!". Sonra qız öz kənzlərindən birini yanıma çağırıb dedi: "Get mənə mürək-kəblə kağız gətir". Kənz də gedib mürək-kəblə kağız gətirdi, qız belə bir şeir yazdı:

"Ey yar, bu soyuqluq, bu nifrət nədir?
"Can-can" dediyimiz o günlər hamı?

Yaxın olmamışsan sanki mənimlə,
Niyyə üzün döndü, atdın vəfanı?

Məndən nə dedisə sözbazlar sonə,
Həqiqət zənn etdin hər bir yalanı.

Əvvəl inandinsa, inanmamış ol,
Sən ki, tez seçirsən ağdan qaranı.

Sən canın, də mənə eşitdiyini,
İnanıb hər sözə, atma vicdanı.

O sözlər ağzımdan çıxıbsa, bil ki,
Hər söz izhar edir nəçə mənanı.

Hətta Tövrəti də tərif edirlər,
O haqq kəlamını, o ilk Quranı.

Yada sal Yaqubun oğlu Yusifə
Bir vaxt böhtan atan o Züleyxanı.

Məni də, səni də, çuğulçunu da
Gözləyir axirət və haqq divanı".

Sonra qız naməni möhürləyib mənə verdi, mən də onu götürüb Cübeyr ibn Ümeyr əş-Şeybaninin evinə yolladım. Onun evinə çatanda dedilər ki, Cübeyr şikardadır, mən də oturub gözəlməyə başladım. Mən oturub Cübeyr qayıdıb gələncən gözlədim. Ya qibleyi-ələm, elə ki mən onu at üstə gördüm, qədd-qaməti, gül cəmalı aqlımı ölimdən aldı. Cübeyr də dönəndə gördü ki, mən onun qapısı ağzında oturmuşam. Məni gören kimi atdan düşdü, yanıma gəldi, salam verib qucaqladı, mən də onu qucaqlayanda elə bildim ki, dünyanı mənə verdilər. Sonra Cübeyr məni də özü ilə evə apardı, öz taxtında əyləşdirəndən sonra buyurdu ki, balaca bir masa gətirsinlər. Xorasan ağacından qayıran, qızıl ayaqlı bir masa gətirilər, onun üstündə tavada qızardılmış ət, tikə kabab, bunlara münasib hər şey var idi. Biz süfrə başında əyləşəndə mən masaya zənlə baxmağa başladım, gördüm ki, orada belə bir şeir yazılıbdr..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

330-cu gecə

Elə ki üç yüz otuzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əli ibn Mənsur dedi: "Cübeyr ibn Ümeyr əş-Şeybaninin süfrəsi başında öyləşəndə mən masaya zənlə baxmağa başladım, gördüm ki, orada belə bir şeir yazılıbdır:

Boşqablar düzülüb yenə yan-yana,
Buğlanırxörəklə dolu nimçələr.

Neçə cür quş öti hazırdır orada,
Köyrəldir qəlbimi xoruzbeçələr.

Axır balıq üçün ağzımın suyu,
O, yağlı kökəylə qiyamət eylər.

Bu şam yeməyitək bir yeməkmə var,
Yanında sirkəylə göy olsa əgər.

Hələ südlü düyü – durma, cum – deyir,
Bətur əllərini biləyə qədr.

Könül, dözümlü ol, Allah kərimdir,
Sənin, dar ayaqda dadına yetər.

Sonra Cübeyr ibn Ümeyr dedi: "Buyur, bismillah elə, Allah verən nemətdən ye, qəlbimizi şad elə". Mən onun cavabında dedim: "Allah and olsun, sənə bir işim düşüb, sən o işə əncam çəkməyincə təamından bir tikə də yeyən deyiləm!" Cübeyr məndən xəbər aldı: "O nə işdir, mənə agah elə?" Onda mən naməni çıxarıb ona verdim, Cübeyr alıb oxudu, orada yazılanlardan hali olandan sonra naməni cırıb yerə tulladı, mənə dedi: "Ya ibn Mənsur, mənə bu namə sahibinin işindən başqa, nə işin düşsə idi, onu canla-başla düzəldərdim, onun naməsinə cava-bım yoxdur".

Mən hirsli-hirsli yerimdən qalxdım, amma o, ətəyimdən tutub dedi: "Ya ibn Mənsur, siz söhbət eləyəndə mən sizin yanınızda olmasam

da, onun sənə dediklərini bir-bir danışa bilərəm". Mən soruşdum: "O mənə nə deyibdir ki?" Cübeyr cavabında dedi: "Məgər bu naməni yazan adam sənə deməyib ki, əgər mənəm bu naməmə cavab alıb gətirsən, sənə beş yüz dinar çatacaqdır, əgər mənə cavab gətirməsən, sənə ayaq kirəsi yüz dinar verəcəyəm?" Mən dedim: "Bəli, elədir". Cavan Cübeyr də dedi: "Əyləş, bu gün mənə qonaq ol, ye, iç, əylən, kef elə, beş yüz dinarını da məndən al". Mən də əyləşdim, yedim, içdim, əyləndim, kef elədim, nağıllarımla onun eynini açdım, sonra da dedim: "Ay ağa, sizdə çalğıcı yoxdurmu?" Cübeyr cavabında dedi: "Çoxdandır biz musiqisiz içirik". Sonra da öz kənizlərindən birini səsləyib dedi: "Ay Şəcərət əd-Dürr!" Kəniz öz otağından ona hay verdi; kənizin əlində hind udu var idi, ud yaşıl ipək köynəyin içində idi. Kəniz gəlib əyləşdi, udu dizi üçtə qoydu, iyirmi bir məqam keçəndən sonra birinci məqama qayıdıb bu şəri oxumağa başladı:

"Zəhər və balını dadmayan eşqin,
Hicranla vüsalın fərqi bilməz.

Bilməz, düz yol nədir, əyri yol nədir,
Səvda yollarından uzaqlaşan kəs.

Nə qədər ki, bələd deyildim eşqə,
Eşqə düşənləri naldırdım əbə.

Eşqin bəlasından salamat başım,
Heç vaxt əyilməzdi, bəli, əyilməz.

Əlləri əlimdə, ləbi ləbimdə,
Keçən o gecələr hesabla gəlməz.

Bilməzdim, nə zaman doğdu, batdı gün,
Axsam haçan etdi səhəri övər.

Söz verdi: ayırsın bizi – ayırdı,
Yaman rəhmsizdir, tərdsir fələk, tər.

Beləymiş zamanın hökmü özəldən,
Kimdir ki, Allahla edə bilə bəhs!"

Kəniz şəri oxuyub qurtaranda, onun ağası bərk qışqırdı, bihüs olub yerə sərilirdi, kəniz də mənə dedi: "Ay qoca, Allah sənə cəzayi-xeyir verməsin! Ağamın ürəkkeçməsinə, halının xarab olmasına qorxduğumuz üçün bir çoxdandır ki, musiqisiz içirik. Ancaq daha keçibdir, keç o biri otağa, orada yıxıl yat".

Mən də kənizin göstərdiyi otağa keçib səhərcən yatdım, səhər bir də gördüm ki, yanıma bir nökr gəldi, əlində pul kisəsi, onun içində beş yüz dinar pul vardı. O mənə dedi: "Bu, ağamın sənə vəd elədiyi beş yüz dinar puldur, götür, amma səni buraya göndərən qızın yanına bir də qayıtma, elə olsun ki, bu əhvalatı nə sən eşitməsin, nə də biz". Mən də onun cavabında dedim: "Baş üstə, itaət borcumdur!". Kisəni götürüb yoluma düzəldim, öz-özümə dedim: "Qız məni dünəndən gözləyir. Vallah mən onun yanına qayıdıb, mənimlə Cübeyr arasında olanları ona danışacağam, çünki qayıtmısam, yəqin ki, o məni də, məmləkətimdən gələn hər kəsi də söyəcək".

Bunu deyib qızın yanına yollandım, gedib onu pərdə dalında dayanan gördüm. Qız məni görən kimi dedi: "Ay ibn Mənsur, sən xahişimi yerinə yetirmədin?" Mən soruşdum: "Bunu sənə kim dedi?" Qız diləndi: "Ay ibn Mənsur, mən bunu da bilərəm, hələ başqasını da: sən naməni ona verəndə, oğlan onu cırıb atıb, sənə də deyibdir ki, ya ibn Mənsur, bu naməni yazan adamın işindən başqa sənənin hər nə işin olsa, biz hamısını düzəldərik – ona isə mənim cavabım yoxdur. Sən də hirs-lənib ayağa qalxmısan, o da etəyindən yapışıb, sənə deyibdir: "Ay ibn Mənsur, əyləş, bu gün mənim qonağım ol, ye, iç, əylən, kef elə, beş yüz dinarını da məndən al". Sən də əyləşib yeyib içməsin, əylənib şadlanmısan, öz nağıllarıyla onun eynini açmısan, bir kəniz də ud çala-çala şeir oxuyub, oğlan da özündən gedib yerə səriləyibdir".

Ya əmirəlmöminin mən qızdan soruşdum: "Məgər sən bizim yanı-mızda idin?" Qız cavabında dedi: "Ya ibn Mənsur, məgər sən şairin belə bir beytini eşitməmişən:

Deyirlər, gözü var aşiq qəlbinin,
O görür gözlünün görmədiyini.

Amma ay ibn Mənsur, heç ola bilməz ki, gecə keçib gündüz olsun, həm də cismi dəyişdirsin..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz otuz birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Amma ay ibn Mənsur, heç ola bilməz ki, gecə keçib gündüz olsun, həm də cismi dəyişdirsin". Sonra qız üzünü göyə tutub dedi: "Ey pərvərdigara, ey ulu Tanrım, mənim Cübeyri sevməyimi imtahan elədin, eləcə də onun da mənə olan məhəbbətini imtahan elə, lap məhəbbətim mənim üreyimdən onun üreyinə keçsə də, imtahan elə!"

Bundan sonra qız gedib-gəlməyimə görə mənə yüz dinar verdi, mən də pulu alıb Bəsrə sultanının yanına yola düşdüm, gedib gördüm ki, o şikardan qayıdıbdır. Mən maaşımı alıb Bağdada qayıtdım.

Təzə il girəndə, mən həmişəki kimi yenə də təyin olunmuş maaşımı almaq üçün Bəsrəyə yollandım. Sultan maaşımı mənə verdi. Mən Bəsrədən Bağdada qayıtmaq istəyirdim ki, birdən Budur yadıma düşdü, onun haqqında fikirləşib öz-özümə dedim: "Vallah, gərək o qızın yanına gedəm, görəəm dostu ilə onun işi nə yerdədir".

Getdim. Evinin yanına çatanda gördüm ki, darvazasının qabağı sula-nıb süpürülüb, orada xidmətçilər, qapı nökrələri, qulluqçular dayanıblar. Öz-özümə dedim: "Bəlkə qızın üreyindəki dərd-qəm həddini aşıb, o da tab gətirməyib ölübdür, əmirərdən biri bu evə köçübdür?" Bu fikirlə çıxıb, Cübeyr ibn Ümeyr əş-Şeybaninin evinə getdim, orada gördüm ki, onun evinin qabağındakı kürsülər sınıb dağılıbdır, həm də onun evinin həndəvərində bir nəfər də olsun nökr yoxdur. Belə olanda öz-özümə dedim: "Bəlkə Cübeyr vəfat eləyibdir?"

Onun darvazası ağzında dayanıb göz yaşımı axıda-axıda bu şəri oxumağa başladı:

"Ey köçüb gedənlər, qayıdın geri,
Qayıdın şadlığım, qayıtsanız siz.

Mənə, ağla deyir ev-əşik bu gün,
Axır göz yaşlarım səssiz-səmirsiz.

Soruşuram evin divarlarından:
Söyləyin hardadır sahibləriniz?

"Çıx get öz yolunla, yoxdur o koslor,
Torpaq izlərini örtüb tər-təmiz".

Sən mənə onlara qovuşdur, Allah,
Hifz elə onları hər boladan, hifz!"

Mən bu evin adamlarını yada salıb ağlaya-ağlaya bu şəri dediyim vaxt, ya əmirəlmöminin, birdən evdən bir qara qul çıxdı, özünü üstümə atıb dedi: "Ay qoca, anan ağlar qalsın, səsini kəs. Bu nədir, sənə nə olubdur? Görürəm ki, bu şəri deyib, bu evə ağlayırsan!" Mən cavabında dedim: "Onu bilirəm ki, bu ev mənim dostlarımdan birinin evidir". Qara qul məndən soruşdu: "Onun adı nədir?" Mən də cavabında dedim: "Adı Cübeyr ibn Ümeyr əş-Şeybanidir". Qara qul ucadan xəbər aldı: "Onun başına nə qəza gəlibdir ki? Allaha şükür, o, əvvəlki kimi varlıdır. firavan yaşayır, ağalıq eləyir, amma burası var ki, Allah onun Sitt-Budur adlı bir qıza olan məhəbbətini imtahana çəkibdir, o da məhəbbətini qıza salıbdır, eşq dərdindən, əzab-əziyyətdən oğlan ilə bil lap dilsiz-ağızsız daşa dönübdür. Ac olanda demir: "Acam, mənə yemək verin", susuz olanda demir: "Susuzam, mənə su verin".

Mən dedim: "Get ondan icazə al, mən onun yanına girim". Qul məndən soruşdu: "Ay ağa, sən ağıllı adamın yanına gedərsən, yoxsa ağılsız adamın?" Mən də cavabında dedim "Hər necə olsa da mən hök-mən onun yanına getməliyəm!" Qul izin almaq üçün evə girdi, sonra qayıdıb izin aldığını dedi. Mən Cübeyrin yanına girdim, gördüm ki, o, atılmış bir daş kimidir, nə söz başa düşür, nə də işarə. Mən onunla danışdım, o mənimlə danışmadı, onun nöqərlərindən biri mənə dedi: "Ay ağa, əgər şeirdən-zaddan bilirənsə, onun üçün oxu, özü də bərk-dən oxu, onda o, özünə gələr, sənənlə danışar".

Mən də bu iki beyti dedim:

"Yadımdan çıxıbmi Budurun eşqi,
Yata bilirənmə gecələr rahat?

Durmadan axırsa gözüñün yaşı,
Yerin cənnət olar, inan ki, bir vaxt".

Cübeyr bu beytləri eşidən kimi gözlərini açıb dedi: "Ay ibn Mənsur, xoş gəlmisən! Əyləncə dönüb böyük bir iş olubdur". Mən soruşdum: "Ay ağa, sənənlə mənənlə bir iş varmı?" Cübeyr dedi: "Bəli. Mən

istəyirəm o qıza bir namə yazıb, sənənlə göndərəm. Həm də, əgər qızdan mənə cavab gətirsən, məndən min dinar alacaqsan, yox, əgər gətirə bilməsən, gedib qayıtmağına görə iki yüz dinar alacaqsan". Mən də ona dedim: "Necə istəyirsən, elə də eləginən..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımqıç qoydu.

Elo ki üç yüz otuz ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, ibn Mənsur dedi: "Necə istəyirsən, elə də eləginən!" Sonra oğlan öz kənizlərindən birini çağırıb ona dedi: "Mənə mürekkəb və kağız gətir!" Kəniz də gedib Cübeyrin dediklərini gətirdi, oğlan kağız alıb belə bir şeir yazdı:

"Allah xətrinə mənə rəhm edin,
Məhəbbət ağılım alıb əlimdən.

Güclü təsir ilə odlu bir eşqin
Yaman xəstə düşüb üzülmüşəm mən.

Bir zaman adını bilməzdim eşqin,
Deyirdim axmaqdır ona dil verən.

Elo ki qorq etdi mənə ehtiras,
Əl çəkdim əvvəlki fikirlərimdən.

Mənə rəhm etmək istəsəniz siz,
Artırın eşqimi, sevim dərdindən.

Əgər istəsəniz canımı almaq,
Rəhmi kəm etməyin bu bəxtiməndən".

Sonra naməni möhürləyib mənə verdi, mən də onu alıb Budurun evinə getdim. Həmişəki kimi pərdəni yavaş-yavaş qaldırmağa başladım, bir də gördüm ki, Budur xanım əyləşib, dövrəsində də döşləri

dimdik duran on nəfər qız – ayüzlü köniz oturub. Budur xanım elə bil ki, ulduzlar arasında aydır, ya da qabağından bulud çəkilməmiş günəşdir, üzündə də əzab-əziyyətdən heç bir əsər-ələmət yoxdur. Mən ona baxıb bu işə mat qaldım, elə bu dəmdə birdən Budur mənə sarı baxdı, qapı ağzında dayandığını görüb dedi: “Xoş gəlmisən, sofa gətirmisən!”

Mən içəri girib Budura salam verdim, naməni ona göstərdim, qız onu oxuyub hali olandan sonra gülüb dedi: “Ay ibn Mənsur, şair bu beyti yalan deməyibdir:

Namə gələndə mənə o yardım,
Möhkəmə, möhkəmə məhəbbətimdə.

Ay ibn Mənsur, mən sənə cavab yazıram ki, o adam sənə vəd elədiyi versin”. Mən ona dedim: “Allah sənə xoşbəxt eləsin!” Budur öz könizlərindən birini çağıraraq dedi: “Mənə müəkkəblə kağız gətir”. Köniz də gedib deyilənləri gətirdi, xanım, Cübeyrə belə bir şeir yazdı:

“Niyə dönük çıxdın vəfadarına,
Məndən görməmişdən heç bir xəyanət?

İlk dəfə sən pozdun öz ilqarını,
Tapdandı sədaqət, unuduldu əhd.

Qıymadım adına bir ləkə gəlsin,
Vəfadar olmağa mən elədim cəhd.

Gördüyüm nə oldu – ancaq yamanlıq,
Eşitdiyim isə təhqir, həqarət.

Yüksəlsən deyə, mən alçalımmı?
Hörmətçil olsaydın görərdin hörmət.

Yaxşıdır budur ki, unudum tamam,
Sənə bel bağlamaq deyil məsləhət”.

Mən heyərlə bərkədən dedim: “Ay xanım, Allaha and içirəm, o, nə qədər ki, bu naməni oxumayıbdır, ölüm ondan uzaqdır”. Sonra mən yazılanı cırıb, qıza dedim: “Ona başqa bir şeir yaz!” Qız da dedi: “Baş üstə!”. Sonra da belə bir şeir yazdı:

“Sən unudalı şirindir yuxum,
Mənə hali edib halından oğyar.

Sən unudalı dincəlib ürok,
Yuxudan olmayır gözüm də bidar.

“Hicran qəm gətirir” – deyəndə sohv edir,
Onun da öz dadı, öz ləzzəti var.

Məndən nifrət görür, yamanlıq görür,
Adını yanımda çəkən adamlar.

Yaddan çıxartmışam sənə büsbütün,
Kim olur, qoy olsun bundan xəbərdar”.

Mən uca soslu dedim: “Ay xanım, Allahıma and içirəm ki, o bu naməni oxuyub qurtarmamış ruhu bədənindən olacaqdır!” Qız məndən soruşdu: “Ay ibn Mənsur, mögür eşq dirdi o dərəcəyə çatıbdır ki, sən bu sözləri deyirsən?” Cavabında dedim: “Mən bundan bətdir desəydim, yəni doğru olardı, bağışlamaq nəciblik əlamətidir”. Qız məndən bu sözləri eşidəndə gözləri yaşardı. Götürüb oğlana belə bir şeir yazdı (ya omirəlmöminin, Allaha and olsun, sənə divanxananda o qız kimi gözəl xotlo yazan tapılmaz!):

“Söylə, bəs deyilmi bu giley-güzar?
Yadı güldürməyin varınıdır yeri?

Mən günah işlədim bəlkə bilmədən,
Başa qaxmaq nədir, ah, bu təqsiri?

Sən mənim gözümdə yuxum ol, yuxum,
Hər gecə sənənlə açım səhəri.

İçdim camii-əşqi, məzəmmət etmə,
Başdan gətməyibse onun təsiri”.

O, naməni yazıb qurtardı...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

333-ü gecə

Elə ki üç yüz otuz üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Budur naməni yazıb qurtardı, möhürləyib ibn Mənsura verdi, ibn Mənsur qıza dedi: "Ay xanım, doğrudan da bu namə xəstəyə şəfa verir, ürək yanğını söndürər!"

Mən bayıra çıxandan sonra qız da mənə söyləyib dedi: "Ay ibn Mənsur, Cübeyr də ki, Budur bu axşam sənin qonağıdır". Mən də bundan çox şad olub namə əlimdə Cübeyr ibn Ümeyrin yanına daban aldım. Gedib çatanda gördüm ki, o, gözlərini qapıya dikib intizarla gözləyir. Mən kağızı ona yetirdim, o da açıb oxudu, orada yazılanlardan həli olanda lap bərkdən qışqırıb özündən getdi, bihüş halda yərə sərilirdi. Ayılıb gözlərini açandan sonra məndən soruşdu: "Ay ibn Mənsur, bu naməni Budur öz əli ilə yazıb, onun barmaqları buna toxunubdur?" Mən də cavabında dedim: "Ay ağa, məgər adamlar ayaqları ilə də yazırlar?"

Ya əmirəlmöminin, Allaha and olsun, biz hələ söhbətimizi qurtarmamışdıq ki, qızın gəldiyini, yerişəndə topuqlarındakı xalxalların cingiltisindən bildik. Cübeyr onu görüb ayağa qalxdı, elə bil əzab çəkməmişdi. qızı lam əlifil qucaqlayan kimi qucaqlayıb bağrına basdı, özünü ələ ala bilməyənlər kimi bihəl oldu. Sonra oğlan əyləşdi, amma qız əyləşmədi, onda mən qızdan soruşdum: "Ay xanım, sən nə üçün əyləşməmişdin? Qız cavabında dedi: "Ya ibn Mənsur, mən ancaq aramızdakı şört yerinə yetiriləndə əyləşərəm!" Tez soruşdum: "Bəs o şört nədir?" Qız mənə dedi: "Aşıqlar arasındakı sirri heç kim bilməz". Sonra ağzını Cübeyrin qulağına dayayıb pıçılı ilə ona nəşə dedi. Cübeyr də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Bu söhbətdən sonra Cübeyr yerindən qalxdı, gedib öz qullarından birinin qulağına nəşə pıçıldadı, qul getdi, çox keçmədən bir qazı, iki şahidlə qayıdıb gəldi. Cübeyr də qalxıb getdi, içində yüz min dinar pul olan kisə ilə qayıtdı. Cübeyr dedi: "Ay qazı, bizim köbinimizi kəs, özün

də onun talağını burada olan qədr yaz". Qazı qızdan soruşdu: "Razı-sansa, razılığını boyan elə". Qız da cavabında dedi: "Razıyam". Köbin kəsildi.

Bu vaxt qız kisenin ağzını açdı, puldan bir dolu ovuc götürüb qazı ilə şahidlərə verdi, sonra kisədə qalan pulu kisəsi ilə Cübeyrə qaytardı. Qazı ilə şahidlər çıxıb getdilər, mən də onlarla bərabər gecə yarımacan oturdum, yeyib-ıçdıq, əyləndik. Mən özlüyümdə fikirləşdim: "Bunlar bir-birinə aşıqdırlar, uzun müddət hicran əzabı çəkiblər, indi mən durum, gedib bunlardan kənar bir yerdə yatım, qoy onlar tək qalsınlar".

Mən qalxdım, amma Budur otoyiməndən yapışıb soruşdu: "Qəlbəndən nə keçdi?" Mən də ona: "Filan-bəsməkan..." deyib dilimi sürüdü. Budur dedi: "Sən otur, nə vaxt biz sənin gəlməyini istəsək, özümüz səni buraxarıq". Mən də oturdum. Səhərə az qalanda qız dedi: "Ya ibn Mənsur, o biri otağa keç, sən orada yatacaqsan, biz orada sənə taxt qoyub yer salmışıq".

Mən də gedib orada yatdım, səhər yuxudan ayılındam, nəvər ölində afta-fəyəm yanıma gəldi, mən dəstəməzimi alıb səhər namazımı qıldım. Namazımı qıldandan sonra təkə oturmuşdum ki, birdən Cübeyrlə sevgilisi evin içindəki hamamdan çıxdılar, onların hər ikisi qıvrım saçlarını sıxdı. Mən də səhər salamını verdim, onların birləşib xoşbəxt olmalarını təbrik elədim, sonra da dedim: "Bəlo iş şörtə başlanar, razılıqla qurtarar". Cübeyr dedi: "Sən düz buyursan, həm də sən hörmət və ehtirama layıqsən!" Bunu deyəndən sonra o öz xəzinədarını çağırıb dedi: "Get, mənə üç min dinar gətir!"

Xəzinədar bir kisədə üç min dinar gətirdi, Cübeyr kisəni alıb mənə dedi: "Lütf elə, bunu bizdən al". Mən də dedim: "Bu qədr ayrılıqdan sonra qızdakı məhəbbətin nə səbəbə görə sənə keçməsinə mənə nağıl eləməyincə, qəbul eləyəsi deyirəm". Cübeyr cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur. Bil və agah ol, bizim bir bayramımız var, ona yeni il bayramı deyirik, həmin bayram günündə camaatımız hamılıqla gəzməyə çıxır, qayıqlara minib çayda gəzirilər. Mən də öz dostlarımla qayıqda gəzməyə çıxmışdım, orada bir qayığa rast gəldim, gördüm qayığa on nəfər ay parçası kimi kəniz minibdir, Bu Sitt-Budur da onların arasındadır, özünün də ölində ud vardır. Xanım udda on bir məqam vurandan sonra birinci məqama keçib bu iki beyti oxudu:

"Ürəyim qızımardır oddan-ateşdən,
Sortdır sultanımın qolbisə daşdan.

Örək əlifbasında "L" hərfinə "lam", "Ə" hərfinə "əlif" deyilir. "La" yazanda əlif ləmin içində yazılır ki, bu, qucaqlaşmağa bənzədilmişdir.

Onun sudan şəffaf, büllur bədəni,
Daşqəlbi ağlımı eləyib heyran".

Mən qıza dedim ki, beyti bir də oxu, ancaq o, razı olmadı..."
Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

334-cü gecə

Elə ki üç yüz otuz dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Cübeyr ibn Ümeyr deyirdi: "Mən ona dedim: "Beyti bir də oxu". Ancaq o, razı olmadı, belə olanda, mən qayıqçılara əmr elədim ki, əlinizə hər nə gəldi ona atın, qayıqçılar başladı ona portağal atmağa, o qədər portağal atdılar, biz lap qorxuya düşdük ki, qızın mindiyi qayıq batar. Sonra qız öz yolu ilə çıxıb getdi. Onun qəlbindəki məhəbbətin mənim qəlbimə keçməsinin səbəbi, bax budur".

Mən də onların birləşib bir yerdə olmalarını təbrik eləyib dolu kisəni aldım, oradan Bağdada yollandım".

Bu əhvalatı eşidən xəlifənin könüü açıldı, ona əzab verən yuxusuzluq, qəlbinin sıxıntısı yox oldu.

Altı kaniz əhvalatı

Padşah sağ olsun, bir də rəvayət eləyirlər ki, əmirəlmöminin Əl-Məmun bir gün sarayında oturub səltənətinin bütün məşhur şəxslərini, ayanlarını, şairlərini, öz həmsüfrələrini hüzuruna çağırırdı. Həmsüfrələri arasında Məhəmməd əl-Bəsri adında bir şəxs vardı. Əl-Məmun üzünü ona tutub dedi: "Ya Məhəmməd, mən istəyirəm sən mənə elə bir əhvalat danışasan ki, onu ömrümdə eşitməmiş olam". Məhəmməd hökmdardan soruşdu: "Ya əmirəlmöminin, öz qulağımla eşitdiyim əhvalatlardan, yoxsa gözümlə gördüklərimdən danışım?" Əl-Məmun cavabında dedi: "Ya Məhəmməd, elə bir şey nağıl elə ki o çox təəccüblü və qəribə olsun".

Onda Məhəmməd dedi: "Ya əmirəlmöminin, bil və agah ol ki, keçən günlərdə xoşbəxt və firavan yaşayan bir adam vardı, onun da vətəni Yəmən idi, ancaq sonralar o, Yəməndən bizim Bağdad şəhərinə köçür, ona elə gəlir ki, burada yaşamaq yaxşıdır, odur ki, ailəsini də, qohumlarını da, əmlakını da Bağdada köçürür. Özünün də ay parçası kimi altı kənizi vardı, onlardan biri ağ, ikincisi xurmayı, üçüncüsü kök, dördüncüsü arıq, beşincisi sarıbənzir, altıncısı isə qara idi, onların da hamısı sifətcə gözəl, təhsilcə kamil idi, çalıb-oxumağı da bilirdi. Günlərin bir günü o, həmin kənizləri yanına çağırırdı, yemək-içmək gətirməyi buyurdu, sonra da onlar oturub yeyib-içməyə, əylənib kef çəkməyə başladılar. Bu vaxt kənizlərin ağası piyaləsini doldurdu, ağ kənizə işarə eləyib dedi: "Ay təzəcə doğmuş aya bənzər gözəl, bizə şirin sözlər danış".

Kəniz udu götürüb köklədi, o vaxtadan cürbəcür havalər çaldı ki, az qaldı otaq çuşa gəlib oynasın, sonra da bir hava çalıb bu şəri oxudu:

"Yalnız onu görür gözüüm həmişə,
Adını qəlbimə ləməişəm həkk.

Ürək kəsilirəm onu ananda,
Dönüb göz oluram onu görəntək.

"Unudarsan onu" – söylədi biri,
Dedim: "Yaddan çıxmaq heç vaxt o mələk!"

Böyütmə hər sözü, ey sözgəzdirən,
Gəl ara vurmaqdan biryolluq əl çək!"

Onun ağası vəcdə gəlib öz piyaləsindəki şərabi içdi, kənizlərə də içməyə ixtiyar verdi, sonra da o, camı doldurub əlinə aldı, xurmayı rəngli kənizə işarə eləyib dedi: "Ay məşəl işıqlı, nəfəsi ətirli, qoy biz sənə o gözəl, cazibədar, məlahətli səsinə eşidək!" O da udu alıb, otaq-dakı hər şey canlanıb rəqs eləyəncən təkrar-təkrar çaldı, ahu baxışı ilə ürəkləri ələ alıb, belə bir şeir dedi:

"Sevməyəm bil ki, səndən özgəsini,
Pozmaram verdim o vədi, sözü.

Sənə hökmündədir gözəlliklər,
Ay da heyran qalır görüb bu üzünü.

Kimdə var səndəki zərifi de,
Səni tənha yaratmış Allah özü".

Onun ağası vəcdə gəldi, götürüb öz piyaləsini içdi, kənizləri də içirdi, sonra yenə də öz piyaləsini doldurub əlinə aldı, kök kənizə işarə eləyib buyurdu ki, seçmə mahnılar oxusun. Kəniz də udu alıb, qəm dağıdan səslə belə bir şeir oxudu:

"Sən ki, məni bağışladın, sevgilim,
Qeyzi gəlir, gəlsin min-min nadanın.

Gül üzünü görmək mənim bəsimdir,
Bəzir batsın şahlıqları dünyanın.

İstədiyim təkə sənsən cahanda,
Bir gözəlsən yoxdur əslə nöqsanın".

Onun ağası vəcdə gəldi, piyaləni götürüb içdi, kənizləri də içirdi, sonra yenə piyaləni doldurub əlinə aldı, ariq kənizə işarə ilə dedi: "Ay bağların hurisi, oxu sənə gözəl sözlərini eşidək!" O da udu alıb köklədi, simləri dilləndirib belə bir şeir oxudu:

"And olsun o bir Allaha, sən ayrılanda,
Hicran məni yaman dərddə etdi girtar.

Bir gün bizə divan qurar eşqin hakimi,
Ədalətli hökmü mənə haqq qazandırar".

Ağası vəcdə gəlib piyaləni içdi, kənizləri də içirdi, sonra yenə piyaləni doldurub əlinə aldı, sarıbənz kənizə işarə eləyib dedi: "Ay gündüzün günəşi, oxu, sənə incə şeirlərini eşidək".

Sarıbənz kəniz də udu alıb, çox gözəl çala-çala belə bir şeir oxudu:

"Nə zaman ki, yolum düşür onun səmtinə,
Şux gözləri qılınc çəkir mənə bir anda.

Aldığının bir azını qaytarsın Allah,
Axı canım başdan-başə ondadır, onda.

Dönə-dönə "unut onu, unut" desəm də,
Düz yanına pərvaz edir ürək də, can da.

İstədiyim təkə odur, deyil başqası,
Qismətimə dər-dələdir mənim cahanda".

Ağası vəcdə gəlib piyaləsini içdi, kənizlərini də içirdi, sonra yenə piyaləni doldurub əlinə aldı, qara kənizə işarə eləyib dedi: "Ay qara gələ, oxu, bəri sənə bir-iki sözünü eşidək". O da udu alıb köklədi, çoxlu məqamları dindirəndən sonra birinci məqama qayıtdı, səsinə qaldırıb oxumağa başladı:

"Gözlərim, yaşınız sel tək axsın,
Onsuz da sevelir, can gedib əldən.

Girmişəm döyüşə cəhəngimlə,
Sevinir, görürək bu halı düşməni.

Əğyar mane olur, o qəşəng üzün
Nadir güllərini dərmək dilərkən.

Gəzir məstədicə mey əldən-ələ,
Axır fərəh səsi o incə teldən.

Yar gəlib yanıma, bayramdır yenə,
Parlayır bəxtimin ulduzu şəh-şən.

O, sorab içmədən ayrıldı getdi,
Qopdu hicran ahı məcnun könlədən.

Onun al yanağı dorilmiş güldür,
Bolkə də gözəldir yanağı güldən.

Şəriət yol versə, Allahın deyil,
Onun qarşısında oylərəm mən".

Bundan sonra kənzilər yerlərindən qalxdılar, oyilib ağalarının qabağında yeri öpdülər, sonra da ona dedilər: "Ay ağa, bizim bəməzimdə öz hökmünü ver".

Ağaları onların gözəlliyinə, qəşəngliyinə, rənglərinin müxtəlifliyinə baxıb, Allah-toalanın qüdrətinə şükür eləyəndən sonra dedi: "Siz hamınız Qurani cürbəcür avazla oxumağı öyrənibsiniz, həm də qədim əfsanələr və keçmiş xalqların tarixindən xəbərdarsınız. Mən istədim ki, hər biriniz ayağa durub öz rəqibini əllə göstərsiniz, yəni ağ qarabuğdayını, kök arıqı, sarıbənz qaranı göstərsin, özü də hərə özünü tərifləyib, öz rəfiqəsinin pisini desin, sonra da rəfiqəsi ayağa dursun, o da eləcə desin. Qoy bu deyişmədə müqəddəs Qurandan ayələr, əfsanə və şeirlər olsun ki, biz də sizin kamalınızı, gözəl nitqinizi görək". Kənzilər də cavabında dedilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!"

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz otuz beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, kənzilər Yəməndən gələn adama dedilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!" Sonra kənzilərin birincisi ayağa qalxdı (bu, ağ kənz idi), əlini qara kənizə tərəf uzadıb dedi: "Vay sənin halına, ay qara!" Belə rəvayət eləyirlər ki, bəyazlıq deyib: "Mən parlaq işıqam, mən təzə doğmuş ayam, mənim rəngim ağdır, alnım açıqdır, mənim gözəlliyim barədə şair deyibdir:

Ağəndamı, gülçöhrəli, incəbəl gözəl,
Ağ sədəfdə gözəndən nihan bir dürsən – düməğ.

Düz qamotın – olif kimi, ağzın – min horfi.
Nun horfinə çox oxşayır qashındakı tağ".

Sənin iti baxışların oxla bənzəyir,
Çatma qaşın qanlar tökon kamandır ancaq.

Bir mirvari ağlığı var, dedim, canında,
Qızılgülü xatırladır o gülğün yanaq.

Bu qaydadır: şüy budağı bağda görörsən,
Qoddin elə budaqdır ki, çoxdur onda bağ!

Mənim rəngim xoşbəxt gün, dorilmiş çiçək, ışıldayan duz kimidir.

Allah-təala öz Qurani şərəfində öz peyğəmbəri Musaya (Allah ona rəhmət eləsin!) deyibdir: "Əllərini öz qoynuna qoy, sənə zərər verməyib oradan ağ çıxacaqdır"¹. Həm də Allah-təala deyibdir: "Hər kəsin üzü ağarırsa, Allahın mərhəmətilə onlar həmişə o rəngdə qalacaqlar"². Mənim rəngim möcüzədir, lətafətim – son həddir, gözəlliyim də kamillikdir, mənim kimisinə hər cür paltar yaşayır, hamının menden ötrü ürəyi gedir. Həm də ağlığın məziyyəti çox-çoxdur, gör necədir ki, qar göydən yerə ağ yağır, özü də deyirlər ki, rənglərin yaxşısı ağdır, müsəlmanlar ağ çalma ilə fəxr eləyirlər, bir də ki, ağlığın şəninə deyilənlərin hamısını bir-bir saysam, söhbət çox uzanar. Kifayət qədər olan az şey, çox olub çatışmayan şeydən yaxşıdır. İndi də ay qara, ay mürəkkəb və hiss rəngli, aşıqları bir-birindən ayıran qarğasifət, mən sənin pisini deyim! Şair ağı tərifləmiş, qaranı pisləyib demişdir:

Rəngi ağ olduğundan mirvari qiymətlidir,
Bir dirhəmə bir kəsə kömür ala bilərsən.

Dərisi ağ olanın, bil ki, behiştədir yeri,
Qara kösüvlə dolub cəhənnəmə ağzınacan.

¹ "Əlif" horfi şaqulu olur, "mim" horfi ortada yazılarkən dodaqlara bənzəyir, "nun" isə çevrilmiş qövso bənzəyir.

² Qurandan götürülmüş sözlərdir (XXVIII surə, 32-ci aya). Müsəlmanların Qurani-şərəfində bu yerdə Allahın Musa ilə söhbətindən danışılır, bu söhbət zamanı Allah ona əsa ilə möcüzə göstərmək, habelə onun rəngini dəyişdirməyi öyrədir (müsəlman əfsanələrində görə Musa zənci oğlu imiş, dərisinin qaralığı ilə fərqlənmiş). Bu möcüzələr Fironu inandırmaqla idi ki, Musa peyğəmbərdir.

³ Quran ayəsidir (III surə, 103-cü aya). Burada qiyamət günündə zahidlər nözdə tutulur.

Yaxşı adamların dili ilə söylənən bir əfsanədə deyilir ki, günlərin bir günü Həzrət Nuh (Allah ona rəhmət eləsin!) yuxuya gedir, onun övladları Sam ilə Xam da onun başı üstündə oturmuşdular. Külək qalxır, Nuhun paltarını qaldırır, onun eyibi açılır, Xam baxıb gülür, üstünü örtmür, Sam isə yerindən qalxıb atasının eyibinin üstünü örtür. Ataları yuxudan ayılanda oğlanlarının tutduqları işdən agah olur, Sama "çox sağ ol" deyir, Xamı isə lənətləyir. Odur ki, Samın üzü ağarır, onun nəslindən peyğəmbərlər və xəlifələr omələ gəlir, amma Xamın üzü qaralır, odur ki, o qaçıb həbəşlər ölkəsinə gedir, qara adamlar da onun nəslindən törəyirlər. Adamların da hamısı bu fikirlə razıdır ki, qaranların ağı az olur, odur ki, süxənvərlər deyirlər: "Ağıllı qaranı haradan tapasan?"

Ağa kənizə dedi: "Əyləş, kifayətdir, sən həddini aşdın!" Sonra qaraya işarə elədi, qara ayağa durdu, əlilə ağ kənizi göstərib dedi: "Məgər sən bilmirsən ki, Allah tərəfindən peyğəmbərimizə vəhy gəlib. Quranda yazılıbdır ki: "Gecə öz örtüyünü salanda da ona and olsun, gündüz ələmə nur saçanda da ona and olsun!" Bir də ki, gecə daha şərəfətli olmasaydı, Allah ona and içməzdi, həm də onu gündüzdən üstün eləməzdi. Bununla aqillər də razıdır, gələcəyi görənlər də. Məgər sən bilmirsən ki, qaralığ gəncliyin bəzəyidir, amma saçlar ağarır çallaşanda nəşələr gedir, ölüm vaxtı yaxınlaşır? Həm də qaralığ daha şərəfətli olmasaydı, Allah onu qəlbin dərinliklərində gizlətməzdi, gözün giləsinə də qara eləməzdi. Bu barədə şair çox gözəl deyibdir:

Qara rəng gənclikdən, göz giləsindən
Xəbər verdiyiçün sevirəm onu.

Çalığın, kəfənin rəngi olan ağ
Həmişə canıma salır qorxunu.

Bir başqa şair də belə deyib:

Ağ rəng üroyimə yatmır ki, yatmır,
Məncə mixəyi rəng qəşəngdir, qəşəng.

Tutur al dodaqla qarabuğdayı,
Xəstəlik rəngidir amma bəyaz rəng.

Başqa şair də belə deyib:

Törətdiyi iş-əməl işiqlədir qaranın:
İşıqlı yol göstərən gözə bənzəyir o da.

Sevda dolisi olsun, töəcəb etməyin siz,
Sevda dərdi dördlərin bəzəyidir dünyada.

Zil qaranlıq gecəyə oxşayıbm var mənim,
De, Ay, gecə olmasa, görünormi səmada?

Bunu da deyim ki, aşıqlərin görüşməyi üçün gecədən də yaxşı bir vaxt varmı? Sənə dediyim bu üstünlüklər və faydalı cəhətlər bəsidir. Aşıqləri şər-şamatadan və pisiyyətlə insanlardan heç nə qaranlıq kimi gizlədə bilməz, biyabır olmaqdan onları heç nə səhərin ağılığı kimi qorxuda bilməz. Qaranlığın gör nə qədər üstünlükləri var! Şair də yaxşı deyib:

Gedəndə yar yanıma, zülmət gizlədir məni,
Dönəndə yar yanımdan, ifşa edir dan yeri.

Başqa bir şair də belə deyib:

Ah, necə xoş saatlar keçirdim o yarla mən,
Gizlətdi bu görüşü qıvrım saçıyla gecə.

Sübh açılır – sözüylə qorxutdu, o yar məni,
Dedim: "Yox, yox, məcuslar¹ kələyidir bu, mənə".

Bu da başqa bir şairin beytləri:

Geyib zülmət donunu, görüşümə gəldi o,
Qorxudan addımını yeyin-yeyin ataraq.

Payəndəz elədim mən üz-gözümü yolunda.
Ətəyimin ucunu əllərimlə dartaraq.

Bizi solğun nurilə ifşa etmək istəyən
Ay da kəsik dırnağa oxşayırdı göyde, bax.

Ah, nə oldu, nə keçdi, özüm də bilmirəm heç,
Nə düşünürsən, düşün mənədən soruşma ancaq.

¹ Məcus – atəspərəst kahini

Başqa bir şair də belə deyib:

Gecələr qəbul edir gözəllər oynasları,
Gündüzlər sirt açandır, sədiq oğraşdır geco.

Bir başqa şair də belə deyib:

Piylonmiş ağları sevmirəm, düzü,
Normo-nazik olur qaralar ancaq.

Cıdırda arıq at sürürəm, fəqət
Başqası fil sürür, yırğalanaraq.

Şairlərdən biri də bu beytləri deyib:

Yar yanıma gəldi mənim,
Qucaqlaşdıq sübhə qədər.

Birgə yatdıq, bir də gördük:
"Durun!" deyir bizə səhər.

"Ayrı salma, – dedim, – Allah,
Hicran bizi həlak edir.

Madam ki, yar yanımdadır,
Uzun olsun qoy gecələr".

Əgər mən qaranın necə tərifləndiyini bir-bir deyib yada salmağa başlasam, söhbətimiz uzun çəkər, ancaq az demək də kifayətdir, israf-dansa az olması yaxşıdır. Ay ağ adam, qaldı ki, sənin barəndə desəm, rəngin cüzam rəngidir, sənə yaxınlıq eləmək adama dörd gətirər; deyirlər ki, cəhənnəmdə dolu və şaxta pis adamlara əzab vermək üçündür. Qaranın şərəflərindən biri də budur ki, ondan mürəkkəb qayırib Allahın sözlərini yazırlar. Əgər müşkülə ənbərdə qaralıq olmasaydı, bu ətriyyət padşahlara aparılmazdı, onları yad etməzdilər. Qaralığın şərəfi çoxdur, şair də çox yaxşı deyibdir:

Çox bəhədir qara müşk, amma dümağ əhəngdən,
Düz bir çuval alarsan bir dirhəm versən əgər.

Gözə də ağılıq çox olsa, gözəl deyilməz ona,
Xəyalı başdan alır amma tünd qara gözəl".

Ağası ona dedi: "Əyləş, kifayətdir!" Nəfər də oturdu. Ondan sonra ağa kök nəfərə işarə elədi, nəfər ayağa qalxdı..."
Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz otuz altıncı geco oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, nəfərlərin yomənli ağası kök nəfərə işarə elədi, nəfər ayağa qalxdı, əlini arıq nəfərə tərəf uzatdı, sonra baldırlarını, biləklərini, sonra bütün bədəni görünmək üçün nazik köynək geyib dedi: "Allahıma şükür eləyirəm ki, mənə də, mənə üz-gözümü də belə gözəl yaradıb, ot, qan verib, belə kök, özü də budaq kimi şax eləyibdir, həm də qəşəngliyimi, bədənimin ışıltısını artırıbdır! Mənə bəxş elədiklərini, kök quzunu öz böyük kitabında zikr eləyib yada saldığına görə Allahın kərəminə şükür olsun, həm də o mənə bağa bənzədiydi ki, orada gavalı və nar olur¹. Şəhər əhli kök, yağlı quşları yeyir, arıq quşları bəyonmirlər, adamlar yağlı öti xoşlayırlar, yağlı ot yeyirlər. Köklüyün kefin istəyən qədər üstün cəhətləri var, şair də bu barədə yaxşı deyib:

Yola düşür yolçular, çıx moşuqo yanından,
Çətin olan nə varsa, vidalaşsan, pis olmaz.

Yarın var-gəl eləyir indi qonşu evində,
Gözür gönbul toyuqtok damağı çağ, keyfi saz.

Hələ mən görməmişəm ki, birisi qəssab dükənina gəlib ondan yağlı ot istəməyib. Bir nəfər ağıl deyibdir: "Zövq-səfa üç şeydədir: ot yeyəsən, at minib gəzəsən və gözəl xanımla səfa sürəsən". Amma sən, ay arıq, qıcların lap sərcə qıçıdır, ya da ki, tondır kösüvü, sən çarxıya çəkilməmiş bir şeydən, otın də xarab olubdur, sənə adamı şad eləyən heç nə yoxdur, sənə barəndə şair deyibdir:

¹ Quran ayosidir (I surənin 26-cı ayəsi). Burada söhbət İbrahim peyğəmbərin, Allahın ona bəxş elədiyi övlada görə Allahın elçilərinə quzunu bağışlamasından gəlir.

Allah, anıq arvadla yatmaqdan saxla məni,
Quru qaxac görmüşəm mən belə arvadları.

Onun hər bir əzəsi buynuztək dəşir məni,
Səksəkəli qalxıram yuxudan gəcə yarı”.

Ağası ona dedi: “Əyləş, kifayətdir”. Kənz oturdu.

Ağa anıq işarə elədi, söyüd şivi kimi, bambuq çubuğu kimi nazik, ya da reyhan saplağı kimi zərif olan anıq da ayağa durub dedi: “Allahıma şükürlər olsun ki, məni belə gözəl yaradıbdır, həm də məni gözəlliyin son həddinə yaxın eləyibdir, özü də məni hamının xoşu gələn zərif budağa oxşadıbdır! Mən qalxanda asan qalxıram, oturanda da nazla otururam; zarafat zamanı yüngülxasiyyəyəm, özü də şənlik xoşuma gəlir. Amma heç vaxt görməmişəm ki, birisi sevgilisini təsvir eləyəndə deyər: “Mənim sevgilim fil boydadır”. Özü də deməzlər ki: “O, dağ kimi enli və uzundur”. Ancaq belə deyərlər: “Mənim sevgilim qədd-qamətlidir, ucaboydur”. Bir azca təam mənə kifayətdir, azca su ilə də atəşim sönmür. Mənim oynamağım yüngül, zarafatlarım gözəldir, sərcədən yüngüləm, mənimlə yaxınlıq etmək – həsrətini çəkənin arzusu, axtaranın zövq-səfasıdır. Mənim boyum gözəl, təbəssümüm qəşəngdir, mən söyüd şivi, bambuq çubuğu kimi nazik, reyhan saplağı kimi zərifəm, gözəllikdə də mənə tay olan yoxdur, necə ki, şair mənim bəmədə deyibdir:

İncə bir budağa bənzətdim səni,
Zərif əndamına baxıb, alışdım.

Dolaşdım arxanca divanələrtək,
Gözə gəlməyəsen dəyə çalışdım.

Aşıqlar mənim kimilərin dərindən dəli-divanə olurlar, hal-əhli də dərde düşər olur, aşıqım məni özünə tərəf çəkirsə, ona qısılıram, **əgər o məni özünə tərəf ayırsa, üstünə yuxulmayıb ona tərəf əyləyəm. Amma sən, ay yağlı bədən – eh, sən lap filsən, səni nə az doydu, nə də çox. Sənin yüngünlüğün, kobudluğun, otinin yumşaqlığının nə gözəlliyi vardır? Yağlı ət ancaq kəsilməyə yarayır, onda tərəfləməli heç nə yoxdur. Birisi səninlə zarafat eləyəndə, sən hirsələnirsən, dərəcəmə batırsan, səninlə dilxoşluq eləyəndə fısıldayırsan, yeriyəndə dilini çıxarırsan, yeyəndə də doymaq bilmirsən. Sən dağ kimi ağır, dər-dələ kimi eybəcərsən, səndə hərəkət yoxdur, səndə zövq almalı bir şey yox-**

dur, səninki təkə yeyib-yatmaqdır. Sən elə bil üflənmiş tuluqsan, ya da eybəcər filsən, həm də sən gərdəyə girəndə istəyirsən ki, birisi səni yuyundursun, üzünü alsın, bu da tənbelliyin, avaraçılığın son dərəcəsidir. Qıssası budur ki, səndə tərəfləməli bir şey yoxdur, sənin bəmədə şair yaxşı deyib:

Gombul, üfürülmüş tuluq kimidir,
Hər budu dağ kimi dikəlir onun.

Qərbdə lovğa-lovğa yeriyən zaman,
Şərqdən fısıltısı gəlir gombulun”.

Ağası ona dedi: “Əyləş, kifayətdir!” O da oturdu, ağa sarıbənzir kənzə işarə elədi, həmin kənz ayağa qalxdı, onları yaradan Allaha şükür-sənə və dua elədi, sonra da əlini xurmayı rəngli kənzə tərəf uzadıb dedi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz otuz yeddinci gəcə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, sarıbənzir kənz ayağa qalxdı, onları yaradan Allaha şükür-sənə və dua elədi, sonra əlini xurmayı rəngli kənzə tərəf uzadıb dedi: “Mən Quranda tərəf edilmişəm, rahim Allah da mənim rəngimi təsvir eləyib, bütün rənglərdən məni üstün tutmuşdur, Allah-təala öz Qurani-şərifində deyibdir: “Sarınnın rəngi təmizdir, o baxanların ürəyini açır...”¹ Mənim rəngim möcüzədir, lətafətim – son həddir, qəşəngliyim kamildir, çünki mənim rəngim dinar rəngidir, ışıldayan rəngdir, alma rəngidir. Cama-lım da gözəllər gözəlinin surətidir ki, zəfəran rəngindədir, o da rənglərin hamısından çox tərəf olunur, mənim surətim də ayrı aləmdir, rəngim də qəribədir. Mən bədənə yumşaq, qiymətə bahayam, həm də gözəlliyin bütün nişanələri məndə cəmləşib, rəngim də bu dünyada

¹ Quran ayəsində. Söhbət qurbanlıq danadan gedir.

saf qızıl kimi qiymətlidir. Üstünlüklerimin sayı-hesabı yoxdur, mənim kimisi barədə şair belo deyib:

Dinar gözəlliyi var sarı rəngdə,
Sarı, günəş kimi parlayır hor an.

O, aydan üstündür; gözəlliyini
Nozoro çatdırı bilməz zöforan.

Ay xurmayı sifət, indi də soni pisləməyə başlayıram! Sonin rəngin camış rəngidir, görkəmindən adamın ürəyi bulanır, son rəngdə bir şey yeyənlər onu pisləyirlər, oğor xəbərin içində son rəngdə bir şey varsa, deməli o şey zəhərlənibdir. Sonin rəngin mılçək rəngidir, o da it kimi iyrəncdir. Başqa rənglər arasında sonin rəngin adamı dilxor eləyir, adama qəm-qüssə gətirir, həm də mən heç vaxt eşitməmişəm ki, xurmayı bir qızıl, ya mirvari, ya da yaqut ola. Son gərdəy girəndə üzünün rəngini dəyişdirirsən, çıxanda isə daha da iyrənc olursan; son nə hamının tanıdığı qarasan, nə də tərifləndirən ağsan, sonda heç bir üstünlük yoxdur, şair də sonin barədə yaxşı deyib:

Onun üzü – rəngindədir torpağın;
Toz-torpaqsa ayaqlara bulaşır.

Gözüm nə vaxt sataşırsa üzünə,
Sıxıntı, dörd vücuduma dərəcə.

Ağası ona dedi: “Əyləş, dediklərin kifayətdir”. Kənz də oturdu. Ağ xurmayı kənzə işarə elədi, bu kənz gözəl, qəşəng idi, boyu hündür, bədənə mütənasib idi, elə bil nur saçır, özü də qonirsiz gözəl idi. Onun bədənə yumşaq, saçları kömür kimi qara idi. Kənz tənədrüst idi, yanaqları qızılgülü andırırdı, gözləri sürməli, yanaqları yumru, camalı gözəl, danışığı qabil, qaməti incə, budları yoğun idi. Bu kənz də dedi: “Allaha şükür ki, mənə nə kök eləyibdir, nə də tənəli, nə ariq eləyibdir, nə də qayısbaldır, nə cüzam kimi ağ eləyibdir, nə də sancı çəkən adam kimi sapsarı, nə də his kimi qapqara. Əksinə, rəngimi ağıllı aşıqların sevdidi rəngdə eləyibdir. Bütün şairlər bütün dillərdə xurmayı rəngi tərifləyir, o rəngi bütün rənglərdən üstün sayırlar. Xurmayı rəngin tərifləyiq keyfiyyətləri var, bu sözləri deyənə Allah qismətini yetirsin:

Xurmayının çoxdur məziyyətləri,
Sevməz ağ, qırmızı onu duyanlar.

Əsmər iti olur dildən, baxışdan.
Harut¹ cadu da öyrətdir onlar.

Bir başqası belo deyib:

Bir əsmər üzünü axtarıram mən,
Səhər nəzəritək qəddi düz olsun.

Saçı ipək kimi, gözləri süzgün,
Hor aşıq qolbində yeri var onun.

Başqa birisi də belo deyib:

Ağ üzə qohvəyi xal nə gözəldir,
Özü qalmasa da ağıqlıqda aydan.

Qohvəyi yerində ağ olsaydı xal,
Nəqşən sayardılar bu xalı, nəqşən.

Mən sərxoş edən başqa şey deyil,
Qohvəyi saçlardan məstəm hər zaman.

Ona qiblə edir bütün gözəllik
Başında tük olmaq istəyir cəhan.

Bir şair də belo deyib:

Qohvə rənginə çalan nəzəri xatırladan
Zorif teline niyə səcdə etmədim onun?

Halbuki, şair demiş, gözəlliyin sultanı
Nəfər üstündəki izidir qarışqanın.

Öz gözümə görmüşəm, al yanaq üstündəki
Bir xal nəcə ağıllı başdan alır insanın.

Qınamasın yad mənə, əsiriyəmsə oğor –
Təpədən dırnağadək xala dönmüş bir cənn.

¹ Harut – mələk adıdır. İnsanlara cadunu öyrətmək üçün Allah tərəfindən nazil olan mələkdir.

Mənim surətim gözəl, qamətim incə, rəngim şahların arzu elədiyi rəngdir, onu hamı sevir, varlılar da, yoxsullar da. Mən naziyəm, yüngüləm, gözələm və zərifəm, bədəncə incəyəm, qiymətcə bahayam, gözəllik, ağıl, nitq kamilliyi məndə cəmlənibdir. Mənim zahirim gözəl, dilim şirindir, zarafatım, naz-qəmzəm də xoşdur. Əl-Lük¹ darvazasındakı əməköməciyə oxşayan sən isə sapsarısan, bədənin də başdan-ayağa damar-damardır. Ay başı batmış, ay qəssab çəlləyi, ay mis pası, ay bayquşsifət, ay zəqqum ağacından bişirilən xörək! Səninlə yatanın nəfəsi darıxar, özü də elə bil qəbirə basdırılıb, sənin gözəlliyində üstün cəhət yoxdur, sənin kimisi barəsində şair yaxşı deyibdir:

Xəstə deyilsə də, sap-sarıdır o,
Ürək bulandırır, ağrıyır başım.

Bəzən danlayıram, öpürəm hərdən,
Qoparıb, ağzımda qalmayıb dişim”.

Kəniz şəri oxuyub qurtaranda ağası ona dedi: “Əyləş, dediklərin kifayətdir!” Bundan sonra...

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz otuz səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, kəniz şəri oxuyub qurtaranda ağası ona dedi: “Əyləş, dediklərin kifayətdir!” Bundan sonra o, kənizləri barışdırdı, onlara qəşəng libaslar geyindirdi, hərəsinə dənizdən çıxarılmış, yerdən tapılmış ləl-cəvahirat bağışladı, özü də, ya əmirəlmöminin, mən heç vaxt heç yerdə bu kənizlərdən gözəl kənizlər görməmişəm”.

Əl-Məmun bu əhvalatı Məhəmməd əl-Bəsridən eşidib, ondan soruşdu: “Ay Məhəmməd, o ağanın və kənizlərin harada olduqlarını bilirsənmi? Həmin kənizləri bizim üçün ala bilərsənmi?” Məhəmməd

¹ Əl-Lük darvazası – Orta əsrlərdə Qahirənin qərb hissəsindəki darvazanın adıdır.

də cavabında dedi: “Ya əmirəlmöminin, mənə xəbər çatıbdır ki, kənizlərin ağası onları sevir, onlardan ayrılı bilmir”. Əl-Məmun dedi: “Hər kəniz üçün onların ağasına verməyə on min dinar götür (hamısı eləyər altmış min dinar), get onun yanına, kənizləri al gətir”. Məhəmməd əl-Bəsri də həmin pulu xəlifədən aldı, kənizlərin ağasının yanına getdi, ona dedi ki, əmirəlmöminin bu qızları səndən bu qiymətə almaq istəyir.

Yəmənli ağa kənizləri əmirəlmömininə satmağa razı oldu, kənizləri onun yanına göndərdi; elə ki kənizlər gəlib çatdılar, əmirəlmöminin onlar üçün gözəl bir qəsr ayırıb, onlarla gün keçirdi. Qızlar da xəlifə ilə bir yerdə yeyib-içirdilər, xəlifə də onların qəşəngliyinə, gözəlliyinə, rənglərinin müxtəlifliyinə, nitqlərinin qabiliyyətinə heyran olurdu. Bu minval ilə onlar bir müddət gün keçirib ömür sürdülər, sonra onları satan evvəlki ağaları qızlardan ayrı qala bilmədi, bu ayrılığa dözmədi. O, əmirəlmöminin əl-Məmunu bir namə göndərdi, o namədə şikayətlənir, özü də kənizlərə necə məhəbbət bəslədiyini belə bir şeirlə xəlifəyə bəyan eləyirdi:

“Qəlbimi ovlayıb altı gözəl qız,
O altı gözəli salamlar ürək.

Mənim görə gözü, canımdı onlar,
Mənə həm su idi onlar, həm çörək.

Ağzımın ləzzəti onlarla getdi,
Yuxum da gəlməyir gecə sübhədək.

Hamıdan qaçıram, dərddiyəm deyər,
Artıq istəmirəm gözə görünmək.

Elə zənn edirəm, bütün baxışlar
Oxa tutacaqlar məni, görəntək”.

Bu namə gəlib xəlifə əl-Məmununa çatanda, o, qızlara faxir libaslar geydirdi, altmış min dinar da pul verib onları ağalarının yanına göndərdi. Kənizlər qayıdıb gələndə ağaları onların gətirdikləri pullardan çox qızların gəlişinə sevindi. Ağaları kənizləri ilə birlikdə Kefləri pozan, Məclisləri dağıdan gələcən şad-xürrəm ömür sürdülər.

Harun ər-Rəşidlə kanizin hekayəti

Belo rəvayət eləyirlər ki, bir gecə xəlifə, əmirəlmöminin Harun ər-Rəşid çox narahat idi, onu fikir-xoyal götürmüşdü. O, taxtdan qalxıb öz sarayında gozməyə başladı, axırda gedib pərdəli bir otağa çatdı. o, pərdəni qaldıranda gördü ki, otağın hündür tərəfində bir taxt, onun da üstündə qara bir şey var, özü də o, yatmış adama oxşayır, sağında, solunda şam yanır. Xəlifə ona baxıb təəccüb elədi. Birdən gördü ki, tünd şorab dolu şüşə, onun da yanında piyalə var. Əmirəlmöminin bunları görəndə təəccüb eləyib öz-özünə dedi: "Belo qara adamda bu cür səliqə olarmı?" Xəlifə taxtın yanına gəldi, gördü ki, orada yatan arvaddır, öz saçları ilə üstünü örtübdür. Hökmdar onun üzünü açanda gördü ki, elə bil gecənin qaranlığında ondördgecəlik ay doğdu. İşi belə görünən xəlifə piyaləni şorabla doldurub qızılqul rəngli yanaqlarının şorabına içdi, arxada meyil saldı, öyilib onun üzündəki xalından öpdü. Arvad yuxudan ayılıb ona dedi: "Ay Allahın dostu, nə olubdur?" Xəlifə də cavabında dedi: "Qonaqdır, gəlib qapınızı döyür ki, sübh açılanacan yanımda qalsın". Qız da dedi: "Yaxşı, gözəlrimin işığı da sənindir, səsim də". Sonra qız piyalələrə şorab süzdü, onlar birlikdə içdilər, qız udu götürüb köklədi, simlərində iyirmi bir məqamı dolanıb birinci məqama qayıtdı, hava çala-çala bu şəri oxudu:

"Hey səndən söz açıq eşqimin dili,
Səni sevdiyini eləyir aşkar.

Eşqimin şahidi nasazlığımdır,
Məni öldən salıb həsrət, intizar.

Can üzən eşqimi gizlətmirəm mən,
Gözümün yaşını dərdim edir car.

Bilməzdim əvvəllər məhəbbət nədir,
Sənə rast gətirdi məni o qəhhar".

Qız şəri oxuyub qurtarandan sonra dedi: "Ya əmirəlmöminin, mən incimışəm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

339-cu gecə

Elə ki üç yüz otuz doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız ona dedi: "Ya əmirəlmöminin, mən incimışəm!" Xəlifə soruşdu: "Axı, niyə inciməsən, səni incidən kimdir?" Qız cavabında dedi: "Sənin oğlun çoxdandır ki, mənə on min dinara alıbdır, o da mənə sənə bağışlamaq istəyirdi, ancaq sənin əmin qızı həmin pulu ona göndərib, özü də tapşırıb ki, mənə bu otağa salıb qapısını bağlasınlar, səndən gizlət-sinlər". Xəlifə dedi: "Məndən bir şey istə". Qız da cavabında dedi: "Mənim istədiyim budur ki, sən sabah axşam mənim yanımda olasan". Xəlifə dedi: "Allah qoysa, sənin yanında olaram". Xəlifə bunu deyib qızdan ayrıldı, çıxıb getdi. Səhər açılanda xəlifə öz divanxanasına gedib Əbu Nuvasın¹ dalınca adam göndərdi, ancaq onu tapmadılar, onda saray oyanlarından birini göndərdi ki, onun harada olduğunu soraqlassın. Saray əyanı onu meyhanada tapdı, gördü ki, bir sütül uşağa min dirhəm pul xərcləyib, pulu olmadığına görə onu meyhanada girov saxlayıblar. Saray əyanı Əbu Nuvasdan xəbər aldı ki, onun başına nə iş gəlib, o da əhvalatı ona danışdı, bu min dirhəmi gözəl uşaq üçün niyə xərclədiyini ona başa saldı. Saray əyanı dedi: "O uşağı mənə göstər, oğər o, bu xərcə layiqdirsə, onda sənin günahından keçiləcək". Əbu Nuvas dedi: "Səbr elə, sən indicə onu görəcəksən". Elə onlar söhbət elədikləri vaxt birdən həmin uşaq onların yanına gəldi. Onun oynındə ağ paltar vardı, ağ paltarın altında qırmızı, onun da altından qara paltar geymişdi. Əbu Nuvas onu görəndə ah çəkməyə başlayıb belə bir şeir dedi:

"O ağ bir köynəkdə gəldi yanıma,
Qaraydı gözləri, göz qapaqları.

"Salamsız-kələmsız gəlirsən – dedim –
Bizdən kəsməyöydün salamı, barı.

Al yanaq bəxş edən Allahdır sənə,
Nəyə qadir deyil o uca Tanrı!"

¹ Əbu Nuvas – ərəb xilafətinin çiçəklənməsi dövrünün şairlərindən biridir (təxminən 810-cu ildə öldürüldü).

Dedi: "Bəhs eləmə; pərvədigarın
Saymaqla qurtarmaz yaratdıqları.

Mənim üzüm də ağ, bəxtim də ağdır,
Onunçün geymişəm bu ağ paltarı".

Uşaq bu şəri eşitdikdə ağ paltarını əynindən çıxartdı, qırmızı paltar da qaldı. Əbu Nuvas da çox heyrətləndi, belə bir şeir dedi:

"Lələng paltarda yanıma gəldi,
Adı dost olsa da düşmədi, düşmən.

Dedim: "Son bir aysan; bu al libasda,
Bu qəşəng paltarda daha qəşəngsən.

Ona allıq verən yanağınmıdır,
Ya ürok qanılı suya çökmisən?"

Dedi: "Bu paltarı gün verib mənə,
Şəfəqlər içində qürub edərəkən.

Mey və yanağımtək aldır libasım,
Lələyə lələdən don biçmişəm mən".

Əbu Nuvas şəri deyib qurtaranda uşaq qırmızı paltarını da çıxartdı, qara paltarda qaldı. Əbu Nuvas bunu görəndə, ona bir qədər nəzər saldı, sonra belə bir şeir dedi:

"Qara geyib gəldi mənə qarşıma,
Qaranlıqda qarşı durdu qullara.

Dedim: "Niyə gircək salam vermədin?
Saymazlığın ləzzət verdi ağyara.

Mənə bəxtim, sənə telin, köynəyin –
Bu zil qara, o zil qara, o qara"

Saray əyanı bunu görəndə Əbu Nuvasın nə vəziyyətdə olduğunu, bərk cəsa gəldiyini başa düşüb xəlifənin yanına qayıtdı, gördüklərini ona nağıl elədi. Xəlifə əmr elədi, min dirhəm gətirdilər, həmin pulu saray əyanına verib buyurdu ki, Əbu Nuvasın yanına qayıtsın, pulu

verib onu girovluqdan qurtarsın. Saray əyanı da getdi, pulu verib Əbu Nuvası girovluqdan qurtardı, birlikdə xəlifənin yanına yollandılar. Əbu Nuvas gəlib xəlifənin hüsurunda dayananda hökmdar dedi: "Bir şeir söylə ki, orada belə bir bənd olsun: "Ey Allahın dostu, nə baş veribdir?" Əbu Nuvas cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, baş üstə, itaət borcumdur!..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz qırkıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əbu Nuvas cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra da belə bir şeir dedi:

Gecəni yatmadım, gecə uzandı,
Fikirdən qalmadı canımda taqət.

Yerimdən qalxaraq gözdim sarayda,
Qonşu otaqları etdim ziyarət.

Gördüm saçlarını çəkib üstünə,
Yatır bir otaqda gözəl bir afət.

O, nurlu bir aydı, söyüd şaxıydı,
Tamam gizlənmişdi – saxlayıb ismət.

Mən çəkib başıma bir qədəh meyi,
Duydum öpə-öpə xalında ləzzət.

Hövlünək oyanıb baş əydi mənə,
Yel əymiş bir şaxdı o incə xılqət.

"Ey Allahın dostu, nə baş veribdir?"
Deyə sual etdi o nəzənin cold.

Dedim: "Qonağınam, goldim sübhodək
Hüzurunda edim mən istirahət".

O fərahla dedi: "Ey monim ağam,
Qonağa can-başla cəylərom hörmət".

Xəlifə ona dedi: "Allah səni öldürsün, elə bil ki, bu ohvalat baş
verəndə bizim yanımızda olmusan!"

Sonra xəlifə onun əlindən tutdu, birlikdə kənin yanına getdilər.
Kəni gördə (kəniz hava rəngli don, üstündən də xələt geymişdi),
Əbu Nuvası heyrət bürüdü, o, belə bir şeir dedi:

"Mavi paltarlı qız, Allah eşqinə,
Bir az mülayim ol, sən mənə cansan.

Canandan mörhəmət görməyən aşiq
Sarsılıb, ürəkdon çəkər ah-aman.

Bu dümağ gözəllik xətrinə sən,
Odlanan aşiqin ohvalına yan.

Məhəbbət yolunda ol köməkçisi,
İnanma, haqqında nə desə nədan"

Əbu Nuvas şəri deyib qurtaran kimi kəniz xəlifəyə şərab verdi,
sonra udu götürüb bir hava çala-çala bu şəri oxudu:

"Bu sərtlik nə vaxtacan davam edəcək belə?
Zülmü mənə, ləzzəti verirsen özgəsinə.

Aşıqlər dördinə qalan bir hakim olsa,
Gileylənərdim yəqin, rəhm edərdi o mənə.

Qapınızdan keçməyə rüxsət verməsen əgər,
Uzaqda olsam belə, salam yollaram sənə".

Sonra əmirəlmöminin kənizə buyurdu ki, Əbu Nuvasa getdiyi yolu
itirənə qədər şərab versin. Bundan sonra xəlifə özü ona bir piyalə şərab
verdi, məst olmuş Əbu Nuvas da şərabdan bir qurtum içib piyaləni
əlində saxladı. Xəlifə kənizə buyurdu ki, piyaləni onun əlindən alıb

qıçları arasında gizlətsin, xəlifə özü isə qılıncını qınından siyirib əlinə
aldı, Əbu Nuvasın başı üstə durub qılıncın ucu ilə onu dürtmələdi. Əbu
Nuvas gözlərini açıb xəlifəni əlində siyirmə qılınc görəndə tamam
ayıldı. Xəlifə ona dedi: "Mənə bir şeir de, o şeirdə mey camı barəsində
danış, yoxsa başını bədənindən ayıraram!" Əbu Nuvas da belə bir şeir
dedi:

"Mən görün bu dördi kim görüb, Allah?
Bir ceyran çevrilib oğru olub, bax.

O monim camımı oğurlayıbdır,
Əla mey içmişdim o camdan bayaq.

Elə bir yerində gizlədib onu –
O yero könlümdə sonsuzdur maraq.

Adımı demirom, çünki eyibdir,
Orada xəlifənin payı var ancaq".

Əmirəlmöminin ona dedi: "Allah sənə qənim olsun, bunu sən hara-
dan bildin? Amma sən deyənə biz bəyəndik".

Bunu deyib, hökmdar ömr elədi ki, ona faxir libas, min dinar da
pul versinlər, Əbu Nuvas da şad-xürrəm çıxıb getdi.

Yoxsulla itin əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, bir adamın borcu çoxalır, işi xarablaşır, odur ki, ailəsini, qohum-qardaşını atır, baş götürüb hara gəldi gedir. O adam az gedir, çox gedir, bir müddətdən sonra gəlib uca hasarı, iri binaları olan bir şəhərə çatır; yağır, əyni-başı tökülmiş, həm də acalavac, yorğun halda şəhərə girir. O, meydandan keçəndə ata, qatıra minmiş bir dəstə ayan görür, o da onlara qoşulur, ayanlar şah imarətinə oxşayan bir imarətə girirlər. Onlar o vaxtadan gedirlər ki, axırda hündür bir yerdə əyləşmiş bir adama çatırlar; demə o, çox gözəl, çox məşhur adam idi, dövrəsində nöqərləri, qulluqçuları dayanmışdılar, o, lap elə bil vəzir balası idi. O, gələnləri görəndə ayağa qalxıb onların qabağına çıxır, ehtiramla qarşılayır.

Həmin kasıb adam gözəl imarəti, nöqərləri, qulluqçuları görəndə...
Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görəb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz qırx birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, həmin kasıb adam gözəl imarət, nöqərləri, qulluqçuları görəndə çox təəccüb eləyir, özünü itirir. O öz canından qorxur, işə qarışmayıb geri durur, bir tərəfdə, adamlardan kənarda oturur ki, heç kəs onu görməsin. Elə təzəcə oturmuşdu ki, bir nəfər gəlir, yanında da dörd ov tazısı, özü də tazıların üstünə cürbəcür ipək, zərxara salınmışdı, boyunlarından da gümüş zəncirli qızıl xalta asılmışdı. O adam itlərin hərəsini ayrılıqda bağlayıb özü gözədən itir. Sonra itlərə ləzzətli xörəklər dolu qızıl qabda yemək gətirir, itlərin hərəsinin qabağına bir qab qoyub özü çıxıb gedir. Kənarda oturan adam isə bərk ac idi, istəyir itlərin birinin yanına gedib onunla birlikdə xörək yesin, amma qorxur. Sonra itlərdən biri ona baxır, Allah-təalanın hökmü ilə it onun ac olduğunu başa düşür, odur ki, xörəyə əl vurmayıb kənara çəkilib, işarə ilə o adamı başa salır ki, gəlib

xörəkdən yesin, o da gedib oturur, doyunca yeyir. O adam durub getmək istəyəndə it ona işarə eləyir ki, qalmış xörəyi qabı ilə birlikdə götürsün, hələ qabı pəncəsi ilə ona sarı itələyir də. Bundan sonra o adam da qabı götürüb oradan çıxır, heç kəs də onun dalınca getmir. O adam həmin şəhərdən çıxıb başqa şəhərə gedir, orada qızıl qabı satıb puluna mal alır, öz məmləkətinə yola düşür, gətirdiyi malları satır, aparıb borclarını verir, hələ pulu artıq da qalır, başlayır şad-xürrəm ömür sürməyə.

O, bir müddət doğma şəhərində yaşayandan sonra öz-özünə deyir: "Hökmən gerek o qabın sahibi yaşayan şəhərə gedəm, həm də ona gözəl və layiqli hədiyyə aparam, özü də onun itinin yazığı gəlib mənə verdiyi qabın qiymətini verəm!"

O, həmin adama layiq bir hədiyyə, qabın dəyəri qədərində pul götürüb yola düşür, neçə gün, neçə gecə yol gedir, axırda həmin şəhərə çatır, şəhərə girir, həmin adamı tez görmək istəyir, onun evinə çatmayan meydanları gəzib dolaşır, axırda gəlib həmin binanı xaraba halda tapır, görür ki, köhnə xarabalıqdır, qarğalar özlərinə yuva eləyiblər ki, bu da ev əhalisinin yox olduğunu göstərir; xülasə, o görür ki, ev bəmboşdur, lələ köçüb, yurdu qalıb. Bunu görəndə o çaşıb qalır, dərd onu götürür, onda şairin belə bir şerini deyir:

"Xanimanlar xəzinədən məhrum olub büsbütün,
Nə qəlblərdə iman qalıb, nə başlarda bilik var.

Dəyişmişdir görkəmini düzənliklər, vadilər,
Nə ceyranlar əvvəlkidir, nə təpələr, nə dağlar".

Sonra bir başqasının bu şerini deyir:

"Sud¹ döyüb qapımı qorxutdu məni,
Şirin yuxudaydı dostlarsa çöldə.

Ayıldım, xəyalı yox oldu Sudun,
Uzaşdı vəsl də, o xoş əməl də".

O adam bu xarabalığa baxıb açıqca görür ki, taleyin əli nələr eləmişdir, onun nəticəsi də göz qabağındadır, onu nağıl eləməyə də ehtiyac yoxdur. O, özünü döndərəndə görür ki, orada bir yoxsul adam var, o adam elə bir haldadır ki, görünən tükləri biz-biz olur, daş ürəklər

¹ Sud – qadın adıdır. Şeirdə sevgililərin ismi mənasında çox işlənir.

yumşalı. Həmin yoxsulan soruşur: "Ay şəxs, bu yerin sahibinin başına nə qəza gəlib, tələ ona nə eləyibdir, onun işıqlı ayları, şofəq saçan ulduzlarına nə olubdur? Bunun səbəbi nədir, nə üçün bu binanın tokco divarları qalıbdır?" Həmin yoxsul da onun cavabında deyir: "Gördüyün bu yoxsul həmin adamdır, o, başına gələn qəzavü-qədərindən dərindən ah-zar eləyir, ancaq sən bilmərsən ki, Məhəmməd peyğəmbərin öyüd-nəsihəti ona riayət eləyənlər üçündür, axı o deyibdir (Allah ona rəhmət eləsin!): "Doğrudan da Allah-təala bu dünyada hər bir şeyi ona görə qaldırır ki, sonra onu aşağı salsın. Bir də, oğor sən soruşursan ki, bu işin səbəbi nədir, onda bilginən ki, bu yalnız tələyin üz döndərməsidir. Mən bu yerin ağası idim, bunları mən qurub tikmişdim, hamısının da sahibi idim, həmin işıqlı ayların, dəbdəbəli fərşlərin, solıq-sahmanın, tay-bərabəri olmayan nadir şeylərin, gözəl konizlərin sahibi mən idim, amma zamanə üz döndərdi, nökrələrim də, mal-dövlətim də olımdən çıxdı, özüm də üzülüb əldən düşdüm, həm də zamanə fəni dünyanın gizlin saxladığı çanağını başımda sındırdı. Amma sənəin sualın səbəbsiz deyil; mənəi ondan ağah elə, özü də heç təəccüb-zadə eləmə".

Gələn adam da əhvalatın hamısını əzab-çəkə-çəkə ona nağıl eləyib deyir: "Mən sənə üroyin istəyən bəxşilər və o vaxt götürdüyüm qızıl qabın müqabilində pul götürmüşəm. O qab yoxsul günlərimdən sonra mənim varlanmağıma, bomboş evimin sahmanə düşməsinə səbəb olmuşdur. İndi mən ehtiyac, əzab-əziyyət nə olduğunu bilmirəm". Ancaq yoxsul adam başını bulamağa, ağı deməyə, ah-nalə eləməyə, şikayətlənməyə başlayıb ucadan deyir: "Ay şəxs, mən belə düşünürom ki, sən səfəh adamsan, çünki ağıllı adam bunu eləməz. Necə ola bilər ki, mənim itim sənəin qabağına qızıl qab qoya, mən də onu geri alam?! İtimin bağışladığını geri götürmək qərībə işdir, Allaha and olsun ki, mən xəstəliyə düşsəm də, böyük ehtiyac içində olsam da, dirnaq ucu qədər də sənədən şey almaram! Necə gəlibsən, eləcə də çıx get, sağ-salamat ol, işin avand olsun!" O adam da yoxsulun ayaqlarından öpür, dua eləyər-eləyər qayıdıb gedir. Həm də ondan ayrılarda belə bir şeir deyir:

"Adamlar da getdi, itlər də getdi,
Rəhmət onlara da, adamlara da".

Allah özü bilən yaxşıdır.

Vali Hüsəməddinin əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, əl-İskəndəriyyə qalasında Hüsəməddin adında bir vali var idi. Bir dəfə axşam o, öz böyük otağında oturduğu vaxt bir əsgər gəlib ona dedi: "Ey başımızın sahibi vali, bil və ağah ol ki, mən bu şəhərə bu axşam gəlmişəm, özü də filan karvan-sarayə düşmüşəm, gecənin bir əlində ayılıb gördüm ki, heybəmi kəsiblər, içində min dinar olan pul kisəmi oğurlayıblar".

Əsgər sözünü deyib qurtarmamış vali keşikçilərin dəlincə adam göndərərək buyurdu ki, o karvansarayə kim varsa, hamısını onun hüzuruna gətirsinlər, sonra da əmr elədi ki, onları şəhərcən dustaqxanada saxlasınlar.

Şəhər olanda vali cəza alətlərini gətirtirdi, sonra da buyurdu ki, həmin adamları gətirsinlər, özü də fikri bu idi ki, pulun sahibi əsgərin gözünün qabağında onlara cəza versin, ancaq elə bu vaxt bir nəfər gəldi, adamların arasından keçdi, düz valinin qabağında dayandı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elo ki üç yüz qırx ikinci geco oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vali onlara cəza vermək istədiyi vaxt bir nəfər gəldi, adamların arasından keçdi, düz vali ilə əsgərin qabağında dayanıb dedi: "Ya əmir, bu adamların hamısını burax, onlara nəhaq yerə əziyyət verilib! Əsgərin pulunu oğurlayan mənəm, oğurladığımı pul kisəsi də bax budur".

O, bunu deyib qolçağında gizlətdiyi pul kisəsini çıxartdı, aparıb vali ilə əsgərin qabağına qoydu. Vali də əsgərə dedi: "Pullarını götür. Daha sənəin bu adamlarla işin qalmadı". Buradakı camaatın hamısı həmin adamı tərifləməyə, ona dua eləməyə başladı. Sonra həmin adam dedi: "Ya əmir, məharət sənəin yanına özüm gəlib kisəni gətirməyimdə deyil, məharət pul kisəsini bu əsgərdən ikinci dəfə oğurlamaqdır". Vali

də ondan soruşdu: "Hərif, sən bunu necə eləyərsən?" O adam cava-bında dedi: "Ya əmir, mən Qahirədə sorraf bazarında idim, bu adamı qızılı xırdalayib pulları kisəyə qoyanda gördüm. Başladım dalanbadalan onu izləməyə, amma onun pulunu oğurlamağa fürsət tapmadım. Sonra o, həmin şəhərdən çıxıb başqa yere yola düşdü, mən də düşdüm onun dalınca, şəhərbəşəhər gözdüm. Yolda hər nə fənd işlədimsə, əsgərin pulunu ələ keçirə bilmədim. Elə ki bu adam bu şəhərə girdi, ta həmin karvansaraya gedib çatanacan onu güddüm. Sonra gəlib onunla yanba-yan bir yer tutdum, başladım ona göz qoymağa. Yuxuya gedənəon onu güddüm. Elə ki başladı xoruldamağa, mən yavaşca ona yaxınlaşdım, bu bıçaqla heyboni kəsib, oradan pul kisəsini götürdüm".

O, bunu deyib əlini uzatdı, vali ilə əsgərin qabağındakı pul kisəsini götürüb geri qayıtdı. Adamlar da, vali də, əsgər də elə fikirləşdilər ki, o, pulu kisədən necə götürdüyünü göstərir. Həmin adam iso birdən qaçıb özünü gölə vurdu. Vali qışqırıb öz adamlarına dedi: "Yüyürün, tutun onu!" Adamlar onun dalınca düşdülər, ancaq onlar paltarlarını soyunub pillələri düşənə kimi hərif gölün o tayına keçdi, yoluna düzəlib getdi. Onu nə qədər axtarılsaysa, tapa bilmədilər (ona görə tapa bilmə-dilər ki, İsgəndəriyyədə bütün dalanlardan bir-birinə yol var), adam-lar hərifi tuta bilməyib geri qayıtdılar. Vali də əsgərə dedi: "Daha camaatın sonə heç bir borcu qalmadı: sən oğrunun kim olduğunu bildin, öz pulunu da geri aldın, ancaq onu saxlaya bilmədin".

Əsgər çıxıb getdi, pulları da batdı, adamların da yaxası əsgərə valinin əlindən qurtardı, bu da Allah-təalının mərhəməti ilə oldu.

Ən-Nasirlə üç valinin əhvalatı

Belo rovatot eləyirlər ki, ol-Məlik ən-Nasir¹ günlərin bir günü üç valini yanına çağırtdı. Bunların biri Qahiro valisi, biri Bulak valisi, biri də Köhno Misir² valisi idi. Ən-Nasir onlara dedi: "Mən istəyirəm ki, hərəniz vali olduğunuz müddətdə baş verən on qoribo bir əhvalatı mənə danışasız..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz qırx üçüncü geco oldu, Şəhrizad nağılın dalını danış-mağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belo rovatot eləyirlər ki, ol-Məlik ən-Nasir üç valiyə dedi: "Mən istəyirəm ki, hərəniz vali oldu-ğunuz müddətdə baş verən on qoribo bir əhvalatı mənə danışasız".

Onlar da hökmdara hörmət və itaət elədilər, sonra da Qahiro valisi dedi: "Ya hökmdar, bil və ağah ol, mən vali olduğum müddətdə baş verən on qoribo əhvalat bax budur. Bu şəhərdə iki mötəbər şahid³ var idi, bunlar qan hadisələrində və yaralanma hallarında şahidlik elə-yirdilər. Onlar da arvada, şəraba və pozğun işlərə qurşanmışdılar. Mən onları toqsırləndirmək üçün bir bəhanə tapa bilmirdim, aciz qalmışdım. Odur ki, şorab satanlara, quru meyvə alveri ilə məşğul olanlara, tozə meyvə satanlara, şam satanlara, fahişəxana sahiblərinə buyurdum ki, bu şahidlərin hər hansı yerdə, toklikdə və ya ikisi də birlikdə içdikləri,

¹ Əl-Məlik ən-Nasir ("Müzəffər şah") – bu ləqəb səlibçilərin məşhur düşməni Solahoddindən (1169-1193) başlayaraq bir neçə Misir sultanına verilmişdir ki, axırncısı ən-Nasir Həsəndir (1354-1361).

² Qahiro, Bulak və Köhno Misir – orta əsrlərdə Misir paytaxtının müxtəlif hissələrinin adlarıdır.

³ İslam şəriətinə görə cinayət baş verəndə iki kişi və ya bir kişi, iki qadın şahidlik etməli idi. O ifadələr həqiqi sayılırdı ki, onlar ancaq "mötəbər" şahidlər, yəni adamların etibarını qazanmış şəxslər tərəfindən verilmiş ola

əlaqəsiz işlərlə məşğul olduqları barəsində bildiklərini və ya içki aldıklarını biləndə, hər nə var, mənə xəbər versinlər. Onlar da cavab verdilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!"

İş elə gətirdi ki, günlərin bir günü gecə bir adam yanıma gəlib dedi: "Ya vali, bil və agah ol, şahidlər filan yerdə, filan küçədə, filan adamın evində çox axmaq işlərlə məşğuldurlar".

Mən qalxıb libasımı dəyişdim, öz nökrərimi də götürüb getdim, yanımda nökrərimdən başqa heç kim yox idi. Az getdik, çox getdik, həmin darvazaya çatdıq. Darvazanı döydüm, bir kəniz gəldi, darvazanı açıb xəbər aldı: "Sən kimsən?" Amma mən cavab verməyib həyəətə girdim, gördüm ki, onlar ev sahibi ilə əyləşiblər, yanlarında da əlaqəsiz qadınlar, süfrədə də çoxlu şorab var. Onlar mənə görün kimi yerlərdən qalxıb qabağıma gəldilər, mənə ehtiramla qarşılayıb mötəbər yer göstərəndən sonra dedilər: "Əziz qonağımız, ağıllı həmsöhbətimiz xoş gəlib, səfa gətiribdir!" Həm də mənə qorxu-hürküslük qarşıladılar. Bundan sonra ev sahibi bir dəqiqliyə yox oldu, sonra qayıdıb gəldi; üç yüz dinar pul gətirdi, heç nədən də qorxub eləmədi. Onlar mənə dedilər: "Ay vali, bil və agah ol ki, bizim qəbahətimizin müqabilində sənənin əlində ixtiyarat lap-çoxdur, bizə tənbəh eləmək də sənənin əlindədir, ancaq bu da sənənin üçün ağır olar, yaxşısı budur ki, bu pulu alıb bizi himayə eləyəsən, çünki böyük olan Allah özü də hamidir, Allah öz qullarını içərisində himayəçi olanları sevir, himayə eləməyinin müqabilində bu sənənin mükafatın olar". Mən könlümdə öz-özümə dedim: "Gəl onlar verən bu qızıq götür, bu dəfə onları himayə elə, bir halda ki, ixtiyarları sənənin əlindədir, gələn dəfə intiqamını alarsan". Mən də pula tamahsızlanıb dinarları aldım, o adamları orada qoyub getdim, bundan heç kəsin də xəbəri olmadı. Ancaq sabahısı, hələ ağılıma başıma yığmağa macal tapmamış qazının göndərdiyi adam yanıma gəlib dedi: "Ya vali, qazı səni çağırır, get gör nə deyir!" Mən çıxıb heç nədən xəbərsiz qazının yanına getdim, içəri girəndə gördüm ki, mənə üç yüz dinarı verən adam həmin şahidlərlə qazının yanında oturublar. Ev sahibi ayağa qalxıb məndən üç yüz dinar tələb eləməyə başladı, rədd eləməyə mənə imkan yox idi, çünki ev sahibi yazılı kağız çıxartdı, şahidlər də şəhadət verdilər ki, üç yüz dinar borcluyam. Qazı da onların şahidliyinə inanıb mənə əmr elədi ki, həmin pulu verim, mən də üç yüz dinarı verəndən sonra çıxıb getdim. Mən hirsələnmişdim, necə olursa olsun onlara pislilik eləməyi qərara aldım, o gecə onlara cəza vermədiyimə peşman oldum, odur ki, qanıqara çıxıb evə getdim. Mən vali olanda baş verən ən qəribə əhvalat bax budur".

Bulak valisi ayağa qalxıb dedi: "Ya sultan, mənə qalanda... mən vali olanda başıma gələn ən qəribə əhvalat budur. Mənim borcum üç yüz min dinara çatmışdı, bu mənə əzab verirdi. Olub-qalanımı satıb-sovdum, əlimdə olan pulu da yıxdım ki, borclarımı verəm, yüz min dinardan artıq düzəldə bilmədim..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz qırx dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Bulak valisi dedi: "Mən olub-qalanımı satıb sovdum, əlimdə olan pulu yıxdım ki, borclarımı verim ancaq yüz min dinardan artıq düzəldə bilmədim, yaman çaş-baş qaldım. Günlərin bir günü gecə evdə oturmışdum, elə bu vaxt qəfildən birisi darvazamı döyməyə başladı. Mən nökrələrimdən birinə dedim: "Bax gör darvazanı döyən kimdir". Nökrə darvazaya gətdi, sifəti sapsarı saralmış halda qayıdıb gəldi, özü də onun dizləri əsirdi. Onu bu halda görüb soruşdum: "Sənə nə oldu?" Nökrə cavabında dedi: "Darvazada lüt-üryan bir adam durubdur, dəri köynək geyib, belində qılıncla xəncər var, yanında da bir dəstə, elə həmin görkəmdə adam var, səni çağırır". Mən də qılınıcı əlimə alıb çıxdım ki, görüm o adam kimdir, gördüm hər şey nökrə dediyi kimidir. Onlardan soruşdum: "Sizə nə lazımdır?" Onlar da dedilər: "Biz oğruyuq, bu gecə əlimizə çoxlu var-dövlət keçibdir, fikrimiz onu sənə çatdırımaqdır ki, boynundakı borcunu ödəyib, səni narahat eləyən əzabdan qurtarasan". Onlardan soruşdum: "Bəs o var-dövlət haradadır?" Onlar mənə qızıl və gümüş qablar dolu iri bir sandıq gətirdilər, mən bunu görəndə şad olub özlüyümdə dedim: "Borclarımı verərəm, filan qədar də özümə qalar!" Mən sandığı götürüb evə gətirdim, öz-özümə dedim: "Əgər mən onları əliboş yola salsam, namərdlik olar!" Yüz min dinar götürüb oğrulara verdim, göstərdikləri mərhəmətə görə də onlara razılıq elədim. Onlar da dinarları aldılar, gecənin qaranlığında öz yollarına düzəlib gətdilər, bu əhvalatdan heç kəs xəbər tutmadı. Elə ki səhər açıldı, baxıb gördüm ki, sandığın içindəki qabların hamısı üzünə qızıl suyu çəkilmiş, qalaylanmış misdir, özü də onların dəyəri beş yüz dirhəmdən

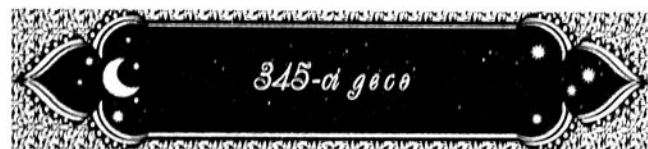
artıq deyil. Halım çox pərişan oldu, nağd dinarlarım da ölimdən çıxdı, odur ki, dördimin üstünə bir dörd də gəldi. Bax, mən vali olanda baş verən ən qoribo əhvalat budur”.

Köhnə Misir vəhşi ayağa qalxıb dedi: “Ay başımızın sahibi sultan, mən vali olanda baş verən ən qoribo əhvalat budur. Mən on nəfər oğrünün hərəsini ayrıca bir dar ağacından asdırıb gözətçilərə tapşırıdım ki, onların üstündə göz olsunlar, qoymasınlar camaat onlardan birini də aparsın. Ertəsi gün mən onlara baxmaq üçün gələndə gördüm ki, bir dar ağacından iki nəfər asılıbdir. Gözətçilərdən soruşdum: “Bunu kim eləyibdir? İkinci adam asılmış dar ağacı hamı?” Gözətçilər nəm-nüm cəməyə başladılar, mən onları döymək istəyəndə onlar dedilər: “Ya əmir, bil və ağah ol gəcə biz yuxulmuşuq, ayılanda gördük ki, bir dar ağacını asılanla bərabər oğurlayıblar. Canımıza qorxu düşdü ki, sən bizi tənbeh eləyəcəksən. Bir də gördük ki, budur, bir fəllah¹ eşşəkə gəlir, o, gəlib bizə yaxınlaşanda onu süpürəyib tutduq, öldürüb həmin dar ağac-zadə oğurlananın əvəzinə buradan asdıq”. Mən buna təəcüb eləyib, onlardan soruşdum: “Fəllahın nəyi var idi?” Onlar cavabında dedilər: “Fəllahın eşşəyinin üstündə bir kiso var idi”. Xəbər aldım: “Bos kisədə nə var idi?” Gözətçilər dedilər: “Bilmirik”. Mən də dedim: “Kisoni bura gətirin!” Kisoni gətirdilər, omr elədim açsınlar, açanda nə görsəm yaxşıdır? Gördüm ki, kisonin içindəki tiko-tiko doğranmış adam cəsədidir. Mən bunu görəndə bərk heyəətə gəlib qışqırdım: “Allahın cəlalına şükür! Fəllahın asılmasına səbəb yalnız bu öldürdüyü adama görə elədiyi günah olubdur, Allah rəhimdir, öz qullarını incidən deyil”.

Oğru ilə sərrafın əhvalatı

Bələ də rəvayət eləyirlər ki, bir sərrafın qızıl dolu bir kisəsi vardı. Günlərin bir günü o, oğruların yanından keçməli oldu, oğrulardan biri dedi: “Mən bu kisoni oğurlaya bilərəm”. Ondan soruşdular: “Sən onu necə oğurlarsan?” Oğru dedi: “Baxarsız, görərsiz necə oğurlaram!” Sonra da oğru həmin sərrafın dalmca düşüb evinə kimi onu izlədi, sərraf evinə girdi, kisoni kürsünün üstünə atdı. O, peşab cəmək istəyirdi, odur ki, rahatxanaya gəldi, konizə dedi: “Aftafanı doldur ver!” Koniz də aftafanı doldurdu, qapını açıq qoyub sərrafın dalmca rahatxanaya gəldi, oğru da bu domdo içəri girdi, kisoni götürüb öz yoldaşlarının yanına gəldi, onları da onlara danışdı...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elo ki üç yüz qırx beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalmı danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, bələ rəvayət eləyirlər ki, oğru bu domdo içəri girdi, kisoni götürüb öz yoldaşlarının yanına gəldi, yoldaşlarına dedilər: “Vəllahi ki, sən gördüyün bu iş əsil zərəklikdir, hər adam bunu bacarmaz, ancaq burası da var ki, indi sərraf rahatxanadan çıxıb kisoni tapmayanda başlayacaq konizi döyməyə, ona əziyyət verməyə, deyəsən, sən tərifiyləyib bir iş tutmayıbsan. Əgər sən doğrudan da zərək adamsansa, get qızı kətdən, əzabdan xilas elə”. Oğru onlara dedi: “İnşallah, mən qızı xilas elərəm, kisoni də gətirərəm”. Oğru bunu deyib sərrafın evinə qayıtdı, gördü ki, kisəyə görə konizə əzab-əziyyət verir. Oğru qapını döydü, sərraf soruşdu: “Kimdir?” oğru cavabında dedi: “Mən sən bazaradakı qonşunun nəkəriyəm”. Sərraf bayıra çıxıb ondan xəbər aldı: “Nə var?” Oğru dedi: “Ağam sənə salam yetirib deyir ki, bu nodir, xasiyyəti döyülmüş, ya necə? Bu nodir, bələ bir kisoni dükənin yanında qoyub gedirsen? Əgər bunu başqası tapsaydı,

¹ Fəllah – Misir kəndlisi

götürüb gedirdi. Əgər bunu mənim ağam göndərməsəydi, sənin kison, sözsüz ki, itmişdi”.

Sonra oğru kisoni çıxarıb sorrafa göstərdi, sorraf kisoni görəndə təəcüblə qışqırdı: “Bu mənim öz kisəmdir ki, var!” Bunu deyib, oğrudan kisoni almaq üçün olini uzatdı, amma oğru ona dedi: “Vallahı ki, sən kisoni almağın barədə ağam kağız yazmayınca, kisoni sənə vermərəm. Qorxuram ağam inanmaya ki, sən kisoni məndən almısan. Sən görək kağız yazıb üstünə möhürünü vurasan”.

Sorraf kisonin ona çatdığı barədə deyilən kimi kağız yazmaq üçün evə girəndə, oğru kisoni götürdü, yoluna düzəlib getdi, kəniz cəzadan xilas oldu.

Vali ilə qulluqçunun əhvalatı

Bir də nağıl ələyirlər ki, Kus¹ şəhərinin valisi Əlaəddin bir dəfə gecə öz evində oturmuşdu, birdən onun yanına camaldan gözəl, yaxşı geyinmiş bir adam gəldi. Onun yanıncə da nökrü, özü də onun başında sandıq var idi. Həmin adam darvaza ağzında dayanıb əmirin nökrələrindən birinə dedi: “Get əmirə de ki, mən bir iş üçün onunla görüşmək istəyirəm”.

Nökrə gedib həmin adam barəsində əmirə xəbər verdi, əmir də buyurdu ki, onu içəri buraxsınlar. Həmin adam içəri girəndə Əmir gördü ki, o, camaldan gözəl, zahirə görkəmdən çox qəşəngdir. Əmir ehtiramla onu öz yanında oyləşdirib soruşdu: “Də görüm mənə nə qulluğun var?” Gələn adam da cavabında dedi: “Mən yolkəsən adamam, özüm də tövbə ələyib sənə olinlə Allah-təalənin düz yoluna qayıtmaq istəyirəm, həm də istəyirəm ki, bu işdə sən mənə kömək ələyərsən, çünki mən sənə gözünün qabağında, nəzərin altında, özümə bu sandığı gətirmişəm, bunun içində qırx min dinara yaxın qiymətdə bahalı şeylər var. Sən onlara daha layiq adamsan. Səndə olan puldan mənə min dinar ver, mən onu əlimdə maya ələyim, tövbə ələyəndən sonra o pul əlimdən tutar, günah iş görməyə qoymaz, sən də Allah-təalənin yanında savab yiyəsi olarsan”.

Sonra o, sandığı açdı ki, vali onun içindəkiləri görsün; vali gördü ki, sandığın içindəkilər qızıl şeylər, qaş-daş, qızıl-gümüş, mirvaridir. Bunları görəndə vali buna mat qaldı, sonra şad oldu, öz xəzinədarını səsləyib dedi: “Kisoni gətir!” (Kisədə min dinar varmış)...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz qırx altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, vali öz xəzinədarını səsləyib dedi: “Kisoni gətir!” (Kisədə min dinar varmış)

¹ Kus – Yuxarı Misirdə, Nil çayının şərqi sahilində şəhərdir.

Nəzinədar kişəni gotirdi, vali kişəni o adama verdi, həmin adam da kişəni alıb valiyə razılıq eləyəndən sonra gecənin qaranlığında yoluna düzəlib getdi. Elə ki səhər oldu, vali zərgərbaşını çağırırdı, zərgərbaşı gəldi, vali sandığın içindəkiləri ona göstərdi, məlum oldu ki, sandığın içində olan bəzək şeylərinin hamısı qalay və misdəndir. Zərgərbaşı gördü ki, daşların, üzüklərin mirvarilərin hamısı şüşədəndir. Bu iş valiyə çox ağır gəldi, həmin adamı axtarıb tapmaq üçün çoxlu adam göndərdi, ancaq heç kəs onu tapa bilmədi.

İbrahimlə kənin ahvalatı

B elə bir rəvayət də var ki, əmirəlmöminin əl-Məmun bir gün İbrahim ibn əl-Mehdiyə dedi: “Gördüyün ən qəribə əhvalatlardan birini mənə nəgib elə”. İbrahim cavabında dedi: “Baş üstə, ya əmirəlmöminin, itaət borcumdur! Bil və agah ol ki, bir dəfə mən göz-məyə çıxmışdım, güzarım bir yerə düşdü, orada burnuma xörək iyi dəydi. Ürəyim həmin xörəyi istədi, halım birtəhər oldu, ayaq saxladım, ya əmirəlmöminin, həmin evə nə girə bildim, nə də çıxıb gedə bildim. Başımı qaldırıb baxdım, gördüm ki, bir pəncərədən bilərzikli bir əl sallanıbdır, özü də mən ömrümdə elə qəşəng əl görməmişdim. Onu görəndə ağlım başımdan oldu, xörək də, onun ətri də yadımdan çıxdı. Başladım fikirləşib bir fənd tapam ki, bəlkə bu evə girəm. Bir də gördüm yaxında dərzi dükanı var. Mən dərzinin yanına gedib salam verdim, o da salamımı aldı. Ondən soruşdum: “Bu ev kimin evidir?” Dərzi də cavabında dedi: “Bir tacirin evidir”. Mən soruşdum: “Onun adı nədir?” Dərzi cavabında dedi: “Adı filankəsdir, filankəsin oğludur, özü də ancaq tacirlərlə oturub-durur”.

Biz beləcə danışdığımız vaxt bir də gördük şux geyinmiş iki mötəbər atlı bizə yaxınlaşdı, dərzi mənə dedi ki, onlar ev sahibinin ən yaxın dostlarıdır, onların adlarını da dedi. Mən atımı dəhmərləyib gedib atlılara çatdım, sonra onlara dedim: “Canım sizə qurban! Filankəsin atası sizi çoxdan gözləyir”.

Mən də atlılara qoşulub atımı onlarla bərabər sürdüm, gedib darvazaya çatdıq, mən də, o iki nəfər də içəri girdik, ev sahibi məni də onlarla bir yerdə gördüyü üçün heç bir şübhə eləmədən məni də onların dostu bildi, üzünü mənə tutub dedi: “Xoş gəlibsən!” Məni lap yuxarı başda əyləşdirdi. Sonra qabağıma balaca masa gətirdilər. Mən ürəyimdə dedim: “Bu təamı mənə Allah yetiribdir, ancaq indi qalır əl ilə bilərzik”. Sonra da biz söhbət üçün başqa otağa keçdik, gördüm ki, bura hər cür incə, zərif şeylərlə doludur. Ev sahibi məni mötəbər qonaq bilib mehribanlıq göstərir, ibarə ilə danışdı, qonaqlar da məni ev sahibinin dostu hesab eləyib, mənimlə çox mehriban rəftar eləyirdilər. Onların hamısı mənə qarşı mehriban idilər; biz söhbət eləyəndə otağa söyüd şivi kimi nazik, olduqca zərif, gözəl-göyçək bir kənin gəldi.

Kənin əlinə ud alıb çala-çala belə bir şeir oxudu:

"Biz bir evdə ikən, qoribodir ki,
Etmirsən sən yaxın gəlməyə cürət.

Aşıqlar qəlbinin alışdığından
Yalnız baxışındır açan hekayət.

Əlin salamlayır məni uzaqdan,
Qaşlar səcdə edir, gözlər şikayət".

Ya əmirəlmöminin, qız məni həyəcana gətirdi, onun gözəlliyinə, incəliyinə, oxuduğu şerə valeh oldum. Mən onun gözəlliyinə, sənət-karlığına heyran olub dedim: "Ay kənz, sənin hələ nəşə borcun qalıbdır". Bu vaxt kənz qəzəblə udu tullayıb dedi: "Siz nə vaxtdan belə səfehliyə öz məclisinizə gətirməyə başlayıbsız?"

Mən elədiyim işə peşman oldum, oradakıların mənə tənə elədiklərini görüb dedim: "Ümidim tamam puça çıxdı!" Onların mənə elədikləri məzəmmətdən canımı qurtarmaq bəhanəsilə udu istəyib dedim: "Kənzizin çaldığı mahnı xaric çıxdı, onu sizə izah eləyim". Oradakılar da dedilər: "Baş üstə, bu saat udu götürürük!" Udu gətirdilər, mən onu kökləyib belə bir şeir oxudum:

"Göz yaşı axıdır səni sevən şəxs,
Sarsıtmır o şəxsi ələm və möhnət.

Əlinin birini qoyub köksünə,
Birilə diləyir səndən səadət.

Bir baxış eşqindən, bir əl ucundan
Həlak olanları görmüsən əlbət".

Kənz yerindən dik qalxdı, baş əyib ayaqlarına düşdü, ayaqlarından öpüb ucadan dedi: "Ay ağa, keç günahımdan! Vallahi ki, sənin məqamını bilməmişəm, tanınamışam, özü də belə bir məharətlə çalışan mahnı heç eşitməmişəm!"

Oradakılar çox şad oldular, mənə çox hörmət-izzət elədilər, özü də hamısı məndən rica eləməyə başladı ki, oxuyum. Mən də adamı həyəcana gətirən bir mahnı oxudum, adamlar məst oldular, huşlarını itirdilər, onları götürüb öz evlərinə apardılar, ev sahibi ilə kənz qaldı. Ev sahibi mənimlə bir neçə piyalə içəndən sonra dedi: "Ay ağa, sən kimi bir adamı əvvəldən tanımadığım üçün ömrüm hədəf gedibdir. Ay

ağa, Allah xətrinə, de görüm sən kimson, deyinən ki, Allahın bu gecə mənə yetirdiyi həmsöhbətimi tanıyıam". Mən öz adımı ona bildirmədən ikibaşlı danışmağa başladım, amma o məni and verdi, bundan sonra mən ona öz bəmədə dedim. O mənim adımı eşidən kimi dik ayağa qalxdı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz qırx yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, İbrahim ibn əl-Mehdi dedi: "Ev sahibi mənim adımı eşidən kimi dik ayağa qalxıb, heyrətlə dedi: "Mən lap mat qalmışdım, belə bir ləyaqət ancaq sən kimi bir adamda ola bilər, zaman üzümlə elə gülübdür ki, bunun əvəzini heç cür çıxarmaşam. Bəlkə bu yuxudur, əgər yuxu deyilsə, onda mən nə vaxta ümid eləyə bilərəm ki, xəlifə mənim evimə təşrif buyurub, mənə həmsüfrə olar". Mən ona and verdim ki, otursun, o da oturdu, çox incəliklə sorğu-suala başladı ki, mən nə yolla gəlib onun evinə çıxmışam. Mən də əhvalatın hamısını, heç nə gizlətmədən başdan ayağa ona nağıl elədim, sonra dedim: "Xörəyə gəldikdə, mən istədiyimi yedim, o ki qaldı əl bəməndəki istəyimə, ona nail ola bilmədim". Ev sahibi ucadan dedi: "Allah-təalının rızası ilə ələ də, bilərə də çatarsan!" Bundan sonra o dedi: "Ay filankəs, filankəsə de ki, aşağı düşsün", sonra da kənzilərini bir-bir çağırıb onları mənə göstərməyə başladı. Ancaq mən öz xanımı görmədim, axırda ev sahibi dedi: "Ay ağa, Allaha and içirəm ki, anamla bacımdan başqa sənə göstərməyə heç kəs qalmadı; Allaha and olsun ki, onları da hökmən gətirib sənə göstərəcəyəm ki, görəsən". Mən ondakı geniş ürəyə, alıcənablığa heyret eləyib dedim: "Başına dolanım, qadan alım! Bacından başla". O, cavabında dedi: "Baş üstə, canla-başla!" Bundan sonra onun bacısı aşağı düşdü, ev sahibi qızın əlini mənə göstərdi, gördüm ki, həmin əlin, həmin biləyin sahibi bu qızıdır!

Mən ona dedim: "Başına dolanım, qadan alım, bu, əlini və biləyini gördüyüm həmin qızıdır". Ev sahibi qulluqçulara buyruq verdi ki, həmin saat, həmin dəqiqə şahidləri çağırınsınlar. Şahidləri gətirdilər,

sonra o, qızıl dolu iki kisə getirib şahidlərə dedi: “Bu bizim ağamız əmirəlmömininin əmisi Sidi İbrahim ibn əl-Mehdidir, bacım filankəsi elçiliyibdir, mən də sizi şahid çağırmışam ki, qızı ona ərə verirəm”.

Bundan sonra qıza bir kisə qızıl cehiz verib mənə dedi: “Mən bacımı bu cehizlə sənə verirəm”. Mən də cavabında dedim: “Razıyam, qəbul eləyirəm!” O, kisələrdən birini bacısına, birisini də şahidlərə verdi. Sonra mənə dedi: “Ya hökmdar, mən otaqlardan birini sənin üçün hazırlatmaq istəyirəm ki, öz arvadınla orada yatasan”. Mən ondakı alicənablığı görüb pərt oldum, onun evində bacısı ilə bir otağa çəkilməyə utanıb dedim: “Onu geyindirib-kecindirin, göndərin mənim evimə”. Ya əmirəlmöminin, canına and olsun, bizə o qədər cehiz göndərdi ki, otaqlarımız darlıq elədi. Sonra da o arvad məndən, hüsurunda dayanan bu oğlanı doğdu”.

Əl-Məmun da həmin adamdakı alicənablığa heyran qalıb, ucadan dedi: “Ona mərhəməti verən Allahdır! Mən hələ onun kimi adam görməmişəm!” Sonra xəlifə İbrahim ibn əl-Mehdiyə buyurdu ki, o adamı bura çağırırsın, hökmdar onu görsün. İbrahim də onu əl-Məmunun yanına gətirdi, əl-Məmun onu sorğu-suala tutdu, onun həm hazır cavablığı, həm də təhsili hökmdarın xoşuna gəldi, onu öz yaxın adamlarından biri elədi. Mərdlik eləyən adama Allah da verər.

Əlləri kəsilmiş arvadın ahvalatı

Belə nağıl eləyirlər ki, bir padşah öz məmləkətinin rəiyyətinə dedi: “Əgər bilsəm ki, sizlərdən biri kimə olursa olsun sədəqə verib, onun əlini kəsdirəcəyəm!” Odu ki, camaatın hamısı sədəqə verməkdən çəkinir, heç kəs heç kimə sədəqə vermirdi. Bir dəfə necə oldusa, bir nəfər dilənçi bir xanımın yanına gəlib (aqlıq onu əldən salmışdı) ona dedi: “Mənə bir şey ver...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz qırx səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, dilənçi xanıma dedi: “Mənə bir şey ver!” Xanım da cavabında dedi: “Mən necə verə bilərəm ki, sədəqə verən hər kim olursa olsun, şah onun əlini kəsdirir?” Ancaq dilənçi uca səslə dedi: “Allah xətrinə, xahiş eləyirəm, mənə əl tut!” Elə ki dilənçi Allahın adını tutub xahiş elədi, xanımın yazığı gəldi, ona iki dənə kökə verdi. Bu xəbər gedib şahı çatdı, şah əmr elədi ki, gedib xanımı onun hüsuruna gətirsinlər. Xanımı şahın hüsuruna gətirdilər, şah onun iki əlini də kəsdi, xanım evinə qayıtdı. Bir müddət keçəndən sonra şah öz anasına dedi: “Evlənmək istəyirəm, mənə bir gözəl qız tap”. Anası da cavabında dedi: “Qonşuluğumuzda bir qız var, ondan yaxşısını tapmazsan, amma onun böyük bir nöqsanı var”. Şah xəbər aldı: “Nöqsanı nədir?” Anası da dedi: “Onun əlləri kəsilibdir”. Şah dedi: “Mən onu görmək istəyirəm”. Anası da onu xanımın yanına apardı, şah onu görəndə kimi ona vuruldu, onunla evlənib yanına getdi. Bu, dilənçiyə kökə verən, elə buna görə də şah tərəfindən əlləri kəsdirilən xanım idi. Şah onu alandan sonra şahın o biri arvadları ona həsəd aparırdılar, şahı namə yazıb böhtan atırdılar ki, o pozğun qadındır (o, bir oğlan doğmuşdu). Şah da anasına namə yazıb əmr elədi ki, arvadı bir səhraya aparsın, orada qoyub

qayıtsın. Anası oğlunun dediyini elədi, arvadı səhraya apardı, orada qoyub qayıtdı. Səhrada qalan arvad başına gələn müsibətə görə var gücü ilə hönkür-hönkür ağladı. O, uşağını dalına alıb beləcə yol getdi, yolda bir axar suya rast gəldi, yol getməkdən yorulduğundan, bir də dər-d-qəmdən bərk susamışdı, o yağısını söndürmək üçün axarın kənarında dizləri üstə çökdü, əyilib su içmək istəyəndə uşaq suya düşdü. Arvad oturub uşaq üçün yanıqlı-yanıqlı ağladı. O ağladığı vaxt iki adam oradan keçirdi, onlar arvaddan soruşdular: “Niyə ağlayırsan?” Arvad cavabında dedi: “Dalımda oğlan uşağım var idi, o suya düşübüdür”. Həmin adamlar arvada dedilər: “İstəyirsənmi uşağı sudan çıxardaq?” Arvad dedi: “Bəli!” Onlar Allah-təalaya dua elədilər, uşaq da sağ-salamat sudan çıxıb anasının yanına gəldi, elə bil uşağa heç nə olmamışdı. O adamlar arvaddan xəbər aldılar: “İstəyirsənmi, Allah-təala sənin əllərini özünə qaytarsın?” Arvad da cavabında dedi: “Bəli, istəyirəm”. Onlar Allaha dua elədilər. Onun şəni böyükdür! Arvadın əlləri özünə qayıtdı, həm də əvvəlkindən də yaxşı əllər. Sonra həmin adamlar arvaddan soruşdular: “Bilirsənmi biz kimik?” Arvad dedi: “Düzünü Allah bilər”. Onlar arvada dedilər: “Biz sənin dilənçiyə verdiyin həmin kökələrək, sədəqənə görə əllərini kəsmişdilər. Əllərini də, oğlunu da sənə qaytaran Allahın cəlalına şükür!” Arvad da Allah-təalanın şəninə tərif deyib ona şükür elədi.

Yoxsulla arvadın ahvalatı

Həmçinin belə nağıl eləyirlər ki, İsrailin oğlanlarından biri din-dar adamdı, onun arvadı pambıq əyirərdi. Kişi hər gün iplik satıb pambıq alardı, əldə elədiyi qazancına ailəsi üçün yemək-icmək alıb gətirərdi, elə həmin gün də yeyərdilər. Günlərin bir günü o, evindən çıxıb ipliği satdı, bir dostuna rast gəldi, dostu yoxsulluqdan şikayətləndi, o da ipliğın pulunu dostuna verdi, nə pambıq, nə yemək aldı, əliboş qayıdıb evinə gəldi. Evdə ondan xəbər aldılar: “Bəs pambıq hanı, yemək hanı?” O da cavabında dedi: “Filankəsə rast gəldim, yoxsulluqdan şikayətləndi, mən də pulun hamısını ona verdim”. Belə olanda, ondan soruşdular: “İndi biz nə eləyək, satmağa da bir şeyimiz yoxdur?” Amma onların bir sınıq fincanı, bir də küpələri vardı, kişi həmin şeyləri götürüb bazara apardı ki, satsın, ancaq heç kəs onları almadı. Kişi bazarda olanda bir nəfər əlində balıq onun yanından ötdü...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz qırx doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, kişi fincanla küpəni götürüb bazara apardı, ancaq heç kəs onları almadı. Kişi bazarda olanda bir nəfər əlində balıq gəlib onun yanından ötdü, onun iyənmiş, qarnı şişmiş balığını heç kəs almırdı. Balıq sahibi kişidən soruşdu: “Sənin də malın satılmır, mənimki də, malını malımla dəyişirsənmi?” Fincan sahibi dedi: “Bəli, dəyişərəm!” Fincanla küpəni ona verib balığı aldı. Kişi balığı evinə gətirdi, evdə ondan soruşdular: “Bəz bu balığı neyləyəcəyik?” Kişi dedi “Allah-təala bizə bir şey yetirənə kimi bunu qızardıb yeyərik”.

Balığı götürüb qarnını yarıdılar, gördülər ki, balığın qarnında mirvari dənəsi var. Bunu kişiyə xəbər verdilər, o da dedi: “Baxın görün, əgər mirvari deşikdirsə deməli, o bir adamındır, deşilməyibsə, deməli,

bizim qismətimizdir, Allah-təala bizə yetiribdir". Baxıb gördülər ki, mirvari deşik deyil. Elə ki səhər oldu, qoca mirvarini götürüb bu işdə səriştəsi olan bir dostunun yanına yollandı. Dostu ondan soruşdu: "Ay filankəs, bu mirvari səndə haradan?" Qoca cavabında dedi: "Allah-təala bizə yetiribdir". Dostu ona dedi: "Bunun qiyməti min dirhəmdir, mən bu qiyməti sənə verirəm, amma sən bunu filankəsin yanına apar, çünki onun pulu da məndən çoxdur, biliyi də".

Qoca mirvarini götürüb o adamın yanına getdi. O adam baxıb dedi: "Bunun qiyməti yetmiş min dirhəmdən artıq deyil". O adam qocaya yetmiş min dirhəmi sayıb verdi, hamballar çağırdı, onlar da pulu götürüb qocanın qapısına qədər gətirdilər. Bu vaxt bir dilənçi gəlib ona dedi: "Allah-təala sizə yetirdiyindən mənə də ver". Qoca dilənçiyə dedi: "Biz də dünən sənin günündə idik, bu pulun yarısını götür". O, pulu iki yerə böldü, hərəsi öz payını götürəndə dilənçi qocaya dedi: "Götür bu pulları sənin olsun, Allah sənə xeyir versin! Mən sənin yanına Allahın tərəfindən göndərilən adamam, o, məni göndərmişdir ki, səni imtəhana çəkəm". Qoca ucadan dedi: "Allah rəhimdir, ruzi verəndir!"

Qoca ölənəçən ailəsi ilə bərabər şad-xürrəm ömür sürdü.

Əbu Həsən əz-Ziyadinin əhvalatı

Həmçinin nağıl eləyirlər ki, Əbu Həsən əz-Ziyadi deyirdi: "Bir vaxt mənim vəziyyətim elə pis oldu ki, göyörti satan da, çörəkçi də, başqa nişə mal verənlər də yaxamdan yapışib haqlarını tələb elədilər mən heç bir çarə tapa bilmədiyim üçün qəm dəryasına batdım. Mən bu kökdə nə ələyəcəyimi bilmədiyim bir vaxtda nökrələrimdən biri yanıma gəlib dedi: "Darvazada bir zəvvər dayanıbdır, yanıma gəlmək istəyir". Mən dedim: "Burax gəlsin!". Həmin adam gəldi, bir də gördüm ki, bu adam xorasanlıdır. O mənə salam verdi, mən də salamını aldım, sonra o soruşdu: "Əbu Həsən əz-Ziyadi sənən?" Mən də cavabında dedim: "Bəli. Sənə nə lazımdır?" O adam mənə dedi: "Mən özgə yerliyəm, özü də ziyarətə getmək istəyirəm, yanımda pulum çoxdur, mənə ağırlıq eləyir. Mən ziyarət eləyib qayıdanacan bu on min dirhəm pulu sənin yanında əmanət qoyub getmək istəyirəm. Karvan ziyarətdən qayıdanda mənə onların arasında görməsən, bil ki, mən ölmüşəm, qoy bu pul məndən sənə bəxşis olsun, yox, əgər qayıtsam, onda pulumun sahibiyəm". Mən də ona dedim: "İnşallah, sən dediyin kimi olar!". O, kisəni çıxartdı, mən nökrəmə dedim: "Get, tərəzi gətir!". Nökrə tərəzi gətirdi, o adam pulları tərəziyə qoyub çəkdi, mənə verəndən sonra öz yoluna düzəlib getdi. Mən də borclu olduğum adamları yanıma çağırıdın borclarımı verdim..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz əllinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əbu Həsən əz-Ziyadi deyirdi: "Mən də borclu olduğum adamları yanıma çağırıdın, borclarımı verdim. Öz-özümə dedim: "O qayıdıb gələni kimi Allah özü bizə bir qapı açar". Sonra da pulu geninə-boluna xərclədim. Ertəsi günü nökrə yanıma gəlib dedi: "Xorasanlı dostun gəlib, qapıdadır". Mən də dedim: "Burax gəlsin!". Xorasanlı içəri girib dedi: "Mən ziyarətə gedirdim, ancaq xəbər gəlibdir ki, atam vəfat eləyib, odur ki, qayıtmalı oldum. Dünən səndə əmanət qoyub getdiyim pullarımı ver".

Ondan bu sözləri eşidəndə elə bir hala düşdüm ki, heç kəs bu hala düşməyibdir, özümü itirdiyim üçün ona cavab da vermədim. Əgər pulu dansaydım, o mənə and içdirəcəkdə, bu da ömrümdə ən əskiklik olaçaqdı, pulu xərclədiyimi desəydim, o mənə biyabır ələyəcəkdi. Odur ki, ona dedim: "Allah sənə ömür versin! Mənim evim mühafizə olunmur, o pulu burada saxlamaq münasib deyildi. Odur ki, pulu kisəsiylə filankəsə göndərmişəm, indi ondadır. Allahın izni ilə sabah qayıdıb bizə gələrsən!"

O çıxıb getdi, mən də gecəni şaşqın halda keçirdim, o gecə yuxum da gəlmədi, gözlərimi də yummadım. Mən nökrəmin yanıma gedib ona dedim: "Mənim qatırımı yəhərlə!" Ancaq o dedi: "Ay ağa, hələ axşam təzəcə düşüb, gecə olmayıb". Yatağıma qayıtdım, ancaq yuxum gəlmədi. Mən nökrəmi hey oyatdım, o isə sübh açılanacan mənə getməyə qoymadı. Axır ki, nökrə qatırımı yəhərlədi, mən minib haraya gedəcəyimi bilmədim, qatırın yüyənini boynuna atıb, dərddimdən bərk fikrə daldım, qatır yol alıb Bağdadın məşriq tərəfinə gedirdi. Mən qatırının üstündə getdiyim vaxt birdən övvəllər rast gəlidiyim adamlardan gördüm, onlardan yayınıb, başqa yola döndüm, ancaq onlar dalıma gəldilər. Onlar başımda taylasın¹ olduğumu görəndə tələsik yanıma gəlib soruşdular: "Sən Əbu Həsən əz-Ziyadinin evini tanıyırsanmı?" Mən də dedim: "Əbu Həsən əz-Ziyadi elə mən özüməm". Onlar dedilər: "Gedək əmirəlmömininə cavab ver!" Mən onlarla getdim, içəri girib Əl-Məmunun hüzzurunda dayandım, o məndən soruşdu: "Sən kimsən?" Mən cavabında dedim: "Qazı Əbu Yusifin müridlərindənəm, əfsanələri yaxşı bilən bir fakihəm". Əl-Məmun mənə dedi: "Başına gələn əhvalatdan mənə agah elə". Mən də başıma gələn əhvalatı ona nağıl elədim, Əl-Məmun bərk ağlayıb ucadan dedi: "Yazıq!" Bu gecə peyğəmbər əley-kəssalam, Allah xeyrə calasın, sənə görə mənə yatmağa qoymayıb. Gecə təzəcə yuxuya getmişdim ki, o, yuxuma gəlib dedi: "Əbu Həsən əz-Ziyadiyə kömək elə!" Mən yuxudan ayıldım, amma səni tanımırdım. Sonra yenə yuxuya getdim, o yuxuma gəlib dedi: "Vay halına! Əbu Həsən əz-Ziyadiyə kömək elə!" Yuxudan hövlnək ayıldım, o yenə yuxuma gəlib dedi: "Vay halına! Əbu Həsən əz-Ziyadiyə kömək elə!" Bundan sonra daha yuxulamağa cəsarət eləmədim, bütün gecəni oyaq qaldım, adamları yuxudan oyadıb hər yərə göndərdim ki, səni tapsınlar.

Sonra xəlifə mənə on min dirhəm verib dedi: "Bunu xorasanlıya verərsən". Ondan sonra mənə əlavə on min dirhəm də verib dedi: "Bu

¹ Taylasan – Əmmamənin üstünə sarınan bir tiko şax parçasıdır, elə sarıdır ki, ucları çiyinlərə düşür. Övvəllər taylasını yalnız hakimlər, şəriətçilər sarıyırdılar, sonralar Məmlük sarayındakı oyanlar, yüksək mənəb sahibləri də sarıyırdılar.

pulu geninə-boluna xərcələ, həm də bu pulla öz işlərini yoluna qoy". Bundan başqa mənə otuz min dirhəm də verib dedi: "Buna da özünə əyin-baş al, özünü qaydaya sal, səfər getməyə hazırlaşanda yanıma gəl, mən sənə vəzifə verəcəyəm".

Mən pulları götürüb oradan çıxdım, öz evimə gəldim, evdə səhər namazını qıldım, bir də gördüm xorasanlı gəldi. Mən onu evə dəvət elədim, dolu kisəni gətirib dedim: "Bu da sənin pulun!" Amma o, dedi: "Bunlar həmin pullar deyil". Mən də onun cavabında dedim: "Bəli onlar deyil". O soruşdu: "Bunun səbəbi nədir?" Mən də bütün əhvalatı ona danışdım. Xorasanlı da ağlayıb bərkdən dedi: "Vallahi ki, sən əvvəldən mənə doğrusunu desəydin, mən bu pulu səndən istəməzdim, indi, Allaha and olsun ki, mən daha heç nə almaram..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz əlli birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xorasanlı əz-Ziyadiyə dedi: "Vallahi ki, sən əvvəldən mənə doğrusunu desəydin, mən bu pulu səndən istəməzdim, indi Allaha and olsun, mən bir dirhəm də səndən almayacağam, bu pulun hamısı sənidir!"

O, evimdən çıxıb getdi, mən də öz işlərimi sahmana saldım, sonra səfər günü əl-Məmunun qapısına yollandım, onun yanına girdim. Mən onun hüzuruna varid olanda hökmdar əyləşmişdi. O buyurdu ki, yaxın gedim, mən də gedib lap onun qabağında dayandım, namaz xalçasının altından təyinnaməni çıxarıb mənə dedi: "Bu sənin Məkkəyi-mükərrəminin Salamat darvazasından ta axıra kimi məqrib tərəfinin hakimi vəzifəsinə təyinnaməndir. Mən sənə hər ayda filan qədər donluq təyin eləmişəm. Qüdrətli Allah-təaladan qorx, Məhəmməd peyğəmbərin sən qeydinə necə qaldığını yadına sal, Allah ona rəhmət eləsin, Allah ondan razı olsun!" Əl-Məmunun sözlərinə adamlar da heyrət elədilər, onların mənasını da məndən soruşdular, mən də baş vermiş əhvalatı başdan ayağa onlara nağıl elədim, bu əhvalat camaat arasında da yayıldı".

Əbu Həsən də əl-Məmunun vaxtında ölənəcən Məkkəyi-mükərrəminin hakimi oldu, Allah ona rəhmət eləsin.

➤ Zərgər üç gad adamın əhvalatı

Belə nağıl eləyirlər ki, bir adamın çoxlu pulu vardı, amma pullarının hamısı əlindən çıxır, heç nəyi qalmır. Arvadı ona məsləhət görür ki, öz vəziyyətini düzəltmək üçün dostlarından birinin yanına getsin. O da öz dostlarından birinin yanına gedir, ehtiyac içində olduğunu ona bildirir, dostu da ona beş yüz dinar borc verir ki, əlində maya olsun, gedib alver eləsin. O adam da əvvəlcə zərgərlik eləyir, qızıl alır, ləl-cəvahirat bazarına gedib orada dükən açır ki, alver eləsin. Öz dükənində oturur, üç adam onun yanına gəlib atası haqqında soruşur, o da deyir ki, kişi vəfat eləyibdir. Bu vaxt onlar ondan xəbər alırlar: "Onun bir övladı-zadı qalıbmı?" Zərgər cavabında deyir: "Ondan qalan qabağınızda ki bəndədir". Gələn adamlar ondan soruşurlar: "Sənin onun oğlu olmağını bilən varmı?" Zərgər deyir: "Bazardakı adamlar bilirlər". Gələn adamlar deyirlər: "Onları bura yığ, qoy şəhadət versinlər ki, sən onun oğlusan". Zərgər adamları çağırır, onlar da şahid olub təsdiq eləyirlər. Belə olanda, həmin üç adam içində otuz min dinara yaxın pul, qaş-daş və qızıl-gümüş olan bir kisə çıxarıb deyirlər: "Sənin atan bu kisəni bizə tapşırıbmışdı, al". Onlar kisəni verib gedirlər. Sonra zərgərin yanına bir arvad gəlib bu qiymətli daşlardan bəzisini istəyir, onun istədiyi daşların qiyməti beş yüz dinar idi, arvad onları üç min dinara alır. Zərgər də satır. Bundan sonra öz dostundan borc aldığı beş yüz dinarı götürür, ayağa qalxır ki, aparıb borcunu versin. Aparıb borcunu verəndə dostuna deyir: "Səndən aldığım beş yüz dinarını al. Allahın köməkliyi ilə işim qaydaya düşüb". Amma dostu ona deyir: "Mən onları sənə Allah yolunda vermişəm. Al bu kağızı, amma öz evinə çatmamış açıb oxuma, oxuyandan sonra bu kağızda nə yazılıbsa, elə də eləyərsən!"

Zərgər pulları da, kağızı da götürüb öz evinə gedir, evində kağızı açanda görür ki, orada belə bir şeir yazılıbdır:

Dükənə gələnlər mənim qohumlarımdır,
Bir atam, bir qardaşım, bir Saleh ibn Əli.

Qaş-daş satdığın qadın mənim doğma anamdır,
Mən yolladım o pulu, o qaş-daşı, o ləli.

Mən belə elədim ki, dik tutasan başını,
İstədim ki, bu yolla verəm sənə təselli.

Yuxu görmüş bağdadlının əhvalatı

Bələ də rəvayət eləyirlər ki, Bağdadda bollu varidatı, elə də çoxlu pulu olan bir adam varmış. Bu adamın pulları əlindən çıxır, işi xarablaşır, əlində heç nəyi qalmır, hətta öz yeməyini də böyük əzabla tapır. Bir gecə o, yorğun, əzgin halda yatmışdı, yuxuda görür ki, birisi ilə danışır, o adam da deyir: "Sənə çatacaq ruzi Qahirədədir, get onu axtar tap". O, sabahı yola düşüb Qahirəyə gedir, ora çatanda gecəyə düşür, odur ki, gedib məsciddə yatır. Məscidin yanında bir ev vardı, Allahın hökmü ilə bir dəstə oğru məscidə gəlir, oradan həmin evə girirlər. Ev sahibləri oğruların səsinə oyayıb hay-küy salır, qışqırırlar. Vali öz adamları ilə köməyə gəlir, oğrular qaçıb gedirlər. Vali məscidə girəndə görür ki, bağdadlı məsciddə oturubdur, o saat onu süpürləyib tuturlar, qamçı ilə yandırır-yaxırlar, o qədər döyürlər ki, kişi az qalır ölsün. Onu zindana salırlar. O, üç gün zindanda qalır. Üç gündən sonra vali onu yanına çağırtdırır soruşur: "Sən hansı şəhərdənsən?" O adam deyir: "Bağdaddanam". Vali soruşur: "Bəs sən Qahirəyə nə üçün gəlmisən?" O adam cavabında deyir: "Yuxuda bir nəfər mənə dedi ki, sənə çatacaq ruzi Qahirədədir. Mən də gəldim, özü də gəlib gördüm ki, o adamın mənə dediği ruzi, doğrudan da burada imiş, o da səndən çatan şallaqlar imiş".

Bunu eşidən vali elə gülüb qəşş eləyir ki, köpək dişləri görünür. Vali deyir: "Ay səfeh! Mən üç dəfə yuxuda görmüşəm ki, mənə deyirlər: "Bağdadda filan məhəllədə filan görkəmdə ev vardır, həyatı da baxcadır, orada böyük bir su hovuzu var, onun altında çoxlu-çoxlu pul var, get ora, onları götür. Amma mən getməmişəm, sən kəmağıl bir yuxuya görə durub şəhərdən şəhərə gəlmisən, bu da olsa-olsa şirin xəyaldır". Sonra vali ona pul verib deyir: "Bu da sənin yol xərcin, çıx get öz şəhərinə..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığı görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz əlli ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, vali bağdadlıya pul verib deyir: "Bu da sənin yol xərcin, çıx get öz şəhərinə". O da pulu alıb Bağdada qayıdır. Valinin dediği ev də həmin bu adamın öz evi idi. Kişi gəlib öz evinə çatandan sonra hovuzun altını qazıyır, oradan çoxlu pul tapır, Allah da onun ruzisini artırır, bu da qəribə təsadüf idi.

Əl-Mütəvəkkilə kəninin əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, əmirəlmöminin əl-Mütəvəkkilin¹ sarayında dörd yüz kənin vardı: bunların iki yüzü rumlu, iki yüzü də yerlilərlə həbəşilər idi. Übeyd ibn Tahir də əl-Mütəvəkkilə dörd yüz kənin bağışladı: iki yüz ağ, iki yüz də yerli və həbəşi. Onların arasında Məhbubə adlı bir kənin var idi, özü də bəsrəli idi. O, gözəllikdə, incəlikdə, zəriflikdə çox kamil idi. Kənin ud çalır, yaxşı oxuyur, şeir qoşurdu, həm də əla xətti var idi. Əl-Mütəvəkkil ona aludə olub, bir dəqiqə də onusuz dözməzdi. Xəlifənin ona belə mehr saldığını görəndə, kənin buna şükür eləməyib özünü çəkməyə başladı. Odu ki, əl-Mütəvəkkilin ona bərk qəzəbi tutdu, onunla əlaqəsini kəsdi, həm də saray əhlinə icazə vermədi ki, onunla danışıqlar. Kənin bir neçə gün beləcə yaşadı. Əl-Mütəvəkkilin Məhbubəyə meyli olduğu üçün o, bir gün səhər öz həmsöhbətlərinə dedi: "Mən bu gecə yuxuda görmüşəm ki, Məhbubə ilə barışmışam". Onlar da əl-Mütəvəkkilin cavabında dedilər: "Bizim də Allah-təaladan təmənnamız budur ki, doğrudan da yuxun çin olsun".

Onlar bu barədə söhbət etdikləri vaxt bir qaravaş gəlib əl-Mütəvəkkilə astadan nəsə dedi, o da otaqdan çıxıb hərəmxanaya getdi. Qaravaş asta-asta danışanda əl-Mütəvəkkilə deyirdi: "Məhbubənin otağından mahnı ilə ud səsi eşitdik, amma səbəbini bilmədik".

Əl-Mütəvəkkil gedib Məhbubənin otağına çatanda qulaq asıb gördü ki, kənin udda yaxşı hava çala-çala belə bir şeir oxuyur:

"Tək-tənha gəziyəm bu sarayda mən,
Giley-güzarımı dinləyən hanı?

İşlədiyim günah bəlkə böyükdür,
Qəlbimin nicata yoxdur güməni.

Hanı görüşdürən gecə mənimlə
Barışmağa gələn ulu sultanı?

Dan sökülən zaman o küsdü getdi,
Yenə də araya saldı hicranı".

Əl-Mütəvəkkil onun oxuduğu sözləri eşidəndə bu şərə və qərībā təsadüfə, Məhbubənin də onun kimi yuxu görməyinə təəccüb elədi. Əl-Mütəvəkkil Məhbubənin otağına girdi, hökmdar otağa girəndə kənin də tez-tələsik gedib hökmdarın ayaqlarına düşdü, onun ayaqlarını öpə-öpə dedi: "Ay ağa, vallahi ki, bu əhvalatı dünən gecə yuxuda gördüm, yuxudan ayılandan sonra bu şəri qoşdum". Əl-Mütəvəkkil də dedi: "Allaha and olsun ki, mən də bu cür yuxu görmüşəm!" Sonra onlar qucaqlaşib barışdılar, əl-Mütəvəkkil də yeddi gün, yeddi gecə onun yanında qaldı. Məhbubə də əl-Mütəvəkkilin adını (onun adı Cəfər idi) müşk ilə öz yanığına yazdı, xəlifə də öz adını Məhbubənin yanığına müşklə yazılmış görəndə bu şəri dedi:

"Yanağı üstündə "Cəfər" sözünü
Nəqş edən əzizdir mənə bu candan.

Üzündə bir sətir yazan o dilbər
Qəlbimdə on sətir yazmışdır, inan.

Ey Cəfər gözünün işığı, Allah
Cəfəri səninlə etsin kamiran!

Elə ki əl-Mütəvəkkil vəfat elədi, Məhbubədən başqa bütün kənilər onu unutdular..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz əlli üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, əl-Mütəvəkkil vəfat elədi, Məhbubədən başqa bütün kənilər onu unutdular. Məhbubə öləncən onun qüssəsini çəkdi. Öləndən sonra Məhbubəni də hökmdarın yanında dəfn elədilər, Allah onlara rəhmət eləsin!

¹ Əl-Mütəvəkkil (847-861) – Abbasilər sülaləsinin 10-cu xəlifəsidir.

Arvadla ayının əhvalatı

Belə də rəvayət eləyirlər ki, əl-Hakim Biəmrillahın¹ dövründə Qahirədə Vardan adında bir qəssab vardı, o, qoyun kəsib satardı. Bir arvad da hər gün ona iki yarım Misir çəkisinə yaxın olan bir dinar gətirib deyirdi: "Mənə bütöv bir quzu cəmdəyi ver". Arvadın da yanında zənbilli bir hambal olardı. Qəssab dinarı alıb ona quzu cəmdəyi verərdi, arvad əti alıb hambala ötürərdi, onu yanına salıb evinə gedərdi, sabah səhər çağı yenə ət almağa gələrdi. Xeyli vaxt beləcə keçir, qəssab ondan hər gün bir dinar alıb quzu cəmdəyi verirdi. Günlərin bir günü qəssab Vardan bu arvadın əməli haqqında fikirləşməyə başlayıb öz-özünə dedi: "Bu arvad bir gün də ara vermir, hər gün məndən bir dinarlıq ət alır, özü də pulunu nağd verir! Qərribə işdir!" Bir gün Vardan hambaldan təklildə soruşdu: "Sən bu arvadla hər gün hara gedirsən?" Hambal da cavabında dedi: "Mən bu arvadın işinə lap məəttəl qalmışam. Arvad hər gün mənə məcbur eləyir ki, səndən aldığı quzu cəmdəyini aparım, bundan başqa bir dinarlıq da azuqə, meyvə, şam, çərəz alır, bir xaçpərəstdən də iki qab şorab götürüb ona da bir dinar verir, mənə də məcbur eləyir ki, bunların hamısını aparım. Mən də düşürəm onun yanına. Vəzir Bağınacan gedirik, sonra arvad mənim gözlərimi bağlayır ki, hara getdiyimi bilməyim, əlimdən yapışib mənə aparır, gedirik, ancaq mən hara ayaq basdığımı, hara getdiyimi bilmirəm. Sonra arvad mənə deyir: "Şeyləri bura qoy". Onda bir dəne boş zənbiş olur, o, həmin zənbişə mənə verir, yenə əlimdən tutub geri qaytarır. Elə ki gəlib həmin gözlərimin bağladığı yerə çatırıq, gözlərimə bağladığı dəsmalı açır, mənə on dirhəm pul verib yola salır". Onda qəssab dedi: "Allah o arvadın dadına çatsın!" Ancaq qəssab həmin arvadın əməli barəsində daha çox düşünməyə, narahat olmağa başladı, gecəni səhərəcən gözünə yuxu getmədi. Qəssab Vardan deyirdi: "Səhəri si o arvad həmişəki kimi yenə dükanıma gəldi, mənə bir dinar verib quzu cəmdəyi aldı, hambala verdi ki, aparsın, sonra da çıxıb getdilər. Mən də dükanı oğlana tapşırıb arvadın dalınca düşdüm, elə gəldirdim ki, onlar mənə görmürdülər..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

¹ "Əl-Hakim Biəmrillah" ("Allahın əmri ilə hakimlik edən") – fatimilər sülaləsindən olan xəlifədir, 996-1021-ci illərdə hakimiyyət başında olmuşdur.

Elə ki üç yüz əlli dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qəssab Vardan deyirdi: "Mən də dükanı oğlana tapşırıb arvadın dalınca düşdüm, elə gəldirdim ki, onlar mənə görmürdülər, arvad Qahirədən çıxanacan onu gözdən qoymadım. Vəzir Bağına, çatanacan mən gizlicə onları izlədim. Arvad yenə də hambalın gözlərini bağladı, yola düşdülər, mən də bir dağa çatanacan onların dalınca getdim. Arvad böyük bir daşa çatdı, zənbiş hambalın dalından götürdü, mən də gizlənib onun hambalı yola salmağını gözlədim, sonra arvad qayıdıb gəldi, zənbişdə hər nə varda götürüb gözəndən itdi. Arvad bir müddət yox oldu. Onda mən həmin daşa yaxın gəlib onu qaldırdım, gördüm ki, daşın altında bir mis qapı, onun da altında mis pilləkən var. Mən də bu pilləkənlə aşağı düşməyə başladım, yavaş-yavaş gedib işıqlı bir yola çıxdım, başladım yolağ ilə getməyə, bir az gedib bir qapıya çatdım. Künc-bucağa baxdım, otağın qapısı yanında bir çaxça gördüm, bu çaxçadan pilləkən vardı, həmin pilləkənlə qalxdım, gördüm ki, o biri otağa açılan balaca pəncərə var. Buradan otağa göz yetirdim, gördüm ki, arvad quzunun yaxşı yerlərini doğrayıb qazanda bişirməyə başladı, qalanını da yekə bir ayının qabağına atdı. Arvad xörəyi bişirənəcən ayı quzu ətinin axırına çıxdı. Sonra arvad doyunca xörək yedi, gətirib süfrəyə təzə və quru meyvələr düzdü, şorabı çıxarıb ortaya qoydu, başladı şorabı piyaləyə töküüb içməyə, həm də qızıl piyalə ilə sərxoş oluncaya qədər ayıya içirtməyə. Sərxoş olandan sonra arvad ayını bağına basdı... Onların ikisi də huşsuz, hərəkətsiz düşüb qaldı. Belə olanda, mən ürəyimdə dedim: "İndi fürsətdən istifadə etməyin vaxtıdır!" Bunu deyib aşağı düşdüm, yanımda da bir bıçaq vardı ki, sümüyü ətdən qabaq kəsirdi. Onların yanına çatanda gördüm ki, çəkdikləri zəhmətdən elə əldən düşüblər ki, heç bir əzaları tərpənmir. Bıçağı ayının boğazına dirəyib güc verdim, ayının başını bədənindən ayırıb işini bitirdim, bərk xırıltı qopdu, elə bil göy guruldadı, sə sə arvad hövlnək ayıldı, ayının başının kəsildiyini, mənim də əli bıçaqlı dayandığımı görüb qorxunc səslə elə qışqırdı ki, mən elə bildim ruhum bədənimdən oldu. Mənə dedi: "Ay Vardan, səne elədiyim yaxşılığın əvəzi bu idi!" Mən

cavabında dedim: "Ay öz-özünün düşməni, məgər səndən ötrü kişi tapılmaz ki, sən belə biabırçı iş görürsən?" Arvad başını aşağı salıb cavab vermədi, gözüni başı bədənindən ayrılmış ayıdan çəkmədən durdu, sonra dedi: "Ay Vardan, yaxşısı budur ki, qulaq as, gör sənə nə deyirəm, mən deyənə qulaq assan, onda canını qurtararsan..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz əlli beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, arvad dedi: "Ay Vardan, yaxşısı budur ki, qulaq as, gör sənə nə deyirəm, mən deyənə qulaq assan, canını qurtararsan, qulaq asmasan onda sən öləcəksən!" Mən onun cavabında dedim: "Qulağım səndədir, de görüm nə istəyirsən". Arvad dedi: "Necə ki, ayının başını kəsibsən, eləcə də mənim başımı kəs! Sənə nə lazımsa, bu xəzinədən götür, öz yoluna düzəlib get". Mən ona dedim: "Mən bu ayıdan yaxşıyam, Allah-təalənin yoluna qayıt, rahat ol, mən səni alaram, ömrümüzün qalanını bu xəzinəni xərcləyib dolanarıq". Arvad ucadan dedi: "Ay Vardan, bu mahal işidir! Ondan sonra mən necə yaşaya bilərəm? Vallahi ki, əgər sən mənim başımı kəmənsən, mən səni hökmən həlak edəcəyəm". Mən bərkdən ona dedim: "Gəl mən deyənə qulaq as, mənim sözümə zidd getmə, yoxsa sən məhv olarsan, vəssalam! Mən sənin başını kəsərəm, sən də Allahın lənətinə gəlib cəhənnəmə vasil olarsan!" Bundan sonra onun saçlarından yapışb başını kəsdim, o da lənətə gəlib cəhənnəmə vasil oldu. Sonra mən hər tərəfə baxdım, gördüm burada o qədər qızıl, qaş-daş, mirvari var ki, heç padşahın xəzinəsində bir belə dövlət yoxdur. Mən hambalın zənbilini götürüb onu ağzınacan doldurdum, sonra yanımda olan dəsmalla üstünü örtürdüm, götürüb xəzinədən çıxdım. Mən Qahirənin darvazasına kimi dayanmadan yol getdim. Birdən əl-Hakim Biəmrillahın yaxın adamlarından on nəfər mənə yaxınlaşdı, əl-Hakim də onların arasında idi. O mənə səslədi: "Ay Vardan!" Mən cavabında dedim: "Ya hökmdar, fərmanına müntəzirəm!" O mənəndən soruşdu: "Sən ayı ilə arvadı öldürmüşsən?" Mən də dedim: "Bəli!". Sonra o dedi: "Şələni başından yerə qoy, özü də ürəyini sıxma, rahat ol,

orada hər nə mal-dövlət varsa, səninkidir, heç kəs səndən bir iddiada ola bilməz". Mən də zənbili onların qarşısına qoydum, o, zənbilin ağzını açıb baxanda dedi: "Mən onların əhvalatını elə bilirəm ki, lap elə bil sənənlə birlikdə orada olmuşam, ancaq sən onların əhvalatını mənə danış".

Mən də hər nə olmuşdusa, hamısını nağıl elədim; o da mənə dedi: "Sən düzünü dedin!" Sonra da dedi: "Ay Vardan, gəl həmin xəzinəyə gedək!" Mən onlarla xəzinəyə getdim, ora çatanda gördüm ki, qapı bağlıdır, odur ki, mənə dedi: "Ay Vardan, qapını qaldır, bu xəzinəni səndən başqa heç kim aç bilməz – bu qapı sənin adınla, surətinlə qorunur". Mən ucadan dedim: "Allaha and olsun, mən bunu aç bilmərəm!" Ancaq əl-Hakim dedi: "Allahın hövl-qüvvəsi ilə yaxınlaş!" Mən Allah-təalənin adını çəkib qapıya yaxınlaşdım, əlimi uzadan kimi qapı asanca qalxdı, elə bil hər şeydən asanmış, əl-Hakim dedi: "Düş aşağı, orada hər nə varsa, çıxart. Xəzinə bura qoyulandan bəri səndən başqa heç kim ora düşməyibdir, axı ora sən adda, sən surətdə, səndəki nişənlər olan bir adam düşməlidir ki, o da sənsən, ayını da, arvadı da öldürən sənsən. Məndə belə yazılıbdır, mən də gözləyirdim ki, bu iş olacaqdır, elə də oldu".

Vardan deyirdi: "Mən də aşağı endim, xəzinədə hər nə vardısı, hamısını götürüb ona verdim. Sonra da o, yük heyvanları gətirdi, hər nə vardısı hamısını onlara yüklədi, zənbili də içindəki şeylərlə bərabər mənə verdi, mən də zənbili götürüb evimə yollandım, sonra bazarda özümə bir dükən açdım.

Həmin bazar indi də vardır, adı da Vardan bazarıdır¹.

¹ Vardan bazarı köhnə Qahirədə idi. Ərəblərin coğrafiya ədəbiyyatında bu adı bir nəfər Vardan adlı yunanla bağlayırlar; o, ərəblər tərəfindən Misir istila olunarkən iştirak etmişdir.

Qızla meymunun əhvalatı

Bir də belə rəvayət eləyirlər ki, bir sultanın bir qızı vardı, bu qız bir qara qula bənd olmuşdu, qul da onun istəyini yerinə yetirirdi. Ancaq sultanın qızında bu işə elə çox təəssübü vardı ki, bir doqquz də bunsuz dayana bilmirdi. Bir dəfə qız ev işlərinə baxan qadınlardan birinə dərindən dedi, o da qıza meylini meymuna salmağı məsləhət bildi. Bir gün elə oldu ki, bir nəfər meymun saxlayan qızın pəncərəsinin qabağından böyük bir meymunla keçəndə, qız üzünü açıb meymuna baxdı, ona göz vurdu, meymun da cıdalarını, zəncirini qırıb qızın yanına gəldi. Qız onu öz yanında saxlayıb bir yerdə gizlətdi, meymun gecə-gündüz onun yanında qaldı, orada yeyib-ıçdı, qızla əyləndi. Qızın atası bundan xəbər tutanda qızı öldürmək istədi...

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz əlli altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, sultan, qızının əməlindən xəbər tutanda onu öldürmək istədi, qız da bunu biləndə paltarını dəyişib qullardan birinin paltarını geydi, ata mindi, özü ilə qatır götürüb ona o qədər qızıl, parça, qiymətli şeylər yüklədi ki, deməklə başa gəlməz, meymunu da özü ilə apardı. Onlar yola düşüb Qahirəyə çatanacan yol getdilər. Qız düzənlikdəki evlərdən birinə düşdü, hər gün bir cavan qəssabdan ot almağa başladı, amma qız onun yanına həmişə günortadan sonra, özü də üzü sapsarı saralmış, sir-sifəti dəyişmiş halda gəlirdi. Cavan qəssab özlüyündə dedi: "Bu qulun başında nəşə bir əhvalat var". Bir dəfə də qız həmişəki kimi ot alıb gedəndə cavan onu xəlvətcə güdməyə başladı.

Cavan deyirdi: "Mən elə hey qızın dalınca gedirdim, amma o məni görmürdü. O vaxtacan qarabaqara getdim ki, qız düzənlikdəki evinə çatıb mənzilinə girdi. Mən kənarda dayanıb onu gözdən qoymadım, gördüm ki, öz evində yerbəyer oldu, ocaq yandırıb ətdən xörək hazırladı, doyunca yedi, ətin qalanını da yanındakı meymuna verdi, meymun da qarı tutanacan yedi. Qız əynindəki paltarı soyunub ən yaxşı donunu

geydi, bu vaxt başa düşdüm ki, o, arvadıdır. Sonra o, şorab gətirdi, həm özü içdi, həm də meymuna içirdi. Sonra meymunu qucaqlayıb ona sarıldı... Mən düz evin ortasına endim, meymun bura gəldiyimi duyan kimi məni parçalamaq istədi, ancaq mən cəld bıçağımı çıxarıb meymunun qarnına soxdum. Arvad vahimə və qorxu içində ayıldı, meymunu o halda görəndə dəli kimi elə qışqırdı ki, az qaldı bağı çatlaya, sonra da özündən gedib yıxıldı. Özünə gəlib ayılıandan sonra arvad mənə dedi: "Sən niyə belə iş gördün? Allah xətrinə məni də onun kimi öldür!" Arvad rahat olana kimi mən onu dilə tutub evlənmək təklifi etdim. Mən o arvadı aldım, ancaq məlum oldu ki, mən zəifəm, buna davam gətirə bilmirəm. Mən öz dərdimi bir qarıya danışdım, o arvadın da məsələsinə ona nağıl elədim. Qarı bu işi yoluna qoyacağını boynuna çəkib mənə dedi: "Sən get hökmən mənə bir qazançı tünd sirkə, bir ritl də cavan özvay gətir". Dediklərinə aparıb ona verdim, qarı özvayı qazançaya töküüb onu möhkəm qaynatdı, sonra mənə dedi ki, get onunla əlaqədə ol, mən də arvad bihuş olanacan əlaqədə oldum. O bihuş olan kimi qarı onu qaldırdı, qazançı paçası arasına tutdu, qazançadan qalxan buğ onun qarnına doldu, qarnından nəşə çıxdı. Mən birdən baxıb gördüm ki, onun qarnından düşən iki qurddur: biri qara, biri də sarı. Qarı dedi: "Birincisi zənci ilə əlaqədən, ikincisi də meymunla əlaqədən əmələ gəlmişdir". Arvadın huşu başına gələndən sonra mənimlə bir müddət qaldı, amma yaxınlıq ələməyi istəmədi, Allah onu bələdan qurtardı, mən də buna təəccüb qaldım..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz əlli yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cavan dedi: "Allah da onu bu bələdan qurtardı, mən də buna təəccüb elədim, bütün əhvalatı arvadın özüne danışdım".

Arvad da həmin adamlar ləzzətli xoş ömür sürdü, həmin qarını da yanına gətirib onu özüne analıq elədi. Ər-arvad qarı ilə birlikdə Kefləri pozan, Məclisləri dağıdan gələncən şad-xürrəm ömür sürdülər. Gözə görünən və görünməyənlərin ixtiyarı Allahın əlindədir, şükür olsun onun kərəminə!

Qaraağac atın əhvalatı

Belə nağıl eləyirlər ki, qədim zamanlarda bir şahənşah vardı, onun üç qızı, bir oğlu vardı, qızları elə gözəl idilər ki, elə bil ondürdəgəclik aydılar, oğlu da elə bil ay parçası idi. Günlərin bir günü padşah öz taxtında əyləşmişdi, onun hüzuruna üç nəfər alim gəldi, onların birinin əlində qızıldan tovuz quşu, birinin əlində mis boru, üçüncüsünün də yanında əbən¹ ağacından və fil sümüyündən qayrılmış at vardı. Padşah onlardan soruşdu: "Bunlar nədir, bunların xeyri nədir?" Tovuz quşunun sahibi dedi: "Bu tovuzun xeyri ondadır ki, gecə də, gündüz də bir saat keçən kimi hər dəfə qanad çalıb qıy çəkir". Əlində boru olan dedi: "Bu borunu şəhər darvazasının üstünə qoysan, o, keşik çəkəcək, şəhərə oğru girəndə onun üstünə qışqıracaq, oğrunu tanıyıb tutacaqlar". At sahibi də dedi: "Padşah sağ olsun, bu atın da xeyri odur ki, hər kəs bu atı minmə, onu istədiyi yərə aparıb çıxarır". Padşah dedi: "Mən bunları sınaqdan çıxarıb xeyirlərini bilməyinəcə sizə heç bir bəxşiş verməyəcəyəm". Sonra padşah tovuzlu imtahan elədi, gördü ki, sahibini dediyi kimidir; borunu sınaqdan keçirib gördü ki, o da sahibini deyən kimidir. Belə olanda, padşah bu iki alimə dedi: "Məndən önəm istəyin!" Onlar da cavabında dedilər: "Biz istəyirik ki, qızlarının hərəsinə birimizə verəsen, özümüzə arvad eləyək".

Sonra at sahibi qabağa çıxdı, padşahın hüzurunda baş əyib yeri öpəndən sonra dedi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, yoldaşlarıma verdiyin önəmdən mənə də ver". Padşah dedi: "Əvvəlcə gətirdiyin şeyi sınaqdan keçirəcəyəm". Onda padşahın oğlu atasına yaxın gəlib dedi: "Şah baba, mən bu atı minib sınaqdan keçirərəm, onun xeyirli olub-olmadığını imtahan elərəm". Padşah onun cavabında dedi: "Oğlum, apar bunu istədiyin kimi imtahan elə". Şahzadə sıçrayıb ata mindi, ayaqlarını yavaşca tərpətdi, ancaq at yerindən döbərmədi. Onda şahzadə xəbər aldı: "Ay alim, sən deyirdin ki, bu at çox bərk qaçır, bəs hanı?" Bu vaxt alim padşahın oğluna yaxın gəldi, atın qalxmaq mıxçasını ona göstərərək dedi: "Bu mıxçanı bur!" Şahzadə mıxçanı burdu, at yerindən

tərpəndi, şahzadə də üstündə qalxıb buludlara tərəf o vaxtancan uçdu ki, axırda oğlanla bərabər gözdən itdi. Onda şahzadə karıxdı, bu ata mindiyinə peşman olub öz-özünə dedi: "Bu alim doğrudan da məni məhv etmək üçün biclik işlədibdir! Allah-təaladan başqa heç kəsdə qüdrət və qüvvət yoxdur!"

O, atı gözəndən keçirməyə başladı, birdən gördü ki, onun sağ çiyərində xoruz başına oxşayan bir şey var, lap sol tərəfdə olan kimidir. Şahzadə özlüyündə dedi: "Mən atda bu iki balaca mıxçadan başqa heç nə görmürəm". Bunu deyib sağ tərəfindəki mıxçanı burdu, amma at daha bərk uçmağa başladı, Şahzadə əlini bu mıxçadan çəkdi. Oğlan atın sol tərəfinə baxanda gördü ki, başqa bir mıxça var, onu burdu; şahzadə soldakı mıxçanı buranda atın sürəti azaldı, daha yuxarı qalxmıyıb oğlanla bərabər yavaş-yavaş aşağı enməyə başladı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz əlli səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, şahzadə soldakı mıxçanı buranda atın sürəti azaldı, o daha yuxarı qalxmıyıb oğlanla bərabər yavaş-yavaş aşağı enməyə başladı.

Şahzadə bunu görəndə atın xeyirli at olduğuna inandı, ürəyi toxtaqlıq tapdı, çox şad oldu, onu həlak olmaqdan xilas eləyən rahim Allah-təalaya dua elədi. Şahzadə yuxarı qalxanda yerdən çox uzaqlaşdığına görə bütün günü aşağı endi, atın başını istədiyi tərəfə döndərdi, at gah aşağı endi, gah yuxarı qalxdı.

Şahzadə atı əməlli-başlı imtahanndan çıxarandan sonra onun başını yərə tərəf döndərdi, görmədiyi, tanımadığı məmləkətlərə, şəhərlərə tamaşa etməyə başladı. Gördüyü şəhərlərin arasında bir şəhər var idi, gözəl evləri olan, tamam yaşıllığa qorq olmuş bu şəhər başdan-başa bağ-bağat idi, hər tərəfdə arklar sırışır axırdı. Şahzadə özlüyündə dedi: "Ah, kaş mən bu şəhərin adını, ab-havasının necə olduğunu "biləydim!" Sonra oğlan bu şəhərin üstündə dövrə vurmağa, sağdan, soldan ona baxmağa başladı; bütün günü baxdı, günəş qüruba yaxınlaşanda oğlan öz-özünə dedi: "Mən gecəni qalmaq üçün bu şəhərdən

¹ Əbən (qara) ağacı qədim vaxtlardan orəblərə məlumdur. Həmin ağacdən müxtəlif bəzək şeyləri, şahmat fiqurları qayrılırdı; bu ağacın müalicə xüsusiyyəti olduğu da göstərilir.

yaxşı yer tapa bilmərəm, yaxşısı budur düşüb gecəni burada qalım, səhər öz məmləkətimizə yola düşərəm, olan əhvalatı, gözümlə gördük-lərimi qohum-qardaşa, atama nağıl elərəm”.

Şahzadə elə bir yer axtarmağa başladı ki, ora həm özü, həm də atı üçün qorxusuz olsun, onu görən olmasın. Birdən şəhərin ortasında başı göylərə dəyən bir qəsr gördü, qəsrin dörd tərəfinə qalın divardan hasar çəkilməmişdi, hasarın uca yerində mazqallar var idi. Oğlan öz-özünə dedi: “Bu yer doğrudan da, çox yaxşıdır!” Bunu deyib atın aşağı enən mix-çasını burdu, at aşağı enməyə başladı, at o vaxtaca aşağı endi ki, gəlib düz qəsrin damına düşdü. Elə ki at dama endi, oğlan atdan düşüb Allah-təalaya dua-sənə elədi, atın başına dolanıb, ona baxa-baxa dedi: “Val-lahi ki, səni düzəldən adam mahir, ağıllı adamdır! Əgər Allah məni vaxtında sağ-salamat öz məmləkətimə yətersə, ata-anamla görüşürsə, mən həmin ağıllı adama əlimdən gələn yaxşılığı eləyəcəyəm, ona çox hörmət eləyəcəyəm”. Bundan sonra oğlan adamlar yuxuya gedənəcən qəsrin damında oturdu, aqlıq, susuzluq da onu əldən salırdı, çünki ata-sından ayrıldıqdan bəri heç nə yeyib-icməmişdi. Oğlan oturub özlü-yündə dedi: “Ola bilməz ki, belə bir qəsrə də yemək-icmək olmasın!” Adamlar yatanndan sonra atı bir yerdə qoyub yemək-icmək axtarmağa getdi. Qabağına bir pilləkən çıxdı, həmin pilləkənlə aşağı enib, gördü ki, bura mərmər döşənmiş bir həyətdir, oğlan bu yerə, bir də qəsrin çox gözəl tikildiyinə heyran oldu, ancaq o, səs-səmir eşitmirdi, onun gözüne ins-cins dəymirdi.

Oğlan çəşbaş halda dayanıb qaldı, hara gedəcəyini bilmədən sağa, sola baxmağa başladı, sonra da öz-özünə dedi: “Atımın yanına qayıdıb gecəni səhərəcən orada qalmaqdan başqa çarəm yoxdur, səhər olar, atımı minib gedərəm...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz əlli doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, şahzadə öz-özünə dedi: “Atımın yanına qayıdıb gecəni səhərəcən orada qalmaqdan başqa çarəm yoxdur, səhər olar, atımı minib gedərəm”.

O dayanıb özlüyündə bu sözləri deyəndə, bir də gördü ki, dayandığı yerə tərəf bir işıq gəlir. Şahzadə həmin işığa baxanda gördü ki, bir dəstə kənizdir, onların arasında əlif qamətli, ay kimi nurlu birisi gəlir ki, beləsi haqqında şair deyib:

Gecənin bir vaxtı gəldi qəfildən,
Elə bil zülməti parlatdı o mah.

Kimdə var ondakı o qəddü-qamət,
Gözəllik mülkünə yalnız odur şah.

Qışqırdım üzünü görən kimi mən:
“Bunu xəlf edənə min bərəkallah!”

Qorxub bəd nəzərdən dedim: “Ey gözəl,
Səni bədnəzərdən qorusun Allah!”

Demə, bu gözəl qız həmin şəhərin padşahının qızı idi, atası onu çox istəyirdi, elə çox istəyirdi ki, bu qəsrə təkə qızının xətrinə tikdir-mişdi, həmişə qız darıxanda öz kənizləri ilə bərabər bu qəsrə gəlirdi, bir-iki gün, bəzən daha çox burada qalırdı, sonra yenə də öz sarayına qayıdırdı. İş elə gətirdi ki, qız eyni açılmaq, şadlanmaq üçün kənizləri ilə buraya gəldi, özü də onların yanında əliqılınclı bir həməmağası vardı. Qız qəsrə girəndə xalılar salındı, buxurdanlarda ətirli tüstü verən quru otlar yandırıldı, onlar oynamağa, şadlıq eləməyə başladılar. Onlar oynayıb şadlıq eləyəndə şahzadə birdən həməmağasının üstünə atıldı, bir şillə ilişdirib onu yerə sərdi, qılıncını götürüb şah qızı ilə gələn kəniz-lərin üstünə cumdu, onları sağa, sola pərən-pərən saldı.

Şah qızı oğlanın gözəlliyini, qəşəngliyini görəndə ona dedi: “Bəlkə sən dünən atamdan məni istəyən oğlansan, ancaq atam səni rədd elə-yib; özü də atam deyirdi ki, sən kifirin birisin? Vallahi ki, atam bunu yalan deyirdi, sən lap göycək oğlansan!”

Hindistan padşahının oğlu bu qız atasından istəmişdi, o kifir oldu-ğuna görə qızın atası onu rədd eləmişdi, indi şah qızı elə bilirdi ki, bu, həmin onu istəyən oğlandır. Odur ki, qız oğlana yanaşıb onun boynunu qucaqladı, öpdü. Kənizlər də qıza dedilər: “Ay xanım, bu səni atandan istəyən oğlan deyil, çünki o kifir idi, amma bu gözəldir. Səni atandan istəyən oğlan bunun heç nökrü də olmağa layiq deyil, bu cavan böyük mənəsb sahibinə oxşayır”.

Sonra könizlər yerə sorilmiş hərəmağasının yanına gəlib onu özünə gətirdilər, hərəmağası qorxub hövlək yerindən sıçradı, qılıncını axtarmağa başladı, ancaq gördü ki, qılınc yoxdur. Könizlər ona dedilər: "Səni vurub yıxan, qılıncını götürən adam şah qızının yanında oturubdur". Hökmdar da qızını bədbəxt işdən, təsadüfi bələdan qorumağı həmin hərəmağasına tapşırırdı.

Hərəmağası qalxıb pərdəyə yaxınlaşdı, pərdəni qaldıranda gördü ki, şah qızı oturub şahzadə ilə söhbət eləyir, hərəmağası onları görəndə dedi: "Ay ağa, bəni-adəmsən, yoxsa cinsən?" Şahzadə cavabında dedi: "Ay qulların mənə yaramaz, vay halına! Sən nə haqla Xosrovilər padşahının oğlunu cən hesab eləyirsən?"

O, qılıncı əlinə alıb dedi: "Mən hökmdarın kürəkəniyəm, o öz qızını mənə verib, sonra da mənə qızın yanına göndərüb". Hərəmağası onun bu sözlərini eşidəndə dedi: "Ay ağa, əgər sən dediyin adamlardan sənə, onda qız sənə layiqdir, buna başqasından çox sənə ixtiyarın çatır". Bunu deyib hərəmağası qışqıra-qışqıra padşahın yanına yüyürdü (o, başına torpaq ələyib paltarlarını cırmışdı). Hökmdar onun səsinə eşidən kimi dedi: "Nə olub? Sən mənim ürəyimi saldın. Tez ol, danış, özü də müxtəsər ol". Hərəmağası da dedi: "Padşah sağ olsun, qızının yanına get, ona kömək elə: bəni-adəm qıyafəsində olan bir şeytan şahzadə libasında gəlib sənə qızına sahib olub!" Padşah hərəmağasından bu sözləri eşidəndə onu öldürmək qəsdinə düşüb qışqırdı: "Sən mənim qızımı necə qorumusun ki, onun başına bu iş gəlib?" Sonra hökmdar qızı olan qəsəre yollandı, qəsəre çatanda gördü ki, könizlər ayaq üstə dayanıblar. Padşah onlardan soruşdu: "Qızının başına nə iş gəlibdir?" Onlar da cavabında dedilər: "Padşah sağ olsun, biz qızınla birlikdə oturmuşduq, bu cavan bizi göz açmağa qoymayıb üstümüzə hücum elədi. Özü də bu oğlan elə bil ay parçasıdır (biz onun kimi gözəl-göyçək oğlan görməmişik), əlində də siyirmə qılınc var idi. Biz ondan soruşduq ki, sən kimsən, o da cavab verdi ki, sən qızını ona ərə vermisən. Bundan başqa biz daha başqa bir şey bilmirik, həm də bilmirik ki, o cindir, ya bəni-adəmdir, ancaq o, nəzakətlidir, pis iş də tutmur".

Hökmdar bu sözləri könizlərdən eşidəndə hirsli soyudu, yavaş-yavaş pərdəni qaldırmağa başladı, gördü ki, padşah oğlu onun qızı ilə oturubdur, danışır, qızın da əhvalı çox yaxşıdır, üzü də ay kimi işıq saçır.

Qızının qeyrətini çəkən hökmdar dözə bilməyib pərdəni qaldırdı, siyirmə qılınc əlində şimşək kimi onların üstünə şığıdı, bunu gören şahzadə padşahın qızından soruşdu: "Bu sənə atandır?" Qız dedi: "Bəli!.."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz altmışıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, şahzadə hökmdarı əlində siyirmə qılınc görəndə (hökmdar onların üstünə şimşək kimi şığıyırdı), qızdan soruşdu: "Bu sənə atandır?" Qız dedi: "Bəli!" Belə olanda, şahzadə dik ayağa qalxdı, qılıncını əlinə alıb bərkdən nəro çəkdi, qılıncı hökmdarın üstünə atılmaq istədi. Hökmdar gördü ki, şahzadə ondan cəlddir, odur ki, oğlan hələ gəlib ona çatmamış qılıncını qınına taxıb dayandı, mehrəban-mehriban onu dindirib soruşdu: "Ay cavan, sən bəni-adəmsən, yoxsa cinsən?" Oğlan cavabında dedi: "Əgər mən sənə qarşıdakı borcumu yerinə yetirib qızının hörmətini gözləməsəydim, səni al qanıma boyayardım! Sən mənə nə haqla cən nəslindən hesab eləyirsən? Mən o Xosrovilər övladlarındanam ki, onlar sənə taxt-səltənəti tutmaq istəsəydilər, sənə cah-cəlalını dağıdardılar, padşahlığında, məmləkətində hər nəyin varsa, hamısını əlindən aldılar!" Bu sözləri eşidən hökmdar ona hörmət eləməyə başladı, ondan xətər göləcəyindən qorxdı. Hökmdar şahzadəyə dedi: "Əgər sən dediyin kimi şahzadəsənsən, onda icazəm olmadan nə haqla mənim qəsərimə girmisən, özü də qızının yanına girib mənə rüsvay eləmişən? Sən demisən ki, qızın ərisən, qızı da sənə mənə vermişəm, mən isə onu elçiləmək istəyən şahları, şahzadələri qətlə yetirmişəm. Səni qəzəbimdən kim xilas eləyəcəkdir? Axı mən nəro çəkib öz qullarımı, nökrələrimi çağırısam, onlara əmr eləsəm ki, səni öldürsünlər, onlar o saat sənə boynunu vururlar. Səni mənim əlimdən kim qurtaracaq?" Şahzadə hökmdardan bu sözləri eşidəndə dedi: "Doğrudan da mən sənə, səndəki fərsətin azlığına təəccüb eləyirəm! Məgər sən öz qızına mənədən də yaxşı ər arzu eləyirsən? Sən heç mənədən möhkəm ürəkli, mənədən də əliaçıq, güclü hakimyyəti, qoşunu, nökrənaibi olan birisini görmüsən?" Hökmdar cavabında dedi: "Vallah ki, yox, görməmişəm, amma ay cavan, mən istərdim ki, sən qızınla qaydaqanunla evlənəsən, mən də qızı sənə verəm; sizi xəlvəti evləndirsəm, onda sən mənə də, qızı da bədnam eləmiş olarsan". Şahzadə dedi: "Sən yaxşı deyirsən, ya hökmdar, ancaq sən dediyin kimi, əgər qulların, nökrələrin, qoşunun yığılıb gəlsə, mənə öldürsələr, onda özün-özünü

rüsvay eləyərson, camaat sonə inanar da, inanmaz da. Ya hökmdar, mənim fikrimcə görək mən deyən kimi eləyərson". Hökmdar da dedi: "De görüm, sözün nədir!" Onda şahzadə dedi: "Mənim dediyim, bax budur: ya görək biz təkbətək vuruşaq, birimiz öz düşməninə öldürsün, onda öldürən hakimiyyəti ələ alacaq, özü də onun buna daha çox ixtiyarı olacaq, ya da mənimlə işin olmasın, səhər açılar, öz qoşunulla, nöqərlərlə hücum çəkib mənim üstümə gələrson. De görüm, onların sayı nə qədər olacaqdır?" Hökmdar dedi: "Öz qullarımdan, onların yaxın adamlarından başqa qırx min nəfər süvari qoşun olacaq, qulların da sayı bir o qədərdir". Şahzadə dedi: "Səhər açılanda, onları buraya gətirib deyərson..."

Elə ki üç yüz altmış birinci geco oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, şahzadə hökmdara dedi: "Səhər açılanda, onları buraya gətirib deyərson: "Bu oğlan mənim qızımı almaq istəyir, şerti də budur ki, sizin hamınızla vuruşacaqdır. O deyir ki, siz onunla bacara bilməyəcəksiz, hamınızı məğlub eləyəcəkdir". Sonra qoy mən onlarla davaya girim, əgər onlar məni öldürsələr, bu lap yaxşı olar, sirrin batıb gedər, namusun hifz olunar, yox, əgər mən qalib gəlsəm, onda sən məni özünə küyrəkən eləyərson. Hökmdar oğlanın dediklərinə qulaq asıb, şahzadənin bütün qoşunla davaya girmək qəsdində olması kimi qorxulu, həm də qoribə sözlər danışdığını görə də, onun fikrini bəyəndi, məsləhətini qəbul elədi.

Sonra onlar oturub söhbət elədilər, hökmdar hərəmağasını çağırıb ona əmr elədi ki, elə bu dəqiqə vəzirin yanına gedib fərmanını ona çatdırsın, desin ki, bütün qoşunu yığsın, onlar silahlansınlar, atlara süvar olsunlar.

Hərəmağası da gedib fərmanı vəzirə yetirdi, vəzir də qoşun rəislərini, saray əyanlarını yanına çağırıb onlara əmr elədi ki, silahlanıb atlara süvar olsunlar. Hökmdar da şahzadə ilə qalıb onunla söhbətdən əl çəkmirdi, çünki oğlanın danışığı, ağı, mərifəti onun xoşuna gəlmişdi.

Onlar o qədər söhbət elədilər ki, bir də gördülər səhər açıldı, hökmdar ayağa qalxıb öz taxtına tərəf getdi, taxtında əyləşib əmr elədi ki,

bütün qoşun atlansın. Hökmdar öz yaxşı atlarının içindən bir olasını seçib yohorltdi, yaxşıca qaydaya saldırdı, götürüb şahzadəyə apardı, ancaq oğlan hökmdara dedi: "Ya hökmdar, mən qoşunu görüb, onları nəzərdən keçirməyincə ata minmərim". Hökmdar dedi: "Qoy sən deyən olsun". Sonra hökmdar qabağa düşdü, oğlan da onun dalınca getdi, onları gedib bir meydana çatdılar, şahzadə baxıb gördü ki, qoşunun sayı-hesabı yoxdur.

Hökmdar qışqırıb dedi: "Ay bura yığışan camaat, mənim yanıma bir cavan gəlib, qızımı istəyir, mən onun kimi gözəl-göycək, ürəkli, qorxubilməz, zabıtlı oğlan görməmişəm. O deyir ki, özü tokəo sizin hamınızı məğlub eləyər, özü də deyir ki, siz lap yüz min nəfər də olsanız, onun üçün heç fərqi yoxdur. Siz bu cavanla cəngə girib onu nizolarınızın, qılınclarınızın ucunda göyü qaldırın, çünki o, doğrudan da çox böyük işo girişibdir!" Sonra hökmdar şahzadəyə dedi: "Ay oğul, bax, bu da qoşun, buyur, nə istəyirson elə". Cavan cavabında dedi: "Ya hökmdar, sən haqsız iş görürson. Onlar atlı, mən piyadayam, belə də mən onlarla necə cəngə giro bilərəm?" Hökmdar dedi: "Mən sonə əmr elədim ki, ata minəson, amma sən rədd elədin. Bu da atlar, hansını istəyirson, seç". Şahzadə cavabında dedi: "Sənin atlarının heç biri mənim xoşuma gəlmir, mən yalnız özüm minib goldiyim ata minərəm". Hökmdar dedi: "Sənin atın haradadır?" Şahzadə cavabında dedi: "Mənim atım sənin qəsrinin üstündədir." Hökmdar soruşdu: "Qəsrinin hansı yerindədir?" Cavan da cavabında dedi: "Dəmindədir". Hökmdar uca səsle dedi: "Bax, ağıllığın çəşməsinin birinci əlaməti budur. Vay halına! At dəmdə necə ola bilər? Yaxşı, indi yalan, ya doğru danışdığını məlum olar".

Hökmdar bunu deyib öz yaxın adamlarından birinə dedi: "Get qəsrin damına çıx, orada nə görson götürüb bura gətir". Adamlar da cavanın dediklərinə təəccüb elədilər, bir-birlərinə dedilər: "O at pilləkənlə damdan necə düşəcəkdir? Doğrudan da biz belə şey görməmişik, çox qoribə şeydir".

Hökmdarın göndərdiyi adam qəsrin damına çıxdı, lap uca yerə qalxanda gördü ki, orada bir at var, gəl görəson, o, ömründə belə qəşəng at görməmişdir. Həmin adam atın yanına getdi, ona baxmağa başladı, gördü ki, at əbən ağacından və fil sümüyündəndir. Hökmdarın yaxın adamlarından biri də dama çıxmışdı, atın belə olduğunu görəndə, onlar atı lağa qoymağa başlayıb dedilər: "Elə bu cür atda cavan deyənələr olar! Zənnimizcə o dolidir, vəssalam! Ancaq indi onun işi bizə bəlli olar..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

362-ci gecə

Elə ki üç yüz altmış ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, hökmdarın adamları atı görəndə lağa qoyub dedilər: "Elə bu cür atda cavan deyənələr olar! Zənnimizcə o dolidir, vəssalam! Ancaq indi onun işi biza bəlli olar, bəlkə də onun işi böyük işdir!"

Sonra atı əlləri ilə qaldırıb, gətirib hökmdarın qabağında yerə qoydular, yerə qoyan kimi də adamlar atın başına yığışb tamaşa etməyə başladılar, onun gözəlliyinə, yəhərinin, cilovunun qəşəngliyinə heyran qaldılar. At hökmdarın da xoşuna gəldi, özü də o, bu ata lap mat qaldı, sonra da şahzadədən xəbər aldı: "Ay cavan, sənin atın budurmu?" Cavan cavabında dedi: "Bəli, ya hökmdar, mənim atım budur, bundakı qəribəliyi sən indicə görərsən". Hökmdar da ona dedi: "Atını götür, min görək". Cavan dedi: "Mən atı o zaman minərəm ki, qoşun əhli ondan kənara çəkilsin". Hökmdar atın başına yığılan qoşun əhlinə əmr elədi ki, bir ox mənzili kənara çəkilsinlər, onlar da kənara çəkildilər. Belə olanda, cavan hökmdara dedi: "Ya hökmdar, bax, mən öz atuma minib qoşununun sağa, sola o vaxtadan qovacağam ki, ürkələri partlayacaq". Hökmdar cavabında dedi: "Onlara yazığın gəlməsin, hər nə istəyirsən elə, çünki onlar sənə aman verməzlər". Onda şahzadə öz atına tərəf gedib onu mindi, qoşun əhli də səf çəkib onunla üzboğuz durdu, bir-birinə dedilər: "Cavan səflərimiz arasına girəndə, biz onu nizələrin, qılıncın ucuna qaldırıraq". Onlardan biri də ucadan dedi: "Vallahı ki, bu müsibətdir! Bu cür qədd-qamətli, göyçək oğlanı biz necə öldürəcəyik!" Bir başqası da dedi: "Allaha and olsun, o, ələmi qırıb çatan dan sonra sizin əliniz ona çatacaq! Cavan ona görə belə işə girişibdir ki, öz igriliyinə, şücaətinə arxayındır".

Elə ki şahzadə öz atına mindi, yuxarı qaldıran mıxçanı burdu, adamlar da gözələrini ona zilləyib baxırdılar ki, görsünlər oğlan nə eləyəcəkdir. At adı atlar kimi çaşa gəldi, çırpındı, qəribə hərəkətlər elədi, atın içinə hava doldu, sonra da at yuxarı qalxmısa, havada uçmağa başladı.

Hökmdar görəndə ki, cavan havaya qalxıb göydə uçur, qışqırıb qoşuna dedi: "Vay halınıza, nə qədər ki, göyə qalxmayıb tutun onu!"

Padşahın vəziri də, valilər də ona dedilər: "Ya hökmdar, mögər uçan quşa çatan olar? Bu böyük bir şəhrbazdır ki, Allah sənə ondan qurtarıb-dır. Səni onun əlindən qurtaran Allaha şükür elə!"

Padşah oğlanın bu işlərini görəndə sonra qayıdıb qəsrdə getdi, sonra qızının yanına girib, meydanda şahzadə ilə olan əhvalatı ona nağıl elədi, özü də gördü ki, qızı oğlanın dərindən, ondan ayrıldığına görə qəm dəryasına batıbdır. Sonra qız xəstələnib yorğan-döşəyə düşdü. Hökmdar qızını bu halda görəndə onu bağrına basıb alından, gözələrinin arasından öpüb dedi: "Qızım, o böyük Allaha şükür ki, bizi elə bir hiyləgər, pisniyyət cadugərin əlindən qurtardı!" Hökmdar bunu deyib gördüklərini, şahzadənin nə cür havaya qalxdığını bir də nağıl eləməyə başladı. Ancaq qız atasının dediklərinə məhəl qoymayıb daha bərkdən ağlamağa, ah-zar eləməyə başladı, sonra da öz-özünə dedi: "Allaha and içirəm ki, Allah məni onunla qovuşdurana kimi nə yeyəcəyəm, nə də içəcəyəm". Buna görə də padşahın ata kimi dördi artı, qızının bu halı ona ağır gəldi, ürkədən dörd çəkməyə başladı, hər dəfə qızını nəvazişlə, məhəbbətlə dindirəndə, qızın şahzadəyə məhəbbəti daha da artırdı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

363-cü gecə

Elə ki üç yüz altmış üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, hökmdar ürkədən dörd çəkməyə başladı, hər dəfə qızını nəvazişlə, məhəbbətlə dindirəndə, qızın şahzadəyə məhəbbəti daha da artırdı".

Hökmdarla qızı burada qalsınlar, indi sizə kimdən deyim, şahzadədən. O, havaya qalxandan sonra tək-tənha qalıb qızın gözəlliyini, qəşəngliyini xatırlamağa başladı. O, padşahın yaxın adamlarından şəhərin də, padşahın da, onun qızının da adını öyrənmişdi. Həmin şəhərin də adı Səna¹ idi.

Sonra şahzadə atın sürətini artırıb atasının şəhərinə yaxınlaşdı, şəhərin üstündə dövrə vurub atasının sarayına üz qoydu. Oğlan dama enib atı damda qoydu, düşüb atasının yanına getdi, içəri girəndə gördü

¹ Səna – Yəmonin paytaxtı

ki, atası oğlundan ayrı düşdüyünə görə qəm-qüssə içindədir. Atası oğlunu görün kimi qalxıb onu qucaqladı, bağrına basdı, çox şad oldu. Oğlan atası ilə görüşəndən sonra ondan atı düzəldən alimi soruşdu: "Şah baba, baxtı onun başına nə oyun açıb?" Atası da cavabında dedi: "Allah alimə də, onu gördüyüm dəqiqəyə də lənət eləsin! Axı bizim bir-birimizdən ayrı düşməyimizə bais odur. Oğlum, sən yox olan gündən o adam zindandır".

Şahzadə ömr elədi ki, alimi buraxsınlar, zindandan çıxarıb onun yanına götərsinlər. Alimi onun hüzuruna gətirəndə, ona çox hörmət eləyib faxir libas bağışladı, ancaq padşah öz qızını ona vermədi. Alim də bərk qəzəbləndi, gördüyü işə, şahzadəyə atla necə rəftar eləmək sirlərini öyrətməyinə peşman oldu.

Sonra padşah öz oğluna dedi: "Zənnimcə, çox yaxşı olar ki, sən bu gündən sonra heç vaxt o ata yaxın düşməyəsən, çünki sən onunla necə rəftar eləməyi bilmirsən, özü də atın barəsində səhv eləyirsen". Şahzadə də filan şəhərin hökmdarının qızı ilə olan əhvalatı, onun atası ilə arasında baş verənləri öz atasına nağıl elədi. Atası da oğluna dedi: "Əgər hökmdar səni öldürmək istəyəydi, öldürərdi, ancaq əcolin yetişməyibmiş, hələ ömrün qalıbmış".

Sonra Səna hökmdarı qızının eşqi şahzadəni dördə saldı, o qəm deryasına batdı, oğlan atın yanına gedib onu mindi, qalxmaq mixçasını burdu, at havaya qalxdı, göydəki buludlara qədər yüksəldi. Şəhər olanda padşah öz oğlunu axtarmağa başladı, ancaq tapa bilmədi, qəmli ata dama çıxıb göyə qalxan oğlunu gördü.

Padşah oğlundan ayrı düşdüyünə görə yenə qəm deryasına batdı, nə üçün atı alıb sirini ondan gizli saxlamadığına peşman oldu, özlüyündə fikirləşdi: "Vallahi ki, oğur oğlum qayıdıb yanıma gəlsə, oğlundan yanan ürəyim rahat olmaq üçün mən o atı qoymaram qala!" Padşah yenə ağlamağa, ah-zar eləməyə başladı..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz altmış dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, padşah yenə ağlamağa, ah-zar eləməyə başladı.

Padşah burada qalsın, sizo kimdən deyim şahzadədən. O, Səna şəhərinin üstünə çatanacan dayanmadan göyde uçdu. Elə ki gəlib şəhərə çatdı, birinci dəfə endiyi yerdə endi, hökmdarın qızı olan binaya çatanacan xəlvəti gətirdi, ancaq orada nə qızı gördü, nə də onu gözəloyon kənizləri, odur ki, halı pərişan oldu. Sonra oğlan qızı axtarmağa başlayıb qəsri gözdü, gedib onu ilk dəfə gördüyü yerdə deyil, başqa otaqda tapdı. Oğlan gördü ki, şah qızı yorğan-döşəyə düşüb, kənizlər, dayələr onu dövrəyə alıblar. Şahzadə onların yanına girib salam verdi, qız onun səsinə eşidən kimi qalxıb oğlanın boynuna sarıldı, gözələri arasından öpməyə başlayıb onu bağrına basdı. Şahzadə qıza dedi: "Ay xanım, o gündən ki, ayrılmışam, mənə dörd-qəmə salmışan". Şah qızı ucadan dedi: "O sənsən, mənə dörd-qəmə salmışan, oğur son gec gəlsəydin, mən yəqin ki, öləcəkdim!" Şahzadə ondan soruşdu: "Ay xanım, atənlə aramızda olan işlərə, onun mənimlə rəftarına sən necə baxırsan? Ay adamları yoldan çıxardan, oğur səni sevməsəydin, onu hökmən öldürərdim ki, görənlərə ibrət dersi olsun. Amma səni sevdiyimə görə sənin xətrinə onu da sevirəm". Onda qız dedi: "Sən mənə qoyub gətməyi necə rova bildin, məgər sənəz mənə günüm xoş keçərdi?" Onda şahzadə qızdan soruşdu: "De görüm mənə sözümə qulaq asacaqsan, dediyimi eləcəksən?" Qız cavabında dedi: "Nə sözün varsa, deyinən, sən nə desən qulaq asacağam, mən sənin bir cə sözünü də yerə salmayacağam". Bu cavabı eşidən oğlan dedi: "Gəl mənə məmləkətimə, mənimlə şahlığımıza gedək". Qız cavabında dedi: "Gedərəm, canla-başla gedərəm!"

Qızdan bu sözləri eşidən oğlan çox şad oldu, onun əlindən tutdu, onu Allaha and içirdi ki, vədinə xilaf çıxmıyacaq. Bundan sonra oğlan qızla bərabər qəsrin damına çıxdı, atını mindi, qızı da tərkinə aldı, onu möhkəmcə bağladı, sonra atın üstündəki qalxmaq mixçasını burdu, at onları havaya qaldırdı. Bunu görən kənizlər çıxırışdılar, qızın atasına – padşaha, anasına xəbər verdilər, onlar da tələsik qəsrin damına çıxdılar. Padşah göyə baxdı, göydə uçan qaraağac atı gördü, qızı ilə oğlanı görəndə qəm deryasına batdı.

Padşah qışqırıb dedi: "Ay şahzadə, Allah xətrinə mənə, arvadıma yazığın gəlsin, rica eləyirəm, bizi qızımızdan ayırma!" Amma şahzadə ona cavab vermədi. Sonra da şahzadə fikirləşdi ki, qız ata-anasından ayrılmışına peşman olub, odur ki, soruşdu: "Ay zəmanəmizin gözəllər gözəli, bəlkə istəyirsən səni qaytarım ata-ananın yanına?" Ancaq qız cavabında dedi: "Ay ağa, vallahi ki, mən bunu istəmirəm! Məhəbbət mənə hər şeydən, hətta ata-anadan da soyudubdur; odur ki, sən

harada olsan, mən də orada olacağam". Şahzadə bu sözləri eşidəndə çox şad oldu.

Qızı özü ilə apardığı üçün şahzadə atı yavaş sürürdü ki, qız qorxmasın, oğlan çay axan göy çəmənlilik görünəcəni atı sürdü.

Şahzadə atı orada endirdi, onlar yeyib-İçdilər, sonra oğlan ata mindi, qızı da tərkinə aldı, yığıla biləcəyindən qorxub onu kəndirlə möhkəm bağladı, havaya qalxıb atasının şöhrətinə çatanacan uçu, şöhrə çatdığını görüb çox şad oldu. Sonra da şahzadə istədi atasının şahliq iqamətgahını qıza göstərib desin ki, atasının şahliq elədiyi məmləkət qızın atasının şahliq elədiyi məmləkətdən böyükdür; sonra atası səyrə çıxan bağlardan birinə endi, qızı aparıb atası üçün tikilmiş bir köşkdə əyləşdirdi, əbən ağacından qayrılmış atını həmin köşkün qapısında qoydu, ona göz olmağı qıza tapşırıb dedi: "Mən sənin yanına adam göndərəcəyəm, burada otur, mən atamın yanına gedirəm, sənin üçün qəsr hazırladım, nəyə hökmüm çatdığını sənə göstərim". Qız şahzadənin bu sözlərini eşidəndə xoşalub oğlana dedi: "Necə istəyirsən, elə də elə!.."

Şəhrizad bu yerdə şöhrətin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

365-ci gecə

Elə ki üç yüz altmış beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız şahzadənin bu sözlərini eşidəndə xoşalub oğlana dedi: "Necə istəyirsən, elə də elə!" Həm də qız belə fikirləşdi ki, öz tay-tuşu kimi o da cah-calalla, hörmət-izzətlə şöhrə girsin.

Şahzadə qızı burada qoyub şöhrəyə yollandı, atasının yanına getdi. Atası da oğlunu görəndə şad oldu, onun qabağına yüyürüb dedi: "Xoş gəlibsən, oğlum!" Şahzadə atasına dedi: "Bil və əgah ol ki, sənə dediyim hökmdar qızını gətirmişəm, onu şöhrətin kənarında bağlardan birində qoyub gəlmişəm sənə xəbər verim, sən də öz yaxın adamlarını yığıb onun pişvazına çıxasan, hökmlərini, qoşun-loşkerini, mühafizə dəstələrini ona göstərəsən". Padşah da onun cavabında dedi: "Baş üstə, gözüm üstə!" Sonra padşah elə o saat, o dəqiqə ömr elədi ki, şöhrə əməlli-başlı bəzasinlər, hər kimin hər nə fəxr libası varsa, geysin; şah qızı üçün yaşıl, qırmızı, sarı zərxara bəzənmiş qəsr ayrıldı, həmin qəsr

hindli, rumlu, həbəşi kənzilər göndərdi, qas-daşa tutulmuş müxəlləfat dəstürdü.

Sonra da şahzadə bu binanı, orada olanları qoyub həmin oğlana başa, qızın olduğu köşkə gəldi, onu axtarmağa başladı, ancaq nə qızı tapdı, nə də atı. İş belə göründü oğlan baş-gözünə döyməyə, öyindəki paltarlarını cırmağa, dəli kimi bağ dolanmağa başladı. Sonra huşunu başına cəm eləyib öz-özünə dedi: "Mən qıza heç bir şey deməmişəm, bəs o, atın sirrini haradan bildi? Bəlkə atı düzöldən iranlı atamın onunla rəftarının özünü çıxmaq üçün qızı götürüb aparıb?"

Şahzadə bağın gözətçilərini yanına çağırıb, buradan kimin keçdiyini soruşdu: "Yanınızdan bir adamın keçdiyini, bu bağa girdiyini görürsünüzmü?" Gözətçilər onun cavabında dedilər: "İranlı alimdən başqa bağa heç kəsin girdiyini görməmişik. O, dərman otları yığmağa gəlmişdi". Şahzadə onların bu sözlərini eşidəndə yəqin elədi ki, qızı elə həmin alim aparıbdır..."

Şəhrizad bu yerdə şöhrətin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

366-cı gecə

Elə ki üç yüz altmış altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, şahzadə onların bu sözlərini eşidəndə yəqin elədi ki, qızı həmin alim aparıbdır. Allahın izni belə idi ki, şahzadə qızı bağdakı köşkdə qoyub atasının yanına gedəndə, iranlı alim dərman bitkiləri yığmaq üçün bağa girir, orada burnuna müşk-ənbər iyi dəyir, bu, şah qızından gələn ətir idi. Alim ətir iynin izini tutub, həmin köşkə çatınca gedir, köşkə çatanda görür ki, öz əli ilə qayırdığı at bu köşkün qapısındadır. Alim atı burada görəndə çox şad olur, çünki atın öz ölündən gəldiyinə heyifslənirdi. O, atın yanına gedir, onun bütün hissələrini yoxlayıb görür ki, hər şey öz yerindədir. Sonra istəyir ki, atı minib uçu, ancaq öz-özünə deyir: "Mən görək hökmlər baxıb görüm ki, şahzadə özü ilə bura nə gətirib qoyubdur". Bunu deyib o, köşkə girir, görür ki, şah qızı oturubdur, özü də elə gözəldir ki, elə bil təmiz səmada parlayan günəşdir. Alim qızı görəndə kimi başa düşür ki, bu qız əsil-nəcəbətlilik qızıdır, şahzadə onu atın üstündə gətiribdir, onu burada köşkdə qoyub özü şöhrə

gedibdir ki, yaxın adamları ilə gəlib qızı cah-calalla, hörmət-izzətlə şəhərə aparsın. Belə olanda, alim köşkə girir, qızın qabağında təzim eləyir, əyilib yeri öpür, qız başını qaldıranda görür ki, ona təzim eləyən adam çox eybəcər, kifir bir qocadır. Qız ondan soruşur: "Sən kimsən?" Kişi cavabında deyir: "Ay xanım, mən şahzadənin adamıyam. Məni şahzadə göndərüb, özü də tapşırıb ki, səni şəhərə yaxın başqa bir bağa aparım". Şah qızı ondan bu sözləri eşidəndə soruşur: "Bos şahzadə haradadır?" Kişi də deyir: "Şahzadə şəhərdə atasının yanındadır, indi böyük bir məziyyətlə yanına gələcəkdir". Qız da cavabında deyir: "Ay filankəs, məgər şahzadə mənim yanıma göndərmək üçün səndən başqa bir adam tapa bilmirdi?" Kişi onun sözlərinə gülüb deyir: "Ay xanım, baxma ki, mən eybəcərəm, kifiyəm. Əgər şahzadənin məndən gördüyü faydanı sən görsəydin, yaqın ki, mənim işimi tərifiyərdin. Şahzadə ona görə mənim kimi eybəcər, kifir adamı seçib sənin yanına göndərmişdir ki, o səni sevir, həm də qışqanır, yoxsa onun o qədər könizi, qulu, nökrə-naibi var ki, saymaqla qurtarmaz". Kişinin bu sözləri qızın ağlına batır, qız onun dediklərinə inanıb ayağa qalxır..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz altmış yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun belə rəvayət eləyirlər ki, iranlı alim şahzadə barəsində qıza danışır, onun dedikləri qızın ağlına batır, qız onun sözlərinə inanır. O, ayağa qalxır, alimin ölindən tutub deyir: "Ay lələ, özünlə minməyə nə gətirmisən ki, mən ona minim?" Alim onun cavabında deyir: "Ay xanım, bu gəldiyin ata minərsən, onunla da gedərsən". Qız da deyir: "Mən tək ona minib gedə bilmərəm". Alim qızdan bu sözləri eşidəndə başa düşür ki, qızı o keçiribdir, odur ki, deyir: "Mən özüm də səninlə minərəm". Alim atı minib qızı da tərkinə alır, onu iplə möhkəm bağlayır, ancaq qız onun nə niyyətdə olduğunu bilmir.

Bundan sonra alim göyə qalxmaq mixçasını burur, atın qarnına hava dolub şişir, at tərənir, silkələnir, göyə qalxıb uçmağa başlayır, ta o vaxta kimi uçar ki, şəhər gözəndə itir.

Bunu görən qız qışqırıb deyir: "Ay lələ, bəs səni yanıma şahzadənin göndərdiyini dediyin sözlər nə oldu?" Alim də deyir: "Allah şahzadəni eybəcər hala salsın! O, pis, kinli adamdır". Şah qızı da ucadan deyir: "Vay halına! Sən nə haqq ilə ağanın ömrinə əməl eləmişsən?" Alim onun cavabında deyir: "O mənim ağam deyil! Bilirsənmi mən kiməm?" Şah qızı deyir: "Yox, bilmirəm, sənin barəndə bildiklərim tək sənin dediklərimdir". Alim də ucadan deyir: "Mənim dediklərim yalnız səninlə şahzadəyə hiylə gəlmək üçün idi. Mən ömrüm boyu sənin bu mindiyin atın həsrətinə olmuşam. Bunu mən yaratmışam, amma şahzadə ona sahib olubdur; indi isə atı da, səni də mən o keçirmişəm, necə ki, şahzadə mənim ürəyimə dağ çəkmişdi, mən də onun ürəyinə dağ çəkirdim, bundan sonra o heç vaxt ata sahib olmayacaq. Sən gəl qəlbimi dincəlt, gözümün qurdunu öldür, çünki indi mən səni ondan çox lazımam".

Şah qızı ondan bu sözləri eşidəndə üz-gözünə döyməyə başlayıb qışqırır: "Vay! Nə ata-anamın yanında qaldım, nə ölüm sevgilimə çatdım!" Qız başına gələn müsibətə görə acı-acı ağlayır, alim isə qızla birlikdə Rum elinə tərəf uçar, hey uçurdu; onlar o vaxtadan uçdular ki, gedib ortasından çay axan, çoxlu ağac bir çəmənə çatdılar. Bu çəmən elə bir şəhərin yaxınlığında idi ki, onun padşahı çox adlı-sanlı idi.

Qəzadən həmin gün bu şəhərin padşahı ova, seyrə çıxmışdı. Padşah bu çəmənliyin yanından keçəndə gördü ki, bir kişi dayanıbdir, yanında da bir qızla at durubdur. Alim ata minib qaçmaq istədi, amma macal tapmadı, padşahın qulları hücum eləyib onun başının üstünü aldılar, onu da, atı da, qızı da götürüb padşahın hüzuruna apardılar. Padşah kişinin zahirən eybəcər, kifir, qızın isə çox gözəl, qəşəng olduğunu görüb dedi: "Ay xanım, bu qoca ilə sənin nə alış-verişin?" Alim tez-tələsik dedi: "Bu mənim arvadımdır, özü də ərim qızıdır". Qız bu sözləri eşidəndə onu yalançı adlandıraraq dedi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, Allaha and olsun ki, mən onu tanımıram, bu mənim ərim-zadəm deyil. Bu adam məni hiylə ilə, zorla götürüb qaçıbdir". Padşah qızdan bu sözləri eşidəndə əmr eləyir ki, kişini döysünlər. Onu o qədər döyürlər ki, az qalır öl. Sonra padşah atını da, qızı da öləndən alıb buyurur ki, ona şəhərə aparıb zindana salsınlar. Padşahın buyurduğu əməl eləyirlər. Ancaq padşah atdan baş çıxara bilmir, onu işə salmağı bacarmır.

Alim ilə qız burada qalınsınlar, indi sizə kimdən deyim, şahzadədən. O, səfər paltarını geydi, hər şey, nə qədər lazım idisə pul götürdü, dər-də-qəm içində yola düşdü. O, qızı axtara-axtara, soraqlaşa-soraqlaşa bu

ölkə sənin o ölkə mənim, bu şəhər sənin o şəhər mənim gözübdə dolandı, qaraağac atı soruşdu. Hamı ona mat qalıb dediklərinə təəccüb eləyirdi.

Şahzadə bir müddət beləcə gözdü, nə qədər axtardısı, soraqlaşdısa nə qızdan, nə də atdan xəbər verən olmadı. Sonra oğlan qızın atasının məmləkətinə yola düşdü, gedib oradan xəbər tutdu, ancaq heç bir soraq verən olmadı, onda qızın atasının yanına getdi, gördü ki, qızı yoxa çıxdığına görə kişi qəm deryasına batıb. Şahzadə oradan qayıdıb, Rum elinə getdi, orada qızla atı axtarmağa, qızı soraqlaşmağa...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz altmış səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şahzadə üz qoydu Rum elinə, başladı soraqlaş-soraqlaş qızla atı axtarmağa.

İş elə gətirdi ki, şahzadə karvansarayla düşdü, gördü ki, bir dəstə tacir oturub söhbət eləyir, o da onların yanında oturub danışqlarına qulaq asmağa başladı. Onlardan biri dedi: "Ay dostlar, mən elə bir şey görmüşəm ki, möcüzədən də möcüzədir". O birlər soruşdular: "Nə görmüsən?" O da dedi: "Mən filan məmləkətdə bir şəhərdə idim (o, qızın olduğu şəhərin adını çəkdi), oranın sakinləri qərribə bir əhvalat danışdılar, əhvalat belə idi: şəhərin padşahı günlərin bir günü öz adamları, ayanları ilə birlikdə ova, şikara çıxır, onlar düzəngahə enib bir çəmənliliyə yaxınlaşanda görürlər ki, bir nəfər dayanıbdır, yanında da bir xanım oturubdur, onun da yanında qaraağacdən qayrılmış bir at var. Kişi çox kifir, zahirən elə eybəcərdir ki, baxanda adam qorxur, qız isə gözəl, qəşəng, nöqsansız, qədd-qamətli, biçimlidir. Qaraağacdən qayrılmış at lap möcüzədir, görünlər deyirlər ki, nə bu gözəllikdə at görüblər, nə də belə qəşəng düzəldilən şey". Söhbətə qulaq asanlar ondan soruşdular: "Bəs padşah nə elədi?" Tacir dedi: "Padşah kişini tutdurur, qızın barəsində ondan xəbər alır, kişi də deyir ki, qız onun arvadıdır, əmisi qızıdır, ancaq qız onun yalançı olduğunu bildirir. Padşah qızı onun öləndən alıb əmr eləyir ki, kişini döyüb zindana sal-

sınlar. O ki qaldı qaraağacdən qayrılan ata, onun barəsində mən heç nə bilmirəm".

Şahzadə tacirdən bu sözləri eşidəndə, onun yanına getdi, ehtiyatla, asta-asta onu sorğu-suala tutdu, tacir ona şəhərin adını, padşahın adını da dedi. Şahzadə şəhərin də, padşahın da adını öyrənib biləndən sonra o gecəni şadlıq içində keçirdi; elə ki şəhər oldu, şahzadə yola düşüb getdi, az getdi, çox getdi, gəlib həmin şəhərə çatdı. Amma o şəhərə girmək istəyəndə darvaza keşikçiləri onu tutdular, şahzadəni padşahın yanına aparmaq istədilər ki, padşah soruşub onun halından xəbərdar olsun, bu şəhərə gəlməyinin səbəbini, nə sənətin sahibi olduğunu bilsin.

Amma şahzadənin şəhərə çatması axşama düşmüşdü, belə vaxtlarda padşahın yanına getmək, ya da ondan məsləhət almaq olmazdı. Odur ki, keşikçilər şahzadəni götürüb zindana apardılar ki, orada saxlasınlar. Zindanbanlar şahzadənin gözəlliyini, qəşəngliyini görəndə onlara elə gəldi ki, onu zindana salmaq insafdan deyil, odur ki, şahzadəni zindana salmayıb öz yanlarında saxladılar. Onlara yemək gətirəndə şahzadə də onlarla birlikdə doyuncə yedi. Onlar yeyib qurtarandan sonra söhbətə başladılar, zindanbanlar şahzadədən soruşdular: "Hansı məmləkətdənsən?" Şahzadə dedi: "Mən farsistandanam, Xosrovlər məmləkətdənsən". Zindanbanlar onun bu sözlərini eşidən kimi gülüşdülər, onlardan biri dedi: "Ey Xosrovi, mən adamlardan söhbətlər eşitmişəm, onların nağıllarına qulaq asmışam, onların əhvalına göz qoymuşam, ancaq zindanımızda olan Xosrovi kimi yalançı nə görmüşəm, nə də eşitmişəm". Bir başqası da dedi: "Mən də onlar kimi zahirən pinti, iyrənc adam görməmişəm". Onda şahzadə soruşdu: "Onun yalanından sizə nə məlum olubdur?" Zindanbanlar dedilər: "O deyir ki, alim adamdır. Padşah ova gedəndə yolda ona rast gəlibdir, onun da yanında görünməmiş bir qəşəng, qədd-qamətli, üzünə nur saçan, biçimli bir gözəl qız varmı, yanlarında da qara rəngdə ağacdən qayrılma bir at. Elə bir at ki, mən o gözəllikdə at görməmişəm. O ki qaldı qız məsələsinə, qız padşahın yanındadır, padşah onu sevir, amma qız elə bil cinlidir, qəzəblidir. O kişi öz dediyi kimi müdrik adam olsaydı, qızı müalicə eləyib sağaldardı. Padşah cidd-cəhdlə qızı müalicə elətdirir, məqsədi də odur ki, mübtəla olduğu dərddən sağaltsın. O ki qaldı qaraağacdən qayrılmış at, həmin at padşahın xəzinəsindədir. Onunla birlikdə olan yəybəcər kişi isə bizim zindandadır, gecə olan kimi öz barəsində yanıqlı-yanıqlı söylənib zar-zar ağlayır, bizi də yatmağa qoymur..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

369-cu gecə

Elə ki üç yüz altmış doqquzuncu gecə oldu, Şohrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, zindanbanlar onların zindana salınmış iranlı alim barəsində şahzadəyə nağıl elədilər ki, o zar-zar ağlayır. Şahzadənin ağlına goldi ki, öz moq-sədina çatmaq üçün fikirləşib tədbir görsün. Zindanbanlar yatmaq istəyəndə şahzadəni zindana salıb qapını bağladılar. Şahzadə burada alimin ağladığını, öz-özünə söylənib fars dilində şikayətləndiyini eşitdi: "Kül mənim başıma ki, qızı orada qoymayıb qaçırdım, özümü də, şahzadəni də oda saldım, muradıma da çatmadım. Səbəbi də odur ki, mən axmaq fikrə düşdüm: mən özümü layiq olmayan, mənə yaraşmayan bir şey axtardım; hər kim ki, özünə yaraşmayan bir şey axtardı, mənim düşdüyüm belə yerə düşər".

İranlının dediklərini eşidəndə şahzadə farsca ona dedi: "Sən haçanacan belə hönkür-hönkür ağlayıb ah-vay eləyəcəksən? Başqasının başına gəlməyən əhvalatın sənə başına gəldiyini görə biləcəymmi?" Şahzadənin sözlərini eşidən iranlı başına gələn müsibətdən, çəkdiyi əzablardan şahzadəyə şikayətlənməyə başladı. Səhər qapıçılar şahzadəni zindandan çıxarıb padşahın hüzuruna apardılar, ona xəbər verdilər ki, oğlan şəhərə dünən bixaxt gəlib, ona görə də padşahın hüzuruna gətirməyiblər.

Padşah şahzadəni sorğu-suala tutub ona dedi: "Hənsi məmləkətdənsən, adın nədir, sənətin nədir, bu şəhərə nə üçün gəlmisən?" Şahzadə də cavabında dedi: "Adımı xəbər alsan farsca Xarəcədir, məmləkətim də Farsistandır, mən elm adımıyam, təbəət elmini lap yaxşı bilirəm. Mən xəstələr, cinli adamları sağaldıram, müxtəlif ölkələri, şəhərləri gəzirəm ki, öz biliyimdən artıq bilik sahibi görəndə, ondan öyrənirəm, özü də harada xəstə görsəm, onu sağaldıram. Mənim sənətim, bax, budur". Padşah şahzadədən bu sözləri eşidəndə çox şad olub uca-dan dedi: "Ey böyük alim, sən lap vaxtında gəlmisən, bu saat bizə çox lazımsan". Padşah qızın əhvalatını ona nağıl eləyib dedi: "Əgər sən onu müalicə eləyib cinlilik mərzindən sağaltsan, hər nə istəsən mənəndən alacağsan". Şahzadə padşahın cavabında dedi: "Allah padşahın şan-şöhrətini uca eləsin! Qızda nə kimi cinlilik görübsən mənə danış,

nağıl elə görüm bu cinlilik onda neçə gün bundan əvvəl başlayıb, həm də sən onu, atla kişini necə tutmusan". Padşah həmin əhvalatı başdan-ayağa nağıl eləyəndən sonra dedi: "Həmin kişi zindandadır". Şahzadə də ondan xəbər aldı: "Padşah sağ olsun, bəs onun yanında olan atı neyləmiş?" Padşah cavabında dedi: "Ay cavan, onu mən indiyə kimi otaqlarımın birində saxlayıram". Şahzadə öz-özünə dedi: "Zənnimcə hər şeydən əvvəl ata baxıb onu görmək yaxşıdır; əgər ata bir şey olmayıbsa, necə vardı, elə də qalıbsa, onda muradıma çatacağam, əgər görsəm ki, at xarab olub, daha uca bilmir, onda özümü xilas etmək üçün fikirləşib bir fənd taparam".

Belə olanda, şahzadə padşaha dedi: "Qibleyi-ələm sağ olsun, deyərsən mən ata baxmalı olacağam, bəlkə qızı sağaltmaq üçün onda nəso bir şey tapdım". Onda padşah dedi: "Baş üstə, gedək bax!" Sonra da padşah yerindən qalxdı, şahzadənin olından yapışib onu atın yanına apardı. Şahzadə atın dörd dövrəsinə dolandı, hər yerinə baxıb nə kökdə olduğunu yoxladı, gördü ki, at əvvəlki kimidir, ona heç nə olmayıb. Bunu görəndə şahzadə ürəkdən şad olub uca-dan dedi: "Allah padşahın şonini uca eləsin! Mən indi istəyirəm ki, qızın yanına gedəm, görəəm ona nə olub, sonra Allahdan təmənnə eləyom ki, onun mərhəməti ilə qızın şofasını mənim əlimlə, atın köməyi ilə versin". Bundan sonra o buyurdu ki, atı qorusunlar.

Sonra padşah oğlanla bərabər qız olan otağa getdi, şahzadə otağa girəndə gördü ki, qız çırpınır, özündən gedib yerə yığılıb, amma deyilən kimi cinli deyildir, ona görə belə eləyir ki, heç kim ona yaxın düşməsin.

Şahzadə onu bu halətdə görəndə qıza dedi: "Ay insanları yoldan çıxaran qız, sənə zaval yoxdur". Bundan sonra şahzadə qızla ehtiyatla, özü də mehriban danışib özü barəsində ona işarələr verdi, şah qızı oğlanı tanıyanda elə bərk sevindi ki, şadlığından qışqırıb qəşş elədi. Padşah da elə bildi ki, qız oğlandan qorxduğu üçün ürəyi gedibdir. Şahzadə ağzını qızın qulağına dayayıb dedi: "Ey insanları yoldan çıxaran, özünü də, mənə də belə salma, səbirli ol, möhkəm ol; bu zülmkar padşahın əlindən xilas olmaq üçün indi əsil məqamdır, səbirli, fəndgir olmaq, ağılla davranmaq lazımdır. Fənd isə budur ki, mən onun yanına gedib deyəcəyəm: "Qızın xəstəliyi cinlərdendir, ancaq mən söz verim ki, onu sağaldaram". Onun qarşısında şert qoyaram ki, səni buxovladığı zəncirləri açsın, onda bu hava başından çıxar; elə ki padşah yanına gəldi, onunla yaxşı-yaxşı danış, görsün mənim köməyimlə sən sağalmısan, onda biz muradımıza çatırıq". Qız da dedi: "Baş üstə, itaət

borcumdur!". Bundan sonra oğlan şah qızının yanından çıxdı, şad, sevinçək padşahın yanına gedib dedi: "Padşah sağ olsun, xoşbəxtliyindən qızın xəstəliyi, müalicəsi qurtardı. Onu sənin üçün sağaltıdım. Ayağa qalx, qızın yanına get, dilini yumşaq elə, onunla ehtiyatlı danış, hər nə xətri istəyirsə, boyun ol, onda qız bərsində muradına çatarsan..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz yetmişinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, şahzadə özünü alim yerinə qoyub qızın yanına girdi, özünü ona nişan verdi, nə eləmək istədiyini dedi; qız da onun cavabında ərz elədi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra şahzadə onun yanından çıxıb padşahın yanına getdi, ona dedi: "Qalx ayağa, qızın yanına get! Onunla yumşaq danış, onu sevindirəcək hər nə istəsə boyun ol, onda qız bərsində muradına çatarsan".

Padşah da qızın yanına getdi, içəri girdi, qız onu görən kimi ayağa qalxdı, ona təzim eləyib hüzurunda baş əydi, yeri öpəndən sonra dedi: "Xoş gəlmisiz!" Padşah bundan çox xoşhal oldu, könizlərə, hərəmağalarına əmr elədi ki, qıza ürəklə qulluq eləsinlər, onu hamama aparsınlar, ondan ötrü paltar, bəzək hazırlasınlar. Könizlər də qızın yanına gedib ona salam verdilər, qız da nəzakətlə onların salamını alıb şirin dillə danışdı; sonra könizlər padşahın göndərdiyi şah libaslarını ona geydirdilər, boynuna qaş-daşlı boyunbağı saldılar.

Qızı hamama aparıb onu yuyundurdular, ona qulluq göstərdilər, sonra hamamdan çıxartdılar; qız hamamdan çıxanda elə gözəl oldu ki, daha nə deyim.

Qız padşahın hüzuruna gələndə yenə təzim eləyib salam verdi, əyilib yeri öpdü. Padşah bunu görəndə çox şad olub şahzadəyə dedi: "Bu işlərin hamısının baisi sənə, Allah səni bizə çox görməsin!" Onda şahzadə dedi: "Əgər sən ixtiyarında olan bütün qoşunun, gözətçilərinlə birlikdə qıza rast gəldiyin yərə çıxsan, qız tamam sağalar, özü də qızın yanında olan həmin əbən ağacından qayırılmış atı da özünə apararsan, onu vuran cini ovsunlayaram, tutub öldürərəm,

o, bir də qızı vura bilməz". Padşah da cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Bundan sonra əbən ağacından qayırılmış atı çıxarıb onlara rast gəldikləri həmin çəmənləyə apardılar.

Sonra da padşahla onun qoşunu atlara süvar olub getdilər, padşah, qızı da özü ilə bərabər apardı, həm də adamlar oğlanın nə eləmək istədiyini bilmirdilər. Onlar gəlib həmin çəmənləyə çatanda, özünü alim kimi qələmə verən şahzadə buyurdu ki, qızla atı şahdan, qoşundan bir mənzil uzaq yerdə qoysunlar, özü də gəlib padşaha dedi: "İzin versən, üzərlik yandıraram, sehr oxuyaram, burada o cini tutub öldürərəm, bir də qızı vura bilməz, sonra mən əbən ağacından düzəldilmiş ata minib, qızı da tərkimə alaram. Elə ki mən bunu elədim, at hərəkətə gəlib yeriyəcəkdir, mən atın üstündə sənin yanına gələm, iş də qurtarıb gedər. Bundan sonra qızla kefin istəyəni eləyərsən. Padşah bu sözləri şahzadədən eşidəndə çox şad olub izin verdi. Şahzadə gedib ata mindi, qızı tərkimə aldı, padşahla qoşun əhli ona baxırdılar. Şahzadə qızı özünə yaxın çəkib köndirib bağladı, bundan sonra göyə qaldıran mıxçanı burdu, at onları göyə qaldırdı, qoşun əhli at gözdən itənə kimi onlara baxdı.

Padşah günortayacan onların qayıtmağını gözlədi, ancaq şahzadə qayıdıb gəlmədi. Padşah əlini onlardan üzüb kor-peşman oldu, qızdan ayrı düşdüyünə heyifsiləndi, sonra da qoşunu ilə bərabər öz şəhərinə qayıtdı.

Bunlar burada qalırlar. İndi sizə kimdən deyim, şahzadə ilə qızdan. Onlar şad-xürrəm oğlanın atasının şəhərinə yol aldılar. Onlar o vaxtaca uçdular ki, gəlib şahzadənin atasının sarayının damına endilər. Şahzadə qızı sarayda yerləşdirib rahat olandan sonra öz ata-anasının yanına getdi, salam verib qızı gətirdiyini dedi, onlar da buna çox şad oldular. Şahzadə, at və qız burada qalmaqda olsunlar, indi sizə kimdən deyim, Rum padşahından, o öz şəhərinə qayıdandan sonra qəm-qüssə içində öz sarayına qapanıb qaldı. Vəzirləri onun yanına getdilər, təsəlli verib dedilər: "Qızı götürüb qaçan adam cadugər imiş, Allaha şükür ki, səni onun cadusundan, hiylə və məkrindən xilas eləyibdir" Qızı un əudana kimi vəzirlər padşahı tək qoymadılar.

İndi sizə kimdən deyim, şahzadədən. O, bütün şəhər əhlinə böyük qonaqlıq verdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

371-ci gecə

Elə ki üç yüz yetmiş birinci gecə oldu, Şöhrizad nağılın dahnı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, şahzadə bütün şəhər əhlinə böyük qonaqlıq verdi, bir ay tamam bayram elədilər, bundan sonra şahzadə şah qızının yanına getdi, onlar bir-birini xoşhal eləyib şad-xürrəm ömür sürməyə başladılar. Şahzadənin atası atı elə sindirdi ki, daha uça bilməsin.

Sonra şahzadə götürüb qızın atasına bir məktub yazdı, orada əhvalatı nağıl eləyib bildirdi ki, onlar evləniblər, qız onun yanındadır, onun vəziyyəti də, halı da çox yaxşıdır. Şahzadə məktubu qasidlə yola saldı, qızın atasına hədiyyələr, qiymətli, nadir şeylər göndərdi. Elə ki qasid gedib Yəmənin Səna şəhərinə çatdı, məktubu, hədiyyələri aparıb qızın atasına yetirdi. Padşah məktubu alıb oxuyanda çox şad oldu, hədiyyələri qəbul elədi, qasidə hörmət elədi, sonra da öz şahzadə kürəkəni üçün çox dəyərli hədiyyə hazırlayıb həmin qasidlə göndərdi. Qasid qayıdıb şahzadənin yanına hədiyyə ilə gələndə və deyəndə ki, atası qızından xəbər çıxanda çox şad oldu, sadlığından şahzadənin çiçəyi çirtladi.

Beləcə padşah öz kürəkəninə hər il namə yazıb hədiyyə göndərməyə başladı. Şahzadənin atası vəfat eləyib dünyadan gedənəcən, oğlan şah olanacan beləcə bir-birinə namə göndərdilər. Şahzadə şah olandan sonra öz rəiyyəti ilə ədalətli rəftar eləyirdi, Allaha xoş gələn yolla gedirdi. Ona ölkələr, qullar itaət eləyirdilər. Onlar Kəfləri pozan, Məclisləri dağıdan gələnəcən şad-xürrəm ömür sürdülər. Yeri-göyü yaradan Allaha şükür olsun!

Ünsülvücuda¹ əl-Vərd fil-Əkmamın əhvalatı

Deyirlər qədim zamanlarda çox böyük, adlı-sanlı bir padşah var idi, onun cah-calah, gücü, ixtiyaratı var idi. Özünün də İbrahim adlı bir vəzir, vəzirin də qodd-qamətli, yaraşıqlı, bütün gözəllərin gözü, çox ağıllı, kamil təhsilə malik bir qızı var idi. Qız elə gözəl idi ki, yemə-içmə, xəttə-xalına, gül camalına tamaşa elə. Qız süfrə başında öyloşib söhbət eləməyi, şərabi, incə şəri, nadir hekayətləri sevirdi, həm də camalpərost idi, o elə incə, zərif xüsusiyyətlərə malik idi ki, hər kim onu görso idi, aşıq olurdu, birisi onun haqqında lap yaxşı deyib:

"Məni eşqə saldı bir elə can ki,
Türk də heyran olur, orob də ona.

Elmin, fəşahətin hor sahosində
Onunla bəhs edib girdim meydana.

Dedi: "İ"lə bitir "Məni" yazanda,
Nə üçün faildə "A" düşür sona?"

Dedim: "Ey canımı bəxş etdiyim yar,
Tərsinə dövr edir indi zamana.

Əl götür bu haqda mübahisədən,
"Baş" gedib "Quyruq"da bitib, bəxsana"².

Qızın adı əl-Vərd fil-Əkmam idi, ona belə ad verilməsinin səbəbi qızın həddindən artıq incə, kamil olması idi, tamam təhsil sahibi olduğuna görə padşah da onunla süfrə başında öyloşib söhbət eləməyi xoşlayırdı. Padşahın adəti belə idi ki, şahlığında olan əyanları başına yığıb top-top oynardı. Bir gün adamlar top-top oynamağa toplaşanda vəzirin qızı tamaşa eləmək üçün pəncərə qabağında oturdu. Adamlar top-top oynadığı vaxt qız baxıb gördü əsgərlərin arasında bir cavan

¹ Ünsülvücuda – dünyanın zövq-sofası

² Yəni "hər şey baş-ayaqdır". Dırnaqda yazılan sözlər orta əsrlərdə orob astronomiyası istilahlardır.

var ki, gəl görəsən, onun gözəllikdə tay-bərabəri yoxdur, onun üzü nur saçır, üzgülördür, özü də enlikürəkdir, qolları uzundur. Qız oğlana nə qədər baxsa da, ondan doymaq bilmirdi. O, oğlana baxa-baxa öz dayəsinə dedi: "Əsgərlərin arasındakı o gözəl cavanın adı nədir?" Dayəsi də dedi: "A qızım, onların hamısı gözəl oğlanlardır, sən hansını deyirsən?" Qız: "Dayan, mən onu sonə nişan verim" – deyib, bir alma götürüb cavana atdı, cavan başını qaldırıb baxanda gördü ki, almanı atan ondördgecəlik ay kimi gözəl bir qızıdır, özü də vəzirin qızıdır, oğlan qızı görən kimi bir könüldən min könülə ona vuruldu. Cavan, şairin bu sözlərini dilə gətirdi:

"Gözüm heyran-heyran sonə baxarkən,
Bu oxu son atdım, yoxsa kamandar?"

Bu haça oxları qoşundur atan,
Yoxsa poncorodən onu atan var?"

Top-top oyunu qurtaranda qız dayəsindən soruşdu: "Mən sonə nişan verdiyim cavanın adı nədir?" Dayə də cavabında dedi: "Onun adı Ünsülvüccüddür". Qız başını buladı. O öz yerinə uzandı, onu fikir gətirdi, qız ah çəkməyə başladı, belə bir şeir dedi:

"Ünsülvücd adı yaraşır sonə,
Dünya ləzzətison, şuxluq baharı.

Bədirlənmiş aydan qalmazsan geri,
Nurə qorq etmişson hər bir diyarı.

Tayın, bərabərin yoxdur cahanda,
Gözəllik mülkünün sonson sordarı.

Qaşın "nun" hərfidir, şux gözəlörinin,
İri giləsinin "sat"dır oxşarı.

Qəddin şüy budaqdır, hara istəso
Onu ayo bilər bahar rüzgarı.

Hüsnünlə, özminlə, səxavətinlə
Kölgədə qoyarsan qəhrəmanları".

Qız şəri deyib qurtarandan sonra onu bir kağıza yazdı, kənarlarına zərli naxış vurulmuş ipək parçaya büküb balıncının altına qoydu. Dayələrindən biri ona baxırdı, o, qızın yanına gəldi, qız yuxuya gedənə kimi onu səhbətə tutub əyləndirdi, sonra isə dayə balıncın altından kağızı oğurladı, oxuyub başa düşdü ki, qız Ünsülvüccüdə vurulubdur. Dayə naməni oxuyub mötləbi biləndən sonra aparıb yerinə qoydu. Əl-Vərd fil-Əkmam yuxudan ayılанда dayəsi ona dedi: "Ay xanım, mən sonin xeyirxah məsləhətçinəm, sonin halına yananam. Bilginən ki, möhbət güclü şeydir, onu gizlətsən, bədənin dəmir də olsa öriyər, sonra da adam xəstəliyə, azara düşər olar, möhbətini açıb izhar etmək eyib deyil, sevonı heç kəs məzəmmət etməz".

Əl-Vərd fil-Əkmam da ondan xəbər aldı: "Ay dayə, eşqin dərmanı varmı?" Dayə də cavabında dedi: "Onun dərmanı aşıqla moşuqun birləşməsidir". Qız soruşdu: "Bos mən onunla necə birləşə bilərdim?" Dayə də dedi: "Ona namə yazmaqla, məhriban danışmaqla, həm də tez-tez salamlamaqla, dil-ağız cloməklə; bu, sevgiləri qovuşdurur, onların çətin işini asanlaşdırır. Ay xanım, oğor sonin belə işin varsa, sirdaşın monəm, nə desən mən ona əməl clərdəm, naməni mən aparıb ona çatdıraram". Əl-Vərd fil-Əkmam bu sözləri eşidən kimi sağlığından ağılı başından oldu, ancaq işin axırını görənə kimi hələ dilini saxlayıb könüldə dedi: "Bu iş bəzəndə mən heç kəsə heç nə deməmişəm, bunu bilən yoxdur, mən bu işi ancaq dayəni yoxlayandan sonra ona açacağam". Dayə isə dedi: "Ay xanım, mən yuxuda gördüm ki, guya birisi yanıma gəlib deyir: "Sonin xanımınla Ünsülvüccü sevişiblər, işə giriş, onların namələrini bir-birinə çatdır, dediklərinə əməl clə, onların işlərini, sirlərini gizli saxla, onda böyük xeyirxahlıq cləmiş olarsın". Bax, yuxuda gördüklərimi sonə nağıl clədim, indi ixtiyar sonindir". Dayə yuxusunu nağıl cləyəndən sonra əl-Vərd fil-Əkmam da öz dayəsindən soruşdu..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz yetmiş ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət cləyirlər ki, dayə gördüyü yuxunu nağıl cləyəndən sonra əl-Vərd fil-Əkmam öz

dayəsindən soruşdu: "Ay dayə, son sirr açmazsan ki?" O da cavabında dedi: "Mən sirri necə açə bilərəm ki, azad olunmuşların içində ən yaxşısı mənəm?" Bundan sonra qız şeir yazdığı kağızı çıxarıb dedi: "Bu naməni al, aparıb Ünsülvücuda yetir, onun cavabını mənə götir". Dayə də naməni alıb Ünsülvücadın yanına yollandı. Dayə oğlının yanına gəlib onun ölini öpdü, şirin, mehriban dillo salam verdi, naməni ona uzatdı; Ünsülvücad naməni oxuyub məzmunundan xəbərdar oldu, sonra da kağızın dalında belə bir şeirlə cavab yazdı:

"Eşqimi gizlətmək istəyirəm mən,
Görkənim və halım eləyir aşkar.

Göz yaşı töksəm də, deyirəm: bunu
Görüb sevinməsin, gülməsin ögər.

Ah necə xoşbəxtdim eşqə düşməmiş,
İndi qolbimdə yar tutmuşdur qərar.

Mən sənə çatdırdım hekayətimi,
Dedim, sən olarsan qənimə qəmşar.

Gözümün yaş ilə yazdım mən onu,
Nələr çəkdiyimi qoy etsin izhar.

Nökrəi ulduzlar, kölgəsi mehtab
Gözəli sən saxla, ey pərvərdigar!

O nadir gözəldən elastikliyi,
Öyrənmək istəyir incə budaqlar.

Çox rica edirəm, zəhmət olmasa,
Bir bizim tərəfə cədsən güzər.

A qurban olduğum, hicrin cəhənnəm,
Şirin vəslin isə cənnətə oxşar".

Sonra oğlan naməni бүkdü, öpüb arvada verəndə dedi: "Ay dayə, xanımının canını özəblərdən qurtar". Dayə də dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Dayə naməni aldı, xanımının yanına gəldi, əl-Vərd fil-Əkmam da naməni öpüb gözünün üstünə qoydu, sonra oxuyub məzmunundan xəbərdar oldu, şerhin altından belə bir şeir yazdı:

"Ey mənə ürəkdən sevon, tolosma,
Bolkə bu eşqdən kəmə alacaqsan.

Mənə qolbim kimi sənə də qolbim,
Eşqə yandığımı bildiyim zaman.

İnan, yetəcəksən mənə vəsləmə,
Zalım kəşikçilər vərsələr aman.

Hava qaraldımı, güclü bir eşqin
Eylər əlovları könüldə cəvhan.

Gecə yatmaq nodir, – eşq ilə sormost
Açıq səhəri yorğun, nəvəvan.

Məhəbbət gizlilik sevir özəldən,
Saxlayaq biz görək bu eşqi pünhan.

Məhəbbət oduna yənməyə könülüm;
Kaş qaçıb gətirməyə o körpə ceyran!"

Şəri yazıb qurtarandan sonra kağızı бүküüb dayəyə verdi, o da kağızı alıb vəzirin qızı əl-Vərd fil-Əkmamın yanından çıxırdı. Saray oyanı dayəyə rast gəlib ondan xəbər aldı: "Hara gedirsən?" Dayə də cavabında dedi: "Hamama gedirəm". Dayə qorxduğu üçün saraydan çıxanda, namənin qoltuğundan düşdü, odur ki, çəşib qaldı.

Onun başına gələnlər bunlardır, qaldı ki, namənin necə olmasına, hərəməğalarından biri naməni yerdə görüb götürdü. Sonra da vəzir hərəməxanadan çıxıb, öz taxtında öyləşdi. Vəzir taxtında oturduğu vaxt naməni tapan hərəməğası öləndə namə vəzirin yanına gəlib dedi: "Ay ağa, kiminsə cəvdə itirdiyi bu naməni tapmışam".

Vəzir naməni onun öləndən aldı, namə бүkülü idi, açıb gördü ki, onda, əvvəllər dediyimiz şeir yazılıbdır; oxumağa başladı, məzmunundan xəbərdar oldu, sonra diqqətlə baxıb gördü ki, namə qızının əli ilə yazılıb. Belə olanda, vəzir qızın anasının yanına gəldi, ələ ürəkdən ağladı ki, saqqalı gözünün yaşı ilə islandı, arvadı ondan soruşdu: "Ay ağa, nə olub, niyə ağlayırsan?" Vəzir də cavabında dedi: "Al bu naməyə bax, gör orada nə yazılıb". Vəzirin arvadı kağızı alıb oxudu, gördü ki, qızı əl-Vərd fil-Əkmamın Ünsülvücadı yazdığı namədir. Bunu görüb işdən halı olanda ananı ağlamaq tutdu, ancaq o özünü ələ alıb göz

yaşını saxladı, vəzirə dedi: "Ay ağa, ağlamağın xeyri yoxdur, yaxşısı budur ki, bir çarə fikirləşək, həm sənin namusun qorunsun, həm də qızının sirri faş olmasın".

Arvadı bunu deyib kişinin dərini azaltmaq üçün ona təsəlli verməyə başladı, vəzir də ona dedi: "Mən qızımın bu məhəbbətindən qorxuram. Məgər sən bilmirsən ki, sultan Ünsülvücuda çox istəyir, özü də mənim qorxmağımın iki səbəbi var. Biri mənim özümə görədir, çünki qız mənim qızımdır, ikincisi də sultana görədir, çünki Ünsülvücad sultanın istəklisidir, çox güman ki, buna görə böyük bir iş olsun. Bu barədə sənin fikrin nədir?.."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz yetmiş üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, vəzir qızının işini arvadına danışandan sonra soruşdu: "Bu barədə sənin fikrin nədir?" Arvadı ona dedi: "Səbir elə, qoy mən hacət namazımı qılım qurtarım, sonra deyim". O öz qaydasında iki rükət namazını qılıb qurtarandan sonra ərinə dedi: "Dəfinələr Dənizinin ortasında "Övladını itirən dağ" adlı bir dağ var (onun nə üçün belə adlandırılması hələ sonra deyiləcək), o dağa heç kəs zəhmətsiz gedib çatı bilməz. Qızımız üçün orada bir imarət tikdir".

Vəzir də arvadına dedi ki, həmin dağın üstündə hökmən bir qəsr tikdirəcək, qızı da orada yaşayacaqdır. Hər il onun yanına azuqə aparaçaqlar, qıza qulluq etmək, onu əyləndirmək üçün ildən ilə yanına adamlar göndərəcək. Bu məsləhətləşmədən sonra vəzir bənnaları və yer ölçənləri yığıb həmin dağa göndərdi, onlar da qız üçün ölçətməz, möhkəm bir qəsr tikdilər, özü də qəsr çox yaxşı idi, misli-bərabərini görün olmayıb. Sonra da vəzir dəvələri hazırladı, gecə qızının yanına gedib buyurdu ki, yola hazırlaşsın. Qızın ürəyinə damdı ki, ayrılıq dəmidir. Qız bunu duyub çölə çıxanda gördü ki, adamlar səfər libasındadırlar, qız bərkdən hönkürüb ağladı, necə həyəcan keçirib iztirab çekdiyini Ünsülvücuda bildirmək üçün qapıya bir şeir yazmağa başladı – belə iztirabdan adamın tükləri biz-biz qalxar, gözlərindən yaş axar, hətta bərk daşlar da əriyər. Qız qapıda belə bir şeir yazdı:

"Bilirəm, doğma ev, dan sökəndə yar,
Səni salamlayıb buradan ötcək.

Sən də məndən ona salamlar yetir,
Hara getdiyimi bilmirəm gerçək.

Hansı diyaradır, bilmirəm, yolum,
Məni bu səfərdə buraxmayıb tək,

Ağlayır halıma gecə quşları,
Budaqlar üstündə gözdən itərək.

Demək istəyirlər: "Məhv olanıq biz
Dostlar bir-birini cəssələr tərək".

Doldurub ləbələb hicran camını,
"Sonadək iç!" – deyər əmr edir fələk.

Mən o mey camına səbrimi qatdım,
Səni unutmağa, bu etmir kömək".

Şəri yazıb qurtarandan sonra qız dəvəyə minib öz adamları ilə yola düşdü; onlar az getdilər, üz getdilər, dərə, təpə düz getdilər, gəlib Dəfinələr Dənizinə çatdılar. Dənizin sahilində çadırları qurdular, qızdan ötrü böyük bir gəmi qayırdılar, qızı yanındakı arvadlarla bərabər gəmiyə mindirdilər. Vəzir də əmr ələyib tapşırırdı ki, gedib dağa çatan kimi, saraydan gedən arvadlarla qızı orada qoyub adamlar gəmiyə minsinlər, geri qayıtsınlar, sahilə çıxıb gəmini sındırsınlar. Onlar da yola düşüb vəzir tapşırılan işlərin hamısını gördülər, sonra da bu əhvalata görə ağlaya-ağlaya qayıdıb gəldilər.

Bunlar burada qalsınlar, indi sizə kimdən deyim, Ünsülvücadın; elə ki Ünsülvücad yuxudan ayıldı, səhər namazını qıldı, sonra atını minib sultana xidmət etməyə getdi. O, həmişəki kimi vəzirin darvazası qabağından keçdi ki, adətən rast gəlirdi vəzirin yaxın adamlarından birini görsün. Darvaza qabağından keçəndə baxıb gördü ki, darvazada qabaqda dediyimiz şeir yazılıbdır.

Ünsülvücad darvazada yazılan bu şeir görəndə dünya-ələm gözündə qaraldı, bağrının başına köz düşdü, qayıdıb evinə gəldi, rahat ola bilmədi, səbri bir tikə oldu, gecəyəcən həyəcan içində çırpındı. Amma Ünsülvücad heç kəsə heç nə demədi, gecənin bir vaxtında paltarını

dəyişib ayrı paltar geydi, qaranlıqda hara getdiyini bilmədən, tanımadan yola düşdü. O bütün gecəni, sabah da gün qızana, dağlar alışıb yanana, özü də susuzluqdan dil-dodağı quruyanacan yol getdi. Axırda gördü ki, qabaqda bir ağac var, yanından balaca çay axır, oğlan həmin ağaca tərəf yollandı. Gedib suyun کنارında durdu, sudan içmək istədi, bir qurtum içdi, amma gördü ki, bu suyun dadı yoxdur, üzünün rəngi də dəyişib sapsarı olub, yol gəlməkdən, yorğunluqdan ayaqları şişibdir. Ünsülvücad acı-acı ağladı, gözünün yaşını axıda-axıda belə bir şeir dedi:

Mohəbbət meyindən olduqca sorxoş,
Eşq oğlu özünü sanar bəxtiyar.

Dolanar sorsori, yeyib içmədən,
Bir yerdə qalmağa o tapmaz qorar.

Yarından ayrılan miskin aşiqin,
Rahət olduğunu bir görənmi var?

Eşqin atəşindən əriyir canım,
Göz yaşım gəcə və gündüz olur car.

Göz görməni onu, ya başqa bir kəs,
Bu xəstə qəlbimə bir olac tapar?"

Şəri deyib qurtarandan sonra oğlan elə ağladı ki, yer islandı, sonra da elə həmin saat, həmin dəqiqə yerindən qalxıb baş götürüb avarasərgərdən getdi. Oğlan çölləri, səhraları gözüb dolananda birdən qabağına bir şir çıxdı, şirin boynu tükədən görünmürdü, başı günbəz, ağzı darvaza boyda, dişləri də elə bil fil dişi idi. Ünsülvücad şiri görəndə ölmünün gözünün qabağına alıb üzünü qibləyə tutdu, kəlməyi-şəhadətini dedi, ölməyə hazırlaşdı. Amma Ünsülvücad kitablardan bilirdi ki, şiri cinlətməsən, ona mehribanlıq göstərüb boyun əysən, o da bəd rəftar eləməz, çünki şirin dillə dindirəndə, tərəfləyəndə xoşlanıb qürrelənir. Odur ki, oğlan şirə dil tökməyə başladı: "Ay şir, ey igidlər igidi, səhraların qorxmaz pəhləvanı, mordların atası, ey heyvanların sultanı, mən həsrətli bir aşiqəm, eşq, hicran məni məhv eləyibdir, sevgilimi itirdiyim üçün düz yolumu azmışam. Gəl sözümə qulaq as, möhəbbət və əzablarıma görə mənə rəhm elə".

Şir də oğlanın sözlərinə qulaq asıb dala çəkildi, gedib quyruğu üstə çömbəldi, başını ona tərəf tutub qabaq pəncələrini və quyruğunu oynatmağa başladı. Ünsülvücad şirin hərəkətini görəndə belə bir şeir dedi:

"Voslino çatmamış öz sevgilimin,
Qosdin öldürməkməni moni, ey aslan?"

Məndən şikar olmaz: firqət göröli,
Bu çöp bədənimdə no ot var, no can.

Can tovardan düşüb, ürok taqətdən,
Məni cənəzəyə döndərüb hicran.

Ey vohşilər şahı, razı olma ki,
Toy-bayram cəlosin yad şadlığından.

Məni öldən salıb, inan, ayrılıq,
Oluram gözümün yaşına qoltan.

Fikrimdən çıxmıyır gecələr belə,
Məndə yar həyatdan qoymayıb nişan".

Oğlan şəri deyib qurtaranda şir yerindən durub, onun yanına goldi..." Şəhrizad bu yerdə səhranın açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz yetmiş dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalmı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki Ünsülvücad şəri deyib qurtaranda şir yerindən durub mehribanlıqla gözləri dolmuş halda oğlanın yanına goldi, ona çatan kimi oğlanı yalayıb qabağa keçdi, həm də işarə elədi: "Dalmca gəl!"

Ünsülvücad da şirin dalmca düşdü, onlar o vaxtadan getdilər ki, şir onu aparıb bir dağın üstə çıxartdı. Sonra şir dağdan endi, oğlan da dağdan baxıb gördü ki, səhrada adam izləri var. Ünsülvücad başa düşdü

ki, bu izlər əl-Vərd fil-Əkmamla gedən adamların izləridir. Oğlan da izləri tutub getdi. Şir oğlanın izləri tutub getdiyini görəndə ona da əyan oldu ki, bu insan izləri onun sevgilisi ilə gedən adamların izləridir, belə olanda şir də geri dönüb öz yolu ilə getdi.

Ünsülvücdə də izləri tutub gecə-gündüz o vaxtacaq yol getdi ki, coşub kükrəyən; dalğalı bir dənizin kənarına yetişdi, gördü ki, burada izlər yox oldu. Ünsülvücdə başa düşdü ki, bundan sonra yolçular dənizlə gediblər. Burada oğlanın ümidi qırıldı, o, göz yaş axıdıb, belə bir şeir dedi:

“Yar çıxıb gedoli qalmadı sobrim,
Dənizdəmi gözim mən o afəti?

Sobrū hoyat məndən üz döndөрölü,
Qəlbimin oyaqlıq olub adöti.

Törk edib gedoli yar bu diyardan,
Ürəyim atəşlə tutub ülfəti.

Seyhunun, Ceyhunun, Fəratın, Nilin
Mənim göz yaşından artır heyroti.

Gözlərim kor olub hey ağlamaqdan,
Qəlbimin qalmayıb zərrə taqəti.

Mənə hücum çəkir eşqin qoşunu,
Tükənib sobrimin gücü-qüvvəti.

Keçdim həyatımdan, keçdim canımdan,
Candan əziz bilib bu məhəbbəti.

Ya rəbb, gözlərimi həsrətli qoyma,
Görüm o nəznin qəddi, qaməti.

Oxlayıb köksümü kamənsiz, oxsuz,
O iri gözlərin şux mələhəti.

Yaşıl bir budağın şüy budağından,
Qalmaz əndamının xoş tərəvəti.

Mən onun vəslini arzulayırdım,
Deyirdim, unudum dərdi, möhnəti.

Lakin ol çoxmədi qəm-qüssə mondon,
Gözümün aldanmaq oldu qisməti”.

Oğlan şəri deyib qurtarandan sonra o qədər ağladı ki, huşunu itirib özündən getdi; xeyli vaxt beləcə bihuş qaldı, ayıldandan sonra durub sağma, soluna baxdısa da səhrada bir ins-cins görmədi.

Ünsülvücdə vəhşi heyvanların onu parçalayacağından qorxub uca bir dağa çıxdı, bu dağın başında duranda, birdən bir mağarada danışan insan səsi eşitdi. Ünsülvücdə bu səso qulaq asanda gördü ki, bu səso tərki-dünya olub zahidlik cləyən bir nəfərin səsidir, Allaha dua cləyir. Oğlan bunu yoqin cləyəndə mağaranın qapısını üç dəfə döydü, amma dua cləyən adam nə ona cavab verdi, nə də bayıra çıxdı. Belə olanda, Ünsülvücdə ürəkdən ah çəkib bu şəri dedi:

“Haçaq yetişərəm istədiyimə,
Bu dərddən yaxamı qurtararam haçaq?

Başımın üstünü kosdi dörd-bəla,
Cavankən saçlarım ağardı düməğ.

Elə bir homdomin həsrətdəyəm
Ki, olsun çəkdiyim əzabə ortağ.

Gəldim məhəbbətlə pəncə-pəncəyə,
Axır aldı fələk üstümə ayağ.

Rəhm edin bu dərddə, miskin əşiqə,
Onu əldən salıb amənsiz fəraq.

Qəlbimin, ruhumun söndü atəşi,
Ağlını əlimdən hicrən aldı, bax.

Qapısı ağzında gördüyüm yazı
Dağ çəkdi sinəmə mənim, yaman dağ.

Ağladım, göz yaşım yudu torpağı,
Sırrımı nə yaxın bildi, nə uzaq.

Dağlara çəkilməmiş bir abidin də
Məhəbbət qoymayıb ürəyində yağ.

Bunca əziyyətdən sonra kam alsam,
Qəlbimdə nə nisgil, nə dərddə qalacaq”.

Oğlan şeri deyib qurtaranda birdən mağaranın qapısı açıldı, Ünsülvücad birisinin: "Ay Allah bondosi, buyur!" dediyini eşitdi. O, qapıdan içəri girib dua eləyənlə salam verdi, o da oğlanın salamatını alıb soruşdu: "Sənin adın nədir?" Oğlan cavabında dedi: "Mənim adım Ünsülvücadur". Abid soruşdu: "Xeyir ola, bura niyə gəlmisən?" Ünsülvücad da cavabında başına gələn vəhşəti başdan-ayağa nağıl eləyib, onu işdən hali elədi; abid də ağlayıb ona dedi: "Ay Ünsülvücad, mən burada iyirmi il gün keçirmişəm, dünyanın buralarda ins-cins görməmişəm, amma dünyanın ağlamaq səsi və səs-küy eşitdim, baxanda gördüm ki, çoxlu adam vardır, dəniz qırağında çadırlar qurulubdur, gəmi qayırdılar, bir neçə adam gəmiyə minib getdi. Sonra gəmi qayıtdı, adamların bir neçəsi qayıdıb gəldi, onlar da gəmini sındırıb öz yollarına düzəldilər. Mən belə fəkirəşdim ki, dənizə gedənlərdən qayıtmayanlar da oldu, ay Ünsülvücad, sən axtardığım adam da qayıtmayanların içindədir. Sənin dördün böyük dərddir, narahat olmağa haqqın var. Ancaq dörd-qəm çəkməyən aşıq yoxdur, eləsi tapılmaz".

Bundan sonra abid belə bir şeir dedi:

"Dərsiz bilmo mən, ey Ünsülvücad,
Qəm mən gah tutub, gah etdi azad.

Məhəbbət başımın üstünü aldı,
Mən hələ sümür tülkülən, heyhat!

Eşq sorf olundu ömrün illəri,
Sənsən eşq verər adımı isnad.

Dəddim məhəbbəti, qəmi-qüssəni,
Özəblər canımı qoymadı rahat.

Getdi mətanotim, düşdüm tovanan,
Məhv etdi səbrimi bir gözü cəllad.

Vüsala çatmazsan, zalım olmasan,
Bu bir həqiqətdir, nə lazım isbat.

Bütün aşıklərə divan tutub eşq,
Yaddan çıxan deyil məhəbbət heç vaxt".

Abid şeri deyib qurtarandan sonra Ünsülvücadın yanına gəlib onu bağrına basdı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elo ki üç yüz yetmiş beşinci geco oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, abid şeri deyib qurtarandan sonra Ünsülvücadın yanına gəlib onu bağrına basdı, onlar elo ağladılar ki, dağlar da dilə gəldi. Həm də onlar bihuş olub yerə yıxılanacan ağladılar. Ayılandan sonra onlar Allah-toala xotrino əhd-peyman bağlayıb siğə qardaş oldular. Bundan sonra abid Ünsülvücad dedi: "Bu geco mən Allaha dua eləyərdim ki, sənin işinə necəmə çoxkən". Ünsülvücad da cavabında ona dedi: "Mən də sənin itaətinə olaram!"

Ünsülvücad burada qalsın, indi sənə kimdən deyim, Əl-Vərd fil-Əkmamdan. Əl-Vərd fil-Əkmamı dediyimiz dağda tikilən imarətə apardılar, qız, qəsrin necə tikildiyinə baxanda ağlayıb dedi: "Vəllahi ki, bura çox gözəl yerdir, amma heyf ki, aşıqım burada yoxdur!"

Qız baxıb adada quşları görəndə öz yaxın adamlarına buyurdu ki, cələ qurub onlardan bir neçəsini tutsunlar, hər dəfə quş tutduqca onları qofosə salıb qəsrə saxlasınlar; qulluqçular da xanımın buyurduğu kimi elədilər.

Əl-Vərd fil-Əkmam da pəncərə qabağında oturub başına gələnləri yadına saldı, fəkirəşdikə də dördü, qəm-qüssəsi, narahatlığı artdı, məhəbbəti gücləndi. O, göz yaş axıdıb belə bir şeir dedi:

"Kimo gileylənim eşqin olından,
Mən kimdən istəyirəm yarama mülhəm?"

Yanıram, demirəm dördümü dostə,
Xəbərci bədzətdən eləyirəm vəhm.

Hicran, qüssə-kədər üzübür mənə,
Əriyib qupquru çəpə dönmüşəm,

Həni o sevgilim, gözüylo görsün
Ki, başda qalmayıb nə idrak, nə fəhm.

Mənə elo yerə sürgün etdilər,
Bağırsam, eşitməz üzümlə həmdəm,

Gün axşamı batanda, səhər çıxanda,
Ona yalvarmaqdır, adotim, peşəm.

Çatdır salamımı, deyirəm, yara,
Onun kimi bir ay görməyib aləm.

Gül desə: "Üzünə bənzəyərəm mən",
Etiraz eylərəm, üsyan eylərəm.

Onun dodaqları abi-höyatdır,
İçsə şofa tapar hər boni-adəm.

Çıxarda biləmmi mən onu yaddan,
O mənim həm canım, ürəyimdir həm".

Yer üzünə qaranlıq çökəndə onun həsrəti daha da artdı, olub keçən-ləri yadına saldı, belə bir şeir dedi:

"Yenə axşam oldu, coşdu cəhəz,
Gəldi təlatümə yenə qəm-kədər.

Yenə qoşun çəkdi qara qayğılar
Yer etdi qəlbimdə hicranlı günlər.

Məhəbbət oduna yandı; göz yaşım
Aləmi halımdan etdi baxəbər.

Dincələ bilmirəm, elə bihalam,
Ağrıyır canımda bütün sümüklər.

Cəhənnəm qəlbimdən od alıb yanır,
Od tutub yanırım mən ondan bətər.

Türk edib gələndə mən sevgilimi,
Görüşmək olmadı bizə müyəssər.

Fələyin zülmünə görürəm sənə,
Yara çatdıraydı bunu bir nəfər.

Vallah, ilqarımı unutmaram mən,
Hissim var dünyada eşqə bərabər?

Apar salamımı, ey gecə, yara,
De ki, yatmamışam sabaha qədər".

Əl-Vərd fil-Əkmam burada qalsın, indi sizə kimdən deyim, Ünsülvücdən. Abid Ünsülvücdə dedi: "Düş dəreyə, oradan mənə qoz ağacının qabığını gətir". Ünsülvücdə də dəreyə enib qoz ağacının qabığını gətirdi. Abid də onu küleş kimi eşib tor toxudu, sonra oğlana dedi: "Ay Ünsülvücdə, dəronin dibində kollar var ki, cücorib öz kökü üstündə quruyur. Dəreyə düş o kollardan yığıb bu toru doldur, onu bağlayıb dənizə sal, özün də çıx otur onun üstündə, get əngin dənizə, bəlkə gedib öz məramına çatasan. Özünü təhlükəyə salmayan adam istədiyinə nail olmaz".

Ünsülvücdə də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra da abidlə xudəhafızlaşdı, ondan xahiş elədi ki, ona xeyir-dua versin, sonra da onun buyurduğunu yerinə yetirməyə başladı.

Ünsülvücdə dəronin dibinə getdi, abid deyən kimi elədi. O, torun üstündə üzüb dənizin ortasına çatanda külək qalxdı, onu elə uzağa apardı ki, oğlan abidin gözündən itdi. Dalgalar onu gah qaldırır, gah da aşağı endirirdi, elə hey sürükləyib aparırdı. O, dənizdə elə dəhşətli, elə əcaib şeylər gördü ki, daha nə deyim! Taleyə onu "Övladını itirən dağ" a aparıb çıxaranacan oğlan üç gün, üç gecə beləcə dənizlə çarpışdı. O ac, susuz, binəva cücə kimi suyu süzülə-süzülə quruya çıxdı. Gördü ki, burada axar sular, budaqlarda ötən quşlar, cüt-cüt, tək-tək bitən meyvə ağacları var. Ünsülvücdə meyvələrdən yedi, axar sulardan içdi, avara-sərgördən gözü bəzən dolanmağa başladı, birdən gördü ki, nəşə bir şey ağrıyır. Üz tutub ona tərəf yollandı. Gedib yaxınlaşanda Ünsülvücdə gördü ki, bu ağaran qəsrdir, amma çox möhkəmdir, ucadır, ora girmək məhal işdir. Oğlan darvazaya gedib gördü ki, darvaza bağlıdır. O, üç gün darvazanın ağzında oturdu. Birdən darvaza açıldı, oradan hərəm-ağası çıxdı. O, Ünsülvücdəni görüb soruşdu: "Sən haradan gəlmisən, bura nə üçün gəlmisən?" Ünsülvücdə də cavabında dedi: "Mən İsfahanlıyam. Dənizlə mal aparırdım, gəldiyim gəmi dənizdə sınıb dağıldı, dalgalar məni gətirib bu cəzirəyə çıxartdı". Hərəmağası da ağlayıb oğlanı qucaqladı, sonra dedi: "Ay xoş sima, Allah ömrünü uzun eləsin! İsfahan mənim vilayətimdir, orada mənim bir əmim qızı var, cavan vaxtında mən ona vurulmuşdum, özü də onu çox bərk sevirdim. Bizdən güclü adamlar üstümüzə düşdülər, məni də tutdular, olan-qalan var-yoxumuzu da aldılar (onda mən kiçik idim), məni xədim elədilər, sonra da qul kimi satdılar, indi də ki, halım budur..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

376-a gecə

Elo ki üç yüz yetmiş altıncı gecə oldu, Şöhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rovatot eləyirlər ki, ol-Vərd fil-Əkmamın qəsirindən çıxan horomağası başına gələn əhvalatı övvəldən-axıracan Ünsülvücuda nağıl eləyib dedi: "Məni tutan adamlar məni xədim elədilər, sonra da qul kimi satdılar, indi də ki, halım budur".

Bundan sonra horomağası Ünsülvücuda salamlayıb, ona uzun ömür arzu eləyondən sonra onu qəsirin həyatına apardı. Ünsülvücad gördü ki, heyotın ətrafında ağaclar, kollar bitən bir göl var, orada qapıları qızıldan olan gümüş qəfəslərdə quşlar saxlanılır, özü də qəfəslər ağacların budaqlarından asılıbdır, onların içindəki quşlar da cəvşəşorək Allahın rəsuluna dua eləyirlər. Ünsülvücad gördüyü ilk quşa yaxın gedib tamaşa elədi, məlum oldu ki, bu qumru quşudur. Quş da oğlanı görəndə səsini qaldırıb dedi: "Ay xoşsima!" Ünsülvücad huşunu itirdi. Ayıldandan sonra ah çəkməyə başlayıb bu şəri oxudu:

"Qumru, mənim kimi divanosənmi?
Sən də sahibinə ver bu sorğunu.

Bilmiyəm, səsində həyəcəndimi,
Sevda hissidirmi sərən ruhunu?

Bolko də dostunu itirərək sən,
Kədərli nəğmənlə anırsan onu.

Aşiq olduğunu bildirir bu səs,
Bolko itirmisən öz məhəbbətünü?

Əsil aşiqləri saxlasın Allah,
Ölləm, unutmaram o qəlb dostunu".

Şəri deyib qurtarandan sonra o, elə ağladı ki, huşunu itirib yero yığıldı; ayıldandan sonra ikinci qəfəsin yanına getdi, gördü ki, oradakı alabaxtıdır. Bu quş oğlanı görəndə quququldamağa başladı: "Ya rəbb, şükər kərəminə!" Ünsülvücad ah çəkib belə bir şeir dedi:

"Ya rəbb, minnətdaram sənə darda dal..."
Deyorək dil açan, ey alabaxta!

Bolko də Allahın mərhəmətinə
Əlim o sevimli nigarə çatı.

Onun şəhdi şəkər, bəl dənəğindən
Ardı, üroyində gicləndi sevdə.

(Elo ki qəlbimdə şölələndi eşq
Ruhumu, canımı atdı gur oda,

Elo ki gözümün axan qanlı yaş,
Qurumaq bilmədi solğun yanaqda).

Dedim, hər cəfaya dözücüyəm mən,
Cəfəsiz bir adam varmı dünyada?

O gün ki, sevdəyim həmin dildara,
Qovuşdurar məni o qadın xuda.

Bütün aşiqləri qonaq elyərlər;
Vardır eşq əhlində bu dəb, bu qayda.

Qəfəs quşlarını elyərlər azad,
Qəmin şadlıq olar yerində peyda".

Oğlan şəri deyib qurtarandan sonra üçüncü qəfəsin yanına getdi, gördü ki, oradakı bülbüldür. Bülbül də oğlanı görəndə məni cəh-cəh vurmağa başladı. Oğlan da cəh-cəh eşidəndə bu şəri oxudu:

"İncə bülbül səsi xoş gəlir mənə -
Aşiq fəryadına çoxdur hənzəri.

Rəhm edin hələ siz aşiqlərin,
Nə gələləri var, nə gündüzləri.

Sanki məhəbbətdən yoxluluq onlar,
Gecəni sübh edir oyaq gözləri.

İtirib ağılımı bəxovlanmışam
Könül sevon gündən həmin dilbəri.

Göz yaşım zəncirək silsilələndi,
Dedim: "Çox uzundur bu yaş zənciri!"

Yardan ayrılaraz tükəndi səbrim,
Artıdı ürəyimin dərdi, kədəri.

Fələk bir də bizi çatdırsa vəslə,
Allah kəmə etməsə bizdən nəzəri.

Lüt-ürşan olaram, – yar görər onda
Bir sümük qalmışam, bir də bir dəri".

Şəri oxuyub qurtarandan sonra dördüncü qəfəsə yanaşdı, gördü ki, buradakı da başqa cins bülbüldür, özü də o, oğlanı görən kimi dərddli-dərddli cəh-cəh vurmağa başladı. Ünsülvüüd da onun dərddli cəh-cəhini eşidəndə ağlamağa başlayıb belə bir şeir dedi:

"Bülbülü dinlərkən unudur aşiq
Rübabin yanıqlı tərənəsinini.

Ünsülvüüd sizə gileylənir ki,
Eşq onun kəsibdir lap nəfəsini.

Polad da yumşalıb muma dönübdür,
Dinləyib aşiqin şikəstəsini.

Dan üzü küləklər yetirib bizə,
Çəmənlə güllərinin rəyihəsini.

Könül dinləməkdən doymamış heç vaxt,
Quşların, yellərin zümzüməsini.

Sel tək axıbdır gözümün yaşı,
Andıqca dostların xətiərəsinini.

Söndürə bilməyib iradəm mənim,
Ürək yanıqısının gur şöləsini.

Allahın əmrilə bəlalı aşiq,
Nə vaxtdır, görməyir məşuqəsini.

Ağul sahibləri yaxşı dərk edir,
Məhəbbət əhlinin qəm-qüssəsini".

Oğlan şəri deyib qurtarandan sonra bir qəddər qabağa getdi, bir qəşəng qəfəs gördü, bundan qəşəng qəfəs ola bilməzdi. Oğlan qəfəsin yanına gedəndə gördü ki, bu qəfəsdəki quş meşə göyərçinidir (bu da quşlar arasında məşhur olan alabaxtadır), göyərçin də şövqündən quq-quldadı, onun boynunda nadir qaş-daşdan boyundağı vardı. Ünsülvüüd göyərçinə zənlə baxanda gördü ki, quş qəfəsdə ağlını itirmiş, çəşmiş halda oturmuşdur, onun bu halını görəndə, oğlan ağlayıb belə bir şeir oxudu:

"Meşə göyərçini, sevgi adından,
Aşıqlar adından sənə salamıar.

Vurğunam vəhşi bir qəzalə mən də,
Qılıncdan itidir onda baxışlar.

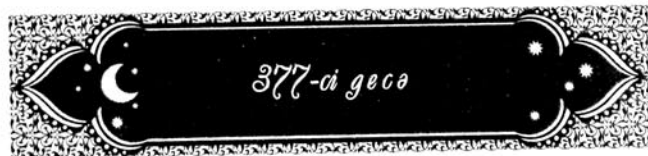
Qəlbimi, canımı yandırır eşqi,
Dərddindən incəlib, tapmışam azar.

Gecələr həsrətəm şirin yuxuya,
Ağzımda pis dadır ləziz təamlar.

Nə səbrim qalıbdır, nə də təsəllim,
Yaxın dostum olub qüssə, qəm, qubər.

Fərəhim, şadlığım o yarla getdi,
Söylə, yaşamağın nə mənası var?"

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz yetmiş yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalmı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Ünsülvüüd şəri deyib qurtaranda meşə göyərçini huşa gəldi, onun dediyi sözləri eşidib, elə imtli ilə tez-tez ququqldamağa başladı ki, elə bil avazla danışır belə bir şeir deyirdi:

"Olən gəncliyimi, ey sevən oğlan,
Yenə canlandırdın xoyalımda sən.

Bir gözəl sevmişdim, – gözəllər şahı,
Yox idi onuntək bir gözəl görən.

Budaqdan-budağa uçan şən səsi,
Ruha xoş gəlirdi neyin səsinə.

Bir ovçu tor qurub ovladı onu,
Dedim: "Qurtararam, yad pəncosindən".

Düşündüm: acıyar soyğad eşqimə,
Acıyar halıma, acıyar qəlbinə.

Amma o rəhmsiz, o məlun ovçu
Ayırdı aşığı məşuqəsindən.

Artıd məhəbbətim, xilas olmadım
Hicran atəşinin gür şölsindən.

Bütün aşıqlərə rəhm etsin Allah,
Qurtarsın ayrılıq işgəncəsindən.

Qurtar, qurtar, qurtar, ey cavan aşiq,
Məni bu dustaqlıq mənəşindən".

Sonra Ünsülvücd öz isfahanlı dostuna üz tutub soruşdu: "Bu qəsr kimindir, burada nə var, bunu kim tikdiribdir?" İsfahanlı da cavabında dedi: "Bu qəsr filan padşahın vəziri öz qızı üçün tikdiribdir, o, dövrənin gərdisindən, naqəfil işlərindən qorxub, qızını öz adamları ilə buraya köçürübdir, bu qəsrin darvazasını ildə bir dəfə bizə azuqə gətirəndə açırıq". Ünsülvücd də könlündə dedi: "Mən arzuma çatmışam, ancaq çox uzun müddətdən sonra!"

Ünsülvücd burada qalsın, indi sizə kimdən deyim əl-Vərd fil-Əkməmdən. Qız nə yeyib-içə bilir, nə otura, nə də yata bilirdi, odur ki (onun məhəbbəti, dərdi-qəmi, narahatlığı gündən-günə artırdı), ayağa qalxıb qəsrin hər yerini dolandı, amma rahatlıq tapa bilmədi, göz yaşına dən verib ağlamağa başladı, belə bir şeir oxudu:

"Zülm edib atdılar məni zindana,
Dərd yeyib, qəm çəkib, dolanam görə.

Gözlerim o yardan ayrı düşəli,
Ayrılıq odunda qovrulur ürək.

Dənizdə yüksəlmiş bir dağ döşündə
Tənha bir qəsrdə gün sürürəm tək.

Onlar istədilər unudum onu,
Dərd qoydu dərdimin üstə bu istək.

Unutmaq olarmı o novcavanı,
Sarsıldı varlığım bir korə görcək.

Bütün gün dərini çəkməkdir peşəm,
Fikrile oyağam gecə sübhədək.

Bir mənəm, bir də ki, onun xəyalı,
Deyirəm, mümkünmü vüsala yetmək?

Deyirəm, bu qədər əzab ki, çəkdim,
Çatdırarmı məni murada fələk?"

Qız şəri oxuyub qurtarandan sonra qalxıb qəsrin damına çıxdı, Baalbək¹ paltarlarını götürüb onları bir-birinə bağladı, sonra sallanıb yerə endi; o, özünün ən yaxşı paltarlarını geymiş, boynuna qaş-daşlı boyunbağı salmışdı. Qız baş götürüb səhraya getdi, az getdi, çox getdi, gəlir bir dənizin kənarına çatdı. Gördü ki, qayıqla balıq tutan bir nəfər balıqçı küləyə düşüb, külək onu getirib bu cəzirəyə çıxarıbdır. Balıqçı dönüb əl-Vərd fil-Əkməmin cəzirədə görəndə qorxdı, qayıdıb qayığa mindi, qayığını sürdü, qaçıb getdi. Qız balıqçının getdiyini görəndə onu çağırmağa başladı, ona işarələr verə-verə belə bir şeir dedi:

"Məndən vəhmələyib, qaçma, balıqçı,
Adi bir qadınam, bir insanam mən.

İstəyirəm dərdimə olasan şərik,
Xəbərdar olasan hekayətimdən.

Didərgin bir aşiq görəsən hayanda,
Xəbər tut qəlbinin hərarətindən.

¹ Baalbək – Livan şəhərlərindən biri

Mənim sevdiiyimin camalı, şeksiz,
Qalmaz ayın, günün vəcəhətindən.

Görsə gözlerini, "qulunam" – deyə,
Ceyran boyun bükər xəcalətindən.

Qara xətt çəkilib üz kənarında,
Bu sözlər oxunur o üz xəttindən:

"Doğru yol göstərir insana sevgi,
Azır düz yolunu ayrı yol gedən".

Xoşdur imtahana çəksə yar məni,
Göz onun zövq alır məlahətindən,

Könül bəxşiş alar yaqut ləbindən,
Təzə incisindən, zəbərcadindən.

Dost əməl eləyə sözümə bəlkə,
Çünki üzölmüşəm yar həsrətindən".

Balıqçı, qızın dediklərini eşitdikdə cavanlıqda eşqə düşdüyü, əzab çəkdiyi, göz yaşı axıdıb ah-zar elədiyi günləri yadına salıb ağlamağa, ah-nalə eləməyə başladı. Axı o, eşq dərindən çox əzab-əziyyət, dərd-bəla çəkmişdi, odur ki, eşqin odu onu yandırdı. O da belə bir şeir dedi:

"Eşqimə and olsun, ağrıyır canım,
Axır gecə-gündüz gözümün yaşı,

Gecələr yatmıram, ürəyim dönüb
Olub ataş saçan bir çaxmaq daşı.

Mən də bir vaxt sevdim; ağır-yüngülü
Ayırd eləməkdə deyiləm naşı.

Canan vəsli üçün keçdim canımdan,
İndi uzaqdadır o can sırdaşı.

Faydam olar deyə mənim eşqdən,
Getdim təhlükəyə, ölümə qarşı,

Canan vüsəlini satın alanda,
Aşiqin sevinci başından asır".

Balıqçı şəri deyib qurtarandan sonra qayığını sahilə sürdü, gəlib qızın yanına çatanda ona dedi: "Gəl min qayığa, hara istəyirsən səni aparım". Əl-Vərd fil-Əkmam da qayığa mindi, balıqçı avarları işə salıb qayığını sürdü, bir qədər gedib sahilədən aralanandan sonra arxadan külək qalxdı, qayığı elə sürətlə apardı ki, sahil onların gözündən itdi, balıqçı hara getdiklərini də bilmirdi. Külək üç gün beləcə əsdi, getdikcə də gücləndi. Üç gündən sonra külək Allah-təalanın izni ilə dayandı, onlar o vaxta qədər qayıqla getdilər ki, gəlib dənizin kənarındakı bir şəhərə çatdılar..."

Şəhrizad bu yerlə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz yetmiş səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, balıqçı ilə əl-Vərd fil-Əkmam qayıqla gəlib dəniz kənarındakı şəhərə çatanda balıqçı qayıqdan düşmək istədi. Bu şəhərin Dirbas adında çox qəzəbnək bir padşahı vardı. Bu demdə padşah öz oğlu ilə sarayında oturmuşdu, hər ikisi pəncərədən dənizə baxırdı. Onlar həmin qayığı gördülər. Diqqət yetirəndə gördülər ki, qayıqda bir xanım da vardır, özü də o, elə bil ki, ondördgecəlik aydır, qulaqlarındakı sırğaların qasları bahalı Bədəxşan yaqutundandır, boyunbağısı da xalis qas-daşdandır. Padşah başa düşdü ki, o, əyan, ya da şah qızıdır; odur ki, qəsrədən aşağı endi, dənizə tərəf açılan darvazadan çıxanda gördü ki, qayıq sahilə yan alıbdir, qız da yuxudadır; balıqçı da qayığı körpüyə bağladı. Padşah qayığın yanına gəlib qızı yuxudan oyatdı, qız ayılıb ağladı, padşah ondan xəbər aldı: "Sən haralısan, kimin qızısan, buraya gəlməkdə məramın nədir?" Əl-Vərd fil-Əkmam da cavabında dedi: "Mən Şamix şahın vəzirli İbrahimin qızıyam, bura gəlməyimin səbəbi də çox böyükdür, özü də qərribə bir əhvalatdır". Qız bunu deyəndən sonra heç qorxub-hürkmədən başına gələn əhvalatı başdan-ayağa ona danışdı, axırda da ah çəkib belə bir şeir dedi:

"Qan-yaş töküb ağlamaqdan gözüm kor oldu,
Sinəmdə qövr edən dərdim adi dərd deyil.

Bəli, məni dost həsrəti salıb bu dərdə,
Əfsus, könül vüsalına olmadı nail.

Camalında eyib olmayan bir gözəldir o,
Nə türklərdə vardır tayı, nə ərəbdə, bil.

Ay da, gün də qarşısında baş əyir onun,
Ay da, gün də olmuş onun hüsnünə mail.

Sürmə deyil gözündəki sanki schridir.
Atılmağa hazır durub oxları mil-mil.

Ey dərdimə şərik olan, mürüvvət eylə,
Məhəbbətin sehri məni etmişdir zəlil.

Məhəbbətdir atan məni sənin mülkünə,
Yetiş dada, olsun könül muradı hasil.

Ta qədimdən kömək əli istəyənlərə
Kömək əli uzatmışdır hər zaman adil.

Ey yeganə ümidgahım, yetiş imdada,
Aşıqları bir-birinə sən elə vasil".

Qız şəri oxuyub qurtarandan sonra əhvalatın hamısını padşaha nağıl elədi, sonra da gözlərinin yaşını axıdıb bu şəri dedi:

"Biz günləri məhəbbətlə başa vururduq,
Ərəblərin rəcəbdəki¹ sürdüyü gündək.

Ürəyimdə od yandırdı gözümlün yaşı,
Əzizimin uzaqlardan sorağı gələcək.

Gözlərimdən gümüş kimi yağdı göz yaşım,
Yanaqlarım zahir etdi qızıldan çiçək.

Qıpqırmızı oldu üzüm, zəfəran kimi,
Sanki Yusif carçısıydı bu qanlı köynək".

¹ Rəcəb – müsəlman ilinin 7-ci ayıdır. İslamiyyətə qədər bu ay barışıq ayı olub, həmin ayda hər cür hərbi münaqişə dayandırılır, şənlik düzəldilirdi.

Padşah qızın bu sözlərini eşidəndə məhəbbət əhli olduğunu yəqin eləyib ona yazığı gəldi, qıza dedi: "Sən qorxub eləmə, sənə bir xətər dəyməz, öz istədiyinə yetişibsen, mən səni hökmən öz məramına çatdıraram, axtardığını tapıb sənə verərəm. Sən gəl mənim bu sözlərimə qulaq as".

Sonra da padşah bu şəri oxudu:

"Kübar qızı, çatacaqsan istədiyinə,
At qorxunu ürəyindən, dolan könlü şad.

Hədiyyələr göndərəm mən Şamix şaha:
Neçə seçmə cəngavərlə, neçə köhlən at.

Xeyli parça göndərəm, neçə kisə müşk,
Qızıldan da, gümüşdən də göndərəm sovqat.

Yaxın olmaq, qohum olmaq istəyimi mən
Göndərdiyim məktublarla eylərəm isbat.

Cəhdim budur, niyyətinə çatdırıb səni,
Nigaranlıq bəlasından eləyim azad.

Uzun zaman olduğumçün eşqin əsiri,
Vəzifəmdir aşıqlarla göstərim imdad".

Padşah bu şəri deyib qurtarandan sonra öz yaxın adamlarının yanına qayıtdı, vəzirini çağırdı, hesabagəlməz var-dövlətdən yük tutdurub vəzirə buyurdu ki, Şamix şahın yanına yola düşsün, sonra da vəzirinə dedi: "Ünsülvücad adlı adamı hökmən mənim hüzuruma gətirərsən, padşaha da dəyersən: "Dirbas şah öz qızını sənin yaxın adamın Ünsülvücad verib səninlə qohum olmaq fikrindədir. Dəyersən ki, Ünsülvücad gərək mütləq mənimlə gedə ki, qızın atasının məmləkətində biz şərt bağlayıb onların kəbinlərini kəsdirək".

Sonra da Dirbas şah Şamix şaha bir namə yazıb bunların hamısını orada göstərdi, naməni vəzirinə verib bir də tapşırdı ki, Ünsülvücadu gətirməlidir, həm də ona dedi: "Əgər onu mənim yanına gətirməsən, öz mənsəbindən kənar ediləcəksən". Vəzir də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Vəzir bunu deyib bəxşisləri götürdü, Şamix şahın məmləkətinə yola düşdü, onun yanına çatandan sonra hədiyyələri də, naməni də Şamix şaha verdi. Şamix şah da hədiyyələri gördü, naməni oxuyub

orada Ünsülvücudun adını görəndə hönkür-hönkür ağladı, yanına gəndərilən vəzirə dedi: "Bəs Ünsülvücud haradadır? O çıxıb gedibdir, bizim ondan heç bir xəbərimiz yoxdur. Onu tapıb mənə versən, mən sənə gətirdiyindən də neçə qat artıq bəxşiş verərəm".

Bu sözlərdən sonra Şamix şah ağlamağa, ah-zar eləyib şikayətlənməyə başladı, göz yaş axıda-axıda belə bir şeir dedi:

"Mənə özizimi qaytarın ancaq,
Gözümə görünmür dünyanın varı.

Mənə lazım deyil hədiyyə, xələt,
Mənə lazım deyil yaqut, mirvari.

O ayüzlü ilə bir yerdə olduq,
Nə qədər xoş keçdi ömrün anları.

Hüsnün səmasında o girdə aydır,
Xələlətdə qoyur şux ceyranları.

İncə bir budaqdır qədd-qaməti,
İşvədir, qəmzədir bəhrəsi, barı.

Elə bir xasiyyət hanı budaqda,
Barı valeh etsin bu insanları.

Çəkdim hər nazını körpə yaşımdan,
Gətirdi ərsəyə o şəhriyarı.

İndi dərdə, qəmə qərq edib məni,
Həç çəkə bilmirəm bu intizarı".

Sonra o, üzünü hədiyyə və namə gətirən vəzirə tutub dedi: "Qayıt get öz ağanın yanına, ona deyinən ki, bir ildən artıqdır Ünsülvücud yoxa çıxıbdr, ağası onun hara getdiyini bilmir, ondan bir soruq verən də yoxdur". Vəzir də onun cavabında dedi: "Ey hökmdar, ağam mənə deyibdir: "Əgər onu mənim yanıma gətirməsən vəzirlikdən çıxarılacaqsan, özün də mənim şəhərimə gəlmə". Bundan sonra Ünsülvücudsuz mən necə qayıda bilərəm?"

Onda Şamix şah öz vəziri İbrahimə dedi: "Bir dəstə adam götür, get Ünsülvücudu axtar". Vəzir İbrahim də cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Bundan sonra vəzir İbrahim öz yaxın adamlarından bir dəstə düzəldi, Dirbas şahın vəzirini də özü ilə götürüb Ünsülvücudu axtarmağa yola düşdü..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz yetmiş doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şamix şahın vəziri İbrahim öz yaxın adamlarından bir dəstə düzəldi, Dirbas şahın vəzirini də özü ilə götürüb Ünsülvücudu axtarmağa yola düşdü. Hər dəfə bədəvi ərəblərin, ya da oturaq qəbilələrin yanından ötəndə onlardan xəbər alırdı: "Bu adda, bu namda-nişanda buradan bir nəfər keçibmi?" Ancaq onlar cavabında deyirdilər: "Biz belə adam görməmişik, tanımırıq".

Onlar da bütün düzənliklərdəki, dağlıq yerlərdəki kəndlərdən, şəhərlərdən soruşmağa-soruşmağa çölləri, səhraları gəzib dolandılar, axırda gəlib dəryanın kənarına çatdılar. Onlar bir qayıq gətirdilər, qayığa mindilər, o vaxtanan qayıq sürdülər ki, gedib "Övladını itirən dağ"a çatdılar. Bura çatanda Dirbas şahın vəziri Şamix şahın vəzirindən soruşdu: "Niyə bu dağa belə ad qoyublar?" Vəzir İbrahim də cavabında dedi: "Qədim zamanda bir cinniyə varmış, özü də o, Çin cinniyələrindən imiş. O cinniyə bir adamı sevib ona məhəbbət yetirir, onun həsrətini çəkir, ancaq öz yaxın adamlarından qorxur. Elə ki məhəbbətdən çəkdiyi əzabları artır, həsrət onu üzür, onda Yer üzündə elə bir yer axtarır ki, o yer onu öz yaxın adamlarından gizlədə bilsin, axırda gəlib bu dağı tapır, bunun yolunu heç kəs – nə insan, nə də cin tapa bilər. Qız öz sevgilisini oğurlayır, gətirib bu dağda qoyur, sonra başlayır öz qohumlarından xəlvətcə uçub onun yanına gəlib-gətməyə. Ta o vaxtanan qız bu minval ilə ömür sürür ki, o kişidən bu dağda çoxlu uşağı olur. Bu dağın yanından ötüb keçən tacirlər də günlərin bir günü bu dağdan ağlayan uşaq səsi eşidirlər, bu səssiz uşaqsız (ya da uşaqlarını itirmiş) ana səsinə oxşayırmış. Tacirlər də deyirlər: "Məgər burada övladını itirən var?" Dirbas şahın vəziri də bu sözlərdən heyretə gəldi.

Onlar bir qəsrə çatanacan yol getdilər, qəsrə çatıb darvazanı döydülər. Onların qabağına bir hərəməğası çıxdı. O, Şamix şahın vəziri

İbrahimi tanıyıb onun ölindən öpdü, sonra vəzir qəsrə girib gördü ki, həyətdə hərəmağalarının içində bir qələndər var. Bu adam Ünsülvücud idi. Vəzir onlardan xəbər aldı: “Bu adam haralıdır?” Vəzirə dedilər: “Bu tacirdir. Bunun malı deryada batıbdır, ancaq özü xilas olubdur. O dəlidir”.

Vəzir onu burada qoyub qəsrə girdi, ancaq öz qızının nə izini gördü, nə də tozunu. Belə olanda, orada olan kənizləri sorğu-suala tutdu, onlar da dedilər: “Onun necə getdiyini biz bilmirik, qız bizimlə az vaxt olubdur”.

Vəzir gözlərinin yaşını töküüb belə bir şeir dedi:

“Bir vaxt bu qəsrə quşlar ötdü,
Güllər bəzəyərdi yan-yörəsini.

Bir gün gözü yaşlı bir aşiq gəlib,
Onun bağlı gördü pəncərəsini.

Qəlbimi burada gömən o insan,
Tərk edib gedibdir kaşanəsini.

Kübar xidmətçili bu gözəl saray,
İtirib əvvəlki tənənəsini.

İpək tül geyərdi bu ev sahibi,
Biləydim yerini, nişanəsini”.

Vəzir şəri deyib ah-zar eləməyə, şikayətlənməyə başladı, sonra ucadan dedi: “Allahın yazdığı pozulmaz, onun hökmündən qaçıb qurtarmaq olmaz!” Sonra damın üstünə qalxıb gördü ki, qəsrin mazğalına bir-birinə bağlanmış Baalbək paltarları yerə qədər sallanıb. Vəzir başa düşdü ki, qız buradan düşüb, dərindən dəli olub baş götürüb gedibdir, vəzir dönüb burada iki quş gördü, bunlardan biri qarğa idi, o biri bayquş. Vəzir bunu pis əlamət hesab eləyib ah çəkdi, sonra belə bir şeir dedi:

Mən bura gələndə deyirdim: onu
Görsəm, dərdim, qənim çıxacaq yoxa.

Yerində iki quş gördüm mən ancaq,
Birisi bayquşdu, birisi qarğa.

Fələk dilə gəlib dedi: “Onları
Sən vadar elədin bu ayrılığa.

Sən də onlar kimi bu gündən belə
Daşı ayrılığın yükünü tənha”.

Sonra vəzir ağlaya-ağlaya qəsrin damından düşdü, hərəmağalarına əmr elədi ki, dağa çıxıb xanımı axtarsınlar. Onlar da əmri yerinə yetirib dağa getdilər, ancaq xanımı tapa bilmədilər. Bunlar burada qalsınlar, indi sizə kimdən deyim, Ünsülvücuddan.

O, əl-Vərd fil-Əkmamın yoxa çıxdığını yəqin eləyəndə bərk qış-qırıb özündən getdi, yıxılıb huşsuz qaldı. Adamlar da fikirləşdilər ki, o vurğundur, eşqin xəyal aləminə qapılıbdır. Ünsülvücudu tapmaqda ümidlərini kəsəndə, vəzir İbrahim qızı əl-Vərd fil-Əkmamın yoxa çıxmağının fikrini çəkməyə başladı. Dirbas şahın vəziri də əliboş öz məmləkətinə yola düşmək istədi. Əl-Vərd fil-Əkmamın atası vəzir İbrahim onunla vidalaşmağa başladı. Dirbas şahın vəziri də ona dedi: “Mən bu dərvişi özümə aparmaq istəyirəm, deyirəm bəlkə Allah-təala onun xeyir-duası ilə şahımın ürəyini yumşaltdı, o da mənə cəzalandırmadı, axı bu dərviş Allahın quludur. Sonra da mən onu İsfahan vilayətinə göndərəm, çünki ora bizim yerə yaxındır?” Vəzir İbrahim də dedi: “Necə istəyirsən, elə də elə”. Bundan sonra onların hərəsi öz yerlərinə yola düşdülər. Dirbas şahın vəziri Ünsülvücudu da götürüb özü ilə apardı...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz səksəncinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Dirbas şahın vəziri huşunu itirmiş Ünsülvücudu da götürüb özü ilə apardı. Onlar üç gün, üç gecə yol getdilər, ancaq oğlan ayılmırdı, hətta onu qatıra mindirib aparırdılar, yenə də bilmirdi ki, onu qatır üstə aparırlar, ya yox.

O özünə gələndən sonra xəbər aldı: “Mən haradayam?” Cavabında ona dedilər: “Sən Dirbas şahın vəziri ilə bir yerdəsen”. Sonra da gedib vəzirə xəbər verdilər ki, Ünsülvücud ayılıbdır. Vəzir də güləblə şərbət göndərdi, onu Ünsülvücuda içirdib oğlanı cana gətirdilər, sonra yola

düşüb Dirbas şahın olduğu şəhərin yaxınlığına çatanacan yol getdilər. Şah da vəzirin qabağına adam göndərərək dedi: "Əgər Ünsülvüüd yanında yoxdursa, heç yanına gəlməsin". Vəzir də şahın göndərdiyi əmr oxudu, bu ona çox ağır gəldi. Vəzirə bilmirdi ki, əl-Vərd fil-Əkmam şahın yanındadır, onu Ünsülvüüdu tapmaqdan ötrü nə üçün göndəriblər, həm də bilmirdi ki, nə üçün Dirbas şah Şamix şahla qohum olmaq fikrindədir.

Ünsülvüüd də bilmirdi onu hara aparırlar, həm də bilmirdi ki, vəzirə onu axtarmaq üçün göndəriblər. Vəzir də bilmirdi ki, bunun özü elə Ünsülvüüddur. Elə ki vəzir Ünsülvüüdün ayıldığını gördü, ona dedi: "Şah mənə bir işə göndərmişdi, onu da yerinə yetirə bilməmişəm. Şah gəldiyimi bilib mənə namə göndərmişdir, özü də namədə buyurubdur ki, dediyini gətirməmişəmsə, şəhərə girməyim".

Ünsülvüüd vəzirdən soruşdu: "Şah səni nə üçün göndərmişdi?" Vəzir də başına gələn əhvalatı ona nağıl elədi. Bu vaxt Ünsülvüüd ona dedi: "Heç qorxub eləmə! Məni də özünə götür, şahın yanına gedək, mən zəmin oluram ki, Ünsülvüüd gələcəkdir". Vəzir şad olub ucadan dedi: "Dediyin doğrudur, ya yox?" Ünsülvüüd onun cavabında dedi: "Bəli, doğrudur!" Belə olanda, vəzir atını mindi, Ünsülvüüdu da götürüb şahın yanına yola düşdü.

Elə ki şahın hüsuruna yetişdilər, şah soruşdu: "Ünsülvüüd hamı?" Ünsülvüüd də ona dedi: "Ey şahım, mən Ünsülvüüdün olduğu yeri bilərəm". Şah da Ünsülvüüdu lap yanına çağıraraq ondan soruşdu: "Hərəkətdir?" Ünsülvüüd də cavabında dedi: "Çox yaxındadır, ancaq mənə dərinə görə onu neyləyirsən, ondan nə istəyirsən, mən də gedib onu sənin yanına gətirim". Şah dedi: "Canla, başla deyərdən, ancaq bunun üçün gərək təklidə olaq". Şah buyurdu ki, yanındakı adamlar çıxıb getsinlər, özü də Ünsülvüüdla tənha otağa girdi, əhvalatı başdan-ayağa nağıl elədi. Belə olanda, Ünsülvüüd şahı dedi: "Fəxir libas gətirib mənə geyindir, mən də o saat Ünsülvüüdu hüsuruna gətirim".

Şah ona bahalı, bəzəkli paltarlar gətirdi, Ünsülvüüd geyinəndən sonra şahı dedi: "Mən paxılları dərddə salan Ünsülvüüdəm". Sonra da o, ürəkləri dələn baxışla nəzər salıb belə bir şeir dedi:

"Yalqızam fikrimdən gəlib yar keçir,
Məni dərxdən qoymur bu möhnət.

Gözüm qan-yaş tökür; ağladıqca hey,
Sərbəst hiss edirəm özümü sərbəst.

Çəkdiyim dörd kimi dörd yox cahanda,
Dərdi də sevdilir mənə məhəbbət.

Gecə sübhə kimi yata bilmirəm,
Yerim ya cəhənnəm olur, ya cənnət.

Bir vaxt səbrliydim, itirdim onu,
Sevdim, çəkdi başım min cür müsibət.

Kəmana döndərdi məni ayrılıq,
Üzümün rəngini dəyişdi firqət.

Gözlərim kor olub hey ağlamaqdan,
Dayanmır göz yaşım, mən etsəm də cəhd.

Can gedib, qapanıb ümid yolları,
Çoxmu çəkəcəkdir ah, bu əziyyət.

Dən düşüb qəlbə də, saçlarım kimi,
Könül həmdəminə qalmışam həsrət.

Zorla ayırdılar bir-birimizdən,
Dostlar da vüsala can atır əlbət.

Görəsən bu hicran çatacaq sona,
Mənə yar vüsali olarmı qismət?

Hicran yazısını qoyub bir yana,
Çərx axırda bizi edərmi xoşbəxt?

Bir yerdə, bir evdə, bir tavan altında
Sevgilim mənimlə tutarmı ülfət?"

Elə ki şəri deyib qurtardı, şah ona dedi: "Vəllahi ki, siz gözəllik səmasında parlayan bir cüt ulduz kimi doğrudan da haqq aşiqisiniz, sizin işiniz də təəccüblüdür, vəziyyətiniz də qəribədir". Sonra da şah əl-Vərd fil-Əkmamın başına gələn əhvalatı başdan-ayağa Ünsülvüüdə nağıl elədi, oğlan da ondan xəbər aldı: "Qibleyi-ələm sağ olsun, bəs o qız haradadır?" Şah da cavabında dedi: "Qız indi mənim evimdədir".

Şah qazını və şahidləri çağırtdırıb qızla Ünsülvüüdün kəbinini kəsirdi, ona ehtiram göstərərək mərhəmət elədi, sonra da Dirbas şah

Şamix şah namə göndərüb, Ünsülvücdüla əl-Vərd fil-Əkmamın onun yanında olduğunu, onların başına gələn əhvalatı ona xəbər verdi.

Şamix şah naməni alanda bu işə çox şad oldu, sonra da Dirbas şah namə göndərdi. O, namədə yazırdı: "Bir halda ki, kəbin mərasimi sənin evində olubdur, onda gərək duvaq mərasimi də mənim evimdə ola". Öz əü də şah çoxlu dəvə, at, adam ayırıb, bütün tədərükü ilə göndərdi ki, əl-Vərd fil-Əkmamla Ünsülvücdüla onun yanına gətirsinlər. Elə ki göndərilən adamlar gəlib Dirbas şahın yanına çatdılar, şah oğlanla qıza xeyli pul verdi, bir dəstə qoşunla onları yola saldı. Onlar yola düşüb az getdilər, çox getdilər, gəlib Şamix şahın olduğu şəhərə çatdılar, onların gəlişi şəhərdə elə toy-bayram oldu ki, daha nə deyim. Şamix şah bütün xanəndələri, çalğıçıları yığdı, qonaqlıq düzəldti, yeddi gün, yeddi gecə onlara toy elədi. Bu yeddi gündə Şamix şah hər gün adamlara gözəl paltarlar payladı, camaata bəxşişlər verdi. Bundan sonra Ünsülvücdüla əl-Vərd fil-Əkmam qovuşdular, oğlan qızı bağrına basdı, onlar yanaşı oturdular, xoşbəxtliklərinə şad olub ağladılar, əl-Vərd fil-Əkmam da belə bir şeir dedi:

"Şadlığa çevrildi kədərli günlər,
Yetişdik vüsala, ölsün paxıllar.

Fərəh bəxş edərək ürəyə, cana,
Qovuşdurdu bizi uğurlu ruzgar.

Bizə də nur saçdı dostluq, yaxınlıq,
Şadlıq təbilləri gur-gur guruldar.

Sanmayın qüssədən ağlayırıq biz,
Gözdən sevinc yaşı olmaqdadır cəz.

Çünki çox dərdlərə görmişik sənə,
Bizi əldən salıb möhnət, intizar.

Vüsəl unutdurdu indi onları,
Kim var bu dünyada bizdən bəxtiyar?"

Elə ki əl-Vərd fil-Əkmam şeiri deyib qurtardı, onlar təzədən qucaqlaşdılar, özləri də o vaxtadan beləcə qucaqlaşib oturdular ki, axırda bihüş olub yerə yığıldılar..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz səksən birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Ünsülvücdüla əl-Vərd fil-Əkmam görüşüb qovuşdular, onlar qucaqlaşdılar, özləri də o vaxtadan beləcə qucaqlaşib oturdular ki, görüşdük-lərinə çox şad olduqlarından bihüş olub yerə yığıldılar. Huşları başlarına gələndə Ünsülvücdüla bu şeiri dedi:

"Gecələr nə qədər gözəlləşibdir,
Mənə mərhəmətlə baxalı canan.

Ömürlük yetişdim yarın vəslinə,
Bir də giro bilməz araya hicran.

Artıq üzümüzə gülməkdir bəxt,
Dünən bağrımızı eləmişdi qan.

Səadət şərbəti uzatdı bizə,
Mən də, sevgilim də nəuş etdik ondan.

Keçdi şikayətlə vəslin ilk günü,
Ötən müsibətdən etdik olaman.

Ancaq dərdi-qəmi unutduq tamam,
Bizə rəhm elədi bizi yaranan.

Birə-beş elədi eşqimi vüsəl,
Şirinləşdi həyat, xoş oldu dövrən.

O, şeiri deyib qurtaranda qucaqlaşib tənha otaqda uzandılar, ehtiras dənizinə qər qılanacan səhbət elədilər, şeir dedilər, incə əhvalatlar danışdılar. Beləcə yeddi gün, yeddi gecə gəlib keçdi; həmin günlərdə çox xoşhal olub şadlandılar, xoşbəxtliklərinə çox sevindilər, odur ki, günləri bir-birindən ayırd eləyə bilmirdilər, elə bil yeddi gün yox, birçə gün idi ki, bir yerdə idilər, yeddinci gün olduğunu ancaq çalib

oxuyan qızlar əllərində dəf-dumbul gələndə bildilər!¹ Odur ki, əl-Vərd fil-Əkmam çox təəccüb eləyib belə bir şeir dedi:

"Axır vəslə çatıb, murada yetdik,
Ölsün paxıllıqdan xəbərci, ağyar.

Basdıq bağrımıza bir-birimizi,
İpək paltarımız par-par parıldar.

Porqu yorğan-döşək, üzü meşindən,
Porqu balıslara baxan mat qalar.

Bizi azad edib mey həsrətindən,
Baldan çox-çox şirin qönçə dodaqlar.

Vüsal başımızı o qədr qatıb,
Bilmirik nə sayaq keçir bu çağlar.

Necə keçdiyindən bu yeddi günün
Könlümüz olmadı bir an xəbərdar.

Qəlbən təbrik edin siz bu həftəni,
Artırsın sayını qoy pərvərdigar".

Gəlin şəri deyib qurtaranda Ünsülvücad onu yüz dəfədən çox öpdü, sonra özü belə bir şeir dedi:

"Çatdı şadlıq günü, toy-büsat çağı,
Qovuşdu yar yara, başlandı bayram.

Sevindirdi məni, əyləndirdi yar,
Girişdi söhbətə o ciyərpəram.

O qədr içirdi məni sevgilim,
Unutdum dünyanı, unutdum tamam.

Sevinclər içində yatağa girdik,
Dilimizdə nəğmə, əlimizdə cam.

¹ Müsəlman adətində görə toydan yeddi gün sonra gəlin öz rəfiqələrini, bəy isə öz dostlarını qəbul edir. Buna görə də hər iki məclisə çalib-oxuyan qızlar əllərində dəf-dumbul gəlirlər.

Kef-damaq içində seçə bilmədik
Günlər necə keçir, necədir əyyam.

Məni vüsalilə sevindiren yar
Mənimtək qoy alsın bu dünyadan kam.

Hec zaman ayrılıq dağı görməsin,
Onu da bəxtiyar cəslən Xudam".

Ünsülvücad bu şəri deyib qurtarandan sonra onlar gərdəkdən çıxdılar, oradakı adamlara pul, paltar bağışlamağa başladılar. Həm də əl-Vərd fil-Əkmam buyurdu ki, ondan ötrü hamamı təmizləyib hazırlasınlar, sonra da Ünsülvücad dedi: "Ey gözümin nuru, mən səni hamamda görmək istəyirəm, orada təkcə özümüz olacağıq, heç kəs olmayacaq". Onların sevinci aşib-daşırdı, əl-Vərd fil-Əkmam bu şəri dedi:

Nə zamandan bəri səninem, sənin,
O acı keçmiş anmayaq görək.

Səndən özgosini istəmirəm mən,
Könül səni istər, səni dilər tək.

Gəl qoşa yollanaq hamama, ey dost,
Cəhənnəm üstündə bir cənnət görək¹.

Sonra ətir çəmək əndamımıza,
Hara qədəm qoysaq, o tərəf döndөрөk.

Allaha bağlayaq ümidimizi,
Tale neyləyibse üstə qələm çək.

Səni öz yanımda görüb deyim ki:
"Cismimdə canım ol, köksümdə ürək!"

Əl-Vərd fil-Əkmam şəri deyib qurtarandan sonra onlar yerlərindən qalxıb hamama getdilər, orada nəşələnib kef çəkəndən sonra qayıdıb Kefləri pozan, Məclisləri dağıdan başlarının üstünü alanacan şad-xürrəm ömür sürdülər. Şükr olsun Allah-təalının kərəminə!

¹ Müsəlman hamamlarında isti və soyuq hovuzlara işarədir.

Əbu Nuvasla üç cavanın əhvalatı

Həmçinin belə rəvayət eləyirlər ki, günlərin bir günü Əbu Nuvas tək-tənha qalanda bir otağı qəşəng bəzədi, süfrəyə adamın könlü istəyən hər cür təam düzdü. Sonra da gəzməyə çıxdı ki, bu otağa layiq bir məşuq tapsın, həm də dedi: “Xudaya, ey böyük Allah, bu otağa layiq bir adam yetir ki, mənə həmsüfrə olsun, bu günümü onunla keçirəm”.

O, elə bu sözləri deyib qurtarmamışdı ki, üç nəfər hələ biğ yeri tərləməmiş gözəl-göyçək cavan gördü, onlar lap elə bil cənnət uşaqları idilər, ancaq rəngləri ayrı-ayrı idi, amma üçü də gözəllikdə bir-birinə oxşayırdı. Əzələrinin yumşaqlığı da onda ümid oyadırdı, şairin bu barədə dediyi kimi:

İki cavan gördüm, “vurğunam” – dedim.
“Pulun varmı?” – deyər etdilər sual.

Dedim: “Pulum da var, səxavətim də”.
Dedilər: “Eləyəsə, yaxındır vüsal”.

Əbu Nuvas da bu məsləkə qulluq eləyir, gözəl oğlaqlarla əylənir, şadlıq eləyirdi, hər gül yanaqdan, şair deyən kimi, zövq alırdı:

Sevir qəşəngləri, eyşi-ışrətı,
Əşqə könül verən o müdrik qoca.

Mosullu olsa da, Hələb mülkünü,
Yadından çıxartmaz ömrü boyunca.

Əbu Nuvas da bu cavanların yanına getdi, onlara salam verdi, can-sağlığı arzu elədi, onlar da hörmət və ehtiramla onun salamını aldılar, sonra da bir tərəfə çıxıb getmək istədilər, amma Əbu Nuvas onları dayandırıb, belə bir şeir dedi:

“Getməyin heç kəsin yanına, dostlar,
Məndədir dünyanın hər bir neməti.

Mahir bir rahibin hazırladığı,
İçkinin başqadır dadı-ləzzəti.

İstənilən qədər toğlu ətim var,
Onun yanında da hər cür quş öti.

Gedək, yeyin, için; içki, kef-damaq
Adamın qəlbindən qovur möhnəti.

Məni də alaraq öz aranızda,
Biri-birinizlə qatın ülfəti”.

Elə ki o öz şəri ilə cavanları aldatdı, onlar da kişinin sözünü yerə salmaq istəməyib dedilər...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz səksən ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağlın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, o öz şəri ilə cavanları aldatdı, onlar da kişinin sözünü yerə salmaq istəməyib dedilər: “Baş üstə, itaət borcumuzdur!”. Cavanlar Əbu Nuvasla onun evinə gedib gördülər ki, dediyi, şeirdə təsvir elədiyi kimi burada hər şey vardır, onlar da əyləşib yeyib-içməyə başladılar, həm kef çəkдилər, həm də şadlıq elədilər. Cavanlar Əbu Nuvasdan xahiş elədilər ki, desin görək gözəl-göyçəklikdə, bədənlərinin mütənəsiibliyində onların hansı yaxşıdır. Əbu Nuvas da onlardan birini göstərdi, əvvəlcə onu iki dəfə öpdü, sonra bu şəri dedi:

“Üzdə xalı üçün canımı verrəm,
Satın alım desəm, pul hanı məndə?”

Xoşbəxtdir üzündən teli yan çəkən,
Gözəllik yerləşib xalın özündə”.

Sonra da o, ikinci oğlanı göstərdi, əvvəlcə onun dodaqlarından öpdü, sonra belə bir şeir dedi:

“Ağ üzde qara xal gör nə gözəldir!
Sanki müşk düşüb ağ kafur üstə.

Görüb heyran qaldım; o gülüb dedi:
"Məhəmmədə yalvar, ondan kam istə!"

Sonra da üçüncü oğlanı göstərdi, əvvəlcə onu on dəfə öpdü, sonra da belə bir şeir dedi:

"Gülgün meyvə düşüb bir gəncin əksi,
Gülgün şorab ilə aldır əlləri.

Əlində qədəh var, yanında saqi,
İki dostundadır onun nəzəri.

Körpə bir ahudur, türk oğludur o,
Budu Xoneyntək¹ iridir, iri.

Ruhum birisində qorar tutsa da,
Birinə eşqidir qəlbimin yeri.

Biri çəkir mənə Bəğra çölünə,
Məscidlər yurduna çəkir o biri".

İki cavanın hərəsi artıq iki piyalə içmişdi, növbə Əbu Nuvasa gələndə o, piyaləni əlinə alıb bu iki beyti dedi:

"Mey aldın incə bir ceyran əlindən,
Sənə bənzərindir o, həm bədənin.

Saqinin yanağı allaşan zaman,
Nəşəni artırır gülgün meyvənin".

Şəri deyəndən sonra o, piyalədəki şorabı içdi, sonra piyalə arada dolandı, növbə bir də Əbu Nuvasa çatanda o, şadlığından cuşa gəlib belə bir şeir dedi:

"Dolu piyalələr olsun həmdənin,
Boşalt qədəhləri məclisdə bir-bir.

Bir qonçə dodaqlı qoy versin onu,
Yatanda deyəsən müşkdür, nədir.

Bil ki meydən şirin gözəl saqinin
Üzündən aldığın ləziz busədir".

¹ Xoneyn – Məkkə yaxınlığında vadi və dağ adıdır.

Elə ki Əbu Nuvas sərxoş oldu, o, cavanlara tərəf əyilib günah, eyib nə olduğunu düşünmədən onları öpdü, qucaqladı, qıclarını qıclarına dolayıb, belə bir şeir dedi:

"Mənə ləzzət verir, mənə ruh verir
Mənimlə üz-üzə meyvə içən cavan.

Biri şuxluq edir, oxuyur biri,
Biri bu sağlığa içir durmadan.

Öpürəm lobindən onun, ya bunun,
Öpürəm üroyim istəyən zaman.

Mənim cavanlarla xoş keçir günüm,
Həç doya bilmirəm zövqü-səfadan.

Bədə nuş edirəm nəçə cürəndən,
Şort budur: yatmalı öncə məst olan".

Onlar beləcə oturdular vaxt qəflətən birisi qapını döydü, onlar da icazə verdilər ki, qapını döyən içəri girsən, qapını döyən içəri girdi, gördülər ki, əmirəlmöminin Harun ər-Rəşiddir. Onlar xəlifəni görə kimi ayağa qalxdılar, əyilib onun qabağında yeri öpdülər, Əbu Nuvas da qorxudan o saat ayıldı.

Əmirəlmöminin ona dedi: "Ay Əbu Nuvas!" Əbu Nuvas da xəlifənin cavabında dedi: "Buradayam, ya əmirəlmöminin, Allah sənə kömək olsun!" Xəlifə ondan soruşdu: "Bu nə işdir görürsən?" Əbu Nuvas da onun cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, şübhə yoxdur ki, əməlin özünə suala cavabdır".

Xəlifə ona dedi: "Ay Əbu Nuvas, mən Allah-təaladan məsləhət istəyib sənə oğraşların qazısı təyin etməmişəm". Əbu Nuvas xəlifədən xəbər aldı: "Ya əmirəlmöminin, mənə belə işə təyin etmək sənə xoşdurmu?" Əmirəlmöminin də cavabında dedi: "Bəli, xoşdur". Onda Əbu Nuvas xəbər aldı: "Ya əmirəlmöminin, mənə görə bir qulluğun varmı?" Əmirəlmöminin də qəzəblənib döndü, onları burada qoyub qeyzlə çıxıb getdi. Elə ki gecə oldu, əmirəlmöminin bütün gecəni səhərəcən Əbu Nuvasın əlindən zəncir çeynədi, Əbu Nuvas isə gecə səhərəcən kefi çəkib şadlıq elədi.

Səhər gün doğub ələmi nura qorq cləyəndə Əbu Nuvas məclisini sovub oğlanları yola saldı. Bayram libasını geyinib evdən çıxdı,

əmirəlmömininin yanına yollandı. Əmirəlmömininin Harun ər-Rəşidin divanxananı buraxıb qəbul otağına gəlmək adəti var idi, sonra o, şairləri, həmsüfrələrini, çalğıçıları çağırırdı, gəlib hərə öz yerində oturardı, yer dəyişmək olmazdı. Həmin gün də xəlifə divanxanadan çıxıb otağa gəldi, öz həmsüfrələrini çağırıb onları öz yerlərində əyləşdirdi. Əbu Nuvas da gəldi, öz yerində oturmaq istəyəndə əmirəlmömininin cəllad Məsruru çağırıb ona buyurdu ki, Əbu Nuvasın paltarını soyundurub belinə palan qoysun, başına noxta salsın, dalına da quşqun bağlayıb sürə-sürə kənizlərin otaqlarını dolandırın...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz səksən üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, əmirəlmömininin cəllad Məsruru çağırıb ona buyurdu ki, Əbu Nuvasın paltarını soyundurub belinə palan qoysun, başına noxta salsın, dalına da quşqun bağlayıb sürə-sürə kənizlərin otaqlarını, arvadların otaqlarını, o biri otaqları gözdərsin ki, onu ələ salıb gülsünlər, sonra da boyunu vurub başını onun hüzuruna gətirsin. Məsrur da dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!” Məsrur xəlifə buyuran kimi elədi, başladı Əbu Nüvası otaq-otaq gəzdirməyə (otaqların sayı bir ilin günlərinin sayı qədər idi), Əbu Nuvas elə gülməli idi ki, onu görəndə hər kəs pul verirdi, o, qayıdanda ciblərində pul dolu idi. Onun bu halında Cəfər Bərməki gəlib xəlifənin yanına girdi (o, əmirəlmömininin vəcib bir işi üçün getmişdi), Əbu Nuvası bu halda görəndə onu tanıyıb dedi: “Ya Əbu Nuvas!” Əbu Nuvas da cavabında dedi: “Bəli, ey sahibi ixtiyarımız!” Cəfər ondan soruşdu: “Nə günah ələyibsən ki, sənə bu cür cəza verilibdir?” Əbu Nuvas cavabında dedi: “Mən günah eləməmişəm, mən şeirlərimin ən yaxışısını xəlifəyə yazmışam, o da öz paltarlarından ən qəşəngini mənə bağışlayıbdir”. Əmirəlmömininin bu sözləri eşidəndə qəzəblə, həm də ürəkdən güldü, onun günahından keçib buyurdu ki, ona bir kisə pul versinlər.

Abdullah ibn Məmarin ahvalatı

Belə nağıl ələyirlər ki, Bəsrə sakinlərindən bir nəfər bir kəniz aldı, ona çox gözəl tərbiyə verib oxutdurdu. O, kənizini çox bərk sevdirdiyəndə, onunla zövq-səfaya uyub əlindəki pullarının hamısını xərclədi, heç nəyi qalmadı, odur ki, amansız yoxsulluq ona əzab verməyə başladı. Bu hala düşəndə kənizi ona dedi: “Ay ağa, gəl sən məni sat, mənə görə sən də ehtiyac içindəsən, sənə belə yoxsul görəndə sənə yazığım gəlir. Əgər məni satsan, aldığın pul cibində qalar, sənənin yanında mənim qalmağımdan bu daha yaxşı olar. Bəlkə Allah-təala sənənin ruzigarını yaxşılaşdırdı”.

Kənizin sahibi də işi pis olduğuna, əzab çəkdiyinə görə kənizi satmağa razı olub onu bazara apardı. Dəllal kənizi Bəsrə əmirinə (əmirin adı Abdullah ibn Məməər ət-Taymi idi) göstərdi, kəniz əmirin xoşuna gəldi, o, kənizi beş yüz dinara alıb pulunu sahibinə verdi. Kənizin sahibi pulu alıb getmək istəyəndə kəniz ağlayıb bu iki beyti dedi:

“Aldığın pulları sağlqla xərclə,
Qəm-qüssə əsir qoy mən olum, mən.

Üz tutub deyirəm dərdli könlümə:
Əfsus, istədiyim getdi əlimdən”.

Kənizin sahibi bu sözləri eşidəndə ah çəkməyə başlayıb belə bir şeir dedi:

“Əfv et, bəd gətirsə işin həyatda,
Ölümlə üz-üzə dayansan əgər.

Bu dərdli könlümdür həmsöhbət mənə,
Anaram dostları hər axşam-səhər.

Apar salamımı; bu gündən belə
Görüşmək bizlərə olmaz müyəssər.

Bəlkə də görüşdük ayda, ildə bir,
İcazə verərsə gör ibn Məmər”.

Abdullah ibn Məmər bu şeirləri eşidib, onların qəmləndiklərini görəndə ucadan dedi: “Vallahi ki, sizin ayrılığınıza bais olan deyiləm, aydındır ki, siz bir-birinizi sevirsiniz. A kişi, pulu da götür, qızı da, qoy Allah sənə xeyir versin! Çünki sevənlər üçün ayrılıq ağır dərddir”.

Hər ikisi onun əlini öpüb yollarına düzəldilər, sonra da öləncən bir-birindən ayrılmadılar. Şükr olsun Allahın kərəminə!

Üzrəli ilə sevgilisinin ahvalatı

Həmçinin nağıl ələyirlər ki, Bəni-Üzrə qəbiləsində savadlı bir adam vardı, o, bir gün də olsun məhəbbətsiz yaşamazdı. Günlərin bir günü o, qədd-qamətdə çox gözəl bir xanıma aşiq oldu. Bir neçə gün həmin xanıma namə göndərdi, ancaq ehtiras, məhəbbət, həyəcan ona əzab verənə kimi xanım ona qarşı sərt oldu, özünü uzaq tutub rəy vermədi. O da bərk azarlayıb yatağa düşdü, yuxusu ərşə çəkildi, onun aşiq olmasının xəbəri hər yərə yayılıb dilə-dişə düşdü...” Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz səksən dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, o adam bərk azarlayıb yatağa düşdü, yuxusu ərşə çəkildi, onun aşiq olmasının xəbəri hər yərə yayılıb dilə-dişə düşdü. Azarı getdikcə artdı, həm də əzabı o qədər oldu ki, az qaldı ölsün. Onun da, arvadın da qohumları arvaddan hey rica ələyirdilər ki, onunla görüşsün, ancaq kişi ölüm halına düşənə kimi razı olmadı. Onun ölüm ayağında olduğunu gedib arvada danışdılar, arvad da rəhm ələyib onun yanına getdi. Kişi arvadı görəndə gözlərinin yaşını axıdıb yanıqlı-yanıqlı bu beytləri dedi:

“Səni and verirəm canına, söylə:
Tabutum gözüne sataşan zaman,

Qoşulub cənazə izdihamina,
Tabutumu yola salacaqmısan?

Qəbrimin yanında dayanıb bir az,
Vəhşət namazını qılacaqmısan?”.

Onun bu sözlərini eşidən xanım hönkür-hönkür ağlayıb ucadan dedi: "Allahıma and içirəm ki, mənə olan məhəbbətinin səni belə ölüm-cül hala salacağını ağılıma gətirməmişəm! Əgər bunu bilsəydim, yaqın ki, sənin dərdinə əlac eləyərdim".

Kişi xanımdan bu sözləri eşidəndə gözlərinin yaşını bahar yağışı kimi töküüb, şairin bu sözlərini dilə gətirdi:

"Yar gəldi, mən isə can üstündüyəm,
Can əldən gedərkən nə lazım vüsəl!"

Sonra da inildəyib canını Allaha tapşırırdı, arvad da onun üstünə yığılıb öpə-öpə ağladı, o qədər ağladı ki, axırda bihuş olub yerə yıxıldı; arvad ayılanda qohumlarına vəsiyyətlər elədi ki, öləndə onun cənazəsini də həmin kişinin qəbrinə qoyub dəfn eləsinlər. Xanım gözlərinin yaşını axıda-axıda belə bir şeir dedi:

"Nə qədər ki, həyat gülürdü bizo,
Baxıb fəxr edirdi bu el, bu vətən.

Kəc fələk ayrılıq salıb ortaya,
Birləşdirər bizi yer altıda kəfən".

Xanım şəri deyib qurtarandan sonra hönkür-hönkür ağladı, özü də o vaxtadan ağladı ki, axırda özündən gedib yıxıldı. Üç gün beləcə qalandan sonra öldü, onu da aparıb həmin adamla bir yerdə basdırdılar ki, bu da məhəbbətin qəribə əhvalatlarından biridir.

Vəzir Bədrəddinin əhvalatı

Belə də rəvayət eləyirlər ki, Yəmən padşahının vəziri Bədrəddinin gözəllikdə tək olan bir qardaşı vardı. Bədrəddin onun çox nazını çəkərdi. Vəzir öz qardaşını oxutmaq üçün adam axtarmağa başladı, axırda çox möhtərom, qabil, kamil, mömin bir qoca tapdı, onu öz evinin yanına köçürdü. Qoca da bir neçə gün onlarda qaldı, sonra qardaşına dərs vermək üçün hər gün öz evindən Bədrəddinlə gəlməyə, oğlana dərs verib öz evinə qayıtmağa başladı. Sonralar qocanın qəlbində bu oğlana məhəbbət alovlandı, bu məhəbbət getdikcə artdı, onu narahat eləməyə başladı, günlərin bir günü qoca öz halından oğlana şikayətlənəndə oğlan dedi: "Mən necə fənd qura bilərəm ki, qardaşımın gözü gecə-gündüz mənim üstümdədir, gördüyün kimi qardaşım həmişə mənim yanımda olur!" Qoca onun cavabında dedi: "Bizim evlərimiz yan-yanadır, qardaşın yuxuya gedəndə sən durub yataq otağına gedərsən, özünü elə göstərsən ki, guya yuxulamısan, sonra durarsan, divarla dama çıxarsan, mən də səni hasardan tutaram, sonra da bir balaca mənim yanımda qalıb qayıdarsan, qardaşın da heç nə bilməz". Cavan da cavabında dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Qoca gedib oğlanın adına layiq hər nə lazımsa elədi. Qoca burada qalsın, indi sizə kimdən deyim, oğlandan.

Elə ki gecə oldu, oğlan tək otağa gedib o vaxtadan gözlədi ki, qardaşı taxtında uzanıb yuxuya getdi; onda, oğlan yerindən durub divara yaxınlaşdı, gördü ki, qoca da dayanıb onu gözləyir. Qoca oğlanın gəldiyini görəndə əlini ona uzatdı, oğlan da onun əlindən yapışdı, qoca onu öz evinə apardı, gecə də işıq idi, ay ondördgəcəlik idi. Onlar süfrə başında əyləşdilər, şərab pialəsi əldən-ələ gəzdi. Ay öz işığını saçır, qoca da oxuyurdu. Onlar eys-işrətlə məşğul olub şadlıq elədikləri, həddindən artıq sərməst olub ağlıları başlarından çıxan vaxtda vəzir Bədrəddin yuxudan ayıldı, qardaşını evdə tapmayıb qorxuya düşdü, yerindən dik qalxdı, gördü ki, qapı açıqdır; Bədrəddin çölə çıxanda danışmaq səsi eşitdi. Divara dırmaşıb dama çıxdı, gördü ki, evdən işıq səsi gəlir, iki nəfər də oturub şərab içir.

Qoca da piyalə əlində onun səsini eşidib avazla bu şəri oxudu:

"O mono mey verdi gül dodağından,
Sanki salamladı yumşaq telləri.

Uzandıq yatağa yanaq-yanağa,
Gördüm bu gözəlin yox borabəri.

Doğma qardaşına baxdı göydən ay,
Danışdır – o açan deyil bu sirri".

Vəzir Bədrəddin elə mülayim adam idi ki, bu şəri eşidəndə borkədən dedi: "Vallahı ki, mən sizin sirrinizi açmaram". Bunu deyib onların kəfinə xələl qatmadan çıxıb getdi.

Məktəbli oğlanla məktəbli qızın ahvalatı

Həmçinin belə nağıl eləyirlər ki, bir oğlanla bir qız məktəbdə Hoxuyurdular, oğlan qıza aşiq oldu..." Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elo ki üç yüz səksən beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalmı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlan qıza aşiq oldu, bir könüldən min könülə ona vuruldu. Uşaqların başı qarışıq olanda oğlan qızın yazı lövhəsini götürüb orada bu iki beyti yazdı:

"Sən qolbən sevon oğlanı solğun
Görson, nə deyərson, ey üzü gülgün?"

Eşq, intizardan, çövrü cəfadən
Şikayət edonə nə olar sözlün?"

Qız öz lövhəsini götürəndə gördü ki, lövhənin üstündə şeir yazılıbdır, qız şəri oxuyub mətləbi başa düşdü, oğlana yazığı gəlib ağladı, oğlanın şerinin altında bu beytləri yazdı:

"Hayanda xəstə bir aşiq görürsək,
Acıyıb halına rəhm edirik biz.

Lələ gətirə də ad-sanımıza,
Çatır mətləbinə o, məniətsiz".

İş elə gətirdi ki, müəllim onların yanına gəldi, onlar müəllimin gəldiyini görmədilər, müəllim həmin lövhəni tapdı, üstündə yazılanları oxudu, oğlanla qıza yazdığı gəldi, yazıların altında bu iki beyti yazdı:

"Çəkinmə, sevonla yaxınlıq eylə,
Əslində çəşdırır aşığı sevdə,

Ehtiyat eyləmə müəlliməndən heç,
Eşqin əzabını çox görüb o da".

Elə oldu ki, bu dəqiqələrdə bir konizin ağası gəlib həmin məkəbə girdi, qızın yazılı lövhəsini görüb götürdü, orada oğlanın da, qızın da, müəllimin də yazdığını oxudu, o da yazıların hamısının altında bu iki beyti yazdı:

"Allah ayırmasın sizi heç zaman,
Bezsən əmələndən paxıllıq çəkən.

Aforin, müəllim, aforin sona,
Yoxdur özün kimi aradüzəldən!"

Sonra isə konizin ağası adam göndərər qazı ilə şahidləri çağırırdı, cavanların köbinlərini elə həmin otaqda kəsirdi, böyük iltifat göstərər, qonaqlıq məclisi düzəltdi. Onlar Kəfləri pozan, Məclisləri dağıdan gələndə şad-xürrəm ömür sürdülər.

Əl-Mütələmmisin¹ ahvalatı

Bir də rovatot eləyirlər ki, əl-Mütələmmis bir gün on-Nüman ibn əl-Münzirin yanından qaçdı, uzun müddət gəlib çıxmıdı, axırda onu ölmüş hesab elədilər. Onun Ümeymə adlı bir gözəl arvadı vardı, arvadın ata-anası məsləhət gördülər ki, başqa adama ərə getsin, amma o, ata-anasının sözünü rədd elədi. Ona çox yerdən elçi gəlirdi, odur ki, ata-anası onu ərə getməyə məcbur elədilər. Arvad özü istəməsə də, axırda nəçar qalıb razılıq verdi. Onu öz qəbilələrindən bir adama ərə verdilər, amma o, öz əri əl-Mütələmmisi çox seviridi.

Arvadı güclə ərə verdikləri kişinin evinə köçürməli olduqları gəcə gəlib çıxdı. Ancaq elə həmin gecə də öz əri əl-Mütələmmis gəlib çıxdı. O, obalar yurd salan yerdə nəy, qaval səsi eşidib şənlik əlamətləri görəndə uşaqların birindən soruşdu ki, bu şənlik nə şənlikdir? Ona dedilər: "Əl-Mütələmmisin arvadı Ümeyməni filankəsə ərə veriblər, bu gecə onu ərə evinə köçürürlər".

Əl-Mütələmmis bu sözləri eşidəndə yad arvadların əhatə elədikləri gəlinin həndəvorinə getmək üçün biclik işlətdi, gedib gördü ki, bəylə gəlin taxtın üstündədirlər, bəy ona yanaşmaqdadır. Gəlin bu halı görəndə yanıqlı bir ah çəkib ağladı, sonra da bu beyti dedi:

"Dünyada baş verir qoribo hallar,
İndi sən hardasan, Mütələmmisim?"

Əri əl-Mütələmmis də məşhur şairlərdən biri idi; o da xanıma bu sözlərlə cavab verdi:

"Ümeymə, mən sənin yanıdayam, bil,
Çoxdan vüsəlinə can atmaqdayam".

¹ Əl-Mütələmmis – İslamiyyətdən əvvəlki dövrün məşhur şairidir, VI əsrin ikinci yarısında yaşamışdır.

Təzə bəy bu sözləri eşidib hər şeyi başa düşdü, oradan tələsik çıxıb, belə bir beyt dedi:

“Keçmiş xoşbəxtliyim tərsinə döndü,
Yığışdıq bir yərə bu gen atqada”.

Bu beyti deyəndən sonra təzə bəy onları orada qoyub getdi, əl-Mütələmmis öz arvadı ilə qaldı, onlar ömürlərinin axırınacan birlikdə şad-xürrəm ömür sürdülər. Şükrlə olsun yeri, göyü yaradanın kərəminə!

Harun ər-Rəşidlə Sitt-Zübeydinin ahvalatı

Həmçinin belə rəvayət eləyirlər ki, Harun ər-Rəşid Sitt-Zübeydini çox sevirdi. O, Sitt-Zübeydə üçün bir seyrəngah, onun da ortasında bir göl düzəltdirdi, onun ətrafında ağacları elə əkdirdi ki, elə bil gölə ağaclardan çəpər çəkmisən, bu gölə hər tərəfdən su axıb gəlirdi, ağaclar bir-birinə geyişib elə baş-başa vermişdi ki, birisi gölə yuyunmağa gəlsəydi, yarpaqların sıxlığından onu heç kəs görməzdi. İş elə gətirdi ki, günlərin bir günü Sitt-Zübeydə bu gölə gəldi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz səksən altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, günlərin bir günü Sitt-Zübeydə bu gölə gəldi, dayanıb gölün gözəlliyinə tamaşa etməyə başladı, gölün bərq vurması, başı üstündə ağacların budaqlarının bir-birinə sarmaşması onun xoşuna gəldi. Həmin gün çox isti idi, Sitt-Zübeydə paltarlarını soyunub gölə girdi (su elə duru idi ki, içindəki hər şey aydın görünürdü), göldə gümüş kuzəsini su ilə doludurub başına tökməyə başladı. Xəlifə də bundan xəbər tutdu, ağacların yarpaqları arasından ona tamaşa etmək üçün öz qəsridən çıxdı, gəlib arvadının çıpaq bədəninə baxdı, gördü ki, bədəninin hər yeri görünür. Sitt-Zübeydə yarpaqların dalında gizlənmiş xəlifənin hənirtisini eşidəndə başa düşdü ki, xəlifə onun çıpaq bədənini görübdir, o dönüb baxdı, xəlifəni gördü, utanıb bilmədi neyləsin... Xəlifə buna təəccüb eləyib o saat üzünü kənara çevirdi, belə bir beyt dedi:

“Canımı alan yar gözümə deydi,
Hicran əhvalımı elədi bərbad”.

Sonra xəlifə şerin dalını deyə bilmədi, odur ki, Əbu Nuvasın dalınca adam göndərüb onu çağırırdı. Şair gəlib hüzurunda dayananda xəlifə ona dedi: "Bu sözlərlə başlayan bir şeir de gördüm:

"Canımı alan yar gözümə doydı,
Hicran ohvalımı elədi borbəd".

Əbu Nuvas dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Elə həmin dəqiqə bodahətən bu şeiri dedi:

"Canımı alan yar gözümə doydı,
Hicran ohvalımı elədi borbəd.

Moni əsir edən o ahu gözüm,
Sidr ağacı altında yuyunur rahat.

Gümüş kuzo ilə gül bodonino
Gördüm ki, su tökülür həmin porizad.

Naməhəmə yerini əlilə tutdu,
Onu tam gizlədə bilmədi, heyhat!

Əlilə tutduğu üzünün üstə
Olaydım bir saat, ya iki saat".

Hökmdar Əbu Nuvasın sözlərinə gülümsəndi, ona iltifat göstərdi, onu razı saldı, Əbu Nuvas xoşal çıxıb getdi.

Xəlifə, kəməz və Əbu Nuvasın ahvalatı

Bələ rovatot deyirlər ki, günlərin bir günü omirolməminin Harun or-Rəşid gəcə özünü çox narahat hiss elədi. Odur ki gedib öz sarayının hər tərəfini gözdə, bu vaxt gördü ki, bir kəməzin sorxoşluqdan başı üstündə durmur (xəlifə həmin kəməzi vurulmuşdu, onu bərk sevirdi). Xəlifə kəməzi özünə cəlb etmək üçün onunla oynayıb zərfləşməyə başladı, kəməzin bürüncöyü, elə də izarı açıldı. Xəlifə kəməzdən xahiş etməyə başladı ki, onunla yaxınlıq eləsin. Kəməz onun cavabında dedi: "Ya omirolməminin, səhər axşama kimi mənə möhlət ver, sonrakı yaxınlıq etmək üçün həzər deyiləm, çünki yanıma gələcəyini bilmirdim". Xəlifə də ona möhlət verib getdi.

Elə ki səhər açıldı, günəşin şofoqları göründü, xəlifə nəkorini kəməzin yanına göndərdi, ona tapşırıq gedib kəməzi xəbər versin ki, xəlifə onun otağına gəlir. Nəkor gedib xəbəri kəməzi çatdıranda, kəməz də ona bələ bir sifariş göndərdi:

"Sübh edir gecənin əhdini batıl!"

Harun or-Rəşid həmsüfrələrinə dedi: "Mənə elə bir şeir deyin ki, orada bu sözlər olsun:

"Sübh edir gecənin əhdini batıl".

Onlar da dedilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!". Bundan sonra or-Rəkkəşi qabağa keçib bələ bir şeir dedi:

"Vallah, son yerimə olsan, öziz dost,
Dinliyim olından gedər, yaxşı bil.

Vədə verir – gəlmir; qəbul da etmir,
Ağlın əldən gedir, olursan zəlif.

Sübhə vədə verir, sonrasa deyir:
"Sübh edir gecənin əhdini batıl!"

Ər-Rəkkəşidən sonra Əbu Musəb qabağa keçib bələ bir şeir dedi:

"Səhər səksəkəli qalxdın yerindən,
Fikirilər etmişdi yuxunu zail.

Səni düşünürəm, gözlərimdə yaş
Könlüm alovlanır, məgər bəs deyil?

O gözəl qımış bəla söylədi:
"Sübh edir gecənin əhdini batıl!"

Sonra isə Əbu Nuvas qabağa çıxıb bu şəri dedi:

"Sevgimiz çox sürdü, ara pozuldu,
Etirafdan bir şey olmadı hasil.

Gecə sərxoş idi; bu sərxoşluğa
Verdi gözəlliyi başqa bir şəkil.

Açıldı çiyinə saldığı örtük,
İncə tül köynəyi söküldü tel-tel.

Qoynunda yetişmiş qoşa narını,
İri budlarını zahir etdi yel.

"Görüş təyin elə" – dedim, yar dedi:
"Olarsən sübhəyi vəslimə nail".

Sübh dedim: "Əhdinə əməl et!" – dedi:
"Sübh edir gecənin əhdini batıl!"

Xəlifə əmr elədi ki, Əbu Nuvasdan başqa şairlərin hərsinə bir kəsə pul versinlər. Sonra buyurdu ki, Əbu Nuvasın da boynunu vursunlar. Özü də dedi: "Məgər sən gecə bizimlə bərabər sarayda olmusan!" Əbu Nuvas cavabında dedi: "Allaha and içirəm ki, mən öz evimdən başqa heç yerdə yatmamışam, ancaq sənin sözlərin şerin məzmununu mənə bəyan elədi, Allah-təala da deyibdir: "Şairlərin dalınca yalançı-lar gəlirlər; məgər sən görmürsən ki, onlar hər bir dərədə veyillənirlər, dediklərini də eləmirlər?"

Xəlifə onun günahından keçdi, əmr elədi ki, ona iki kəsə pul versinlər, sonra şairlər çıxıb getdilər.

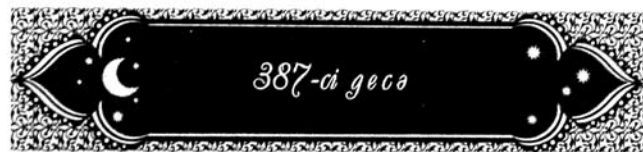
Müsəb ibn əz-Zübeyrə Aişənin əhvalatı

Müsəb ibn əz-Zübeyr haqqında bəla nağıl eləyirlər ki, o, Mədə-nədə Əzzanı (Əzza çox ağıllı xanımlardan biri idi) tapıb ona dedi: "Mən Təlxənin qızı Aişəni almaq istəyirəm, özü də istəyirəm sən onun yanına gedəsən, baxıb görəsən o nə təhəddir, görkəmi-zadə necədir".

Əzza da Aişənin yanına getdi, sonra Müsəbin yanına qayıdıb ona dedi: "Mən onu gördüm, camalı sağlamlığından gözəldir. İri gözləri var, burnu bir balaca donqardır, yanaqları yumurtavarıdır, ağzı nar kimidir, boynu elə bil gümüş kuzonin boğazıdır, bunlar bir yana, döşləri elə bil bir cüt nardır, qarnı kipcorəkdir, göbəyi deyərsən fil sümüyündən olan bir mücrüdür, yanları da elə bil qum təpəsidir, baldırları möhkəmdir, qıçları elə bil bir cüt mərmər sütundur, amma gördüm ki, ayaqları iridir. Sən xoş dəqiqələrini onunla keçirərsən".

Əzza arvad Aişəni təsvir eləyib bu keyfiyyətlərini deyəndən sonra Müsəb Aişəni aldı, onun yanına girdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz səksən yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, bəla rəvayət eləyirlər ki, Əzza arvad Təlxənin qızı Aişəni təsvir eləyib onun keyfiyyətlərini nağıl eləyəndən sonra Müsəb Aişəni aldı, onun yanına girdi. Sonra da Əzza Aişəni və qüreyşi¹ arvadlarını öz evinə çağırıb bəla bir şeir oxudu (Müsəb da burada dayanmışdı):

¹ Qüreyşilər – Məkkənin yaxınlığında yaşayan ərəb qəbiləsidir. Məhəmməd peyğəmbər həmin qəbilədənir.

Qadının öpüşü, gülüşü xoşdur,
Qadının nəfəsi otirlər saçar.

Onun barəsində fikirləşirdim,
Bizdə fikrə belə çəpər çəkmə var".

Müsəbin arvadı Aişənin vüsəlinə çatandan sonra onun yanından çıxıb getdi. Müsəbin azad elədiyi kənizlərindən biri, səhər Müsəbin yuxudan ayılanda, onun rastına çıxıb dedi: "Qurbanın olum, hər barədə kamil idin, hətta bu işdə də".

Belə rəvayət eləyirlər ki, Əbüləsvəd yerli nəsilədən olan bir çəpgöz kəniz aldı, özü də ondan razı qaldı. Əbüləsvədin qohumları da onun yanında arvadı məzəmmət eləməyə başladılar, Əbüləsvəd bu məzəmmətə heyrtə eləyib əlini göyə qaldırdı, bu iki beyti dedi:

"Ona lağ edirlər, yox ikən eyib,
Gözünün birində ləkə var bir az.

Halbuki düşündə, incə belində,
İri budlarında eyib tapılmaz".

Sitt-Zübeydə ilə Əbu Yusifin əhvalatı

Belə də nağıl eləyirlər ki, günlərin bir günü əmirolməminin Harun ər-Rəşid günortaüstü öz yataq otağına getdi, öz taxtının üstünə çıxıb uzanmaq istəyəndə gördü ki, yatağında toza ləkə var. Bunu görəndə heyrtə gəldi, əhvalı bərk pozuldu, yamanca fikir-xəyalə düşdü. Sitt-Zübeydəni yanına çağırdı, arvad gəlib hüsurunda dayananda ondan xəbər aldı: "Yatağa düşən bu ləkə nədir?" Sitt-Zübeydə də baxıb dedi: "Ya əmirolməminin, mənəmdir". Xəlifə səsini qaldırıb dedi: "Bunun səbəbini mənə deməsin, bu dəqiqə boynunu vuracağam!" Sitt-Zübeydə də dedi: "Ya əmirolməminin, Allaha and içirəm ki, mən bunun səbəbini bilmirəm, özü də şübhələnsən də, mənə bu işdə təqsirəm yoxdur!"

Harun ər-Rəşid də omr elədi qazı Əbu Yusifi hüsuruna çağırırlar, qazı gələndə əhvalatı danışib mənə ləkəsini göstərdi, qazı Əbu Yusif bunu görəndən sonra başını yuxarı qaldırıb tavana nəzər yetirdi, gördü ki, orada deşik var, sonra dedi: "Ya əmirolməminin, yarasanın da mənisi adamın ki kimidir, bu, yarasa mənisinin ləkəsidir".

Qazı bunu deyib tələb elədi ki, nizam gətirsinlər. Nizəni gətirdilər, onu əlinə aldı, ucunu həmin deşiyə soxdu, oradan yeri bir yarasa düşdü. Bundan sonra Harun ər-Rəşidin şübhəsi yox oldu..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz səksən səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qazı Əbu Yusif nizəni əlinə aldı, ucunu həmin deşiyə soxdu, oradan yeri bir yarasa düşəndə Harun ər-Rəşidin şübhəsi yox oldu, Sitt-Zübeydə təmizə çıxdı, o, şadlığından ağzını marçılatdı, Əbu Yusifə də bildirdi ki, ona yaxşı bir mükafat verəcəkdir. Sitt-Zübeydənin

vaxtından əvvəl yetişmiş bir meyvəsi vardı, bağda başqa bir beləsinin də olduğunu bilirdi, odur ki, soruşdu: “Ya imam, meyvələrin hansı sənə xoşdur, burada olan, yoxsa olmayan?” Əbu Yusif cavabında dedi: “Bizim təbirimizcə, olmayan bəzəsində mülahizə söylənməz. O nə vaxt gələrsə, onda mülahizəmizi deyirik”.

Sitt-Zübeydə buyurdu, meyvənin ikisini də gətirdilər, Əbu Yusif də hər ikisini yedi, bundan sonra Sitt-Zübeydə soruşdu: “Onların arasındakı fərq nədir?” Qazı dedi: “Hər dəfə mən birini tərifləmək istəyəndə, o birisi özünün daha yaxşı olduğunu sübut etməyə başlayır”.

Harun ər-Rəşid onun dediyini eşidib güldü, ona önəm verdi, Zübeydə xanım da vəd elədiyi bəxşişi verdi, Əbu Yusif onların yanından çıxıb getdi. Sən imamdakı ləyaqətə bir bax, onun əli ilə Zübeydənin günahkar olmadığı, işin səbəbi gör necə aşkar oldu.

Dəyirmançı ilə arvadının ahvalatı

Həmçinin belə nağıl eləyirlər ki, bir dəyirmançı vardı, bir də dəyirman daşına qoşmaq üçün onun bir eşşoyu. Həmin adamın da bir qəzəbli arvadı vardı, amma kişi arvadını sevirdi, ancaq arvad ərinə sevmirdi, o, öz qonşusunu sevirdi, qonşusu isə onu görmək istəmir, rədd eləyirdi. Bir gün arvadın əri yuxuda gördü ki, birisi ona dedi: “Dəyirməndə eşşoyun dövrə vurduğu dairəni qaz, orada xəzinə var, taparsan”. Kişi ayıldandan sonra yuxuda gördüyünü öz arvadına danışdı tapşırı ki, bunu heç kimə deməsin, gizli saxlasın, amma arvad gedib bunu qonşusuna dedi...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz səksən doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalmı danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, dəyirmançının arvadı gedib bunu öz sevdii qonşusuna dedi. O, belə güman eləyirdi ki, bəlkə bu vasitə ilə onunla yaxınlaşa; doğrudan da qonşusu söz verdi ki, gecə onun yanına gələcək. Qonşusu gecə onun yanına gəldi, sonra başladılar dəyirmanın dövrəsini qazımağa. Onlar qazdılar, qazdılar, axırda doğrudan da xəzinə tapdılar, olan şeyləri oradan çıxarandan sonra arvadın qonşusu ondan xəbər aldı: “İndi biz bu şeyləri necə eləyək?” Arvad da cavabında dedi: “Şeyləri dübbədən iki yerə bölək, yarısı sənə, yarısı da mənə, sən gedərsən, arvadını boşayarsan, mən də bir fənd qurub ərimdən çıxaram, sonra sən mənə alarsan; elə ki evləndik, pullarımızı bir yerə yığıraq, öz əlimizdə olar”. Amma arvadın qonşusu dedi: “Mən qorxuram ki, şeytan səni yoldan çıxarda, mənə gəlməyəsən, çünki evdə ki, qızıl oldu, elə bil dünyaya gün doğubdur. Lap yaxşısı budur ki, pulların hamısını verəsən mənə qala, sən də ərimdən çıxıb tez mənə gələsən”. Arvad da dedi: “Sən

qorxduğun kimi mən də qorxuram, öz payıma düşən pulu sono vermərəm, bir də ki, xəzinənin yerini sono mən göstərmişəm". Qonşusu ondan bu sözləri eşidəndə ürəyində fitnə baş qaldırdı ki, gol bunu öldür; O, doğrudan da vurub arvadı öldürdü, meyitini də həmin qazdıqları yero atdı ki, üstünü örtüb gizlətsin, ancaq gördü səhər açılır, gəlib görən olar, odur ki, arvadın meyitini eləcə qoydu, tələsik pulları götürüb getdi. Dəyirmançı da yuxudan oyananda gördü ki, arvadı yanında yoxdur, durub dəyirmanı getdi, eşşoyini qoşub dəyirmanı işlətmək istədi, heyvanı hayladı, ancaq eşşək bir az yeriyib durdu. Dəyirmançı eşşoyi döyməyə başladı ki, yerisin, amma eşşək yerindən tərpənmədi, arvadın meyitini gördü, qorxub geri çəkildi. Dəyirmançı bunun səbəbini bilmədiyi üçün hövsələdən çıxdı, eşşoyi bəzləməyə başladı, amma heyvan tərpənmirdi ki, tərpənmirdi, dəyirmançı lap hövsələdən çıxdı, bizi eşşoyin böyürlərinə o qədər batırdı ki, axırda heyvan haldan düşdü, yığılıb öldü.

Gün çırtanda dəyirmançı baxıb gördü ki, eşşoyi ölübdür, arvadının da meyiti qızılar çıxarılmış çuxurdadır, kişini qəzəb boğmağa başladı, çünki bir yandan eşşoyi ölmüşdür, bir yandan arvadının meyiti gözünün qabağında idi, o biri yandan da xəzinə yox olmuşdu. Dəyirmançı qəm dəryasına batdı, başladı baş-gözüne döyməyə ki, niyə sirri gizli saxlamayıb öz arvadına açdı.

Oğru ilə avam adamın əhvalatı

Belo də nağıl eləyirlər ki, bir avam adam öz eşşoyinin noxtasından yapışib gedirdi, eşşək də dalmca gəlirdi. Onun belo getdiyi iki lotu görüb biri o birinə dedi: "Mən o adamın eşşoyini oğurlayacağam". O biri də soruşdu: "Son eşşoyi necə oğurlayacaqsan?" Lotu da cavab verib dedi: "Son dalmca gol, görürsən necə oğurlayacağam".

Lotu bunu deyib eşşoye tərəf getdi, yoldaşı da onun dalmca düşdü, lotu eşşoye çatanda noxtasını başından çıxarıb yoldaşına verdi, o da noxtanı öz başına keçirib avam adamın dalmca getdi, o vaxtacan noxta başında onun dalmca getdi ki, lotunun eşşoyi aradan çıxartdığına arxayın oldu, sonra həmin adam daha yeriməyib dayandı. Avam adam noxtanı dartdısa da, lotu yerimədi, avam adam dönüb baxanda gördü ki, noxta adam başına taxılıbdır. Avam ondan soruşdu: "Bu nədir, sən nədən?" Həmin adam da cavabında dedi: "Mən sonin eşşoyinə, başıma gələn əhvalat da çox qoribə əhvalatdır, mənim dindar, qoca bir anam var idi, günlərin bir günü mən sərxos halda onun yanına gəlmişdim, anam mənə dedi: "Bala, bu günahından keçmək üçün Allah-toala qarşısında tövbə elə". Mən də tövbə eləmək əvəzinə ağacı götürüb onu döydüm, anam bəd dua eləyib mənə lənət oxudu, Allah-toala da məni döndərüb eşşək elədi, noxtamı da sonin olıno verdi. Mən də o vaxtdan həmişə sonin olində olmuşam, bu gün isə anam məni yadına salıb, ürəyi yumşalıb, dua eləyibdir ki, Allah məni bağışlasın; Allah da günahından keçib, əvvəlki kimi adam eləyibdir". Avam adam təəccüblə dedi: "Allahdan başqa heç kəsə qüvvət və qüdrət yoxdur! Ay qardaş, sən and verirəm Allaha, sən minmişəm, dalmca yük çatmışam, hər nə eləmişəm, keç günahımdan!"

O, bunu deyib həmin adamı buraxdı ki, öz yolu ilə getsin, o da çıxıb getdi, eşşək sahibi isə dörd-qomindən, fikir-xoyaldan sərxos kimi qayıdıb evinə getdi. Arvadı ondan soruşdu: "Başına nə qəzavü-qədr gəlir, bəs eşşək hanı?" Avam adam da dedi: "Sən eşşək əhvalatından heç nə bilmirsən? Mən onu sonə danışaram".

Kişi əhvalatı başdan-ayağa arvadına nağıl elədi, arvadı ucadan dedi: "Allah-toalanın bizə rəhmi gəlsin! Necə olubdur ki, biz boni-adəmi məcburən işləmişik?" Bundan sonra arvad Allahdan bağışlanmalarını təmənna eləyə-eləyə sədəqə paylamağa başladı, kişi də bir müddət evdə işsiz-gücsüz oturdu. Bir gün arvad ona dedi: "İşsiz-gücsüz evdə nə qədər oturmaq olar? Get bazara, eşşək al, başla işləməyə".

Kişi durub bazara getdi, eşşəklərin yanında dayanıb baxdı, birdən gördü ki, onun öz eşşəyini də satmağa gətiriblər. Eşşəyini tanıyan kimi yaxına getdi, ağzını eşşəyin qulağına dayayıb dedi: "Ay yazıq, ay bədbəxt! Yəqin yenə də sərxoşluq eləmişən, ya da ananı döymüşən, hə? And olsun Allaha ki, daha heç vaxt səni almaram!" Kişi bunu dedi, sonra çıxıb getdi.

Əl-Hakimlə tacirin əhvalatı

Rəvayətə görə günlərin bir günü əl-Hakim Biəmrillah öz yaxın adamları ilə birlikdə bir bağın yanından keçirdi. O gördü ki, bağda bir adam var, onu qullar, nökrələr əhatə eləyiblər, əl-Hakim içmək üçün ondan su istədi. Həmin adam ona deyünca su verəndən sonra dedi: "Bəlkə əmirəlmöminin iltifatı sayırub bu bağda mənzil kəso, mənə qonaq ola?" Hökmdar da, onunla gələn adamlar da atların dan düşdülər, o adam da yüz toxunma xalça, yüz donə kiçik dəri xalça, yüz donə balıq, meyvə dolu yüz məcməi, şirniyyat dolu yüz qab, şərbət dolu yüz cam gətirdi, buna əl-Hakim mat qaldı, odur ki, ucadan dedi: "Ay filankəs, doğrudan da təəccüblüdür! Məgər sən bizim bura gələcəyimizi bildirdin ki, bu cür tədarük görmüşən?" Həmin adam cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, Allaha and olsun ki, sizin gələcəyinizdən xəbərim yox idi, mən sizin rəiyyotiniz olan tacirlərdən biriyəm, amma mənim yüz könizim var; elə ki əmirəlmöminin cənabları iltifatı sayırub qonağım olmağa razılıq verdi, mən adam göndərərək sifariş elədim ki, onların hərəsi mənim üçün bağa nahar göndərsin, onlar da öz xalçaları ilə birlikdə hazırladıqlarından az-çox mənə göndərdilər. Onların hərəsi hər gün mənə bir məcməi təam, bir cam ürək sərinləndirən içməli şey, bir məcməi meyvə, bir cam şərbət göndərir. Bunlar mənə hər gün göndərilən nəhərdir, sizdən ötrü heç nə əlavə edilməyibdir".

Əmirəlmöminin əl-Hakim Biəmrillah rükuyə gedib Allaha şükür eləyəndən sonra ucadan dedi: "Şükür olsun Allaha ki, rəiyyotim içində belə gəliri aşır-daşan adam varadığıdır, o da heç bir hazırlıq görmədən xəlifəni öz adamları ilə birlikdə, həm də öz təamlarının artığı ilə beləcə qonaq eləyə bilər".

Bundan sonra xəlifə buyurdu ki, xəzinədə nə qədər bu il kəsilmiş dirhəm varsa, hamısını ona versinlər (bu dirhəmlər də üç min, bir də yeddi yüz min idi), pulları gətirib ona verməyincə hökmdar öz atına minmədi. Xəlifə həmin pulu o adama verib dedi: "Bu pullar qoy sənə kömək olsun, sənin əlicənəbliyin bundan da çoxdur".

Sonra xəlifə atına minib yola düşdü.

Ənuşirəvanla¹ bir arvadın əhvalatı

Belə rəvayət ələyirlər ki, günlərin bir günü adil hökmdar Xosrov Ənuşirəvan şikarə çıxdı. O, bir ceyranın dalınca düşdü, o qədər onu qovdu ki, axırda öz adamlarından uzaq düşdü. Ceyranı qovduğu vaxt birdən yaxında bir kənd gördü. Padşah bərk susuz idi, odur ki, atını həmin kəndə sürdü, qabağına çıxan bir darvazaya çatıb ev sahibindən su istədi ki, yağısını söndürsün.

Evdən bir arvad çıxıb onun qabağına gəldi, hökmdarı görəndə kimi evə qayıtdı, bir qələm şəkər qamışı götürüb şirəsinə çəkdi, onu piyaləyə suyun içinə töküüb qarışdırdı, sonra suya toza oxşayan bir qədər ətir səpdi, aparıb Ənuşirəvana verdi. Hökmdar piyaləyə baxıb gördü ki, onun içində toza oxşayan nəşə var, piyalədəkini dibinə kimi içdi, sonra üzünü arvada tutub dedi: "Ay arvad, bu nə yaxşı sudur. Necə də şirindir! Əgər onun içindəki bu toz onu bulandırmasaydı, lap yaxşı olardı". Arvad da cavabında dedi: "Ay qonaq, onu bulandıran tozu mən qəsdən onun içinə atdım". Hökmdar ondan soruşdu: "Niyə tozu piyaləyə atdın?" Arvad dedi: "Mən gördüm ki, bərk susuyubsan, qorxdum suyu birməfəsə içəsən, o da sənə zərər ələyə. Əgər bu toz suyun içində olmasaydı, yaqın ki, elə də ələyəcəkdin".

Adil hökmdar Ənuşirəvan arvadın bu sözlərinə, həm də ağlına təəccüb elədi, şah başa düşdü ki, bu arvad çox ağıllı, çox dərrakəli arvaddır. Hökmdar arvadın soruşdu: "Sən bu şirəni necə qamışdan çəkdin?" Arvad dedi: "Bir qamışdan". Ənuşirəvan buna təəccüb ələyib, bu kəndə nə qədər torpaq vergisi yazıldığını ondan istədi, baxıb gördü ki, vergi o qədər də çox deyil. Hökmdar paytaxta qayıdanda həmin kəndin torpaq vergisini artırmağı fikirləşib dedi: "Bir kənddə ki bir qamışdan bu qədər şirə çəkilsə, necə ola bilər ki, onlara belə az vergi qoyula?"

Sonra hökmdar bu kənddən çıxıb yenə ova qayıtdı, axşamçağı həmin kəndin yanından geri qayıdanda adamlardan ayrılıb həmin qapıya gəldi, içmək üçün su istədi, həmin arvad yenə qapıya çıxdı. Hökmdarı görəndə kimi tanıdı, su gətirmək üçün evə qayıtdı, ancaq yubandı, Ənuşirəvan onu tələsdirib soruşdu: "Niyə bəs gecikdin?.."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz doxsanıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, Ənuşirəvan arvadı tələsdirib soruşdu: "Niyə bəs gecikdin?" Arvad da cavabında dedi: "Ona görə gecikdim ki, bir qamışdan şirə lazım olan qədər şirə çıxarda bilmədim, üç qamış sıxdım, yenə də bir qamışdan çıxdığı qədər şirə çıxmadı". Ənuşirəvan şah soruşdu: "Bunun səbəbi nədir?" Arvad cavabında dedi: "Bunun səbəbi odur ki, hökmdar öz qəsdini dəyişdirib". Ənuşirəvan xəbər aldı: "Bu sənə haradan məlum olubdur?" Arvad da dedi: "Biz aqıl adamlardan eşitməmişik ki, hökmdar öz qəsdini dəyişib adamlara mərhəmətini azaldanda onun adamlarının firavanlığı, onların mal-dövləti də azalır". Ənuşirəvan bunu eşidib güldü, bu adamlar barəsində düşündüklərini başından çıxartdı. Arvadın çox ağıllı, dərrakəli olması, gözəl danışq qabiliyyəti hökmdara xoş gəldi, odur ki, hökmdar onu alıb özünə arvad elədi.

¹ Xosrov Ənuşirəvan – Sasanilər sülaləsindən olan hökmdardır (532-579-cu illərdə padşahlıq etmişdir).

Suçu ilə zərgər arvadının əhvalatı

Belə nağıl eləyirlər ki, Buxara şəhərində bir nəfər suçu vardı, bu suçu, bir zərgərin evinə su daşıyırdı. O, beləcə düz otuz il ona su daşdı. Bu zərgərin də çox gözəl, tay-bərabəri olmayan qəşəng, qədd-qamətli, xoşxasiyyət, təvazəkər, əliaçıq bir arvadı vardı. Günlərin bir günü suçu həmişəki kimi yenə su gətirib su anbarına boşaldanda həmin arvad həyətin ortasında dayanmışdı. Suçu onun yanına gəldi, əlindən tutub başladı əlini sıxmağa, övkoləməyə, sonra da arvaddan aralanıb getdi. Əri bazardan gələndə arvad ona dedi: "Mənə də görüm, bu gün bazarda nə eləyibson ki, Allahı qəzəbləndirmisən?" Kişisi cavabında dedi: "Mən Allah-təalının qəzəbinə sobob olan elə bir iş tutmamışam". Arvad da səsini ucaldıb dedi: "Vallahı ki, bazarda elə bir iş tutubsan ki, Allah-təalını qəzəbləndirmisən! Əgər nə elədiyini mənə deməsən, özü də dediyin düz olmasa, sənin evində qalmayacağam, nə sən mənə görəcəksən, nə də mən səni". Kişi onun cavabında dedi: "Bu gün hər nə eləmişəmsə, düzünü sənə deyəcəyəm. Mən həmişəki kimi dükanımda oturmuşdum, bir də gördüm ki, yanıma bir arvad gəldi, mənə buyurdu ki, onun üçün bir bilərzik qayırım, bunu deyib getdi. Mən də ona qızıldan bir bilərzik qayırib saxladım, arvad gələndə bilərzikni ona verdim, o da bilərzikni alıb biləyinə taxdı. Mən də onun əlinin ağılığına, biləyinin gözəlliyinə heyran oldum, çünki adamı özünə məftun eləyirdi, odur ki, şəirən bu iki beyti yadıma düşdü:

"Şəffaf biləyində bilərzikni,
Axar su üstündə od sanır insan.

Qızıl bilərzikli nəcib biləklər,
Sanki sudur axır od arasından.

Mən də onun əlindən tutub sıxdım, övkolədim".

Zərgərin arvadı da ucadan dedi: "Allah-u-əkbər! Sən nə üçün belə iş tutubsan! Doğrudan da otuz ildən bəri bizim evimizə gəlib-gedən suçu kişi, sən ki, onda heç bir yalan görməmişən, bu gün mənim ölüm-dən tutub başladı sıxmağa, övkoləməyə". Əri onun cavabında dedi:

"Ay arvad, Allaha dua elərik ki, günahımızdan keçsin! Hər nə olubsa mən tövbə eləyirəm, sən də dua elə ki günahından keçsin". Arvad da dillənib dedi: "Qoy Allah bizim günahımızdan keçsin, hər ikimizə möhkəm cəzağı qismət eləsin!.."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz doxsan birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, zərgərin arvadı dedi: "Qoy Allah bizim günahımızdan keçsin, hər ikimizə möhkəm cəzağı qismət eləsin!"

Ərtəsi gün şəhərçəgi həmin suçu kişi gəldi, arvadın qabağında yeri yığıldı, üzünü torpağa sürtüdü, qıvrıla-qıvrıla arvada dedi: "Ay xanım, şeytan mənə aldadıb yoldan çıxarmışdı, mənim günahımdan keç, mənə bu ürok ağrısından qurtar!" Arvad da ona dedi: "Çıx öz yolunla get. O günah sənin günahın deyildi, onun təqsiri mənim ərimdə idi, onun öz dükanında elədiyi günah işin Allah əvəzini çıxdı".

Deyirlər ki, arvadı suçunun ona elədiyini nağıl eləyəndə zərgər dedi: "Əvəzə əvəzdir! Əgər mən bundan artıq iş görseydim, yəqin suçu da artıq iş görərdi!"

Bu söz də adamlar arasında dillər əzbəri, zərbi-məsəl oldu. Qadın görək əri ilə açıqda da, gizləndə də olub ola, oğor kişinin çoxə imkanı yoxsa, arvad azla da kəfiyyətli-məhəddir, özü də doğruçul Ayışə və bəsi-rətli Fətimə¹ təmsalında ola ki, (Allah hər ikisindən razı olsun!) məmin əcdadlarının davamçısı ola bilsin.

¹ Ayışə – Məhəmmədin sevimli arvadı, o, xəlifə Əbu Bəkrin qızıdır. Fətimə – Məhəmmədin qızıdır, 4-cü xəlifə Əlinin arvadıdır (Əli 656-661-ci illərdə xəlifəlik etmişdir). Fətimə imam Həsənin və imam Hüseynin anasıdır.

Şirinlə balıqçının əhvalatı

Nağıl eləyirlər ki, şahənşah Xosrov¹ balığı sevərdi. Günlərin bir günü o, arvadı Şirinlə öz malikanəsində oturmuşdu. Bir balıqçı ona iri balıq gətirdi. Balıq şahın xoşuna gəldi, o, buyurdu ki, balıqçıya dörd min dirhəm pul versinlər, amma Şirin dedi: "Belə eləməklə sən yaxşı iş görmədin". Xosrov soruşdu: "Axı niyə?" Şirin də dedi: "Ona görə ki, əgər sən bundan sonra öz növələrindən hansına bir o qədər pul versən, o həmin pulu heç nə hesab eləyib deyəcəkdir: "O mənə, balıqçıya verdiyi qədər pul verdi". Amma sən az versən, onda da deyəcəkdir: "O mənə əskik hesab eləyir, mənə balıqçıya verdiyindən də az pul verdi". Xosrov razılaşıb dedi: "Sən düz deyirsən, ancaq şah verdiyini geri alsa, pis olar, odur ki, keçibdir". Şirin cavab verib dedi: "Verdiyin bəxşişi geri almaq üçün mən fikirləşib bir yol taparam". Şah soruşdu: "Axı nə təhər?" Şirin də dedi: "Nə vaxt istəsən, balıqçını yanına çağırırdır, ondan soruş: "Bu balıq erkəkdir, yoxsa diş?" Əgər o desə: "Erkəkdir", onda deyərsən: "Biz ancaq diş balıq istəyirik". Əgər desə dişidir", onda deyərsən: "Biz erkək balıq istəyirik".

Şah balıqçının dalınca adam göndərdi, balıqçı qayıdıb gəldi (həmin balıqçı da çox ağıllı və həzircavab adam idi), Xosrov şah ondan soruşdu: "Bu balıq erkəkdir, yoxsa diş?" Balıqçı əyilib onun qabağında yeri öpəndən sonra cavabında dedi: "Bu balıq nə erkəkdir, nə diş, erkəkdir".

Xosrov balıqçının cavabına güldü, əmr elədi ki, ona dörd min dirhəm də versinlər. Balıqçı xəzinədarın yanına gedib səkkiz min dirhəm aldı, pulları yanındakı kisəyə qoydu, kisəni dalına atıb yoluna düzələndə, balıqçının bir dirhəm pulu yerə düşdü, o, kisəni yerə qoyub, əyilib dirhəmi götürdü (şahla Şirin də ona baxırdılar). Bu vaxt Şirin şahla dedi: "Ey şah, bu adamdakı tamahkarlığı, əskikliyi gördünmü: bir dirhəm yerə düşdü, ancaq o, qıymadı ki, bir dirhəm yerə qalsın, şahın növələrindən biri götürsün".

Şirinin dediklərini eşidəndə şahın balıqçıdan zəhləsi getdi, odur ki, ucadan dedi: "Ay Şirin, sən haqlısan!" Bunu deyəndən sonra şah

əmr elədi ki, balıqçını qaytarsınlar. Balıqçı qayıdıb gəldi, şah ona dedi: "Ey pısnıyabət! Sən insan deyilsən! Yadındadırmı, sən xəsislik elədin, dalındakı pul dolu kisəni yerə qoyub bir dirhəmdən ötrü yerə əyildin?"

Balıqçı da onun qabağında əyilib yeri öpəndən sonra dedi: "Allah padşahın ömrünü uzun eləsin! Mən o dirhəmi ona görə yerdən götürmədim ki, o dirhəm məndən ötrü əhəmiyyətli idi, mən o dirhəmi yerdən ona görə götürdüm ki, onun bir üzündə padşahımın şəkli, o biri üzündə onun adı var. Qorxdum ki, birisi bilmədən pulu ayaqlayar, bununla da şahın adı, şəkli təhqir edilər, bu günahıma görə tənbeh olunaram".

Balıqçının dedikləri şahı heyratə gətirdi, şah gördü ki, onun sözlərində gözəl mənə var, odur ki, əmr elədi ona dörd min dirhəm də versinlər, həm də carçıya əmr elədi ki, şahlıqda car çəkib desin: "Heç kəs arvad sözüne uymasın, hər kəs arvad sözüne baxsa, hər dirhəm müqabilində iki dirhəm də itirər".

¹ Xosrov – Sasanilər sülaləsindən olan İran şahı II Xosrov (590-628-ci illərdə padşahlıq etmişdir). Onun Şirini sevməsi bir neçə bədii əsərin mövzusu olmuşdur.

Yəhya ibn Xəlidlə qonağın əhvalatı

Nağıl eləyirlər ki, Yəhya ibn Xəlid əl-Bərməki xəlifənin sarayından çıxıb evinə yollandı, öz evinə çatanda darvazası ağzında bir adam gördü. Yəhya ibn Xəlid ona yaxınlaşdı, həmin adam ayağa qalxıb salam verəndən sonra dedi: "Ya Yəhya, mən sənin əlindəkinin ehtiyacındayam, sən qarşında Allaha özümə iltimasçı eləyirəm!"

Yəhya da buyurdu ki, öz evində o adama yer ayırsınlar, həm də ömr elədi ki, hər gün ona min dirhəm versinlər, onun yeməyi də Yəhyanın şəxsi yeməyindən olsun, özü də həmin adam beləcə düz bir ay onun evində gün keçirsin. Bir ay keçəndən sonra həmin adamın əlində otuz min dirhəm pulu oldu, o qorxuya düşdü ki, pul çoxdur, Yəhya onun əlindən alar, odur ki, xəlvəti çıxıb getdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz doxsan ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, həmin adam pulları götürüb xəlvəti çıxıb getdi. Bu əhvalatı da gedib Yəhyaya xəbər verdilər, o da bərkədən dedi: "Vallahi ki, o adam həmişə yanımda qalıb ömrünü başa vursaydı, mən onun nə mükafatını kəsərdim, nə də qonaq kimi ehtiramdan məhrum eləyərdim! Bərməkilərin mərhəməti intəhasız, dəyanətləri tükənməzdir, xüsusən Yəhya ibn Xəlidin, şairin onun barəsində dediyi kimi:

Səxavətdən soruşdum: "Azadsanmı" de görüm?
Kəniziyəm, – söylədi, – Yəhya ibn Xəlidin".

"Sətinmi alıb" – deyə sual verdim mən ona,
"Yox, ata-babasından ona mirasam" – dedi.

Məhəmməd əl-Əminlə¹ kəninin əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, Musa əl-Hadinin² oğlu Cəfərin əl-Bədr əl-Kəbir adlı bir ud çalan kənizi vardı. O zaman bu kəniz elə gözəl, qədd-qamətli, gözəl xasiyyətli idi ki, onun tay-bərabəri yox idi, özü də bu kəniz kimi nə oxuyan, nə də ud çalan vardı. Həmin kəninin xəbəri Zübeydənin oğlu Məhəmməd əl-Əminə çatır, o da Cəfərdən xahiş etməyə başlayır ki, qızı ona satsın, amma Cəfər ona deyir: "Sən bilirsen ki, mənim kimi bir adama kənizə qiymət qoyub satmaq yaraşmaz, həm də o, mənim evimin yetişdirməsi olmasaydı, doğrudan da mən onu sənə əsirgəməzdim, yanına göndərərdim".

Sonra bir gün Zübeydənin oğlu Məhəmməd əl-Əmin əylənmək, kefini durultmaq niyyəti ilə Cəfərgilə getdi, Cəfər də ömr elədi ki, dostlarına layiq ən yaxşı nəyi varsa gətirsinlər, özü də kənizi əl-Bədr əl-Kəbirə buyurdu ki, oxuyub əl-Əminin kefini açsın. Qız udu kökləyib, ən xoşagələn mahnıları oxudu. Məhəmməd əl-Əmin də içməyə, kefə dəm verib buyurdu ki, Cəfəri o qəder içirsinlər ki, sərxoş olsun. Sonra o, qızı götürüb özü ilə evlərinə apardı, özü də ona əlini də vurmadı; elə ki səhər oldu, Məhəmməd ömr elədi ki, Cəfəri çağırırlar. Gedib onu çağırırlar. Cəfər gələndə Məhəmməd onun qabağına şərab qoydu, kənizə ömr elədi ki, pərdə dalından onun üçün mahnı oxusun. Cəfər də mahnını eşidən kimi səsidən qızı tanıyıb qəzəbləndi, ancaq o, alicənab, təmizqəlblə adam olduğu üçün qəzəbini bürzə vermədi. Elə ki onların məclisləri qurtardı, Zübeydənin oğlu Məhəmməd əl-Əmin öz adamlarından birinə buyurdu ki, Cəfərin minib gəldiyi qayığa dirhəmlər, dinarlar, öntiqə şeylər doldursun, nökrəri də əl-Əmin buyuran kimi elədi, qayığa min kisə pul, hər birinin qiyməti iyirmi min dirhəm olan min mirvari, cürbəcür nadir şeylər doldurdu, qayıqdakılar dilə gəlib dedilər: "Qayıq daha bundan artıq yük götürməz!"

Əl-Əmin də ömr elədi ki, bu şeylərin hamısını Cəfərin evinə aparırlar. Ali adamların niyyətləri beləymiş, Allah onlara kömək olsun!

² Məhəmməd əl-Əmin – xəlifə Harun ər-Rəşidin və onun sevimli arvadı Siit-Zübeydənin oğludur.

¹ Musa əl-Hadi – Abbasilər sülaləsinin dördüncü xəlifəsidir.

Səid ibn Səlim əl-Bəxilin in əhvalatı

Nağıl eləyirlər ki, Səid ibn Səlim əl-Bəxili deyibdir ki: "Harun ər-Rəşid zamanında mənim vəziyyətim ağır oldu, çoxlu borca düşdüm, bu da güzəranımın pis keçməsinə səbəb oldu, borclarımı da verməyə imkanım yox idi. Fənd işlətmək, biclik etmək də mənə ağır gəlirdi, lap çaş-baş qalmışdım, bilmirdim nə eləyim, çünki borclarımı vermək mənə çox çətin idi, borc verənlər də qapımı kəsdirib durmuşdular, yaxamdan əl çəkmirdilər. Fənd-felim də tükənmişdi, fikir-xəyalım çoxalmışdı, elə ki gördüm işim çətinə düşübdür, halım tamam dəyişibdir. Abdullah ibn Malik əl-Hüzainin yanına getdim, ondan xahiş elədim ki, öz biliyi ilə mənə hayan olsun, öz gözəl ağılı, dərrakəsi ilə mənə bir işiq yolu göstərsin.

Abdullah ibn Malik əl-Hüzai də mənə dedi: "Bərməkilərdən başqa heç kəs səni bu çətinlikdən, bu qayğı və fikir-xəyaldan qurtara bilməz". Mən də ondan soruşdum: "Onların təkəbbürünə, qeyri-məhdud ağalığına kim döz?"

Abdullah ibn Malik də dedi: "Öz vəziyyətini düzəltmək üçün buna döz..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz doxsan üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Abdullah ibn Malik əl-Hüzai Səid ibn Səlimə dedi: "Öz vəziyyətini düzəltmək üçün buna döz".

Mən də onun yanından çıxıb Yəhya ibn Xalidin oğlanları əl-Fəzl ilə Cəfərin yanına getdim, başıma gələnləri nağıl elədim, onlar da mənə dedilər: "Allah özü sənə rəhm eləsin, kömək olsun, səni heç kəsə möhtac etməsin! Allah sənin ruzini bol eləsin, dərdinə əlac eləsin, –

o, istədiyi hər şeyi ələməyə qadirdir, ona hər şey əyandır, o, öz qullarına da rəhm eləyir".

Mən də sıxıntı içində, ağıl çaşmış halda, sınıq qəlblə Abdullah ibn Malikin yanına qayıdıb onların dediklərini ona söylədim, Abdullah ibn Malik də mənə dedi: "Sən görək bu gün bizdə qalasan, görək Allah-təala necə elər".

Mən də bir müddət onlarda oturdum, beləcə oturduğum vaxt bir də gördüm öz nökrərim gəldi. O mənə dedi: "Ay ağa, darvazamıza çoxlu yüklü qatır gəlibdir, onları götürən adam da deyir: "Mən Yəhya ibn Xalidin oğlanları əl-Fəzlin və Cəfərin etibarlı adamıyam". Abdullah ibn Malik də heyrətə gəlib dedi: "Ümidvaram ki, işin düzələcək, vəziyyətin yüngülləşəcəkdir! Qalx ayağa, get gör bu nə işdir". Mən qalxıb tez evimə yüyürdüm, evə çatanda gördüm ki, bir nəfər əlində kağız darvaza ağzında dayanıbdir. Kağızı alıb oxudum, onda yazılmışdı: "Sən bizə gəldin, biz dediklərini eşitdik, sən çıxıb gedəndən sonra biz xəlifənin yanına gedib əhvalatdan onu xəbərdar elədik, dedik vəziyyət onu gör necə məcbur eləyibdir ki, xahiş ələməyə qədər alçalıbdir, xəlifə əmr elədi ki, xəzinədən min min dirhəm götürüb sənə yetirsinlər. Biz də xəlifəyə dedik: "Bu pulu o, borclarına verəcəkdir, bəs özünü xərc etmək üçün pulu haradan alsın?" Xəlifə əmr elədi ki, sənə yenə üç yüz min dirhəm verilsin, bizim də hərəmiş öz pulumuzdan min min dirhəm ayırırdıq, bunun da hamısı elədi üç min min və üç yüz min dirhəm, bununla da sən öz vəziyyətini, işlərini yoluna qoyarsan".

Sən bir bu alicənablardakı mərdliyə bax, Allah onlara kömək olsun!

Arvadla balığın əhvalatı

Nağıl ələyirlər ki, bir arvad kişisinin başına belə bir oyun açır: Kişisi cümə günü evə bir balıq gətirir, tapşırır ki, balığı qızardıb cümə namazından sonra satsın, kişi bunu deyəndən sonra çıxıb işinin dalınca gedir. Kişi gedəndən sonra arvadın dostu gəlib xahiş ələyir ki, filan toyda olsun, arvad da onun sözü ilə əməl ələyib balığı su küpünə salır, dostu ilə çıxıb gedir, bir də o biri cümə günü qayıdır, əri gəlib hər yanı axtarır, arvadını tapmır, bütün evlərdən onu xəbər alır, amma arvadın başına nə iş gəldiyini deyən olmur. Axırda arvad o biri cümə günü gəlir, balığı küpdən diri çıxarır, camaatı başına yığıb bu əhvalatı onlara danışır...

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki üç yüz doxsan dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, arvad o biri cümə günü ərinin yanına gəlib diri balığı küpdən çıxarır, camaatı başına yığıb bu əhvalatı onlara danışır, camaat da kişini yalançı adlandırır ona deyirlər: "Bu müddət ərzində balıq diri qala bilməz". Əhvalatı eşidənlər də təsdiq ələyirlər ki, kişi dəli olubdur, odur ki, tutub onu dama salırlar, başlayırlar onu ələ salıb gülməyə, onda kişi gözünün yaşını axıdıb belə bir şeir deyir:

"Bədəməl qarının fitnə-fəsadı
Üzündə iz salıb; bələdir, bəla.

Onun adətidir: rast gəldiyini
Görək ələ sala, ya çaşbaş sala".

Arvadla yalançı qocaların əhvalatı

Həmçinin rəvayət ələyirlər ki, qədim zamanlarda, keçən əsrlərdə İsrail övladları arasında bir mömin arvad vardı, bu arvad dindar, zahid bir arvad idi, hər gün də ibadətə gedirdi. Həmin ibadətə gahda yanında bir bağ vardı, arvad ibadətə gahda gedəndə bu bağa girib dəstəməz alırdı. Bağın da iki gözətçisi vardı, bu qoca gözətçilərin ikisi də bu arvada vurulmuşdu; qocalar başlayırlar arvadı toylayıb yoldan çıxartmağa, amma arvad onlara məhəl qoymur, belə olanda, qocalar ona dedilər: "Hərgah sən ilə yaxınlıq etməyimizə razılıq verməsən, biz şahidlik ələyəcəyik ki, sən pis əməllə məşğul olursan". Arvad onlara dedi: "Allah məni sizin çirkin əməlinizdən uzaq eləsin". Belə olanda, qocalar bağın darvazasını açıb haray saldılar, adamlar hər tərəfdən tökülüb gəldilər, qocalardan soruşdular: "Sizə nə qəza üz verib?" Qocalar da dedilər: "Biz bu arvadı bir cavanla əməl üstündə tutmuşuq, cavan da əlimizdən çıxıb qaçdı". O vaxtlar da qanun belə idi ki, belə pis əmələ görə üç gün car çəkdirəndən sonra həmin adamı daşqalaq ələyirdilər. Adamlar da üç gün beləcə car çəkdi ki, arvad rüsvay olsun, qocalar da hər gün həmin arvadın yanına gəlir, əllərini onun başına qoyub deyirdilər: "Əhsən Allaha ki, sənə intiqam ətə ələyib!" Elə ki istədilər arvadı daşqalaq eləsinlər, Daniyal¹ adamların dalınca düşdü (onun on iki yaşı vardı, bu da onun birinci möcüzəsi idi. Ona və peyğəmbərimizə salam və salavat), adamlara çatıb onları haqlayanda dedi: "Mən qərar verməyincə siz tələsib onu daşqalaq eləməyin".

Onun altına kürsü qoydular, sonra o oturub qocaları bir-birindən ayırdı (o, şahidləri bir-birindən ayıran ilk şəxsdir), onların birindən təklidə soruşdu: "Sən nə gördün?" Qoca da gördüklərini ona nağıl elədi, Daniyal ondan xəbər aldı: "Bağın harasında?" Qoca da dedi: "Günəxan tərəfdəki armud ağacının altında". Sonra Daniyal ikinci qocadan nə gördüyünü soruşdu, ikinci qoca da nə baş verdiyini ona nağıl elədi, Daniyal ondan xəbər aldı: "Bağın harasında?" Qoca da cavab verdi: "Bağın günbatan tərəfində, alma ağacının altında". Bu sorğu-sual baş verdiyi müddətdə arvad üzünü göyə tutub, əllərini göyə qaldırıb Allaha yalvarırdı ki, onu bu şərddən xilas eləsin. Allah-təala da qəhr ələyib şimşək çaxdırdı, hər iki qoca yanib kül oldu. Allah-təala arvadın günahsız olduğunu açıq-aşkar göstərdi ki, bu da Allahın nazil elədiyi Daniyal peyğəmbərin möcüzələrinin birincisidir, ona rəhmət!

¹ Daniyal – Tövratda adı çəkilən peyğəmbərdir. Onun haqqında daha çox məlumat üçün Tövratı oxuyun.

Cəfər Bərməki ilə xəstə qocanın əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, günlərin bir günü əmirəlmöminin Harun ər-Rəşid həmsüfrəsi Əbu Yaqubla¹, Cəfər Bərməkiylə, Əbu Nuvasla səfərə çıxdı; onlar bərrü-biyabanda yol getdikləri vaxt gördülər ki, bir qoca kişi eşşəyini minib yol gedir. Harun ər-Rəşid vəziri Cəfərə dedi: "Soruş gör bu qoca haralıdır?" Cəfər də qocadan soruşdu: "Sən haralısan, haradan gəlirsən?" Qoca da cavabında dedi: "Bəsrədən gəlirəm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz doxsan beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Cəfər həmin qocadan xəbər aldı: "Haradan gəlirsən?" Qoca da cavabında dedi: "Bəsrədən gəlirəm". Cəfər soruşdu: "Bəs hara gedirsən?" Qoca da dedi: "Bağdada gedirəm". Cəfər xəbər aldı: "Orada nə elə-yəcəksən?" Qoca da dedi: "Gözüm üçün dərman axtaraçağam". Harun ər-Rəşid dedi: "Ya Cəfər, ona bir sataş görək". Cəfər cavabında dedi: "Əgər ona sataşsam, nalayiq söz eşidərəm". Ancaq xəlifə əl çəkmədi: "Sən allah, sataş, zarafat elə!" Belə olanda, Cəfər qocadan soruşdu: "Əgər mən bir xeyirli dərman yazıb sənə versəm, nə verərsən?" Qoca cavabında dedi: "Allah-təala sənə mən verəcəyimdən yaxşı şey yetirər". Cəfər də dedi: "Mənə bax, sənə elə bir dərman yazaram ki, onu daha səndən başqa heç kəsə yazmaram". Qoca xəbər aldı: "O nə dərmandır ki?" Cəfər də dedi: "Küləyin əsməyindən üç misqal, günəş şüasından üç misqal, bir də çıraq işığından üç misqal götür, onları qarışdır, qoy üç ay külək altında qalsın, bundan sonra bunları dibi yox bir

həvəngə qoy, üç ay döy, elə ki döydün, onu bir sınıq cama qoy, camı da qoy üç ay külək altında qalsın, bundan sonra həmin dərmandan yatmaqdan qabaq üç dirhəm işlət, beləcə üçcə ay işlət. Allah-təalanın rizası olsa, sağalacaqsan".

Cəfərdən bu sözləri eşidəndə qoca eşşəyini üstündə yanını qaldırıb qırağını çəkdi, o saat Cəfərə dedi: "Yazdığın dərmana görə haqqını al. Mən o dərmanı işlədəndən sonra Allah mənə sağlamlıq öta eləyəndə, sənə qulluq olməyə bir kəniz verərəm, nə qədər ki, sən sağsan, onun xidmətilə Allah sənin ömrünü azaldar, elə ki öldün, Allah camını tələsik oda salar, həmin kəniz də öz dərindən nəcisini sənə üzünə yaxar, özü də ağlayıb baş-gözüne döyər, hönkürə-hönkürə, gözünlün yaşını tökə-tökə deyər: "Ey soyuqsacaqal, saqqalın nə soyuqdur!"

Harun ər-Rəşid elə güldü ki, qəşş eləyib dalı üstə yığıldı, sonra ömr elədi ki, həmin adama üç min dirhəm versinlər.

¹ Əbu Yaqub, ləqəbi ən-Nadimdir - Harun ər-Rəşidin istekli həmsüfrələrindən biridir ki, onun adı "1001 gecə"nin səhifələrində tez-tez çəkilir.

Azmi oğul ucaldı atasının adını!

Rəsul-allah artırır hörmətini Ədnanın¹.

Sədaqətli cavanın əhvalatı

Şərif Hüseyn ibn Rayyanın nağıl elədiyinə görə əmirəlmöminin Ömər ibn əl-Xəttab günlərin bir günü öz yaxın adamları, ayanları, ağıllı-kamallı, hər şeyi bilən şəxslərlə bərabər adamların işinə baxıb hökm verirdi. Xəlifə oturduğu vaxt gördü ki, iki nəfər gözəl-göyçək cavan bir nəfər gözəl-göyçək cavan oğlanı darta-darta darvazadan içeri saldı. Həmin cavanlar onu getirib Ömər ibn əl-Xəttabın hüzurunda saxladılar. Əmirəlmöminin də bir onlara, bir də cavana baxandan sonra əmr elədi ki, cavanı buraxsınlar, onlar da cavanı buraxdılar, əmirəlmöminin onları yanına çağıraraq soruşdu: "Deyin görüm nə olub?" Cavanlar cavabında dedilər: "Ya əmirəlmöminin, biz bir anadan olan qardaşlarıq, özümüz də haqqı gözləyən adamlarıq. Bizim lap qoca, ağıllı-kamallı bir atamız var idi, qəbilə içində tərifi göylərə qalxmışdı, pis işlərdən uzaq adam idi, öz ləyaqətilə şöhrət qazanmışdı. O, uşaq vaxtından bizi böyüdüb tərbiyə eləmiş, bizə çox böyük mərhəmət göstərmişdir..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz doxsan altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, cavanlar əmirəlmöminin Ömər ibn əl-Xəttaba dedilər: "Atamızın qəbilə arasında tərifi göylərə qalxmışdı, pis əməllərdən uzaq adam idi, öz ləyaqətilə şöhrət qazanmışdı. O, uşaq vaxtından bizi tərbiyə eləyib böyütmüş, bizə böyük mərhəmət göstərmişdir. O, ləyaqətli idi, xeyirxah idi, bu barədə şair də yaxşı deyib:

Sordular: "Oğludurmu Əbu Səkr Şeybanın?"

"Yox, - dedim, - Şeyban özü törəməsidir onun.

Günlərin bir günü o öz bağına çıxdı ki, ağacların arasında gəzib-dolansın, dəymiş meyvələrdən yıxsın, bu cavan yolundan azıb onu öldürür. Xahiş ələyirik bunun tutduğu əməlinin cəzasını Allahın buyurduğu kimi verəsiniz".

Ömər də cavana tərs-tərs baxıb dedi: "Cavanların dediklərini eşidin, cavabın nədir?" Həmin cavansa möhkəm iradəli, dildə cəsəətli idi, həyəcanını, narahatlığını özündən kənar ələyib gülümsündü, hazır-cavablıqla hökmdara salam yetirib dedi: "Ya əmirəlmöminin, Allaha and olsun ki, onların dedikləri mənim yadımdadır, baş vermiş hadisə barəsində düz deyirlər, tələyin nəşib elədiyi də Allahın hökmü ilə olubdur. Mən də öz əhvalatımı sənin hüzurunda nağıl ələyim, sonra buyuruq sənindir.

Ya əmirəlmöminin, bil və agah ol ki, mən, ulduzlu göyün altında ömür sürənlərin hamısından alıcınab olan əsil xalis ərəbəm. Mən səhrada çadırlarda böyümüşəm, düşməncilik illərinin qəbih əməlləri mənim qəbiləmi xarab ələyib. Mən də öz əravad-uşağımla, mal-qaramla köçüb bu şəhərin həndəvərinə gəlmişəm. Mən bağın yanındakı yolla keçib gedirdim, yanımda məndən ötrü qiymətli olan cins maya dəvələr vardı, onların da içində bir nəfər vardı, özü də cins, çox gözəl nəfər idi, onun çoxlu nəvə-nəticəsi var idi, törəməsi elə çox idi ki, o, elə bil onların içində tac qoymuş bir padşah idi. Həmin mayalardan biri bunların atasının bağının yanına qaçdı, bağın ağaclarının budaqları divardan bayıra sallanırdı, maya budaqların birindən yarpaq qırırdı, mən də dəvəni bağın yanından qovdum. Bir də gördüm ki, qoca divarın sökük yerində göründü, qəzəbdən gözlərindən od yağırdı, sağ əlində də daş vardı, qoca divarın sökük yerindən çıxanda şir kimi ləngər vururdu. Qoca həmin daşla vurub dəvəni öldürdü, heyvanın gicgahından vurdu. Dəvənin yıxıldığını görəndə kimi bağrımın başı od tutub yandı, mən elə həmin daşı götürüb qocaya atdım, o da öldü, öz əməlinin nəticəsi ona qismət oldu. Daş qocaya dəyəndə o bərk qışqırıb zarıldadı, mən də həmin yerdən uzaqlaşmağa tələsdim. Ancaq bu cavanlar məni yaxalayıb sənin yanına gətirdilər, budur, mən də sənə hüzurundayam". Xəlifə Ömər də dedi: "Allah-təala onlardan razı olsun! Sən elədiyin əməlini boynuna aldın, özü də

¹ Yəni Ədnanın adını (bir çox ərəb qəbiləsinin əfsanəvi sələfi) onun nəslindən olan Məhəmməd peyğəmbər şöhrətləndirmişdir.

bundan səni xilas etmək çətindir, mütləq əvəz alınmalıdır, həm də sənə nicat yoxdur!" Cavan da dedi: "Sizin çıxardığınız qərara təbə olmaq borcumdur. Həm də islam qanununun tələbləri ilə razıyam! Ancaq mənim balaca bir qardaşım var, onun bir qoca atası vardı. Atasını öldəndən sonra çoxlu pul və səf qızıl ayırıbdır, qardaşıma qəyyumluğu, işlərinə baxmağı da mənə həvalə eləyibdir, Allah şahidlərini yanına çağıraraq deyibdir: "Bunlar sənin qardaşının malıdır, sənə qalacaqdır; bu varidatı necə bacarırsan, saxla". Mən də həmin pulları götürüb basdırmışam, məndən başqa onların yerini bilən yoxdur. Əgər sən indi qərar verib mənə öldürsən, həmin pulları itib-batacaqdır, sən pulların itib-batmasının təqsirkarı olacaqsan, axirət günündə də səgər uşaq öz haqqını sənədən tələb eləyəcəkdir. Əgər mənə üç gün möhlət versən, mən uşağa qəyyum olub işlərinə baxmağı birisinə həvalə elərəm, öz borcunu yerinə yetirmək üçün qayıdıb qulluğunuza gələm, zəmin durmaq üçün də mənim adamım var".

Əmirəlmöminin başını aşağı saldı, sonra o, məclis əhlinə nəzər salıb dedi: "Kim mənim qarşımda zəmin durur ki, bu cavan qayıdıb gələcəkdir?" Cavan da məclisdə onların üzlərinə baxandan sonra əlini uzadıb Əbuzəri¹ göstərdi: "Bu adam mənə zəmin durub cavabdeh olar..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz doxsan yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, cavan əli ilə Əbuzəri göstərib dedi: "Bu adam mənə zəmin durub cavabdeh olar". Ömər (Allah-təala ondan razı olsun!), dilləndi: "Ya Əbuzər, sən deyilən sözləri eşitdinmi, mənim hüzzurmda bu adama zəmin durursanmı ki, qayıdıb gələr?" Əbuzər cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, bəli, mən üç günlüyə ona zəmin oluram". Ömər də buna razı olub, getmək üçün cavana icazə verdi.

Elə ki möhlət qurtarmağa az qaldı, ya da həmin vaxt, demək olar ki, qurtardı, hətta keçdi də, amma cavan Ömər in divanına gəlib çıx-

madı, yaxın adamları hökmdarın başına, ulduzlar ayın ətrafına toplanan kimi, toplaşdılar, Əbuzər də gəldi. Cavanın hər iki düşməni gözləyirdi, özləri də deyirdilər: "Ya Əbuzər, təqsirkar hansı? Qaçan adam da gələrmə? Amma sən onu yanıma götürməyincə, biz intiqamımızı almayınca yerimizdən tərpənən deyilik". Əbuzər də dedi: "And olsun hər şeyə qadir Allaha ki, hərgah üç gün keçəndən sonra cavan gəlib çıxmasa, mən öz sözümlərimin üstündə durub öz canımı imama verərəm". Ömər də dedi (Allah ondan razı olsun!): "Allaha and olsun, əgər cavan yubanıb gəlməyə, islam qanunu tələb eləyən cəzanı Əbuzərə verəcəyəm!"

Məclisdə olanların gözlərindən yaş axdı, baxanların da ah-nalələri eşidildi, böyük bir hay-küy qopdu. Məclisdəki mötəbər dövlət adamları da təklif elədilər ki, cavanın qiymətini verib onu satın alsınlar, ancaq onlar qəbul etməyib rədd elədilər, intiqamdan başqa heç nəyə razı olmadılar. Adamlar Əbuzərə heyfilsənib səs-küy saldıqları vaxt həmin cavan gəlib imamın hüzzurunda dayandı, ədəblə ona salam verdi, onun üzündən təpə gələ-gələ axırdı, üzü işıldayırdı. O, əmirəlmömininə dedi: "Mən uşağı dayılarına tapşırdım. Həm də uşağın bütün işlərini, pullarını onlara verdim, sonra yalnız çıxmaq üçün istidə, qan-tər içində tələsik bura gəldim".

Adamlar ondakı doğruluğa, sədaqətə, həm də ölümə getməyinə, qorxmazlığına heyran qaldılar. Birisi də cavana dedi: "Ay cavan, sən çox nəcibsən, həm də sən vədinə və borcuna çox sədaqətsən!" Cavan da onun cavabında dedi: "Məgər siz əmin deyilsiniz ki, ölüm gələndə heç kəs ondan yaxa qurtara bilməz? Mən ona görə sözümə sədaqət oldum ki, deməsinlər: "İnsanlar arasında sədaqət yox olubdur!"

Əbuzər də dedi: "Ya əmirəlmöminin, vallahı ki, mən bu cavanın hansı qəbilədən olduğunu bilmədən zəmin olmuşam, özü də onu əvvəllər görməmişəm, amma o, məclis əhlinə üz döndərib üstümə gəlib deyəndə ki: "Bax, bu adam mənə zəmin durub cavabdeh olar" – mən onun sözünü yerə salmağı rəva bilmədim, onu naümid etməyə nəcəbət yolum yox, istəmədim əlamətdə qalsın, qorxdum deyirlər: "İnsanlar arasında ləyaqət yox olubdur!"

Belə olanda, cavanların hər ikisi dedi: "Ya əmirəlmöminin, biz öz atamızın qanını bu cavana həlal eləyirik, bu cavan bizi məcbur elədi ki, kin-küdurəti yaddan çıxaraq, ona rəhm eləyək ki, deməsinlər: "İnsanlar arasında mərhəmət yox olubdur!"

Hökmdar cavanın əfv olunmasına, onun sədaqətinə, sözü üstə durduğuna xoşhal olub Əbuzərin gördüyü işi, həm də onlardan

¹ Əbuzər – Məhəmməd peyğəmbərin silahdaşlarından biridir.

fərqlənməsini böyük mərdlik hesab elədi, özü də cavanların xeyirxah iş tutmaq cəhdlərini bəyəndi. Sonra da onların şərəfinə tərif deyib, sairin belə bir beytini oxudu:

"Xeyirxahın xeyir olur qisməti,
Allah özü əvəz verir yaxşıya".

Sonra əmr elədi ki, cavanların atasının qanbahası xəzinədən verilsin, ancaq cavanlar dedilər: "Biz Allahın kəraməti ilə onu bağışlamışıq, bu niyyətdə olub rəhm eləyənlər daha nə məzəmmətə, nə də incikliyə yol verməzlər".

Əl-Məmunla ehramların əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, Harun ər-Rəşid oğlu Əl-Məmun Allah himayəli Qahirəyə varid olanda istəyir ki, ehramları dağıdıb onlarda nə varsa talan eləsin, ancaq nə qədər say göstərib pul xərcləyirsə, ehramları uçurda bilmir..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz doxsan səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əl-Məmun ehramları uçurtmaq üçün çox say göstərir, çoxlu pul xərcləyirsə də, ancaq ehramları uçurda bilmir, təkcə birində balaca bir deşik açdırır. Həm də deyirlər ki, Əl-Məmun açdırdığı deşikdə pul tapır, bu pul da ehramları uçurtmağa xərclədiyi pul qədər idi, nə az idi, nə də çox. Əl-Məmun bu işə mat-məəttəl qalır. Üç ehram dünyanın möcüzələrindən idi, möhkəmlikdə, sənətkarlıqla tikilməsində və hündür-lükdə onların misli-bərabəri yox idi. Onlar iri daşlardan tikilmişdi, ehramları tikən ustalar daşları iki başdan deşmişdilər, özü də deşiklərə dəmir oxlar keçirib dikinə qoymuşdular, sonra ikinci daşda deşik açıb, birinci daşın üstünə qoyanda dəmirin o biri ucunu ikinci daşdakı deşiyə keçirmişdilər, sonra qurğuşun əridib inşaat elmi qanunu əsasında üstdən dəmir oxlara tökmüşdülər, ehramı tikib qurtaranacan belə eləmişdilər. Hər ehramın hündürlüyü o vaxt adətən ölçü sayılan yüz dirsəyə¹ qədər çatırdı. Hər ehramın da dörd üzü vardı ki, hər üzün də aşağısı enli, yuxarı qalxdıqca daralıb sivri olurdu, hər üzün də ölçüsü üç yüz dirsək idi.

¹ Bir dirsək 0,75 metrə bərabərdir

Qədim adamlar deyirlər ki, qəbirdəki ehramın içində otuz anbar var, bu anbarlar rəngarəng çaxmaq daşındandır, hamısı da tıqlanmış, qiymətli qaş-daşla, bollu var-dövlətlə, qəribə təsvirlərlə, qəşəng silahlarla doludur, bu silahlar yağlanmış və ağır-kamalla hazırlanmışdır, sahibi əz-Zaman zühur eləyən günə kimi paslanmayacaqlar. Orada elə şüşə vardır ki, bükülür, amma sınırmır, həm də hər cür qarışıq zəhər də, şəfa suları da var. İkinci ehramda isə sehrbazlardır, sehrbazlar haqqındakı nağıllar çaxmaq daşından lövhələr üstündə yazılıbdır. Hər bir sehrbaz üçün də müdriklik taxtasından lövhə var, bu taxtanın da üstündə onun əcaib əməlləri və işləri təsvir edilibdir, divarlarda da insan təsvirləri var, onlar elə bil əlləri ilə hər cür sənət işini görən bütldür, özü də onlar kürsülərdə əyləşiblər.

Hər bir ehramda onun keşiyini çəkən gözetçi var, bu gözetçilər də ehramları tələyin təsadüfi zərbələrindən qoruyurlar.

Ehramlardakı qəribə şeylərə fərsətli və bəsirətli adamlar lap mat qalmışdılar, həm də onları təsvir edən şeirlər çoxdur, amma onlardan sənə heç nə çatmaz. Bu barədə kim isə deyibdir:

Bu dünyada adım qalsın, – deyən şah
Bir iz qoyub getməlidir dünyada.

Bu sarsılmaz ehramlara nəzər sal,
Uçan deyil, min-min tufan qopsa da.

Başqa bir şair də belə deyib:

Ehramlara nəzər yetir, – tarixin
Çox sirrinə onlar olmuş aşına.

Nitqi olsa onlar deyər, – gəc fələk
Nə gətirib insanların başına.

Bir başqa şair də bu üç beyti deyibdir:

A dostlar, bu iki ehramdan mətin
Hansı bir saraydır, hansı bir qala?

Fələk də onlardan qorxur; halbuki,
Hər şeyi uğradır fələk zavala.

Gözüm seyr eləyir bu ehramları,
Onlar heyrot verir fikrə-xəyala.

Başqa bir şair də deyibdir:

Hanı bu ehramı yaradan o şəxs?
Hansı nəsiləndi, harda verib can?

Dünyada iz qoyub gedən o şəxsin
Özündən bir nişan qoymadı dövrən.

Oğrudan oğurluq eləyən oğrunun əhvalatı

Həmçinin nağıl eləyirlər ki, bir nəfər oğru var idi, bu oğru tövbə eləyib Allahın yoluna qayıdır, özü də düz-əməlli dolanırdı. Həmin adam bir dükən açıb parça alıb-satırdı. O, bir müddət bu minvalla keçindi. Günlərin bir günü iş elə gətirdi ki, bu adam dükanı bağlayıb evinə getdi. Hiyləgər oğrulardan biri paltarını dəyişib əyninə dükən sahibinin paltarına oxşayan paltar geydi, dükana gəlib qolunda gizlətdiyi açarları çıxartdı (o gələndə gecə idi), dükanın gözetçisinə dedi: “Bu şamı apar yandır, gətir ver mənə”. Gözetçi də şamı ondan alıb yandırmaq üçün getdi...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki üç yüz doxsan doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, gözetçi şamı ondan alıb yandırmaq üçün getdi, oğru da dükanı açıb cibindən çıxartdığı başqa bir şamı yandırdı, gözetçi qayıdıb gələndə gördü ki, oğru dükanda əyləşibdir, əlində də hesab dəftəri var, oğru ona baxıb barmaqları ilə nəsə hesablayırdı. O, səhər açılana kimi beləcə elədi, sonra gözetçiyə dedi: “Get mənə bir dəvəçi çağır, qoy dəvəsi ilə gəlsin, mənim üçün bir para mallar aparacaq”. Gözetçi də gedib dəvəçini dəvəsi ilə bərabər gətirdi, oğru dörd tay parça götürüb dəvəçiyə verdi, o da tayları dəvəsinə yüklədi, oğru da dükanı bağlayıb gözetçiyə iki dirhəm pul verəndən sonra dəvəçinin dalınca getdi. Gözetçi elə bildi ki, pul verən dükən sahibinin özüdür.

Səhər açılıb gün yayılanda dükən sahibi gəldi, gözetçi aldığı dirhəmlərə görə ona dua eləməyə başladı, dükən sahibi buna təəccüb eləyib onun dediklərinin səhv olduğunu söylədi. Sahibkar dükanı açanda gördü ki, xeyli şam əriyib tökülüb, dəftər bir yana atılıbdır. Dükənçi o yan-bu yana baxanda gördü ki, dörd tay parça yoxdur. O, gözetçidən

soruşdu: “Bu nə işdir, nə olubdur?” Gözetçi də gecə oğru ilə olan əhvalatı ona nağıl elədi, dəvəçi ilə taylar barəsində nə danışdığını söylədi, dükən sahibi də dedi: “Məni sübhçağı parçaları yükləyib aparan dəvəçinin yanına apar”. Gözetçi də cavabında dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!” Sonra dükənçini dəvəçinin yanına apardı. Dükən sahibi dəvəçidən soruşdu: “Səhər sən parçaları hara apardın?” Dəvəçi cavabında dedi: “Filan körpüyə apardım, özü də filan qayığa yüklədim”. Dükənçi ona dedi: “Gəl mənimlə ora gedək”. Dəvəçi də onunla körpüyə gedib orada dedi: “Bu qayıq, bu da onun sahibi”. Dükənçi qayıqçıdan soruşdu: “Sən taciri, parçaları hara apardın?” Qayıqçı cavabında dedi: “Filan yerə apardım. Tacir dəvəçini çağırırdı, dəvəçi də parçaları öz dəvəsinə yükləyib getdi, ancaq onun hara getdiyini bilmədim”. Dükənçi ona dedi: “Parçaları sənin yanından aparan dəvəçini mənim yanıma gətir”. Qayıqçı da gedib həmin dəvəçini gətirdi. Dükənçi ondan soruşdu: “Sən qayıqla gətirilən parçaları tacirlə hara apardın?” Dəvəçi cavabında dedi: “Filan yerə”. Dükənçi ona dedi: “Gəl mənimlə gedək, o yeri mənə göstər”. Dəvəçi də onu apardı, gedib sahiləndən uzaq bir yerə çıxdılar, dəvəçi onu tacirin malları aparıb yığdığı karvansaraya apardı, anbarı da ona göstərdi. Dükənçi də gedib həmin anbarı açdı, öz parça taylarının dördünü də götürüb dəvəçiyə verdi. Oğru öz əbasını parçaların üstünə qoymuşdu, dükənçi onu da götürüb dəvəçiyə verdi, dəvəçi də onları dəvəsinə yüklədi, dükənçi anbarı bağlayıb dəvəçi ilə bərabər getdi.

İş elə gətirdi ki, oğru ilə rastlaşdılar, oğru onlardan əl çəkməyib dallarınca düşdü, sahilə kimi gəldi. Dükənçi parçaları qayığa yığanda oğru dillənib ona dedi: “Ay qardaş, sən allah amanındaymışsan, gəlib şeylərini tapdın, özü də heç nəyin itməyibdir; bari mənim əbamı qaytar ver özümə”.

Dükənçi da gülüb onun əbasını verdi, onu dərde salmadı, hərəsi öz yoluna düzəlib getdi.

Məsrurla ibn əl-Qəribinin əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, günlərin bir günü gecə əmirəlmöminin Harun ər-Rəşid çox bərk narahat oldu. O öz vəzirini Cəfər ibn Yəhya Bərməkiyə dedi: "Mənim ürəyim sıxılır, bu gecə yata bilməyəcəyəm, heç bilmirəm nə eləyim". Onun həərmağası Məsrur da hüsrunda dayanmışdı, onu gülmək tutdu. Xəlifə ondan soruşdu: "Nəyə gülsən? Məndən zəhlən getdiyi üçün mü gülsən, yoxsa dəli olmusan?" Məsrur da onun cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüzüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Harun ər-Rəşid öz cəlladı Məsrurdan soruşdu: "Məndən zəhlən getdiyi üçün mü gülsən, yoxsa dəli olmusan?" Məsrur da onun cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, vallahi ki yox! And olsun Allahın nazil elədiyi ağama olan yaxınlığıma ki, özüməndən asılı olmadan güldüm. Dünən saraydan çıxdım ki, gözib dolanım, gedib Dəclə çayının kənarına çatanda gördüm ki, ora çoxlu camaat yığışıbdır. Dayanıb gördüm ki, ibn əl-Qəribi adında birisi adamları güldürür. İndi onun sözləri yadıma düşdü, mənə gülmək tutdu, ya əmirəlmöminin, rica eləyirəm, günahımdan keçəsən". Onda xəlifə buyurdu: "Bu dəqiqə onu mənim hüsuruma gətirin!" Məsrur da tələsik saraydan çıxıb ibn əl-Qəribinin yanına getdi, çatanda ona dedi: "Gedək, əmirəlmömininə cavab ver". İbn əl-Qəribi də dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Məsrur da dedi: "Gedək, amma bir şərtlə: sən xəlifənin hüsurunda olanda o, sənə hər nə bəxşis versə, bir payı səninkidir, üç payı mənimki". İbn əl-Qəribi də dedi: "Yox, yarısı səninki, yarısı da mənim". Məsrur da "Yox!" – deyib durdu. Belə olanda, ibn əl-Qəribi dedi: "Üçdən ikisi səninki, biri mənim olsun!"

Xeyli çənə-boğazdan sonra Məsrur bu şərtə razı oldu, sonra onlar birlikdə evdən çıxıb getdilər, əmirəlmömininin hüsuruna çatanda ibn

əl-Qəribi xəlifəyə layiq salam verib dayandı. Xəlifə də ona dedi: "Əgər mənə güldürə bilməsən, bu kiso ilə üç dəfə səni vuracağam". İbn əl-Qəribi bu təklifi eşidəndə elə bildi ki, kiso boşdur, öz-özünə dedi: "Şallaq mənə bir şey eləməyəndə, üç dəfə kiso ilə vuranda mənə nə olacaq?"

Bundan sonra danışmağa başlayıb qəzəbli xəlifəni güldürmək üçün cürbəcür gülüməli əhvalatlar danışdı, amma xəlifə nəinki gülmədi, heç gülümsəmədi də. İş belə görünən ibn əl-Qəribi təəccüb qalıb qəmləndi, qorxuya düşdü, xəlifə də ona dedi: "İndi sən vurulmağa layiqsən". Bunu deyib xəlifə kisoni götürdü, qaldırıb ibn əl-Qəribi bir dəfə vurdu (demə kisonin içində hər biri iki ritl¹ çəkiddə olan dörd çay daşı vardı), zərbə onun peysərinə dəydi, ibn əl-Qəribi bərk qışqırdı, elə bu dəmdə Məsrurla bağladığı şərt yadına düşdü, odur ki, dedi: "Ya əmirəlmöminin, bağışla mənə! İkicə sözümə qulaq as". Xəlifə əl saxlayıb dedi: "De görüm ağlına gələn nədir?" İbn əl-Qəribi dedi: "Məsrur mənimlə şərt kəsib, mən də razı olmuşam ki, əmirəlmöminindən mənə hər nə çıtsa, üçdən biri mənimkidir, ikisi onun, o da çox çənə-boğazdan sonra bu şərtə razı olubdur. Sən də kiso ilə vurmaqdan başqa mənə heç nə bağışlamadın. İndi mən öz payımı aldım, qalan iki dəfə də onun payına düşür. Mənim öz payım çatdı, ya xəlifə odur ey, durubdur, onun da payını ver".

Əmirəlmömininin onun bu sözlərini eşidəndə elə güldü ki, qəşş eləyib dalı üstə yığıldı, sonra Məsruru hüsuruna çağırıb bir dəfə də onu vurdu. Məsrur bərk qışqırıb dedi: "Ya əmirəlmöminin, bir pay mənim bəsimdir, o birisini də ona ver..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Məsrur dedi: "Ya əmirəlmöminin, bir pay mənim bəsimdir, o birisini də ona ver..."

Xəlifə də onlara baxıb güldü, sonra hərsinə min dinar bağışladı, onlar da xəlifənin aldıqları bəxşisdən sevinə-sevinə çıxıb getdilər.

¹ Ritl – 449,38 qramdır.

Mömin şahzadənin əhvalatı

Nağıl eləyirlər ki, əmirəlmöminin Harun ər-Rəşidin bir oğlu vardı, onun yaşı on altıya çatmışdı, o, dünyadan üz döndərib oruc tutur, dindarlıq eləyirdi. O, qəbiristanı gedib deyirdi: "Siz bu dünyaya sahib idiniz, amma sizi o xilas eləmədi, gəlib qəbir evində yatdız. Kaş biləydiniz ki, sizə nə deyiblər, siz də nə demisiz"¹. Bunu deyib qorxmış halda bərkdən ağlayır, kiminsə belə bir şerini söyləyirdi:

Yamanca qorxudur məni kəcavə,
Bir də ağı deyən qadın fəryadı.

Bir gün necə oldusa atası, başında saray adamları, vəzirləri, şahlı-ğın mötəbər şəxsləri gəlib onun yanından keçdi, adamlar əmirəlmömininin oğlunu gördülər, onun əynində bir yun don, başında bir yun örtük vardı, adamlar ona baxıb bir-birinə dedilər: "Bu oğlan şahlar içində əmirəlmöminini rüsvay elədi. Əgər xəlifə onu danlayıb məzəmmət eləsəydi, yəqin ki, o, tutduğu işlərdən əl çəkərdi".

Əmirəlmöminin də onların dediklərini eşidib bu barədə öz oğlu ilə danışdı, ona dedi: "Oğlum, sən öz əməllərinlə məni rüsvay eləyirsən". Ancaq oğlu ona baxıb heç cavab vermədi. Sonra o, sarayın mazağallarının birinə qonmuş quşa dedi: "Ay quş, səni and verirəm yaradana, gəl mənim qolumun üstünə qon". Quş da uçub gəldi, onun qolunun üstünə qondu. Sonra da o, quşa dedi: "Qayıt get öz yerinə!" Quş da qayıdıb öz yerinə getdi. Sonra şahzadə quşa dedi: "Uç əmirəlmömininin qolunun üstünə qon". Amma quş xəlifənin qolunun üstünə qonmadı. Belə olanda, oğlan öz atası əmirəlmömininə dedi: "Bax, bu dünyaya olan məhəbbətinlə məni Allahın dostları arasında rüsvay elədin, ona görə də mən belə qərara gəldim: səndən elə ayrılıq ki, bir də axirət günündə qayıdıb sənə yanına gəlim".

Bu əhvalatdan sonra oğlan Bəsrəyə gedib orada torpaq işlərində işləməyə başladı, o, gündə ancaq bir dirhəm bir danik² pul qazanırdı, özü də bir daniki yemək-icməyinə xərcləyir, bir dirhəmi isə xırdalayib fəqir-füqəraya paylayırdı.

Əbu Amir əl-Bəsrə deyirdi: "Mənim evimin divarı uçmuşdu, fəhlə meydanına getdim ki, işləməyə adam tapım. Nəzərim camaldan çox gözəl-göycək bir cavana sataşdı, həmin cavana yanaşıb ona salam verəndən sonra dedim: "Ay qəşəng oğlan, işə getmək istəyirsənmi?" O, cavabında dedi: "Bəli, istəyirəm". Mən də dedim: "Gəl mənimlə gedək, divarımı hör". Cavan da cavabında dedi: "Mən qoyduğum şərtlə gedərəm". Mən ondan soruşdum: "Sənin şərtin nədir?" Onda cavan dedi: "Haqqım bir dirhəm bir danik olacaq, özü də müəzzin azan verməyə başlayanda məni buraxacaqsa ki, camaatla birlikdə namaza gedim". Mən də ona dedim: "Çox yaxşı". Onu götürüb evə getdim, o elə işlədi ki, mən elə işləyən görməmişəm. Mən ona nahar təklif eləyəndə o dedi: "Yox". Mən də başa düşdüm ki, o, oruc tutubdur. Elə ki müəzzinin səsinə eşitdi, mənə dedi: "Şərti bilirsən də?" Mən də dedim: "Bəli, bilirəm".

Bu vaxt o, qurşağını açıb, kamali-səliqə ilə dəstəməz almağa başladı, dəstəməzini alandan sonra gedib camaatla birlikdə namaz qıldı, bundan sonra qayıdıb işinə gəldi. Axşam azanı veriləndə o, dəstəməz alıb namaz qılmağa getdi, sonra yenə qayıdıb işinə gəldi, mən də ona dedim: "Əzizim, iş vaxtı qurtarıbdır, fəhlələr axşam namazına qədər işləyirlər". Ancaq o dedi: "Allahın calalına şükür! Mən gecəyəcən işləyirəm". Bunu deyib gecəyəcən dayanmadan işlədi.

Mən ona iki dirhəm verdim, o bunu görəndə xəbər aldı: "Bu nədir?" Mən də cavabında dedim: "Bu, mənim işimə can yandırdığına görədir!" Amma o, dirhəmləri üstümə atıb dedi: "Danışdığımız qiymətdən artıq almayacağam".

Mən də onu dilə tutub aldatmağa başladım, amma öhdəsindən gələ bilmədim, axırda bir dirhəm bir danik haqqını verdim, o da pulu alıb getdi. Ertəsi gün səhər təzədən fəhlə meydanına getdim, ancaq onu orada tapa bilmədim, adamlardan onu xəbər aldım, mənə dedilər: "O bura yalnız şənbə günləri gəlir".

Üzümüzə gələn şənbə günü həmin yerə getdim, onu tapıb dedim: "Allah xətrinə, gəl məndə işlə!" O da dedi: "Bildiyin şərtlə gedərəm". Mən də dedim: "Yaxşı". Onunla bərabər evə getdik, o məni görmürdü, mən isə ona baxırdım. O bir qədər palçıq götürüb divarın üstünə qoydu, sonra birdən daşlar bir-birinin üstünə düzülməyə başladılar, mən də heyrətə gəlib dedim: "Allahın dostları belə imişlər!"

Cavan həmin gün əvvəlki gündə gördüyü işdən də çox iş gördü, elə ki gecə oldu, mən onun haqqını verdim, o da alıb getdi.

¹ İslam dinində deyilən inkir-münkirin sorğu-sualına işarədir.

² Danik – qara puldur, dirhəmin altıda bir hissəsidir.

Üçüncü şənbə günü yenə fəhlə meydanına getdim, amma o cavanı tapa bilmədim, adamlardan soruşdum, mənə dedilər:

“O xəstədir, filan arvadın çadırında yatır”. O arvad məşhur dindar bir qarı idi, onun çadırı qəbiristanda qamışdan idi. Mən həmin çadıra yollandım, gedib içəri girdim, gördüm ki, oğlan yerdə yatıbdir, altında da heç nə yoxdur, başını da kərpicin üstünə qoyubdur, üzü də nur saçır. Mən ona salam verdim, o da salamımı aldı, keçib baş tərəfində oturub ağladı ki, o, cavan yaşlarında, qərrib vilayətdə öz Tanrısı qarşısında səcdə eləyib kəramət qazanmışdır.

Sonra mən ondan soruşdum: “Sənin bir şeyə ehtiyacın varmı?” O da cavabında dedi: “Bəli, var”. Mən soruşdum: “Ehtiyacın nəyədir?” Cavan da dedi: “Sabah səhər sübh yanıma gələndə mənə ölmüş görəcəksən; mənə yuyarsan, qəbrimi qazarsan, özü də bu barədə heç kimə heç nə deməzsən, mənə bu üstümdəki dona bükərsən, ancaq qabaqca onu sökərsən, ciblərini axtararsan, orada hər nə olsa götürüb, özündə saxlarsan, elə ki namazımı qılıb mənə basdırdın, yola düşüb Bağdada gedərsən, orada göz qoyub xəlifə Harun ər-Rəşidin saraydan çıxmağını gözlərsən, xəlifə saraydan çıxanda, ciblərimdən tapıb götürdüyünü ona verərsən, bir də mənim salamımı ona yetirərsən”.

Bundan sonra dua oxuyub, Allahın şəninə xoş sözlər dedi, sonra belə bir şeir oxudu:

“Haruna yetirən bu əmanəti,
Əvəzində sənə yetişər xələt.

De: “Səni görməyə çox can atdı o,
İllərcə çəkdisə qərbət, əziyyət.

İnciklik ucundan getməyibdir o,
İstəyib Allaha etsin ibadət.

Onunçün gedib ki, yox idi onda
Bu dünya malına zərəcə rəğbət”.

Sonra cavan əllərini göyə qaldıraraq Allaha yalvarmağa başladı ki, onun günahından keçsin...”

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

402-ci gecə

Elə ki dörd yüz ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, sonra cavan əllərini göyə qaldırıb Allaha yalvarmağa başladı ki, onun günahından keçsin, möminlərin pənahı Allaha dua elədi, Qurandan bəzi ayələri oxuduqdan sonra bu şəri dedi:

"Səadət gözünü örtməsin, ata,
Həyat və səadət deyil əbədi.

Harda bədbəxt görşən, bil ki, o şəxsin
Sənin boynundadır məsuliyyəti.

Birini dəfn üçün aparanda de:
"Bir gün də mənimdir ölüm növbəti!"

Əbu Amir əl-Bəsri dedi: "Cavan öz şeirlərini oxuyandan, vəsiyyə-tini eləyib qurtarandan sonra mən onun yanından çıxdım, öz evimə getdim. Səhər açılıb dan yeri söküləndə onun yanına getdim, gördüm ki, cavan ölübdür (Allah onun ruhunu şad eləsin!). Mən onu yudum, ciblərini söküb baxdım, gördüm ki, orada bir neçə dinarlıq yaqut var, bunu görəndə ürəyimdə dedim: "Vallahi ki, cavan bu dünyada nəfsini saxlayan adam imiş!" Sonra cənəzəni dəfn eləyib Bağdada yola düş-düm. Bağdadda xəlifənin sarayının yanına gedib Harun ər-Rəşidin saraydan çıxmağını gözlədim. Elə ki xəlifə saraydan çıxdı, mən onunla bir küçədə rastlaşdım, yaqutu ona verdim. Harun ər-Rəşid yaqutu görən kimi tanıdı, bihuş olub yerə yıxıldı. Onun nöqərləri mənə süpürləyib tutdular; huşu başına gələndə Harun ər-Rəşid nöqərlərinə dedi: "Onu buraxın, özünü də tamam ədəb-ərkanla saraya göndərin".

Nöqərlər də o buyuran kimi elədilər; elə ki xəlifə qayıdıb saraya gəldi, mənə yanına çağırırdı, öz otağına aparıb soruşdu: "Bu yaqut-nu sahibi nə işlə məşğuldur, nə eləyir?" Mən də cavabında dedim: "O vəfat eləyibdir". Bunu deyib, əhvalatı xəlifəyə nağıl elədim. Xəlifə də ağlayıb ucadan dedi: "Oğul firsətdən istifadə elədi, amma ata aldandı!" Sonra da qışqırıb dedi: "Ay filankəs!"

Onun yanına bir arvad gəldi, mənə görün kimi qayıdıb getmək istədi, amma xəlifə ona dedi: "Bura gəl, ondan sənə pislik olmaz". Arvad da gəlib salam verdi, xəlifə yaqutu onun üstünə atdı, arvad yaqutu görən kimi elə bərkdən qışqırdı ki, huşunu itirib yıxıldı, huşu özünə gələndən sonra dedi: "Ya əmirəlmöminin, Allah oğlumun başına nə qəza gətiribdir?" Xəlifə mənə dedi: "Oğlan barəsində bildiklərini arvada nağıl elə". Özü də göz yaşını onu boğmağa başladı, mən də cavanın başına gələn qəzavü-qədori arvada nağıl elədim. Arvad ağlaya-ağlaya zəif səsle dedi: "Ey gözümün təsəllisi, səni görməyə mən necə can atırdım! Ah, kaş sənə su verən olmayanda, sənə su verəydim! Kaş səni öyləndirən olmayanda, səni mən öyləndirəydim".

Sonra arvad göz yaşını axıda-axıda bu şəri dedi:

"Mənə ağlar qoyub, qorib öldü o,
Dördünü bölməyə tapmadı bir şəxs.

Hamının özizi, sevimlisiykon,
Yaşadı tək-tənha; can verdi bikos.

Hər kəsin öz ömrü, öz qisməti var,
Ondan uzaq qaçmaq əbəsdür, əbə.

Oğlumun qürbətmiş qisməti haqdan,
Yaxıncan ayrıldım istər-istəməz.

Ayrı saldısa da bu ölüm bizi,
Məhşərdə olarlıq bircan, birməfəs".

Mən də xəbər aldım: "Ya əmirəlmöminin, məgər o sənin oğlundur?" Xəlifə də cavabında dedi: "Bəli, oğlumdur. Mən hökmdarlığa çatmazdan əvvəl o, üləmələrin yanına gedir, dindarlarla oturub-dururdu, mən hökmdar olandan sonra o məndən qaçmağa başladı, məndən uzaqlaşdı. Mən anasına dedim: "Bu oğlan özünü Allah-təalaya həsr eləyibdir, bəlkə ona bədbəxtlik üz verdi, pis günə düşdü. Bu yaqutu ona ver, pis günündə hayına çatar".

Anası da yaqutu yalvar-yaxar ona verdi, oğlan da anasının sözünü yerə salmayıb yaqutu aldı. Bundan sonra bizdən ayrılıb pak, müqəddəs ömrünü Allah-təalaya bağışlayanacan qayıdıb gəlmədi".

Sonra xəlifə mənə dedi: “Dur gedək, o qəbri mənə göstər!” Mən xəlifə ilə birlikdə çıxdım, ta qəbrə çatanacan yol getdik. Xəlifə qəbri görəndə elə hönkürüb ağlamağa başladı ki, huşunu itirib yıxıldı, huşu özünə gələndən sonra dua eləyib Allahdan bağışlanmasını təmənna elədi, uca səslə dedi: “Biz Allahın bəndələriyik, hamımız onun yanına qayıdacağıq!” Oğlu barəsində də dua elədi. Sonra məndən dost olmağımızı xahiş elədi. Mən də dedim: “Ya əmirəlmöminin, həqiqətən sənin oğlun mənim üçün çox böyük ibrət olmuşdur”.

Sonra belə bir şeir dedim:

“Qoribom – heç yerdə yoxdur yurd-yuvam,
Qoribom – olsam da doğma diyarda.

Yoxdur bir yaxınım, sığınam ona,
Tamarzı qalmışam evə, övlada.

Ömrü məscidlərdə vururam başa,
Həyatım, üroyim oradadır, orada.

Kərəm sahibidir, böyükdür, böyük
Mənə həyat verən, ruh verən Xuda”.

Vurğun müəllimin ahvalatı

Bir ləyaqətli adam haqqında nağıl çöylərlər ki, o deyibdir: “Bir məktəb müəllimi uşaqlara yazı dərsi verəndə mən onun yanından keçirdim, gördüm ki, o, sifətə çox gözəldir, özü də yaxşıca libas geyibdir. Mən ona yanaşdım, o da ayağa qalxıb, mənə öz yanında əyləşdirdi, mən də onu qiraət, sənəf, nəhm və dildən yoxlamağa başladım, gördüm ki, o hər cəhətdə kamil, hər tərəfli bacarıqlı adamdır. Belə olanda, ona dedim: “Allah sənin qeyrətini daha da artır! Sən müəllimdən tələb olunan hər şeyi bilirsen!” Sonra mən bir müddət onunla dostluq elədim, hər gün də onda yaxşı bir cəhət gördüm. Öz-özümə dedim: “Uşaqlara dərslər verən bir müəllimin belə kamil olmağı doğrudan da təəccüblü işdir, axı ağıllı adamlar belə hesab çöylərlər ki, uşaqlara dərslər verən adamlarda ağıl çatışmır”. Mən müəllimdən ayrıldım, amma aradım gedib ona baş çəkirdim. Bir dəfə də həmin müəllimin görüşünə getdim, amma gördüm ki, məktəb bağlıdır. Qonşulardan onu soruşdum. Onlar da mənə dedilər: “Onun kimisə vətət çöyləyibdir”. Belə cavab eşidəndə özlüyümdə fikirləşdim: “Biz ona təsəlli olmalıyıq”. Mən onun evinə gedib həyat qapısını döydüm, bir koniz qapıya gəlib soruşdu: “Nə istəyirsen?” Mən də cavabında dedim: “Sənin ağamı görmək istəyirəm”. Koniz dedi: “Ağam dörd-qəm içindədir, tək-tənha oturub”. Mən konizə dedim: “Ağam da ki, dostun filankəs gəlibdir, xahiş çöyləyir onu evə buraxasan, sənə başsağlığına gəlib”. Koniz də gedib bunları müəllimə söyləyir, müəllim ona deyir: “Qoy gəlsin!” Koniz də gəlib içəri girməyə mənə icazə verdi, mən onun yanına gedəndə gördüm ki, tənha əyləşib başını bağlamışdır. Mən dedim: “Allah sənə kömək olsun! Bu yol hamı üçün ləbuddür, sən də gərək dözümlü olasan”. Sonra da soruşdum: “Ölən sənin nəyindir?” O dedi: “Məndən ötrü ən öziz olan, ən sevimli bir adam”. Mən soruşdum: “Yoxsa ölən atandır?” Müəllim dedi: “Yox”. Xəbər aldım: “Yoxsa anandır?” Müəllim də cavabında dedi: “Yox”. Yenə soruşdum: “Yoxsa qardaşıdır?” Müəllim yenə dedi: “Yox”. Bir də soruşdum: “Yoxsa yaxın qohumlarından biridir?” Müəllim yenə dedi: “Yox”. Onda mən soruşdum: “Bəs ölən sənin nəyindir?” Müəllim cavabında dedi: “O mənə sevgilim idi”. Mən könlümdə dedim: “Bax, bunun kəməli olmasına bu birinci sübutdur!”

Sonra mən ona dedim: "Ondan da yaxşı olan bir başqası tapılar". Müəllim də cavabında dedi: "Mən görməmişəm, bilmirəm, ondan yaxşısı olacaq, ya yox". Mən könlümdə dedim: "Bu da ikinci sübut". Sonra da soruşdum: "Bəs, görmədiyən o adama necə aşiq olmuşdun?" Müəllim dedi: "Bilirsənmi, pəncərə qabağında oturmuşdum, bir də gördüm yolla bir adam gedə-gedə bu şəri oxuyur.

"Ümm-Əmr¹, bir Allah köməyin olsun!
Hardadısa, mənə qaytar canımı".

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz üçüncü geca oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, müəllim dedi: "Yolla gedən adamın oxuduğu şəri mən eşidəndə öz-özümə dedim: "Bu Ümm-Əmr dünyada misli-bərabəri tapılmayan gözəl olmasaydı şairlər onu mədh etməzdilər". Onun da məhəbbəti ürəyimdə özünə yer elədi. İki gündən sonra da həmin adam yanımdan ötüb belə bir şeir oxudu:

"Ümm-Əmr eşşəyin üstündə getdi,
Nə özü qayıtdı, nə də eşşəyi".

Başə düşdüm ki, qız gedibdir, odur ki, mən qəm dəryasına batdım, özü də üç gündür ki, mən qəm çəkirəm".

Mən də müəllimin kəməğil olduğunu yəqin ələyib çıxıb getdim.

Ağılsız müəllimin ahvalatı

Bir də müəllimlərin kəməğil olduqlarından nağıl ələyirlər. Məktəbdə bir müəllim vardı, onun yanına bir bilikli adam gəlib onu imtahan etməyə başladı, gördü ki, bu müəllim hüquqşünasdır, sərf-nəhvi, dili biləndir, həm də şairdir, təhsil sahibidir, dərəkəlidir, xoşagəlimlidir. O buna təəccüb ələyib dedi: "Məktəbdə uşaqlara dər verən adamlarda belə ağıl olmur".

O, müəllimin yanından getməyə hazırlaşanda müəllim ona dedi: "Bu axşam mənim qonağımsan". Həmin adam da müəllimin qonağı olmağa razılıq verdi, onlar müəllimin evinə getdilər. Müəllim ona ehtiram göstərdi, süfrə açdı; onlar yeyib-içdilər, sonra oturub gecədən xeyli keçənə qədər söhbət elədilər, bundan sonra müəllim qonağına yer saldı, çıxıb öz həyəməsinə getdi. Qonaq yerinə girib uzandı, yuxulamaq istəyəndə birdən həyəmədə səs-küy qalxdı, qonaq nə olduğunu xəbərdarlandı, ona dedilər: "Şeyxin başına böyük bir iş gəlibdir, o can üstədir!" Qonaq dedi: "Məni onun yanına aparın". Onu müəllimin yanına apardılar, qonaq gördü ki, o, bihüş uzanıbdır, özü də ondan qan axır. Qonaq onun üzünə su çilədi. Müəllim ayaqlarından soruşdu: "Bu nə işdir? Sən mənim yanımdan gedəndə kəfən kök, sağ-salamat idin, sona nə oldu?" Müəllim də dedi: "Ay qardaş, sənə yanından gələndən sonra oturub Allah-toalanın yaratdıqları barəsində fikirləşməyə başladım, öz-özümə dedim: "Allah-toala hər nə yaradıbsa hamısı insana faydalıdır, – şükür olsun onun kərəminə! – insana el veribdir ki, tuta bilsin, ayaq veribdir ki, yeriyə bilsin, göz veribdir ki, görə bilsin, qulaq veribdir ki, eşidə bilsin və hələ. Birə bu xəyalların xeyri yoxdur. Mən də öz ülgücümü götürüb onları kəsdim, bu iş də başıma gəldi".

Qonaq da onun yanından gedəndə dedi: "Bunu deyənlər haqlıdrlar ki, uşaqlara dər verən müəllimlər bütün elmləri bilsələr də, tamam ağıllı olmurlar".

¹ Ümm-Əmr – Əmrin anası

Savadsız müəllimin ahvalatı

Həmçinin belə nağıl ələyirlər ki, bir nəfər məscid xidmətçisi Hoxumağı, yazmağı bilmirdi, özünə çörək pulu qazanmaq üçün fənd işlədib camaata kələk gəlirdi. Günlərin bir günü onun ağlına gəlir ki, məktəb açıb orada uşaqlara dərs versin; belə olanda, həmin adam yazı lövhələri, yazılı vərəqlər yığdı, onları götürüb bir yerdə asdı, həm də öz əmmaməsini böyütdü, məktəbin qapısında əyləşdi, adamlar da gəlib keçəndə onun əmmaməsinə, lövhələrə, vərəqlərə baxıb fikirləşirdilər ki, bu yaxşı müəllimdir, öz uşaqlarını onun yanına aparmağa başladılar. Müəllim də birinə buyurdu: "Yaz!", o birinə dedi: "Oxu", uşaqlar da bir-birini öyrədirdilər. Bir gün həmin müəllim məktəbin qapısında oturduğu vaxt birdən gördü ki, uzaqdan bir arvad ona tərəf gəlir, əlində də namə var. Bunu görəndə müəllim öz-özünə dedi: "Yəqin bu arvad mənim yanına gəlir ki, əlindəki naməni oxutdursun! İndi mən necə ələyim, mən ki, yazıb-oxuya bilmirəm?"

O, arvaddan qaçmaq üçün çıxıb getmək istədi, ancaq o, aradan çıxana kimi arvad gəlib çatdı, müəllimdən soruşdu: "Hara belə?" Müəllim də cavabında dedi: "Günorta namazımı qılmağa gedirəm". Arvad da dedi: "Hələ günortaya çox var. Al mənim bu naməni oxu!"

Müəllim ələcsiz qalıb naməni ondan aldı, tərsinə-başıaşağı tutub ona baxmağa başladı, qəzəbini bildirmək üçün gah əmmaməsini tərpətdi, gah da qaşlarını çatdı.

Arvadın əri səfərə getmişdi, bu naməni o yazmışdı. Arvad müəllimi bu vəziyyətdə görəndə özlüyündə qərara gəldi: "Yəqin ərim ölübdür, müəllim də onun öldüyünü deməyə qorxur".

Arvad yalvara-yalvara ona dedi: "Ay ağa, əgər ərim ölübsə mən-dən gizlətmə, deginən!" Amma müəllim başını yırğalayıb dillənmedi. Arvad da ondan xəbər aldı: "Paltarımı cırıb töküm?" Müəllim də cavabında dedi: "Cır!" Arvad soruşdu: "Baş-gözümə döyüm?" Müəllim də dedi: "Döy". Bu vaxt arvad naməni onun əlindən alıb evinə yollandı, uşaqları ilə birlikdə ağlamağa başladı. Qonşular da ağlaşma eşidib nə qəza üz verdiyini soruşdular, onlara dedilər: "Ərinin ölümü barəsində ona namə gəlibdir".

Bu vaxt birisi dedi: "Bu sözlər yalandır, çünki onun ərinə mənə namə gəlibdir, o, bildirir ki, sağ-salamatdır, işləri də yaxşıdır, özü də

on gündən sonra yanımızda olacaq". Həmin adam dərhal qalxıb arvaddan soruşdu: "Sənə gələn namə hansı? Arvad da gedib naməni gətirdi, həmin adam alıb oxudu, gördü ki, orada yazılıbdır: "...Sonra da mən sağ-salamatam, özü də on gündən sonra yanında olacağam. Sizo yorğan, bir də manqal göndərdim".

Arvad da naməni götürüb müəllimin yanına getdi, ondan soruşdu: "Səni nə vadar elədi ki, mənə aldadasan?" Bunu deyəndən sonra arvad ərinin sağ-salamat, işlərinin də yaxşı olduğu barədə qonşusunun dediklərini, ərinin yorğan və manqal göndərdiyini müəllimə bildirdi.

Müəllim də cavabında dedi: "Sən deyənlər düzdür, ay arvad, mənə bağışla, onda mən hirsli idim..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elo ki dörd yüz dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, arvad gəlib müəllimdən soruşdu: "Səni nə vadar elədi ki, mənə aldadasan?" Müəllim də dedi: "Onda mən hirsli idim, fikrim qarışıq idi, gördüm: "Manqal yorğana büküldür", belə qərara gəldim ki, ölübdür, onu dəfn ələyiblər".

Şahla arvadın ahvalatı

Nağıl eləyirlər ki, bir şahonşah libasını dəyişib xolvəti saraydan çıxırdı ki, görsün rəiyyotinin günü, güzoranı necədir, tok-tonha gedib böyük bir kəndə çatdı. Şaha susuzluq əl verdi, həmin kənddəki evlərin birinin darvazasında dayanıb su istədi. Şahın qabağına olındı kuzə gözəl bir arvad gəldi, su dolu kuzəni şaha verdi, o da sudan doyuncə içdi. Şah arvada baxanda tamah ona güc gəldi, odur ki, arvadı yoldan çıxartmağa başladı. Arvad da şahı tanıdı, onu öz evinə dəvət elədi, yer göstərib oyləşdirəndən sonra hüzuruna bir kitab gətirib ona dedi: "Mən özümü səliqə-səhmana salana kimi bu kitaba bax".

Şah da oyləşib kitabı oxumağa başladı, birdən gördü ki, orada oxlaqsızlığa və zinaya görə Allahın insanlar üçün qoyduğu əzablardan danışılır. Şahın tükələri biz-biz oldu, o, Allah-təala qarşısında tövbə elədi, sonra arvadı səsləyib çağırırdı, kitabı ona verdi, çıxıb getdi.

Arvadın əri evdə yox idi. Əri gələndə arvad baş verən əhvalatı ona nağıl elədi. Əri bu əhvalatı eşidəndə təəccüb elədi, ürəyində öz-özünə dedi: "Qorxuram ki, şahın arvadıma gözü düşsə". Bundan sonra da arvadı ilə yatmağa cəsarət eləmədi. Bir müddət o, beləcə gün keçirdi, arvad da əri ilə aralarında baş verənlər barəsində öz yaxın adamlarına xəbər verdi, onlar da kişini şahın yanına apardılar. Şahın hüsurunda olanda arvadın qohumları şaha dedilər: "Allah şahın şənini uca eləsin! Bu adam əkin üçün bizdən icarəyə yer götürürdü, bir müddət də onu əkibdir, sonra onu eləcə dincə qoyubdur, amma o, həmin yeri əldən vermir, biz də onu əkmək istəyən adama verə bilmirik, özü də əkmir, yer zərər çəkir, biz də qorxuruq ki, baxımsızlıq üzündən yer xarab ola, çünki yer əkilməyəndə qalıb xarab olur". Şah ondan soruşdu: "Öz yerini əkməyə sənə mane olan nədir?" Həmin adam da şahın cavabında dedi: "Allah şahın şənini uca eləsin! Belə deyirlər ki, həmin yerə aslan ayaq basıbdır, mən də qorxub öz yerimə yaxın durmuram. Mən bilərəm ki, aslana gücüm çatmaz, ondan qorxuram".

Şah mətləbi başa düşüb dedi: "Ay filankəs, aslan sənə zəminə ayaq basmayıbdır, zəmin də əkin üçün yaxşıdır. Aslan sənə kömək olsun, get öz zəmini ək! Aslan bunun ziddinə olmaz".

Sonra şah ona da, arvadına da yaxşı bəxşiş verdi, hər ikisini buraxdı.

Ruh quşu¹ yumurtasının əhvalatı

Belə rəvayət eləyirlər ki, Məğribdə² yaşayan bir nəfər ölkələri səyahətə çıxıb səhralardan, deryalardan keçdi. Tələyi onu aparıb bir cəziyəyə çıxartdı, orada xeyli müddət qaldı. Həmin adam öz ölkəsinə qayıdıb gələndə özü ilə ruh quşu balasının qanadından bir lələk gətirdi. Demə həmin quş balası hələ yumurtadan çıxmamışdı. Özü də həmin yumurta bir tuluq su tutardı, həm də deyirlər ki, ruh quşu balasının qanadının uzunluğu yumurtadan çıxanda min dirsək olur. Adamlar bu lələyi görəndə heyrətə gəlirdilər. Həmin adamın adı Əbdürəhman əl-Məğribi idi, özü də uzun müddət Çində yaşadığı üçün Çinli ləqəbi ilə məşhur idi. O, möcüzələr nağıl eləyirdi, yeri gəlmişkən, o deyirdi ki, bir dəfə çin dənizilə gedirdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elo ki dörd yüz beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əbdürəhman əl-Məğribi-Çinli möcüzələr nağıl eləyirdi, yeri gəlmişkən, o deyirdi ki, bir dəfə başqa adamlarla Çin dənizi ilə gedirdi, uzaqda bir cəziyə gördülər. Onların gomisi gedib həmin cəziyəyə yan aldı, baxıb gördülər ki, cəziyə çox böyükdür, ucu-bucağı görünmür.

Gəmidə olan adamlar cəziyəyə çıxdılar ki, özlərinə su, odun götürsünlər, yanlarında da balta, kondir, tuluq vardı, həmin adam da onlara bələdçilik eləyirdi. Onlar gördülər ki, cəziyədə ağappaq, par-par parıldayan böyük bir günbəz var, onun uzunluğu yüz dirsəkdir. Adamlar bu günbəzi görəndə kimi ona tərəf gətdilər, ora çatanda gördülər ki, bu

¹ Ruh quşu – əfsanəvi, çox iri bir quş

² Məğrib (qərb) – ərəblər şimali-qərbi Afrika ölkələrini belə adlandırırdılar.

günbəz deyil, ruh quşunun yumurtasıdır. Başladılar onu baltayla çapmağa, daşla vurmağa, dəyonəklə döyəcləməyə, yumurta da sınıb parçalandı, içindən ruh quşunun balası çıxdı. Adamlar gördülər ki, bu, möhkəm dayanan dağ kimidir, onun qanadından bir lələk çəkib çıxartdılar (bu quş balasının tükləri hələ əməlli-başlı bərkiməşə də, adamlar bir-birinə kömək eləyə-eləyə birtəhər lələyi dartıb çıxara bildilər). Sonra onlar həmin yumurtadan çıxan balanın ətindən bacardıqları qəder götürüb apardılar. Lələyin tüklərini də dibindən kəsib götürdülər. Sonra gəminin yelkənlərini açıb yola düşdülər, özü də səmt küləyi əsir, gecəni səhərəcən, gün çırtanacan yol getdilər. Onlar beləcə yol getdikləri vaxt bir də gördülər ki, ruh quşu uça-uça gəlir, lap elə bil böyük bir bulud gəlir, caynaqlarında gəmidən yekə, dağ boyda bir daş var. Ruh quşu gəminin üstünə çatanda həmin daşı onun, adamların üstünə saldı. Gəmi çox iti getdiyinə görə daş onun dal tərəfində dənizə düşdü, bir qiyamət qopdu ki, gəl görəsən. Ancaq Allah yolçuların işini avand elədi, onlara rəhmi gəldi, odur ki, hamısı sağ qaldı. Onlar da ruh quşunun balasının ətindən bişirib yedilər. Yolçular arasında ağsaqqal qocalar da vardı, ertəsi günü səhər gördülər ki, onların saqqalları qaralıbdır; o ətdən kim yemişdisə, birinin də saqqalı ağ qalmadı, bundan sonra hamısı qarasaqqal oldu. Onlar deyirlər ki, cavanlaşmaqlarının, çallıqlarının yox olmasının səbəbi odur ki, əti bişirəndə qazanı ox ağacının çubuğu ilə qarışdırıblar, bəzisi də deyirdi ki, bunun səbəbi ruh quşunun ətidir, bu da möcüzədir ki, var.

Adi ibn Zeyd¹ Məryəmin əhvalatı

Nağıl eləyirlər ki, ərəb şahlarından ən-Nüman ibn əl-Münzirin² Hind³ adlı bir qızı vardı, o qız bir pəhriz⁴ günündə evdən çıxıb Ağ kilsəyə ibadət etməyə gedir. Onun on bir yaşı vardı, özü də zəmanəsinin bütün qadınlarından gözəl idi. Həmin gün Adi ibn Zeyd Kəsradan əl-Hirəyə ən-Nümanın yanına bəxşişlərlə gəlmişdi, o da Ağ kilsəyə ibadətə gedir. Onun boyu hündür, üzü zərif, gözləri gözəl idi, yanaqları ışıldayırdı, yanında öz qəbiləsindən olan adamlar vardı, ən-Nümanın qızı Hindin də yanında Məryəm adlı bir köniz vardı, həm də Məryəm Adini sevirdi, ancaq ona yaxın dura bilmirdi.

Məryəm Adini kilsədə görəndə Hind də dedi: "O cavana bir bax, vallahı ki, o, gördüyün bütün cavanlardan gözəldir". Hind könizdən soruşdu: "O kimdir ki?" Məryəm də cavabında dedi: "O Adi ibn Zeyd-dir". Bu vaxt ən-Nümanın qızı Hind dedi: "Mən qorxuram ki, gedib yaxından baxsam, o mənə tanıya". Məryəm ona dedi: "Madam ki, o səni heç vaxt görməyibdir, necə tanıya bilər?" Belə olanda, Hind gedib Adiyə yaxınlaşdı, bu vaxt o, yanında olan cavanlarla zarafatlaşırdı, əynindəki nəfis libas, gözəl nitqi, elə də hazırcavablığı onun gözəlliyini daha da artırırırdı. Hind onu görəndə kimi nəfisi ona qalib gəldi, ağlı başından çıxdı, üzünün rəngi də dəyişdi. Məryəm xanımının ona meyil saldığını görəndə dedi: "Onunla danış!"

Hind də onunla danışmış getdi, Adi onu görüb sözlərini eşidəndə qıza bənd oldu, onun ağlı başından çıxdı, ürəyi əsməyə başladı, üzünün rəngi dəyişdi, cavanlar da bundan şübhələndilər. Adi cavanlardan birinə yavaşca dedi ki, qızın dalınca getsin, onun kim olduğunu öyrənib ona desin, cavan da qızın dalınca getdi, qayıdıb gələndən sonra Adiyə dedi ki, bu, ən-Nümanın qızı Hinddir.

Adi də kilsədən çıxdı, məhəbbətin gücündən gedəcəyi yolu itirdi, bu iki beytə dedi:

¹ Adi ibn Zeyd – şairdir, əslən xaçporəstdir. 604-cü ildə öldürülmüşdür.

² Ən-Nüman ibn əl-Münzir (loqobi Əbu Kabusdur) – xaçporəst ərəbdir. Hərəş padşahlarının axırncısıdır (580-602).

³ Hind – ən-Nümanın qızı deyil, bacısıdır.

⁴ Pəhriz – xaçporəstlərin və yəhudilərin dini bayramıdır. Həmin gün onlar kosmik qarışdırılmış xəmirdən çörək bişirirlər.

"Dostlar, köməyimə yetişin mənim,
Birlikdə yollanaq yar diyarına.

Gözl Hind elinə eloyok sofor,
Mənim soruşumun yetirin ona".

Şəri deyib qurtarandan sonra Adi öz mənzilinə getdi, səhərə kimi gözünü yummadı, gecəni narahat keçirdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elo ki dörd yüz altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Adi şəri deyib qurtarandan sonra öz mənzilinə getdi, səhərə kimi gözünü do yummadı, gecəni narahat keçirdi. Səhər Məryəm ona rast gəldi. Adi onu görən kimi qıza təvəccülə baxdı (amma əvvəllər Adi ona baxmazdı da), sonra xəbər aldı: "Sən nə istəyirsən?" Məryəm cavabında dedi: "Mənim sonuncu ismim var". Onda Adi dedi: "De görüm nə işdir! Vallahi ki, sən elə bir şey istəməyəcəksən ki, onu sənə verə bilməyim". Məryəm də əhvalatı açıb dedi ki, onu sevdi, onunla tənha gəşəyə çəkil-mək istəyir. Adi də buna razı olub şərt qoydu ki, görək bir fond işlədib Hindin onunla görüşdürə.

Adi, Məryəmi əl-Hirənin küçələrindən birindəki şərab dükanına apardı, onunla işini gördü, sonra Məryəm oradan çıxdı, gəlib Hində dedi: "Adini görmək istəyirsənmi?" Hind soruşdu: "Bu necə ola bilər? Onun eşqi məni oğdən salıbdır. Dünəndən bəri rahatlığım yoxdur". Məryəm dedi: "Ona bir yer təyin elə, belədən onu saraydan görə bilərsiniz". Hind də dedi: "Necə istəyirsən, elə də eləginə!"

Məryəm də Hindlə dilləşib yer bəzəndə razılaşıb, Adi də həmin yerə gəldi, Hind oğlanı görəndə az qaldı yuxarıdan yıxıla, sonra da Məryəmə dedi: "Ay Məryəm, sən onu bu gecə mənim yanıma gətirməsən, mən ölürəm". Hind bunu deyib, yıxılıb bihuş qaldı, könizlər onu götürüb saraya apardılar. Məryəm də tələsik özünü əl-Nümanın yanına yitirib qızı Hindin başına gələn əhvalatı ona danışdı, olan hər şeyin düzünü nəql eləyib dedi ki, Hind Adiyə bənd olduğu üçün ağı

başından olubdur. Məryəm bunu da dedi ki, oğur Hind Adiyə orə verməso, qız məhəbbətin gücündən ölür, bu da əl-Nümanın orəblər arasında rüsvay olmasına səbəb olar, onu Adiyə orə verməkdən başqa çarə yoxdur. Əl-Nüman da başını aşağı salıb xeyli fikrə getdi, bu iş bərsəndə düşünəndən sonra bir nəçə döfə dedi: "Doğrudan da biz Allahın bəndələrimik və ona məxsusduq!" Sonra da dedi: "Vay halına! Necə fond quracağsan ki, qızı ona orə verə biləsən? Mən bu bərdə oğlanla əvvəlcə özüm danışmaq istəmirəm". Məryəm cavabında dedi: "Padşah sağ olsun, Adi qıza möhkəm vurulubdur, qızdan ötrü ölür, mən bir fond işlədib elə eləyirəm ki, guya bu iş əl-Nümana məlum deyildir, sən də rüsvay olmasan!" Sonra Məryəm Adinin yanına getdi, əhvalatı ona danışdı dedi: "Təamlar hazırlat, şahı qonaq çağır, elə ki şah gəlib yədi, içdi, kefləndi, onda Hindin elçiliyini elərsən, o sənə təklifini rədd eləməz". Adi də ona dedi: "Qorxuram ki, bu təklifdən şah qəzəblənə, bu da aramızda düşmənçiliyə səbəb ola". Amma Məryəm dedi: "Mən onunla danışdı işi bərsəndən sonra sənənin yanına gəlmişəm". Sonra Məryəm qayıtdı əl-Nümanın yanına gəlib ona dedi: "Tələb elə ki, Adi sənə öz evinə qonaq çağırın". Əl-Nüman da dedi: "Bu pis iş deyil!" Bu əhvalatdan üç gün sonra əl-Nüman Adini yanına çağırırdı xahiş elədi ki, öz yaxın adamları ilə birlikdə onu nahara qonaq eləsin. Adi də bu təklifə razı oldu, əl-Nüman gələn evinə yollandılar. Elo ki şərab şahı təsəvir eləyib onu kefləndirdi, Adi ayağa qalxıb Hindin özünə elçilədi, əl-Nüman da razı olub qızını ona orə verdi. Onlar şad xürrəm ömür sürdülər..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elo ki dörd yüz yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, əl-Nüman ibn əl-Münzirin qızı Hindlə Adi üç il şad-xürrəm ömür sürdülər, sonra isə əl-Nümanın Adiyə qəzəbi tutdu, onu vurub öldürdü. Hind də onun dərindən qəm doryasına batdı, sonra əl-Hirə şəhrinin kənarında özünə türbə tikdirdi, rəhbərlər olub ömrünün axırına kimi orada qaldı, Adiyə yas saxladı, hönkür-hönkür ağlayıb göz yaş axıtdı. Əl-Hirənin kənarındakı türbə indiyə kimi məşhurdur."

Dibillə¹ Müslüm ibn əl-Validin əhvalatı

Nağıl eləyirlər ki, Dibil əl-Xuzai deyibdir: "Mən əl-Karx möhöl-ləsinin darvazası yanında oturmuşdum, yanımdan misli-bərabəri olmayan qədd-qamətli bir köniz keçdi, mən beləsini heç yerdə görməmişdim. O köniz sallana-sallana elə yeri yirdi ki, baxanları məstun eləyirdi. Elə ki nəzərim ona sataşdı, varımdan yox oldum, ürəyim əsməyə başladı, elə bildim ki, ürəyim sinəmdən qopub düşdü, mən ona işarə ilə belə bir şeir dedim:

"Axır gözlərimin yaşı durmadan,
Yata da bilmirəm dərddən, kədərdən".

Qız da mənə baxıb üzünü çevirdi, cold belə bir şeirlə cavab verdi:

"Hələ bu nədir ki, çox əzab çoxər
Kim ki, sevgi umar bu şux nəzərdən"

Qız həzircavablığı, gözəl nitqi ilə mənə lap heyrotə saldı, mən də ikinci dəfə ona belə bir beyt dedim:

"Bu gözü yaşlıya mənim sultanım
Görəsən mürüvvət edirmi hərdən?"

Qız da yubanmadan belə bir beytlə mənə cavab verdi:

"Madam ki, sən məndən sevgi umursan,
Sevgi iki qəlbədən tən olmalı, tən".

Qulaqlarım bu sözlərdən şirin söz eşitməmişdi, özüm də onun üzündən gözəl sima görməmişdim. Mən də şerin qafiyəsini dəyişdirdim ki, onu sinayım, özü də onun sözlərinə təəccüb cləyib belə bir beyt dedim:

¹ Dibil ("Qoca maya") – Abbasilər dövründə yaşamış Məhəmməd əl-Xuzainin (765-860) ləqəbidir.

"Sən necə bilirən, bir-birimizə
Bizi qovuşdurar, yoxsa yox, zaman?"

Qız gülümsündü (mən onun ağzı kimi gözəl ağız, dodaqları kimi şirin dodaq görməmişdim), yubanmadan belə bir beytlə mənə cavab verdi:

"Sənin olındodir hökmü zamanın,
Tez qovuşdur bizi elə şadıman".

Mən də cold yerimdən qalxıb onun əllərini öpməyə başladım, həm də dedim: "Heç fikirləşməmişdim ki, belə fürsət düşəcək, mənə xoşbəxtlik üz verəcək. Bunu ömr hesab eləmə, mənə rəhm elədiyinə görə, öz xoşuna mənim dalımca gəl, özü də ürəyinə pis şey gəlməsin".

Sonra mən getdim, o da dalımca gəldi, amma o vaxt mənim evim yox idi ki, onun kimisi ilə orada görüşəydim. Ancaq Müslüm ibn əl-Valid¹ mənim dostum idi, onun da yaxşı bir mənzili vardı, mən də onun yanına yollandım. Onun həyat qapısını döydüm, o gəldi, salam verib dedim: "Dost belə vaxtda dostun karına gələr!" O da cavab verib dedi: "Buyurun! Evim sizə qurbandır!"

Biz də içəri girdik, gördük ki, Müslüm ibn əl-Valid pul cəhətdən çətinlikdədir, o mənə dosmal verib dedi: "Bunu apar bazara sat, puluna yemək, başqa nə lazımsa al gotir!"

Mən də tez-tələsik bazara yüyürdüm, dəsmalı satdım, yemək, başqa nə lazımsa aldım, sonra gəlib gördüm ki, Müslüm bu arvadla zirzəmiyə xəlvətə çəkilibdir. Elə ki Müslüm mənim sosisini eşitdi, yerindən dik sıçrayıb qapıya gəldi, mənə dedi: "Ya Əbu Əli, mənə göstərdiyin mərhəmətə görə Allah sənə əvəzini versin, koramətini səndən əskik eləməsin, qiyamət günündə Allah sənə yaxşılığının əvəzini çıxıb sənə rəhm eləsin".

Sonra Müslüm məndən yeməli, içməli şeyləri alıb qapını üzümə bağladı. Onun dediyi sözlər mənə yandırıcı-yaxşı, qəzəbindən bilmədim nə eləyim, o isə qapının dalında dayanıb şadlığından əsirdi. O, mənə bu halda görüb dedi: "Ya Əbu Əli, sən mənim canım, bu beyti kim deyibdir:

Girdim yar qoynuna bir dost yanında,
Yamanca xobisdə o murdar insan".

¹ Müslüm ibn əl-Valid – əl-Xuzainin müasiridir, görkəmli şairdir.

Ona qozobim daha da artdı, cavabında dedim: "Bu homin adamdır ki, belə bir beyt də deyibdir:

O min qat oğraşdı, onun buynuzu
Hündürdür Monafın¹ buynuzlarından".

Sonra da mən onu yaramaz iş tutduğuna, nanocibliyinə görə söyüb yamanlamağa başladım, amma o susurdu, dinib-danışmırdı, elə ki mən söyüb qurtardım, o gülümsünüb dedi: "Vay halına, ay sofeh! Sən monim evimə qədəm basıb monim dösmalımı satmışsan, monim də pulumu xərcələmişən. Axı kimin üstünə hirsələnirsen, ay sofeh!"

O, mənı qapıda qoyub arvadın yanına getdi, mən də dedim: "Val-lahi ki, mənə sofeh və oğraş deməkdə haqlısan!" Sonra da mən qom-qüssə içində onun qapısından getdim, o arvad bu günə kimi monim üroyimdən çıxmayıbdır. Mən nə o qadına yetişdim, nə də ondan bir xəbər bildim.

Mosullu İshaqla qızın ahvalatı

Nağıl eloyirlər ki, mosullu İbrahimin oğlu İshaq deyibdir: "Bir dəfə iş elə gətirdi ki, homişə xəlifənin sarayında olmaq, ona xidmət eləmək üroyimi sıxdı, mən də bir gün səhər qatıra minib evdən çıxdım, fikrim də bu idi ki, səhranı gözübdolanım, odur ki, nöqərlərimə dedim: "Xəlifo, ya da başqa birisi dalmıca adam göndərüb mənı soruşsa, deyərsən ki, bir vacib iş üçün səhərdən gedibdir, özü də biz onun hara getdiyini bilmirik".

Sonra mən təkcə səhəri gözübdolandım, özü də isti gün idi, odur ki, mən ol-Haram adlanan bir küçədə dayandım..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz səkkizinci geco oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eloyirlər ki, mosullu İbrahimin oğlu İshaq deyirdi: "Elə ki gün qızdı, mən ol-Haram adlanan bir küçədə dayandım, günəşdən qorunmaq üçün kölgəlik axtarmağa başladım, oradakı evin enli sokisi vardı. Çox keçmədi, bir də gördüm ki, qara bir hərəmağası yanıma gəldi, o, eşşəyin noxtasından tutmuşdu, eşşəyə də bir qız minmişdi, onun altında qaraqlarına mirvaridən haşıyə düzülmüş baş yaylığı var idi, özü də qız elə qəşəng, elə gözəl geyinmişdi ki, daha nə deyim. Baxıb gördüm ki, qızın gözəl qədd-qaməti, qara gözləri var, üzündən zəriflik yağır, mən də yoldan keçənlərin birindən onun kim olduğunu xəbər aldım, mənə dedilər ki, bu qız xanəndədir. Məhəbbət mənə ariz oldu, ona baxanda qatırımın belində oturma bilmədim. Sonra qız eşşəyin üstündə gəlib, qapısında dayandığım evin həyətinə girdi, mən də onun yanına gəlməyə fənd axtarıb tapmaq üçün fikrə getdim. Mən hələ dayanıb durduğum vaxt bir də gördüm iki adam evə yaxınlaşdı, ikisi də gözəl-göyçək cavan idi, həyətdə girmək üçün icazə istədilər, ev sahibi də izin verdi, onlar da qatırdan düşüb həyətdə girdilər, mən də qatırdan düşüb onlarla bərabər həyətdə girdim,

¹ Mənaif – Məhəmməd peyğəmbərin mənsub olduğu Qüreyş qəbiləsinin islamı-yətdən əvvəl səcdə etdiyi bütün adıdır. Burada "hündürlük" mənasındadır.

cavanlar da elə bildilər ki, mənə ev sahibi çağırırdı. Biz orada bir qədər oturduq, bizə yemək gətirdilər, biz də yedik, sonra gətirib qabağımıza şərəb qoydular. Bundan sonra kənz əlində ud gəlib oxudu, biz də içməyə başladıq. Mən bir iş üçün durub bayıra çıxdım, ev sahibi də həmin iki nəfərdən mənim barəmdə xəbər alır, onlar da ona deyirlər ki, biz onu tanımırıq, belə olanda, ev sahibi qışqırıb deyir: “Bu adam qab dibi yalayandır, amma görkəmcə ürəyə yatandır! Onunla yaxşı rəftar eləyin!”

Sonra gəlib öz yerimdə əyləşdim, kənz də incə bir mahnı oxumağa başlayıb bu iki beyti dedi:

“Hər ceyran, inan ki, ceyran deyildir,
Hər gözü sürməli deyildir, buzov.

Kişiyə yatmağı sevənlər – qadın,
Qızıq gözən kişi, kişi deyil, yox”.

Kənz bu mahnını çox gözəl oxudu, məclisdəkilər içdilər, mahnı onların da xoşuna gəldi. Bundan sonra kənz bir neçə mahnını da ecəzkarlıqla oxudu, həm də mənim qoşduğum mahnını oxuyub bu iki beyti dedi:

“Alt-üst oldu ümidi,
Sevdiyi onu atdı,

Tək qaldı o gözəl qız,
Axırda itdi-batdı”.

Qız ikinci nəğməni birincidən yaxşı oxudu, sonra da bir neçə köhnə və təzə mahnı oxudu, bu mahnıların havası çox qəribə idi, onların içində mənim qoşduğum bir hava da vardı, qız həmin havanı oxuyanda bu beytləri dedi:

“Danlayaraq atıb getdi yar səni,
Haqqın vardır, görəsən, elə məzəmmət.

De: “Bir zaman zarafatla dediyin,
Məqsədinə nail oldun, nəhayət”.

Mən də qızın səhvini düzəltmək üçün ondan xahiş elədim ki, həmin mahnını bir də oxusun. Həmin iki nəfərin biri yanıma gəlib mənə dedi:

“Biz sənin kimi həyasız qab dibi yalayan görməmişik. Çağırılmamış gəlməyindən razı qalmaq əvəzinə hələ əl çəkməyib xahiş də eləyirsən! Yerində deyiblər ki: “Qab dibi yalayan olmağı bəs deyil, hələ xahiş də eləyir”.

Mən utandığımdan başımı aşağı saldım, söz deyənə cavab vermədim, onun yoldaşı da onu saxlamağa başladı, ancaq o, məndən əl çəkmədi. Sonra da hamı namaza durdu, mən də bir qədər uzaqlaşdım, udu götürüb aşıqlarını burdum, yaxşıca köklədim, öz yerimə qayıdıb onlarla birlikdə namaz qıldım. Elə ki namazı qılıb qurtardıq, həmin adam qayıdıb yanıma gəldi, başladı mənə danlayıb məzəmmət eləməyə, mən dinib-danışmadım. Kənz udu götürüb kökləməyə başlayanda nəse ona şübhəli göründü, soruşdu: “Mənim udumu kim kökləyibdir?” Cavabında dedilər: “Bizlərdən heç kəs onu kökləməyibdir”. Kənz də uca-dan dedi: “Yox, Allaha and içirəm ki, bunu mahir, bu işdə bacarığı olan bir adam kökləyibdir, çünki simləri öz sənətini bilən adam kimi kökləyibdir”. Mən kənzə dedim: “Onu kökləyən mənəm”. O da mənə dedi: “Səni and verirəm Allaha, bunu al, bir şey çal!”

Mən də udu əlimə alıb cənüstə olanı cana gətirən, ölünü dirildən qeyri-adi çətin bir hava çalıb, bu beytləri oxudum:

“Qəlbim vardı – mən onunla yaşardım,
Od vuraraq söylədilər: alış, yan!

Pay düşmədi mənə eşqindən onun,
Qullara da pay düşərdi, bil, ondan.

Məhəbbətə yemim mənim – bu yemlə
Ömür sürür eşqə düşən hər insan”.

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, mosullu İbrahim oğlu İshaq öz şerini oxuyub qurtaranda məclisə

toplaşanlar arasında bir nəfər də qalmadı ki, yerindən sıçrayıb qalxmamış olsun. Qalxdılar, özləri də qarşımda öyləşib dedilər: "Ağa, səni Allaha and veririk, bizə bir mahnı da oxu". Mən də onların cavabında dedim: "Canla-başla!" Sonra mən öz qaydası ilə çalıb bu şəri oxudum:

"Ah, mənim dərdimin hanı dərmanı?
Dərd çəkir hər yandan üstümə karvan.

Məni düz qəlbimdən vuran ovçunun,
Bəs deyil köksümdən axıtıdğı qan.

Mənə hicran günü oyan oldu ki,
Bir də vəslə yetmək gümandır, güman.

Sevməsə, qanımı axıtmazdı o,
Hardadır bununçün bir qisas alan?"

Elə ki mən şəri oxuyub qurtardım, məclis əhlindən bir nəfər də olmadı ki, şadlığından ayağa qalxıb qarşımda səcdə eləməsin.

Mən udu kənara qoydum, ancaq adamlar mənə dedilər: "Allah xətrinə belə eləmə, Allah mərhəmətini artıq eləsin, oxu bir mahnı da eşidək!" Mən də dedim: "Ay camaat, mən sizə nə mahnı oxusam, deyəcəksiniz: yenə, yenə oxu! Ancaq mən kim olduğumu sizə oyan eləyim. Mən mosullu İbrahimin oğlu İshaqam. Xəlifə məni çağıranda, mənə bir söz deyəndə dikbaşlıq eləyirəm, amma bu gün siz mənə zəhləm gedən kobud sözlər dediz. Vallahi ki, bu davakarı buradan çıxartmasaz, nə səsimi çıxardaram, nə də burada sizinlə oturaram!" Belə olanda, həmin adamın yoldaşı ona dedi: "Bunu sənə dedim, mən elə bundan qorxurdum!" Sonra onun qollarından tutub bayıra çıxartdılar, mən də udu götürüb qızın oxuduğu havaların hamısını tamam-dəsgah oxudum. Sonra da mən ev sahibinə yavaşca dedim ki, o kəniz ürəyimə yatub, mən onsuz qala bilmərəm. Ev sahibi cavabında dedi: "O kəniz səninkidir, amma bir şərtlə". Mən də xəbər aldım: "Bəs o şərt nə şərt-dir?" Ev sahibi dedi: "Sən gərək bir ay mənim yanımda qalasan, onda kəniz də sənə olacaq, onun pal-paltarı da, bəzək-düzəyi də". Mən də dedim: "Yaxşı, mən bu şərtə razıyam". Tamam bir ay onlarda qaldım, heç kəs də bilmədi ki, mən haradayam, xəlifə də hər yeri axtartdırıb mənəndən xəbər tuta bilmədi. Elə ki bir ay tamam oldu, ev sahibi kənizi də, onun qiymətli şeylərini də mənə verdi, üstəlik bir hərəmağası da

verdi, mən onları götürüb öz evimə gəldim. Mən kənizə görə elə sevindirdim ki, elə bil bütün dünya mənim idi.

Sonra mən elə həmin saat Əl-Məmunun yanına getdim, elə ki onun hüzuruna yetişdim, o, ucadan dedi: "Vay halna, ay İshaq, de görüm sən harada idin?" Mən də başıma gələn əhvalatı ona nağıl elədim. Əl-Məmun da ucadan dedi: "Həmin adamı bu saat yanıma gətirin!" Mən də onun evini nişan verdim, xəlifə də onun dalınca adam göndərdi. O adam gəlib xəlifənin hüzurunda dayananda, xəlifə ondan işin necə olduğunu xəbər aldı. O da hər şeyi nağıl elədi. Belə olanda, xəlifə ucadan dedi: "Sən alicənab adamsan, sənənin bu nəcibliyinə görə sənə köməklik eləmək düzgün olardı".

Xəlifə ömr elədi ki, ona yüz min dirhəm versinlər, mənə də dedi: "Ay İshaq, kənizi bura gətir!" Mən də gedib kənizi onun hüzuruna gətirdim, kəniz də xəlifə üçün oxumağa başladı, xəlifə həyəcanlandı, kənizə görə xeyli şad oldu.

Xəlifə dedi: "Mən onun növbəsini hər cümə axşamına təyin eləyirəm, qoy hər cümə axşamı gəlib pərdə dalında oxusun".

Xəlifə ömr elədi ki, ona da əlli min dirhəm versinlər, Allaha and içirəm ki, bu səfərimlə mən həm özüm çoxlu pul qazandım, həm də başqalarının pul qazanmasına səbəb oldum".

Cavan oğlan, xanəndə qız və başqa bir qızın əhvalatı

Bir də nağıl eləyirlər ki, əl-Utbi deyirdi: "Bir dəfə mən oturmuşdum, yanımda da çoxlu üləmə vardı. Biz insanlar haqqındakı rəvayətləri yada salmağa başladım, söhbətimiz gəlib çıxdı aşiqlər haqqındakı əhvalatlara, hərəmiz bir əhvalat nağıl eləməyə başladıq. Burada olan adamların arasında bir qoca da vardı ki, dinib-danışmırdı. Elə ki hərə öz bildiyini nağıl elədi, daha danışmağa heç kəsin sözü qalmadı, həmin qoca dillənib dedi: "Sizə elə bir əhvalat danışım ki, hələ eləsinə eşitməmişsiniz?" Hamımız dedik: "Danış". Bu vaxt qoca dedi: "Bilin və ağah olun ki, mənəm bir qızım vardı, bu qız bir cavana bənd olmuşdu, biz də bunu bilmirdik, amma oğlan bir xanəndə qızı sevirmiş, xanəndə qız da mənəm qızımı sevirdi. Günlərin bir günü mən bir məclisə getdim, o cavan da orada idi..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz onuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qoca dedi: "Günlərin bir günü mən bir məclisə getdim, o cavan da, xanəndə qız da orada idi, xanəndə qız belə bir şeir oxudu:

"Eşqi gözdən salar, hörmətdən salar,
Eşqə düşənlərin ahi, göz yaşı.

Göz yaşı sellərə dönər aşiqin,
Tapmasa özünə könül sirdaşı".

Cavan oğlan ucadan dedi: "Ay xanım, vallahi ki, əla oxudun. İzin verirsənmi ölüm?" Oxuyan qız pərdə dalından dedi: "Bəli, əgər aşiq-

sənsə, izin verirəm". Oğlan da başını balıncın üstə qoyub gözələrini yumdu. Elə ki piyalə dövr eləyib gəlib oğlana çatdı, biz onu oyatmağa başladım, ancaq o oyanmadı, bir də gördük ki, doğrudan ölübdür. Biz onun başına yığışdıq, əhvalımız pozuldu, qüssələlib elə o saat dağılışdıq. Mən evimə gələndə, evdəkilərə şübhəli göründüm ki, nə üçün belə bir qeyri-adi vaxtda gəlmişəm. Mən də onları təəccübləndirmək üçün cavanın başına gələn əhvalatı onlara nağıl elədim. Qızım dediklərimi eşidəndə mən olan otaqdan çıxıb başqa bir otağa getdi, mən də onun dalınca çıxıb o gedən otağa girdim, gördüm ki, qızım da, oğlan haqqında necə nağıl eləmişdimsə, eləcə başını balıncın üstünə qoyub yatıbdır. Əlimlə ona toxunanda gördüm ki, qız ölübdür. Biz onu kəfəyə tutduq, səhər açılarda dəfn eləməyə apardıq, gördük ki, oğlanı da dəfn eləməyə gətiriblər. Biz qəbiristanlığa gedən yolla yeriyəndə bir də gördük ki, üçüncü bir tabut da gətirirlər. Kimin cənəzəsi olduğunu soruşduq, məlum oldu ki, o da xanəndə qızın tabutudur, qızının ölüm xəbəri ona çatanda o da dözməyib ölübdür. Onların üçün də bir gündə dəfn elədik. Aşiqlər haqqında eşitdiyim nağılların ən heyvət doğuranı, bax, budur".

Eşq dərindən ölən aşiqlərin əhvalatı

Həmçinin nağıl eləyirlər ki, əl-Qasım ibn Adi Bənu-Təmmim qəbiləsindən olan bir adamın dilindən deyibdir ki, o adam gedib Bənu-Tay qəbiləsi suyunun qırağına çıxdım, orada gördüm ki, iki yerdə camaat yığışıbdır, hər iki dəstədə bir-birinin eyni olan danışmaq gedir. Mən də baxıb gördüm ki, bir dəstədə xəstəlikdən üzülmüş bir cavan var, elə bil lap köhnə tuluqdur. Mən ona baxanda cavan birdən belə bir şeir dedi:

"Nə üçün yanıma gəlmədi canan,
Naz edir, araya düşübdür fəraq?"

Xəstəyəm, başıma yığışib aləm,
Gələnlər içində sən yoxsan ancaq.

Qaçaraq gələrdim xəstələnsəydin,
Kəsməzdi yolumu nə dərə, nə dağ,

Sənsiz tək bilərəm özümü burada,
Çətindir dostundan düşsən iraq!"

Onun sözlərini o biri dəstədəki qız eşidib oğlana tərəf yönəldi, onun qohumları da qızın dalınca düşdülər, ancaq qız onların əlindən qurtulmaq üçün əlləşməyə başladı. Cavan da qızın səsini eşidən kimi ona tərəf cumdu, ancaq o biri dəstənin adamları tez-tələsik gəlib onu tutdular, o da onların əlindən qurtarmaq üçün çırpınmağa başladı, qız öz adamları ilə əlləşdi, axırda hər ikisi öz adamlarının əllərindən qurtuldular. Belə olanda, onların hər ikisi bir-birinə tərəf cumdu, iki dəstənin arasında üz-üzə gəlib qucaqlaşandan sonra yerə yığılıb öldülər..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz on birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, oğlanla qız iki dəstənin arasında üz-üzə gəlib qucaqlaşdılar, yerə yığılıb öldülər. Çadırdan bir qoca çıxdı, gəlib hər ikisinin başı üstündə dayanıb dedi: "Doğrudan da biz Allahın bəndələriyik, onun yanına qayıdacağıq!" Bərk ağlayıb göz yaşı tökəndən sonra ucadan dedi: "Allah-təala hər ikinizin günahından keçsin! Siz ki, diri ikən bir-birinizə qovuşmadınız, vallahi, mən sizi öləndən sonra birləşdirəcəyəm!" Bunu deyib qoca buyurdu, onları yuyub bir kəfənə bükdülər, hər ikisinə bir qəbir qazdılar, camaat namazı qılıb həmin qəbirdə dəfn elədilər, özü də hər iki dəstədə ölənlərə ağlamayan, baş-gözüne döyməyən nə bir kişi gördüm, nə də bir arvad. Mən də həmin iki nəfər barəsində qocadan xəbər tutdum. O dedi: "Qız mənim qızımdır, oğlan isə qardaşımın oğludur, məhəbbət onları gətirib gördüyün yerə çıxartdı". Mən dedim: "Allah sənə insaf versin! Nə üçün onları evləndirmədin?" Qoca da dedi: "Mən biabırçılıqdan, rüsvayçılıqdan qorxdum, amma indi biabır da oldum, rüsvay da oldum".

Bu da aşiqlər haqqında olan qəribə nağıllardan biridir.

Əl-Mübərradə¹ cinli adamın əhvalatı

Nağıl eləyirlər ki, Əbülabbas əl-Mübərrəd deyibdir: "Mən işim olduğu üçün bir neçə adamla əl-Bəridə yola düşdüm, Hezkil monastırının yanından keçəndə, onun kölgəsində dayandım. Bir adam yanıma gəlib bizə dedi: "Monastırda cinli adamlar vardır, bu cinli adamların içində hikmətəməz sözlər danışan bir nəfər var. Siz onu görənsiz, onun sözlərinə məəttəl qalarsınız". Biz də ayağa qalxıb monastıra girdik, gördük ki, bir nəfər otaqda dəri üstündə oturubdur. Həmin adam başını açıb gözlərini divara zillədi. Biz ona salam verdik, o da salamatımızı aldı, amma üzünü bizə tərəf döndərmədi. Bir adam da dedi: "Ona bir şeir deyinən, o, şeir eşidəndə danışmağa başlayır".

Mən də bu iki beyti dedim:

"Ey Həvva nəslinin tənha gözəli,
Dünya səndən alır şuxluq, ucalıq.

Üzünü bir dəfə görən insanın
Döyməz qapısını çalılıq, qocalıq".

Cinli adam bu beytləri eşidəndə bizə tərəf dönüb belə bir şeir dedi:

"Qəlbimin hissini açə bilirməm,
Nələr çəkdiyimə şahiddir Xuda.

İki canım vardır: biri buradadır,
Biri sevgilimdır – başqa diyarda.

Oxşardır hər iki can bir-birinə,
Mənim duyduğumu hiss edir o da".

Şəri deyəndən sonra o soruşdu: "Yaxşı dedim, yoxsa pis?" Biz də cavabında dedik: "Sən pis yox, çox yaxşı, çox gözəl dedin". Dəli əlini yanındakı daşa uzatdı, elə bildik ki, daşı bizə atacaqdır, odur ki, onun yanından qaçdıq, amma dəli daş ilə sinəsinə bərk-bərk döyməyə başlayıb dedi: "Qorxmayın! Mənə yaxınlaşdıq, o da belə bir şeir dedi: məndən öyrənin". Biz ona yaxınlaşdıq, o da belə bir şeir dedi:

"Gətirdilər sübhçağı kürən dövələrini,
Sevgilim süvar oldu, dövələr törpəndilər.

Boylanıb zindanımdan gördüm öz cananımlı,
Dilləndim gözümdə yaş, ürəyimdə dörd-kədən:

"Sarban, qoy vidalaşım, geri döndər karvanı,
Onunla son görüşə həyatım ancaq yetər".

Sadiq oldum əhdə mən, dönmədim ilqarımdan,
Sevgilimin başına nələr goldi, ah, nələr?"

Sonra mənə baxıb xəbər aldı: "Bilirsizmi onlar nə elədilər?" Mən də dedim: "Bəli, bilirəm, onlar öldülər, Allah-təala onlara rəhmət eləsin!"

Cinlinin üzünün rəngi dəyişdi, cəld sıçrayıb ayağa qalxdı, ucadan soruşdu: "Sən nə bildin ki, onlar öldülər?" Mən də cavabında dedim: "Onlar sağ olsaydılar, səni bu kökə, bu günə düşməyə qoymazdılar". Cinli adam dedi: "Vallahi ki, sən düz dedin, amma onlardan sonra bu dünyada qalmaq mənə də xoş deyil". Bundan sonra onun dizləri əsdi, o üzüstə düşdü, biz də yüyürüb onu silkələməyə başladığımızda, gördük ki, ölübdür, Allah-təala ona rəhmət eləsin! Biz buna təəccüb qalıb, cinlinin halına yandıq, sonra onu kəfəyə tutub dəfn elədik..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz on ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, əl-Mübərrəd deyibdir: "O adam üzüstə düşüb öləndə biz onun halına yandıq, sonra onu kəfəyə tutub dəfn elədik. Qayıdıb Bağdada gələndən sonra mən əl-Mütəvəkkilin yanına getdim. O mənim üzumdəki göz yaş izlərini görüb soruşdu: "Bu nədir?" Mən də əhvalatı başdan-ayağa ona nağıl elədim, onun da hali pis oldu, sonra dedi: "Səni bu işə vadar eləyən nə oldu? Allaha and içirəm, bilsəm ki, o adamın dərini çəkmirsən, sənə cəza verərəm!" Sonra o, bütün günü onun dərini çəkdi".

¹ Əl-Mübərrəd – IX əsrin məşhur dilçisidir.

Müsəlmanla xaçpərəst qızın əhvalatı

Nağıl eləyirlər ki, Əbubəkr ibn Məhəmməd ibn əl-Ənbəri¹ deyib: "Mən səfərlərimdən birində əl-Ənbərdən çıxıb Rum məmləkətindəki Amoriyaya² yola düşdüm, gedib yolüstü Müqəddəs nurlar monastırında, Amoriyanın yaxınlığındakı kənddə düşdüm, rahiblərin başçısı mənim yanıma gəldi, onun adı Əbdülməsi³ idi, o məni monastıra apardı, orada qırx rahib vardı. Həmin gecə onlar hörmət eləyib məni yaxşı təamlara qonaq elədilər. Ertəsi gün səhər mən oradan çıxıb getdim, mən onlarda, başqalarında görmədiyim böyük səy və möminlik gördüm. Amoriyada işlərimi görüb qurtarandan sonra əl-Ənbərə qayıtdım. O biri il Məkkəyə ziyarətə getdim. Kəbənin dövrəsinə dolandığım vaxt nə görsəm yaxşıdır? Gördüm həmin rahib Əbdülməsi⁴ də Kəbənin başına dolanır, yanında da rahib yoldaşlarından beş nəfər var.

Mən onu tamam-kamal tanıyandan sonra yanına getdim, ondan soruşdum: "Sən qorxaq Əbdülməsi⁵ deyilsən?" O da cavabında dedi: "Xeyr, mən Cahid Əbdüllaham"⁴. Bunu deyəndə onun çallaşmış üzündən öpməyə başlayıb ağladım. Sonra əlindən yapışdım, onu Kəbə hasarının tininə aparıb dedim: "Nağıl elə görüm islam dinini nə üçün qəbul elədin". Əbdülməsi⁵ dedi: "Bu çox qəribə bir əhvalatdır. Gör necə olub. Bir neçə müsəlman öz yoldaşları ilə birlikdə gəlib bizim monastır olan kənddən keçirdi, onlar cavan bir oğlanı göndərdilər ki, yemək alıb gətirsin. Oğlan gedib bazarda bir xaçpərəst qız görür, qız çörək satırmış, özü də lap gözəl qızlardan imiş, oğlan bu qızı görən kimi ona vurulur, bihuş olub üzüqoylu yerə yığılır. Oğlan özünə gələndən sonra öz yoldaşlarının yanına qayıdıb başına gələn əhvalatı onlara nağıl eləyir. Sonra da deyir: "Siz öz işinizin dalınca gedin, mən sizinlə gətməyəcəyəm".

¹ Əbubəkr ibn Məhəmməd ibn əl-Ənbəri – dilçi, hədislər danışan olubdur (939 və ya 940-cı ildə ölübdür).

² Amoriya (Amorium) – Qədim Friqiya BİZANS şəhəridir, İstanbulun Kilikiyaya gedən yolun üstündə olubdur, ərəb qoşunları bir neçə dəfə onu mühasirəyə alıblar. 838-ci ildə ərəblər tərəfindən yerlə yeksan ediləndir.

³ Əbdülməsi³ – "Məsihe qulu" mənasındadır

⁴ Əbdüllah – "Allahın qulu" mənasındadır

Onlar buna razı olmurlar, başlayırlar oğlana öyüd-nəsihət verməyə, amma oğlan yoldaşlarının sözüne baxmır, onlar da çıxıb gedirlər. Oğlan kəndə gəlib həmin qızın dükanının qapısı ağzında oturur, qız ondan xəbər alır ki, sənə nə lazımdır? Oğlan da cavab verir ki, ona vurulubdur, onu sevir, qız da ondan üz döndərir. Oğlan üç gün beləcə burada ac-susuz oturub qızın üzünə tamaşa eləyir. Qız görür ki, oğlan ondan əl çəkib getmir, ata-anasının yanına gedib oğlanın əhvalatını onlara nağıl eləyir. Onlar da uşaqları oğlanın üstünə salırdırlar, uşaqlar oğlanı daşa basıb onun qabırğasını qırırlar, başını yarırlar, amma oğlan bunların hamısına tab gətirib getmir ki, getmir. Belə olanda, kənd camaatı qərara gəlirlər ki, oğlanı öldürsünlər; bir nəfər yanıma gəlib oğlanın başına gətirilənləri mənə söylədi, mən də onun yanına gedib gördüm ki, o, yerə yığılıb qalıbdır. Mən onun üzündən qanı silib, monastıra apardım, onun yaralarını müalicə eləməyə başladım, o da on dörd gün mənim yanımda qaldı. Sonra oğlan gördü ki, yeriye bilir, monastırdan çıxıb getdi..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz on üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, rahib Əbdüllah deyirdi: "Mən onu monastıra apardım, yaralarını müalicə eləməyə başladım, o, on dörd gün mənim yanımda qaldı. Sonra oğlan gördü ki, yeriye bilir, monastırdan çıxıb getdi, yenə də həmin qızın dükanının qapısını kəsdirib ona tamaşa eləməyə başladı. Qız onu belə görəndə dükandan çıxıb ona deyir: "Allaha and içirəm ki, sənə yazığım gəlir! Bəlkə mənim dinimi qəbul eləyəsən, onda sənə ərə gedərəm!" Cavan ucadan deyir: "Allah eləməsin, elə iş olar ki, bir Allaha olan imanımdan əl çəkib çoxallahlılıq təriqətini qəbul eləyim!" Qız da deyir: "Dur ayağa, mənimlə evə gedək, muradına çat, sonra yolunla çıx get". Amma oğlan cavabında deyir: "Xeyr, mən elə adam deyiləm ki, ondürlük möminliyimi bir anlıq ehtirasa qurban verim". Qız deyir: "Onda məndən əl çək, çıx get". Oğlan cavabında deyir: "Ürəyim buna yol

vermir". Qız da ondan üz döndörür. Sonra onun harada olduğunu uşaqlar başa düşüb yanına gəlirlər, oğlanı daşa basırlar, oğlan da üzüyöylü düşüb deyir: "Doğrudan da mənim Allahım himayə eləyendir, o öz məminlərinə hişf eləyir".

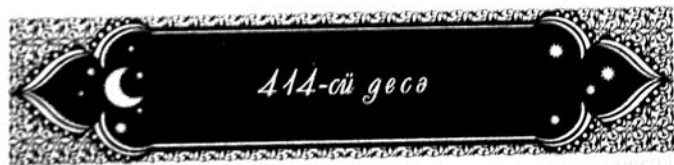
Sonra mən monastırdan çıxdım, gedib uşaqları oğlanın yanından qovdum, onun başını yerdən qaldıranda nə dediyini eşitdim. O deyirdi: "İlahi, cənnətdə mənə onunla qovuşdur". Mən də onu götürüb monastıra apardım, amma oğlan oraya çatmamış yolda öldü. Belə olanda, mən onu kənddən çıxartdım, qəbir qazıb dəfn elədim. Elə ki vaxt gəlib gəcə oldu, gecə yarından keçəndə həmin qız qışqırmağa başladı (özü də o, yatmışdı), kənd camaatı onun başına yığıldı, ondan soruşdular ki sənə nə olub. O da cavabında dedi: "Yatmışdım, bir də gördüm həmin müsəlman oğlan gəldi, əlimdən tutdu, bir yerdə cənnətə getdik, amma elə ki behiştin qapısı bərabərinə çatdıq, mücəvür mənə behiştə buraxmayıb dedi: "Kafirlərə qadağandır".

Mən də oğlanın sayəsində islam dinini qəbul elədim, onunla bərabər cənnətə getdim, orada saraylar, ağaclar gördüm ki, deməklə başa gələn deyil. Sonra oğlan mənə qiymətli qaş-daşdan tikilmiş bir qəsrə aparıb dedi: "Bu qəsr sənə mənədir, mən də sonsuz ora girmərəm, Allah qoysa, beş gecədən sonra sən onun içində mənəmlə yanbayan olacaqsan".

Sonra oğlan həmin qəsrin qapısı ağzında olan ağaca əlini uzadıb iki alma dərdi, onları mənə verib dedi: "Birini ye, birini də saxla ki, rəhbərlər görsünlər".

Mən də almanın birini yedim, özü də mən elə yaxşı alma görməmişəm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz on dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız deyirdi: "Oğlan iki alma dərdi, onları mənə verib dedi: "Birini ye, birini də saxla ki, rəhbərlər görsünlər". Mən də almanın birini yedim,

özü də elə alma görməmişəm. Sonra o, mənim əlimdən tutdu, biz bərabər oradan çıxdıq, mənə evimə qədər gətirdi. Yuxudan ayılanda almanın dadı damağımda idi, ikinci alma da budur mənədir". Bunu deyib qız almanı çıxartdı, özü də gecənin qaranlığında alma işıqlayırdı, elə bil parlaq ulduz idi. Sonra qız monastıra gətirildi, o da öz yuxusunu bəzə nağıl eləyib almanı çıxartdı, biz dünyada olan meyvələrdən o almaya tay olanı görməmişdik. Qız bıçağı götürüb almanı dilimlədi, nə qədər yoldaş idik, o qədər dilim elədi, biz o almada olan xoş tam qədər tam, otir qədər otir, dad qədər dad heç bir meyvədə görməmişdik. Odur ki, biz dedik: "Bolkə qızın qabağına çıxan şeytandır ki, onu etiqadından döndərüb".

Öz adamları qızı götürüb gətirdilər, qız nə çörək yeyir, nə də su içirdi; elə ki beşinci gecə olur, qız yatağından qalxır, evdən çıxıb üz qoyur həmin müsəlmanın qəbrinə, ora çatanda qəbrin üstünə sərilib ölür, ata-anasının da bundan xəbəri olmur. Səhər kəndə iki nəfər qoca müsəlman gəldi, onlar qılı paltar geyinmişdilər. Qocalar dedilər: "Ay kənd əhli, sizdə Allah-toalanın pak bəndələrindən biri vardır, xanumdur, özü də müsəlman olub ölmüşdür. Onu siz yox, biz dəfn etməliyik".

Kənd camaatı da həmin xanımı axtarmağa başladı, gedib qəbrin üstündə ölüsünü tapdılar, camaat dedi: "Bu bizim rəfiqəmizdir, özü də bizim dinə qaldir, onu biz özümüz dəfn elərik". Qocalar da dedilər: "Xeyr, bu qız islam dinini qəbul eləyib, sonra ölübdür, odur ki, onu biz dəfn etməliyik". Beləcə onların arasında mübahisə və höcətçülük uzandı, qocalardan biri dedi: "Onun müsəlman olmasının əlaməti budur: qoy monastırdan olan qırx rəhib yığılıb gəlsin, onu qəbrin üstündən qaldırsınlar, əgər yerdən qaldıra bilsələr, onda ölən qız xacəpəst imiş, yox əgər qaldıra bilməsələr, onda bizim birimiz qabağı çıxıb qaldırsın, əgər o, cənazəni qaldıra bilsə, deməli müsəlman imiş".

Kənd əhli bu şərtə razı oldu, qırx rəhib yığılıb gəldi, bir-birinə ürək-dirək verə-verə qızın cənazəsinə yaxınlaşdılar ki, onu qaldırsınlar, amma qaldıra bilmədilər. Belə olanda, yoğun kəndiri onun belinə sarıyıb dartdıq, kəndir qırıldı, amma cənazə yerindən tərpənmədi. Kənd camaatı da yığılıb beləcə əlləşdi, ancaq cənazə yerindən tərpənmədi ki, tərpənmədi. Biz onu heç cürə qaldıra bilməyəndə həmin qocalardan birinə dedik: "İndi sən yaxın get, onu qaldır". Qocalardan biri yaxına gedib, cənazəni öz əbasına bükəndən sonra dedi: "Rahim, mərhəmətli Allahın adı ilə, Allahın rəsulunun dini xətrinə (ona salam və səlamət) qalx!" Bunu deyib qızı əlləri üstə qaldırdı. Müsəlmanlar onu

aparıb oradaca olan mağaraya qoydular, homin iki arvad gəldi, onu yuyub kofono бүkdülər, sonra qocalar conazoni aparıb, başı üstündə namaz qıldılar, Quran oxudular, müsəlman oğlanın qəbri yanında qəbir qazıb dəfn eləyondən sonra getdilər, biz də bu işlərin hamısının şahidi olduq.

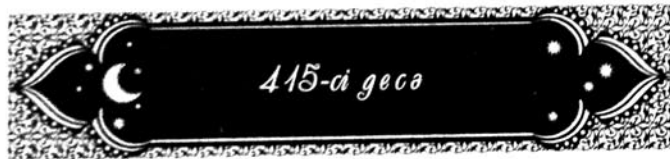
Təkcə biz özümüz qalanda dedik: “Doğrudan da həqiqət qəbul olunmağa daha çox layıqdır”. Şahidi olduğumuz, gözümüzlə gördüyümüz işlər bizdən ötrü bir həqiqət oldu, islamın doğruluğuna öz gözlərimizlə gördüyümüzədən artıq bir sübut ola bilməz. Sonra mən islam dinini qəbul elədim, monastırdakı bütün rahiblər də, kond əhli də dönüb müsəlman oldular, sonra biz əl-Cəzirə camaatının yanına adam göndərüb mötəbər bir şəxs çağırıdım ki, gəlib bizə islam dininin qanunlarını öyrətsin, mömin şəxs də gəldi, islamın şəriətini bizə öyrətdi, indi nemətlərimiz boldu, bu da Allahın şənindəndir”.

Əbu İsa ilə Qürrat əl-Eynin əhvalatı

Nağıl eləyirlər ki, Əmr ibn Məsədə deyibdir: "Harun ər-Rəşidin oğlu, əl-Məmunun qardaşı Əbu İsa Əli ibn Xışamın könizi Qürrat əl-Eynə¹ aşiq olmuşdu, köniz də oğlana vurulmuşdu, amma Əbu İsa öz məhəbbətini gizlədirdi, heç kimə şikayətlənmiş, öz eşqini heç kimə açmırdı, bu da onun təşəxxüslü olmasından və mordanəliyiindən idi. O hər cür fəndə əl atıb Qürrat əl-Eyni sahibindən almağa çalışırdı, amma bunu eləyə bilmirdi. Elə ki Əbu İsanın səbri tükəndi, ehtiras ona güc gəldi, amma qızı almaq üçün bir fəndə qura bilmədi, əlacı kəsildi, bir bayram günü adamlar əl-Məmunun yanından çıxıb gedəndən sonra onun yanına gedib dedi: "Ya əmirəlmöminin, əgər sən öz qəbilə başçıları bu gün gözələnilmədən imtahan eləsən, onların arasındakı xeyir-xah adamları tanıyarsan, həm də hər birinin öz yerini, eləcə də onların nə fikirdə olduqlarını bilərsən". (Bələ sözləri deməklə Əbu İsanın niyyəti o idi ki, Qürrat əl-Eynlə onun ağasının evində olsun.) Əl-Məmun da dedi: "Bu fikrin doğru fikirdir!" Sonra da o buyurdu ki, "Qanadlı" adlanan qayıq səfərə hazırlasınlar, qayıqı hazırlayıb onun üçün götürdilər, o da öz adamları ilə birlikdə qayığa mindi. Onun varid olduğu birinci saray tıslı Uzun Humeydin sarayı oldu. Onlar qəfildən saraya girib gördülər ki, Humeyd oturubdur..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz on beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, əl-Məmun öz adamları ilə birlikdə qayığa minib yola düşdü, onlar tıslı Uzun Humeydin sarayına çatana kimi yol getdilər, qəfildən saraya girib gördülər ki, o, həsir üstündə əyləşibdir, qabağında da xanəndələr var, onların da əllərində ud, ney və başqa çalğı alətləri var.

Əl-Məmun bir qədər oyləşəndən sonra gotirib onun qabağına toam qoydular, toamların da hamısı yük heyvanlarının otından idi, heç bir quş oti yox idi, əl-Məmun toamlara heç baxmadı da.

Əbu İsa bunu görəndə dedi: "Ya əmirəlmöminin, biz bu yerdə qəfildən gəlmişik, evin sahibinin sonin gəlişindən xəbəri olmayıbdır. Gəl sonin üçün toamlar hazırlanan, həm də sənə layiq olan bir qosro gedək".

Xəlifə də öz adamları ilə birlikdə (onun qardaşı Əbu İsa da onlarla idi) ayağa qalxdı, onlar yola düşüb Əli ibn Xışamın evinə getdilər.

İbn Xışam da onların gəlişindən xəbər tutanda pişvaza çıxıb çox yaxşı qarşıladı, öyilib xəlifənin qabağında yeri öpdü, sonra qonaqları saraya apardı, görmədikləri gözəl otaqların qapılarını onların üzünə açdı, gördülər otaqların döşəmələri, sütunları cürbəcür mərmərdəndir, üstlərində də hər cür rum rəsmləri işlənibdir, döşəmələrə də Sindh¹ həsirli salmış, onların da üstünə otaqların eni, uzununu boyunca Bəsrə xahıları döşənibdir.

Əl-Məmun da otaqlara, tavanlara, divarlara tamaşa eləyə-eləyə bir qədər oturandan sonra dedi: "Bizi bir şeyə qonaq elə!" Əli ibn Xışam da həmin saat, həmin dəqiqədə buyurdu ki, cürbəcür quş otından bişirilmiş xörəklərdən, isti yeməklərdən, ürək sorinlədən meyxos nemətlərdən başqa toyuq otından yüz cür toam götürsənlər. Sonra da əl-Məmun dedi: "Ya Əli, bizi içməyə də bir şey ver!" Əli də onlara qızıl, gümüş, bülür qablarda meyvələrlə, ədvəatla qaynadılıb üçdə biri qalmış cürbəcür şorab gotirdi, bu şorabları götürənlər zərflə işlənmiş şux paltar geymiş, aparaçısı kimi gözəl cavanlar idi, onların boyunlarından müşk qatılmış güllə dolu bülür kuzələri asılmışdı. Gördükləri əl-Məmunu da bərk heyvətə saldı. O dedi: "Ya Əbül-Həsən!" O da yerindən dik qalxıb xəlifə oturan xahya tərəf getdi, xalının qırağından öpəndən sonra xəlifənin hüsurunda dayanıb dedi: "Ya əmirəlmöminin, qulluğunda hazıram!" Xəlifə də dedi: "Ürəyə yatan məhəllər eşitsək pis olmaz". Əli dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Sonra da öz adamlarından birinə buyurdu: "Xanəndə könizləri gətir!" O adam da cavanlıqda dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Hərəməğası bir anlığa yox oldu, on nəfər hərəməğası ilə qayıdıb gəldi, onların da hərəsinin əlində bir qızıl kürsü. Onlar kürsüləri gotirib yerdə qoydular, sonra on nəfər elə gözəl köniz gəldi ki, elə bil onlar bulud altından çıxan ay, ya da çiçək açmış baxcadırlar, özlərinin də əynində qara zorxara, başlarında qızıl tac. Könizlər gəlib kürsülərdə əyləşdilər, sonra cürbəcür nəğmələr oxudular. Könizlərdən bir gözəl-göycəyi əmirəlmömininə xoş gəldi.

¹ Sindh - Pakistanda vilayət

Bələ olanda, ömirəlmöminin həmin könizdən soruşdu: "Ay köniz, sənin adın nədir?" Qız da cavabında dedi: "Ya ömirəlmöminin, mənim adım Sacahidir". Ömirəlmöminin ona dedi: "Ey Sacahi, bizə bir şeir oxu". Köniz də uzada-uzada bu beytləri oxudu:

"Cananla söhbət mənim qorxu salıb canıma,
Bir cüt şir görmüş kimi gedirəm ürkök-ürkök.

Yad və casus gözləri tolaşa salmış məni,
Mütilikdir qılıncım, sarsılıb vurğun ürok.

Budur, görüşürəm mən erküyün bir gözəllə,
Sanki balası itmiş bir maraldır o mələk".

Xəlifə ona dedi: "Ay köniz, sən ola oxudun! Bu şeir kimin şeridir?" Köniz cavabında dedi: "Əmr ibn Mədikarib əz-Zübeydinin şeridir, havası da Məbadındır!". Əl-Məmun, Əbu İsa və Əli ibn Xişam piyalələrini qaldırıb içdilər, sonra könizlər çıxıb getdilər, yəni on nəfər köniz gəldi, hamısının da əynində Yəməni ipəyindən paltar, özləri də zər keçməli. Onlar da kürsülərdə oyləşib cürbəcür mahnı oxumağa başladılar. Könizlərin içində biri elə bil səhra ceyranı idi, əl-Məmun həmin qızdan soruşdu: "Ay köniz, sənin adın nədir?" Köniz də cavabında dedi: "Ya ömirəlmöminin, mənim adım Zəbiyədir". Əl-Məmun ona dedi: "Ay Zəbiyə, bizə bir şey oxu". Qız da gözəl səslə bu iki beyti oxudu:

"Bu açıq-saçıq gözəllər nə oyun törətsələr də,
Toxunulmaz ahulardır, elə bil ki, Məkkə içrə.

Pozuq adlanır o qızlar itidillilik ucundan,
Pozula bilərmə onlar, din həya tələb edərkən".

Qız oxuyub qurtarandan sonra əl-Məmun ona dedi: "Sənin səsin Allah vergisidir..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

1 Əmr ibn Mədikarib əz-Zübeydi (rəvayətə görə 643-cü ildə vəfat edibdir) – İslamiyyətin ilk illərində yaşamış şairdir. Məbad – məşhur xanəndə olubdur.

Elə ki dörd yüz on altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, bələ rəvayət eləyirlər ki, köniz şəri deyib qurtaranda əl-Məmun ona dedi: "Sənin səsin Allah vergisidir! Bu şeir kimin şeridir?" Qız cavabında dedi: "Coririn şeridir, havası da ibn Süreycindir"¹.

Əl-Məmun və onunla gələn adamlar piyalələrini qaldırıb içdilər, könizlər də durub getdilər. Onlardan sonra on nəfər yaqut kimi gözəl köniz gəldi, onlar qırmızı zər xaradan, zərli qüllab vurulmuş paltar geymişdilər, mirvari və qas-daş taxmışdılar, özləri də başıaçıq idilər. Könizlər kürsüdə oyləşib cürbəcür mahnı oxumağa başladılar. Əl-Məmun könizlərdən günəş kimi nur saçan birinə baxıb ondan soruşdu: "Ay köniz, sənin adın nədir?" Qız da cavabında dedi: "Ya ömirəlmöminin, mənim adım Fətidir". Xəlifə ona dedi: "Ay Fətin, bir şeir oxu, qulaq asağ". Qız da uzada-uzada bu şəri oxudu:

"Vəsle çatdır məni, vaxtıdır artıq,
Ey gənc, bəs deyilmə çəkdiyim hicran!

Səndə gözəlliyin vardır hər üzü,
Səbrim atıb məni, tərək eləyib can.

Sərf etdim ömrümü sənin eşqinə,
Əlim çıxmıyaydı bəri vüsaldan".

Xəlifə ona dedi: "Sənin səsin Allah vergisidir, ay Fətin". Sonra da ondan soruşdu: "Bu şeir kimindir?" Qız da cavabında dedi: "Şeir Ədi ibn Zeydin, havası qədim havadır". Əl-Məmun, Əbu İsa və Əli ibn Xişam birlikdə içdilər. Sonra bu on nəfər köniz çıxıb getdi, əvəzində başqa on nəfər gəldi ki, bunlar da elə bil mirvari danələrini idilər, onların paltarları saf qızıl işlənmişdi, bu qızlar bəllərinə qas-daşla bəzənmiş kəmərlər bağlamışdılar. Könizlər kürsüdə oyləşib cürbəcür nəğmələr

1 Corir – məşhur saray şairi olubdur, öz satırıqları ilə şöhrət tapmışdır. İbn Süreyc – məşhur xanəndə olubdur.

oxumağa başladılar. Əl-Məmun da qaməti söyüd şivi kimi nazik bir kənizdən soruşdu: "Ay kəniz, sənin adın nədir?" Qız da cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, mənim adım Rəşədir". Xəlifə ona dedi: "Ay Rəşə, bizə bir şey oxu". Qız da avazla belə bir şeir oxudu:

"Dağıdır qəmimi qaragözlü yar,
İncədir sərvək, baxır ahutək.

Rüxsarı eşqinə gülgün mey içdim,
Sevgilim yatağa meyl edənədək.

Elə ki bir yorğan altına girdik,
"Bunu istəyirdi, – dedim, – bax, ürək!"

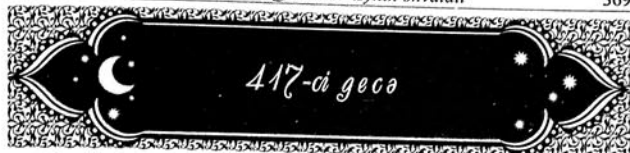
Əl-Məmun bərkdən dedi: "Ay qız, sən əla oxudun, birini də oxu!" Kəniz də yerindən qalxdı, xəlifənin qabağında əyilib yeri öpəndən sonra bu beyti oxudu:

"O qız oğrun-oğrun baxdı məclisə,
Müşk ətri gəlirdi pal-paltarından".

Bu şeirdən əl-Məmun çox şad oldu, qız onun belə şad olduğunu görəndə həmin havanı sözlərilə təkrar oxudu. Bundan sonra əl-Məmun buyurdu: "Qanadlı"nı gətirin!" Xəlifə "Qanadlı"ya minib getmək istəyəndə bir kəniz vardır ki, mən onu min dinara almışam, özü də qəlbimi tamam məftun eləyibdir. Onu əmirəlmömininə göstərmək istəyirəm. Əgər o qız xəlifənin xoşuna gəlsə, xəlifə razı qalsə, qız onunkudur, yox, əgər xoşuna gəlməsə, heç olmazsa qızın mahnısına qulaq asar". Xəlifə dedi: "Onu yanıma gətir!" Qız gəldi, o, söyüd şivi kimi zərif idi. Onun göz-ləri cazibəli, qaşları elə bil cüt kaman idi, başında da saf qızıldan, həm də mirvari və qaş-daşla bəzəkli tac vardı, tacın altında bir sarğı vardı ki, üstündə rəngli qaş-daşla belə bir şeir işlənmişdi:

Cin öyrədir ona kırıqsız yayla,
Ox atıb ürəyə yara vurmağı.

Həmin kəniz sərgərdan düşmüş ceyran kimi elə naz-qəmzə ilə gəlib keçdi ki, dindarı da yoldan çıxarırdı. Kəniz kürsüyə çatıb əyləşdi..." Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağlı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz on yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qız sərgərdan düşmüş ceyran kimi elə naz-qəmzə ilə gəlib keçdi ki, dindarı da yoldan çıxarırdı. Kəniz kürsüyə çatıb əyləşdi. Əl-Məmun qızı görüb onun gözəlliyinə heyran oldu, Əbu İsanın da ürəyi ağrımağa başladı, rəngi saraldı, sifəti dəyişdi.

Əl-Məmun ona dedi: "Ya Əbu İsa, sənin rəngin dəyişdi". Əbu İsa da cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, rəngimin dəyişməyi xəstəlik-dəndir, hərdən məndə belə hal olur". Xəlifə ondan soruşdu: "Sən bu kənizi əvvəl tanıyırdın?" Əbu İsa da cavabında dedi: "Bəli, ya əmirəlmöminin, mögər Ayı gizlətmək olar?" Əl-Məmun qızdan soruşdu: "Qız, sənin adın nədir?" Kəniz cavabında dedi: "Ya əmirəlmöminin, mənim adım Qürrat əl-Eyndir". Xəlifə ona dedi: "Ay Qürrat əl-Eyn, bizə bir şeir oxu". Qız da iki beyt şeir oxudu:

"Qoşulub zəvvərə bütün sevənlər,
Yola dan sökəndə oldular rəvan.

Çadırlar yanında xeymə quruldu,
Pərdə də asıldı ipək parçadan".

Xəlifə kənizə dedi: "Səninki Allah vergisidir! Bu kimin şeridir?" Qız da cavabında dedi: "Şeir Dibil əl-Xuzainin, havası Kiçik Zarzurundur".

Əbu İsa qıza baxıb gözünün yaşını tökdü, boğazı qəhərləndi, oradakı adamlar da cavanın hərəkətinə təəccüb qaldılar, qız isə üzünü əl-Məmunə tutub dedi: "Ya əmirəlmöminin, izin verərsənmi başqa bir şeir oxuyum?" Xəlifə də dedi: "Xətirin nə istəyirsə oxu". Qız da avazla gəlib bu şeiri oxudu:

"Dost sənə nə qədər yaxın olsa da,
Açma yar sirrini, sadiq ol ona.

Qorun qeybətçidən, – o istəməz ki,
Qovuşsun dünyada yar öz yarına.

Bir yerdə yar yarı darıxdırırsa,
Aynlıq sevgini çatdırır sona.

Sınaqdan keçirdim hər cür dərmanı,
Yenə də xəstəyəm, birco baxsana.

Darıxdırısaq belə bir-birimizi,
Vüsal daha xoşdur, bil ki, insana.

Evin yaxınlığı bir fayda verməz,
Sevdiyin etmirsə sonə etinə".

Qız bu şəri oxuyub qurtaranda Əbu İsa dedi: Ya əmirəlmöminin..."
Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz on səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Qürrat əl-Eyn şəri oxuyub qurtaranda Əbu İsa dedi: "Ya əmirəlmöminin, biz dərdimizi açanda rahatlıq tapırıq? İzin verərsənmi mənə ona cavab verim?" Xəlifə də dedi: "Bəli, verirəm, hər nə istəyirsən ona de". Əbu İsa da gözünün yaşını saxlayıb bu iki beyti dedi:

"Açmadım heç kəsə eşqimi, susdum,
Mən öz qəlbimdən də gizlətdim onu.

Eşqim baxışından bilinir indi,
Çünkü Ay gözümə saçır nurunu".

Qürrat əl-Eyn də udu götürüb avaza gəldi, belə bir şeir oxudu:

"Əgər düz olsaydı bu dediklərin,
Qaçardın ümidə bel bağlamaqdan.

Belə mətanətli dəyməzdin gözə,
Qarşında durmuşkən belə gözəl can.

Dilinə aldığı bu sözlər indi
Ürəkdən gəlməyir, gəlir dodaqdan".

Qürrat əl-Eyn şəri deyib qurtaran kimi Əbu İsa hönkür-hönkür ağlamağa, şikayətlənməyə, titrəməyə başladı, sonra başını qaldırıb qıza baxa-baxa ah çəkdi, bu şəri dedi:

"Üzümüş canımı paltardır örtən,
Qəm-qüسسə nə günə qoyub gör mənə.

Axır gözlərimin yaşı sel kimi,
Naxoşluq tərək edən deyildir mənə.

Aqıl adamlara rast gəlirəm hey,
Onlar töhmətləyir bərbəbir mənə.

Ya rəbb, tükənibdir səbri-qərarım,
Ya köməklik elə, ya öldür mənə"

Əbu İsa bu şəri deyib qurtaranda Əli ibn Xışam yerindən dik qalxdı, onun ayaqlarına düşüb öpdü, sonra dedi: "Ay ağa, Allah duanı eşidib sənin gizli nitqindən hali olubdur. Əgər əmirəlmömininin ona meyili yoxdursa, Allah razıdır ki, sənin qızı bütün varidatı, nadir şeyləri, hədiyyələri ilə birlikdə götürəsən". Belə olanda, əl-Məmun dedi: "Bizim ona meylimiz olsaydı da, doğrusu Əbu İsanın dərdinə qalıb qızı ona verməyə kömək eləyərdik ki, o, muradına çatсын".

Sonra əl-Məmun oradan çıxıb "Qanadlı"sına mindi, Əbu İsa da Qürrat əl-Eyni götürmək üçün dala qaldı. O, qızı götürüb evinə apardı, onun ürəyi açıldı.

Əl-Əminlə kənin aḥvalatı

Bir də nağıl eləyirlər ki, əl-Məmunun qardaşı əl-Əmin öz əmisi İbrahim ibn əl-Mehdinin evinə gəlib orada ud çalan bir kənin gördü, özü də kənin gözəllərin gözəli idi. Əl-Əminin ona gözü düşdü, onun davranışından əmisi İbrahimə aydın oldu ki, o, qıza meyil sahibdir. Elə ki İbrahim qardaşı oğlunun halından işi başa düşdü, qızı faxir libaslarla, qaş-daşla onun yanına göndərdi. Əl-Əmin də qızı görəndə fikirləşdi ki, əmisi İbrahim qızla yaxınlıq eləyib, odur ki, qızla tənha guşədə olmaq istəmədi, qızın gətirdiyi töhfələri qəbul eləyib, qızın özünü geri qaytardı.

İbrahim də hərəmağalarından birindən bu əhvalatı öyrəndi, bir köynək götürüb onun ətəyinə zərlə iki beyt şeir yazdı:

And olsun Allaha, o gülzlünün
Gözəl əndamına dəyməyib əlim.

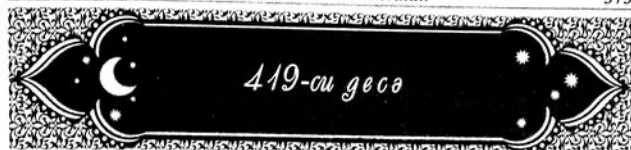
Onu xəyalən də öpməmişəm mən,
Ancaq gözüm baxıb, danışib dilim.

Sonra həmin köynəyi qıza geydirib əlinə bir ud verdi, onu ikinci dəfə əl-Əminin yanına göndərdi. Qız da gedib xəlifənin hüsurunda dayandı, əyilib onun qabağında yeri öpdü, sonra udu köklədi, onun sədələri altında bu iki beyti oxudu:

"Hədiyyəni qaytarmaqla cırıb atdın pərdəni,
Yer üzünə car etdin ki: tərək edibsən sən mənə.

Ürəyinə yatmayırsa göndərdiyim, özizim,
Xilafətə peşkəş elə mən verdim töhfəni".

Qız şəri oxuyub qurtaranda əl-Əmin ona baxıb köynəyinin ətəyində olan yazını gördü, daha öz qəlbinə ələ ala bilmədi..."
Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

419-cu gəcə

Elə ki dörd yüz on doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, əl-Əmin qıza baxıb köynəyinin ətəyində olan yazını gördü, daha öz qəlbinə ələ ala bilmədi, qızı bağrına basıb öpdü, sonra onu otaqlardan birinə apardı, öz əmisi İbrahimə minnətdarlıq elədi, həm də Rey məmləkətini ona bağışladı.

Əl-Mütəvəkkilə ibn Xaqanın ahvalatı

Həmçinin nağıl eləyirlər ki, əl-Mütəvəkkil dərman içmişdi, adamlar da ona qoribə hədiyyələr, hər cür bəxşilər götürməyə başlamışdılar, əl-Fəth ibn Xaqan¹ da ona məsum bir kəniz bağışladı, bu kəniz öz qəbiləsinin gözəlləri içində ən gözəli idi. Özü də qızla bərabər büllur kuzədə qırmızı içki, bir də üstündə qara mina ilə belə bir şeir yazılmış qırmızı fincan göndərdi:

Elo ki dərmanı içib-qurtardı,
Elo ki imamın sağaldı canı,

Büllur kuzədəki gülgün şərabadın
Süzorək başına çöksün bu canı.

Sonra bu bəkəret möhrünü qırsın,
Şəfadar eləyər bunlar dərmanı.

Kəniz götirdiyi şeylərlə birlikdə xəlifənin yanına girəndə həkim Yühənnə² da orada idi. Həkim bu şəri görəndə gülümsünüb dedi: "Ya əmirəlmöminin, vallahi ki, əl-Fəth həkimlik sənətini məndən yaxşı bilir! Qoy əmirəlmöminin onun yazdığını səhv hesab etməsin".

Xəlifə də həkimin rəyi ilə razılaşıb şeirdə deyilən dərmanı işlətdi, Allah ona şəfa verdi, naümid eləmədi.

¹ Əl-Fəth ibn Xaqan – Qornatə (İspaniya) hökmdarı Əbu Yusifin katibi olub, Məraşədə öldürülmüşdür.

² Yühənnə ibn Baxtişu – Abbasilər xilafətinin ilk dövrlərində böyük şöhrət qazanmış suriyalı həkim ailəsinin üzvlərindən biri olub.

Alim xanımın ahvalatı

Belo nağıl eləyirlər ki, bir nofor hörmətli adam deyirdi: "Mən Bağdadlı Sitt əl-Məşəix kimi ağıllı, hortorəfli bilikli, aliconab tobiətli və incə sifətləri olan xanım görməmişəm.

İş elə götirdi ki, bu xanım beş yüz altmış birinci ildə Hama¹ şəhərinə gəldi, balaca kürsüdə oyləşib adamlara səhhot üçün faydalı nəsihətlər verməyə başladı, fikr² öyrənən çoxlu adamlar, bilik, ədəb-ərkan sahibləri onun yanına gəlirdilər, hüquqşünaslıq fənnindən səhbot eləyir, mübahisəli məsələlər barəsində onunla mübahisəyə girişirdilər. Mən də onun yanına gətdim, yanımda da bir elmli yoldaşım vardı. Elo ki biz gedib onun yanında oyləşdik, xanım bir məcməyi meyvə götürüb qabağımıza qoydu, özü isə pərdə dalında oyləşdi. Onun gözəl-göyçək qardaşı da vardı, o bizim yanımda dayanıb səhbotimizə qulaq asırdı. Biz meyvədən yeyib, hüquqşünaslıqdan səhbot saldıq. Mən hüquqşünaslıqdan imamlar arasında olan fikir itilafına dair ona sual verdim, xanım da cavab verməyə başladı. Mən diqqətlə ona qulaq asırdım, amma yoldaşım onun qardaşının üzünə baxır, gözəllyinə tamaşa eləyirdi, xanımın dediklərini eşitmirdi. Xanım da pərdə dalından ona baxırdı. Xanım səhbotini qurtarandan sonra yoldaşıma dedi: "Mənim fikrimcə sən o kəslərdənsən ki, qadınlara nisbətən kişiləri üstün tutursan". Yoldaşım cavabında dedi: "Elədir". Xanım xəbər aldı: "Nə səbəbə görö?" Yoldaşım dedi: "Çünki Allah kişiləri qadınlardan yüksək tutur..." Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağıl yarımçıq qoydu.

Elo ki dörd yüz iyirminci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, şeyx xanıma belə cavab verdi: "Çünki Allah kişiləri qadınlardan yüksək tutur, mən də yüksək sayılanı sevirəm, üstün olandan zəhləm gedir".

¹ Hama – Suriyada şəhərdir. Hierri 561-ci il (1162-ci ilin oktyabrından 1166-cı ilin noyabrına qədər davam edibdir).

² Fikr – hüquqşünaslıq

Xanım güldü, sonra soruşdu: “Əgər mən bu barədə soninlə mübahisəyə girişsəm, mənə qarşı ədalətli olarsanmı?” Şeyx cavabında dedi: “Bəli!”. Onda xanım soruşdu: “Kişini arvadın üstünlüyünü sübut eləyən nədir?” Şeyx cavabında dedi ki, kişinin üstünlüyü nəql ediləndə və dərk olunandır. O ki qaldı nəql edilənə, o, Quran və qanunudur, Quranda yazılanlar da onun sözləridir ki, (O böyükdür!) kişilər arvadları Allah onlara verdiyi üstünlüklə saxlamalıdır. Onun bu sözləri də (O böyükdür!) əgər kişi iki olmazsa, onda bir kişi və iki arvad olmalıdır. Onun varislik barəsində ki, sözləri də (O böyükdür!) əgər varislər qardaş və bacılarsa, onda kişiye iki pay, arvada bir pay düşür. Allah özü də (Şükür onun kərəminə!) bu yerlərdə kişini arvadın üstün eləyibdir, həm də xəbər veribdir ki, hüquqən arvad kişinin yarımıdır, çünki kişi ondan ləyaqətlidir. Peyğəmbər əleykəssalam haqqındakı sunnada qan pulu məsələsində belədir: bir arvadın qan pulu kişinin qan pulunun yarısı qədərdir. O ki qaldı dərk olunmaq məsələsinə, o da belədir: kişi eləyən, arvad elənəndir”.

Alim xanım da dedi: “Ay ağa, sən əla söylədin, amma Allaha and içirəm ki, sən mənim dəlillərimi öz dilinlə öz əleyhinə dedin, özü də öz fikrinin xeyrinə yox, əleyhinə olan sübutlar gətirdin. Məsələn Allah (Şükür onun kərəminə!) kişini arvadın bir cəssəd – erkəklik cəssədində yüksəkdə qoyubdur ki, bu barədə mən sənə mübahisə eləmirəm. Amma bu xüsusiyyətlərə görə kişi cinsindən olan uşaq da, oğlan da, cavan da, yaşlı da, qoca da bərabərdir, bu barədə onların arasında fərq yoxdur; əgər yalnız bu xüsusiyyətlərinə görə onlara üstünlük verilibsə, deməli, sənə ki, bu meyil var, onda sən qoca kişi ilə də oğlanla rahatlandığın kimi rahatlanmalısən, axı, onların hər ikisi kişi cinsindəndir. Amma bizim aramızda yalnız gözəl dostluğun arzu olunan yaxşı cəhətləri, həzz məsələsi barədə mübahisə baş verdi, sən də cavan oğlanın arvadın üstün olduğuna heç bir sübut söyləmədin”.

Şeyx ona dedi: “Ay xanım, məgər sən bilmirsən ki, cavan oğlan qədd-qamətli, çəhrayı yanaqlı, gözəl təbəssümlü, zərif nitqli olur. Bu cəhətdən cavan oğlan arvadın ləyaqətlidir. Buna da sübut peyğəmbərin sözləridir (Allah ona rəhmət eləsin!). O deyibdir: “Siz biğ yeri tərləməmiş uşaqlara çox tamaşa eləməyin, onlara tamaşa eləmək iri-göz hurlərə baxmaq kimidir”. Oğlanın qızdan üstün olduğu adamların hamısına məlumdur, bu barədə Əbu Nuvas çox gözəl deyibdir:

Bir də üstünlüyü bundadır ki, o
Nə hamilə olur, nə də aybaşı.

Bax bu da başqa bir şairin sözü:

Tövsiyə etmişdir bizo bir zaman,
Kefçillər, pozğunlar babası Nuvas:

“Yeniyyətəmlərin aşiği, kef çox,
Bil ki, cənnətdə də belə kef olmaz!”

Eləcə də konizi tez satmağa çalışan şəxs tərifi eləyib onun yaxşı cəhətlərini göstərəndə onu cavan oğlanla müqayisə eləyir...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz iyirmi birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Şeyx dedi: “Eləcə də konizi tez satmağa çalışan şəxs tərifi eləyib onun yaxşı cəhətlərini göstərəndə onu cavan oğlanla müqayisə eləyir, çünki cavan oğlan konizdən üstündür, bu barədə şair də deyib:

Erkək bududur budları. Sevmişsə bu afət,
Titrər doli ruzgardan osən inco budaqtok.

Bir də əgər oğlan daha üstün, daha gözəl olmasaydı, qızı ona bən-zətməzdilər. Həm də bil və agah ol, Allah sənə saxlasın, oğlanı idarə eləmək asandır, arzulara razılaşandır, ünsiyyətdə, keyfiyyətdə çox yaxşıdır, həm də itilafə yox, razılığa meyil eləyir, xüsusən biğ yeri tərləyəndə, cavanlığın al-qırmızı qanı yanaqlarını qızardanda, o, ondörd-gecəlik aya oxşayır. Əbu Təmmam¹ necə də gözəl deyib:

Dedilər: “Üzündən tük çıxır onun!”
Dedim ki: “Qoy çıxsın, nə ziyanı var.

Görün budlar ona nə ziynət verir,
Təzo tük ağ üzə parlayır par-par.

¹ Əbu Təmmam – IX əsrdə yaşamış məşhur şair

Qızılgül and içib dedi ki: "Bizdən
Aldı qəşəngliyi o al yanaqlar".

Ona bir söz dedim kirpiklərimlə,
Qaşlar cavabını elədi izhar.

Qalıb gözəlliyi mən gördüyümtək,
Qıvrım telləridir o gəncə qahmar.

Hər yeniyetmənin gözəl vaxtıdır
Üzündən yeni tük çıxdığı çağlar.

Məni bu eşq üçün danlayan özü
Ona məftun olur açıq-aşkar.

Bu da əl-Hərinin¹ sözləri, o da yaxşı deyibdir:

İradçı dedi ki: "Görmürsənmi sən
Üzünə tük gəlir, sevmə gəl onu!"

And içdim ki: "Əgər görsə iradçı,
Bilər ki, doğru yol elə budur, bu.

Bitkisiz bir yerdə yaşayan insan
Yazda tərək edərmi tər otlu yurdu!"

Bu da başqa bir şairin beytləri:

"Doyub, dincəldinmi?" – dedi iradçı;
Yəqin xəbərsizdir o, ehtirasdan.

Onu unutmazdım gül olsaydı tək,
İndi bəzək verib o gülə reyhan.

Başqa biri də belə deyib:

Alıcı gözləri, təptəzə xətti
Baxanın canını alır əlindən.

Qılınıc qan tökür nərgiz gözlərin,
Qınının qayıışı mərsin gülündən.

¹ Əl-Həri (1054-1122) – məşhur novellalar məcmuəsi "Məqami"nin ("Söhbətlər", "Yığıncaqlar") müəllifidir.

Bir başqası da bu beytləri deyib:

Meylə məst eləyib o cavan məni,
Dalğın saçları ilə cümüşdür xumar.

Hər üzvü gözəldir; amma üzündə,
Qaralan xətt olmaq istəyir onlar.

Cavanların arvadlara bəxş edilməyən məziyyətləri, bax, bunlardır, özü də onların qarşısında cavanların məziyyət və üstünlükləri bununla da kifayətdir".

Xanım dedi: "Allah-təala səni salamat eləsin! Sən özün özünü mübahisə etməyə məcbur elədin, özü də heç nə qoymayıb danışdın, sübutlar da getirdin. Amma indi həqiqət aydın oldu, onun yolundan da boyun qaçıрма, əgər sən ümumi sübutlarla kifayətlənmirsənsə, onda mən onları sənə bir-bir ayrıca söyləyəm. Səni and verirəm Allaha! Qız hara, oğlan hara! Qızın nitqi incə, qədd-qaməti gözəl olur, o elə bil reyhan budağıdır, gülümsəyəndə lap elə bil çobanyastığı çiçəyidir, saçları da elə bil yaldır. Qızın yanağı elə bil qaymaççiçəyidir, üzü alma kimi işıldayır, dodaqları şərab kimidir, məmələri lap bir cüt nardır; onun əzaları budaq tək in əyilir, özünün də qaməti sərv kimi, bədəni zərif olur, burmu elə parıldayan iti qılncıdır, alını elə bil nurlu aydır, qaşları da çatma, gözləri sürməlidir. Qız danışanda onun dodaqlarından təzə mirvari tökülür, o öz incəliyi ilə qəlbi aludə eləyir, gülümsənəndə sənə elə gəlir ki, onun dodaqları arasında Ay parlayır, o baxanda gözləri adamı oxşayır. Onda həddindən artıq gözəllik var, bədəvi də, şəhərli də ona tərəf can atır, onun dodaqları al-çəhray və zərifdir, kərə yağı kimidir, özü də baldan şirindir..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz iyirmi ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, nəsihətçi xanım qızı təsvir eləyib dedi: "Qızın dodaqları al-çəhray və zərifdir, kərə yağı kimidir, özü də baldan şirindir". Bundan sonra da

xanım dedi: "Qız sinəsi iki dağ arasındakı böyük yola bənzər, həm də orada fil sümüyündən mücrü kimi gilələr var, yanları yumşaq, qarnı açmış çiçək təkindir, yumşaq qatlar bir-birinin üstə yatur, möhkəm budları elə bil mirvari sütunudur, yanları da billür dəniz, ya da işıq saçan dağ kimi yırğalanır, ayaqları da nazikdir, əlləri saf qızıl külçəsinə bənzəyir. Ay yazıq, adam hara, cin hara! Məgər bilmirsən ki, şahlar, mərhəmətli hökmdarlar həmişə qadınların itaətindədirlər, özü də zövcəni səfərlərindən alırlar. Qadınlar da deyirlər: "Biz kişilərin ürəklerini alıb boyunlarına minirik!" Arvadlar gör nə qədər varlımı yoxsul eləyib, nə qədər böyük adamı alçaldıb, nə qədər alicənabı nökrə döndərirlər! Arvadlar elmliləri heyran, möminləri rüsvay eləyirlər, həm də varlıları var-yoxdan çıxarırlar, xoşbəxti bədbəxt eləyir, amma bütün bunlarla bərabər ağıllı adamlar arvadları canı-dildən sevir, onlara hörmət eləyirlər, həm də bunu bəla və alçaqlıq hesab eləmirlər. Onların ucbatından gör nə qədər bəndə öz Allahının itaətindən çıxıb, ata-anasını qəzəbləndirib, bunların da hamısının səbəbi ehtirasın ürəyə güc gəlməsidir. Məgər sən, ay yazıq, bilmirsən ki, arvadlar üçün qəsrilər tikilir, qabaqlarında pərdələr salınır; onlar üçün kəməzlər alınır, onlardan ötrü göz yaş axıdılır; onlardan ötrü xoş ətirli müşk-ənbər, qaş-daş hazırlayırlar. Onların xətrinə qoşun yığır, köşklər tikdirirlər, onlar üçün var-dövlət yığır, adamların boynunu vurdururlar. Bir nəfər düz deyibdir: "Yer üzündə həyat qadından ibarətdir". O ki qaldı sənəin nəcib əfsanələr barəsində zikr eləməyin də sənəin xeyrinə yox, əleyhinə dəlil idi, çünki peyğəmbər əleykəssalam deyibdir: "Siz bığ yeri tərləməmiş uşaqlara çox tamaşa eləməyin, onlara tamaşa eləmək irigöz hurilərə baxmaq kimidir". Özü də o, bığ yeri tərləməmiş uşaqları irigöz hurilərə tay tutubdur. Şübhə yoxdur ki, nəyi nəyə tay tutsan bənzədilən üstündür. Arvadlar ləyaqətli və gözəl olmasaydılar, başqalarını onlarla müqayisə eləməzdilər, o ki qaldı sənəin dediklərinin barədə, yəni qızları oğlanlarla müqayisə eləmək barəsində, məsələ elə deyil; əksinə, oğlanı qızla müqayisə eləyib deyirlər: "Bu oğlan lap elə bil qızıdır". Sənəin bu barədə dəlil-sübut gətirdiyin şeirlər də təbii xassədən uzaqlaşmaq meyilindəndir. O ki qaldı Lot¹ nəslindən olan pozğunlara, Allah-təala onların yaramaz işlərini bəyənəməyib öz Qurani-şərifində pisləyibdir, günahkar pozğunların yaramaz işləri barəsində Allah-təala deyibdir: "İnsanlar arasında Allah tərəfindən sizdən ötrü yaradılmış arvadlarınızı atıb kişilərə yatmaq çirkinlikdir! Xeyr, siz cinayət törədən tayfasınız". Bu

¹ Tövrədə adı çəkilən Lot, İbrahimin qardaşı oğludur. Lot qəbiləsinin pis işlərindən biri də kişinin kişi ilə yaşaması idi.

həmin adamlardır ki, qızı oğlanla müqayisə eləyir, çünki onlar pozğun əməllərlə məşğul olub boyun oyməyənlərdir, özləri də öz nəfslərinin və şeytan əməllərinin dalınca gedirlər, hətta deyirlər ki, arvadlar eyni zamanda hər iki işə yarayır, həm də insanlar arasında Allahın yolu ilə getməkdən çəkinirlər, onların ağsaqqalı Əbu Nuvas dediyi kimi:

O qız oğlan kimi şux bədənlidir,
Yarar hər pozğuna, hər Lot oğluna.

Sən üzünə tük gəlməyə başlayan, elə də bığ yeri tərləyənlər barəsində danışdın və dedin ki, cavan oğlan qızdan gözəl, qəşəng olur, Allaha and içirəm ki, sən yolunu azdın, düz danışmadın, çünki tük gözəlliyi pisləşdirir".

Sonra da xanım belə bir şeir dedi:

"Üzünə tük gəldi yeniyyətmin;
Bunu istəməzdi ona meyl edən.

Bu tüstü hardandır onun üzündə,
Madam ki, qərarır saçı kömürdən?

Kağız başdan-başa qaralanıbsa,
Ona qələm vura bilərənmə sən?

Onu başqasından üstün tutana,
Səfəhlikdən özgə nə ad verim mən?"

Xanım şəri deyib qurtarandan sonra Şeyxə dedi: "Şükür olsun Allahın kərəminə..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz iyirmi üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalmı danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, xanım şəri deyib qurtarandan sonra həmin adama dedi: "Şükür olsun

Allahın kərəminə! Bu səndən necə gizli qala bilər ki, ən mükəmməl həzz qadınlardadır, həm əbədi, həm də daimi xoşbəxtlik yalnız onlarla olur? Axı Allah-təala (Şükür olsun kərəminə!) peyğəmbərlərə və möminlərə cənnətdə irigöz hurilər vəd eləyib, özü də bunu düz işlərinə görə onlara mükafat təyin eləyibdir, amma Allah-təala bilsəydi ki, zövc almaq üçün ayrı şeydən istifadə ediləcək, onda Allah möminləri də onunla mükafatlandırardı, bunu da onlara vəd edərdi. Peyğəmbər də deyibdir (Allah ona rəhmət eləsin!): "Sizin ömrünüzün səadətindən mənə üç şey xoşdur: arvadlar, otriyyət, bir də gözümlün səriniyi ibadət". Allah da cavanları cənnətdə peyğəmbərlərə, müqəddəslərə ancaq nökr təyin eləyibdir, çünki behişt səadət və zövc-səfa məkanındır, amma o, cavanlar qulluq eləməsələr, tamam ola bilməz. Ancaq onları nökr kimi işlətmək ağılsızlıq və fəlakət olardı, bu beytləri söyləyən çox yaxşı deyibdir:

Kişi meyl edərsə kişiye hərgah,
Bu bir rəzalətdir, açıq-aşkar.

Uşaqla yatağa təmiz girənələr,
Yataqdan çirkəblər içində qalxar.

Gözəl bir qadınla yatanlarınsa,
Gözəl bir əxlaqı, incə zövqü var.

Gözəllər gül ətri yayır duranda,
Elə bil otağa dolubdur bahar".

Sonra da dedi: "Ay insanlar, siz mənə həya qanunları çərçivəsindən, həm də alicənab qadınlar davranışından kənara çıxartdız, özü də aqıl adamlara yaraşmayan boş danışığa, ədəb dairəsindən kənara sövq elədiz. Amma azadların qəlbi sirlər qəbridir, məclisi də gözləyən təvə-zökarlıqdır, amma əməl yalnız niyyətlə mühakimə edilir. Allah-təaladan təmənnam budur ki, mənim də, sizin də, bütün müsəlmanların da günahından keçsin, axı o, mərhəmətlidir, bağışlayandır!"

Xanım susdu, bundan sonra bizə heç bir cavab vermədi, biz də onunla elədiyimiz söhbətdən mənfəətbədar olduğumuza şad ola-ola, vıdalaşib ayrılmalı olduğumuza təəssüf eləyə-eləyə arvadın yanından çıxdıq.

Əbu Süveydla qarının ahvəlatı

Həmçinin nağıl eləyirlər ki, Əbu Süveyd deyibdir: "Bir dəfə mən bir dəstə dostumla bərabər bir bağa girdik ki, bəzi meyvələr alağ. Gördük ki, bağın bir tərəfində üzdən qəşəng bir qarı oturub, onun başının tükləri ağdır, özü də fil sümüyündən qayrılmış daraqla başını darayır. Biz gedib onun yanında dayandıq, amma o bizə heç fikir də vermədi, başını da örtmədi, mən də ona dedim: "Ay qarı, əgər sən saçlarını qaraltsan, qızdan gözəl olarsan, sən niyə saçını qaraltmırsan, bu işdən niyə çəkinirsen?"

Qarı başını qaldırdı..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki dörd yüz iyirmi dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Əbu Süveyd dedi: "Mən bu sözləri qarıya deyəndə o, başını qaldırdı, gözlərini mənə zillədi, bu iki beytlə cavab verdi:

"Zaman çoxdiyi rəngi mən özgə rəngə saldım,
Soldu mən çoxdiyim rəng, zamanınkısa qaldı.

Cavanlıq paltarında daha gözəldim fəqət,
Görüb mənə o vaxtlar bənd olmamaq mahəldi".

Mən də ona dedim: "Ay qarı, səndəki gözəllik Allahın bəxş elədiyi gözəllikdir! Sən haram bərsində danışanda necə də düz deyirsən, günahlarına peşman olduğunu deyəndə isə necə də yalan danışırısan!"

İbn Tahirə Munisin əhvalatı

Bir də nağıl eləyirlər ki, Əli ibn Məhəmməd ibn Abdullah ibn Tahirə Munis adında bir satılan kənz göstərdilər, kənz ləyaqətli, həm də elmlı idi. Özü də şeir qoşmağı bacarırdı. Əli kənizdən soruşdu: "Ay qız, sənin adın nədir?" Qız da cavabında dedi: "Allah əmirin şənini uca eləsin, mənim adım Munisdir". Amma əmir onun adını əvvəldən bilirdi, o, başını bir müddət aşağı saldı, sonra başını qaldırdı, üzünü qıza tutub bu beyti dedi:

"Birisi eşqindən dərde düşübse,
Ona sözün nədir, söylə, ey gözəl?"

Qız cavabında dedi: "Allah əmirin şənini daha uca eləsin!" Sonra da bu beyti dedi:

"Məhəbbət dərdinin mübtəlasına,
İnan ki, qalmarıq biz də kəmməhəl".

Kənz Əlinin xoşuna gəldi, onu yetmiş min dirhəmə aldı, aparıb ləyaqət sahibi Übeydullah ibn Məhəmmədin anası elədi.

Əbüləyna ilə iki arvadın əhvalatı

Əbüləyna¹ deyibdir: "Bizim küçədə iki arvad var idi, onlardan biri bir kişini sevirdi, o birisi isə hələ bığ yeri tərləməmiş bir cavana vurulmuşdu. Bir gün axşam hər iki arvad mənim evimə yaxın bir evin damında görüşdülər (özləri də mənim orada olmağımdan xəbərsiz idilər), hələ bığ yeri tərləməmiş cavana vurulmuş arvad o birinə dedi: "Ay bacı, o sənin üstünə düşüb səni öpəndə onun cod saqqalının tüklərinə necə dözürsən? Bığ da dodaqlarına, yanaqlarına deyir!" O biri arvad cavabında dedi: "Ay səfeh, məgər ağacı yarpaqlarından başqa bəzəyən bir şey var, xiyara da gözəllik verən üstündəki diyirciklər deyilmi? Sən bu dünyada eybəcər, sifətsiz, yoluq, dazdan pis olan bir şey görübsənmi? Bilmirsenmi kişinin saqqalı arvadın qıvrım saçları kimi bir şeydir, bir də saqqalla yanağın fərqi nədir? Məgər bilmirsen ki, qurban olduğum Allah-təalanın göydə yaratdığı mələk deyir: "Kişilərə saqqalı, arvadlara qıvrım saçı bəzək verən Allaha şükür olsun!" Ay səfeh, əgər saqqal qıvrım saç kimi gözəl olmasaydı, Allah onları birləşdirməzdi!"

Cavana vurulmuş arvad da rəfiqəsinin sözlərinə diqqət yetirib dedi: "Kəbəyə and olsun, mən öz dostunı yadımdan çıxartdım!"

¹ Əbüləyna Məhəmməd (805-886) – Bəsrəli şair

Misirli tacir Əlinin əhvalatı

Həmçinin nağıl ələyirlər ki, Qahirə şəhərində bir nəfər tacir vardı, onun da çoxlu əmlakı, nağd pulu, qas-daşı, cəvahiratı, mülk-malı vardı, adı da bağdadlı zərgər Həsən idi. Allah da ona camaldan göyçək, qədd-qamətli, qırmızı yanaqlı, gözəl-göyçək, aycamal bir oğul vermişdi; atası oğluna misirli Əli adı qoydu, o, oğluna Quranı, şəriəti, gözəl danışmağı öyrədib, gözəl əxlaq dərsi vermişdi, oğlanın hər elmdən başı çıxırdı, özü də atasının yanında əlaltı olub ticarət işini öyrənmişdi.

Günlərin bir günü atası xəstələndi, onun əhvalı pisləşdi, kişi öl-cəyini yəqin ələyib oğlunu yanına çağırırdı...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz iyirmi beşinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət ələyirlər ki, bağdadlı tacir zərgər Həsən xəstələnilib öləcəyini yəqin ələyəndə oğlu misirli Əlini yanına çağırıb ona dedi: "Oğlum, doğrudan da bu dünyə fanidir, o dünya isə əbədidir, özü də hər yaranmış ölüm bədəsini içəcəkdir. Oğlum, indi, ölümüm yaxındadır, sənə vəsiyyətlər eləmək istəyirəm. Əgər vəsiyyətimə əməl ələyib dediyimlə getsən, ömrünü Allah-təalaya bağışlayanacan sənə zaval toxunmaz, həmişə xoşbəxt olarsan, yox əgər dediklərimə əməl eləməsən, vəsiyyətimi yerinə yetirməsən pis günlərə düşərsən, vəsiyyətimə əməl eləmədiyinə peşman olarsan". Oğlu cavabında dedi: "Ay ata, necə olar ki, mən sənə dediklərinə qulaq asmayım, vəsiyyətinə əməl eləməyim?! Axı sənə tapşırıqlarını yerinə yetirmək, dediklərinə əməl eləmək mənim borcumdur!"

Atası ona dedi: "Oğlum, mən sənə say-hesaba gəlməyən mal-dövlət, malikanə, müxəlləfat, pul qoyub gedirəm, hərəgah sən ondan

gündə beş yüz dinar da xərcləməyə başlasan, onda sənə var-dövlətin azalmaz; oğlum, sən görək Allahdan qorxasan, peyğəmbər əleykəssalamın dediklərinə əməl ələyəsən. Adamlara yaxşılıq elə, mərhəmətli ol, yaxşı adamlarla, möminlərlə, alimlərlə dostluq elə, yoxsulların, dilənçilərin qeydinə qal, xəsis, acgöz, kinli olma, pis, şübhəli işlər görən adamlardan uzaq ol. Özününkülərin, elə də arvadının xidmətində ol, çünki o, adlı-sanlı qadındır, özü də sənədən hamilədir. Ola bilər ki, Allah ondan sənə dindar övlad versin".

Kişi ağlaya-ağlaya elə hey oğluna öyüd-nəsihət verib dedi: "Oğlum, yer üzünün sahibi rahim Allahdan təmənna elə ki, sənə pis gün göstərməsin, həmişə sənə kömək olsun".

Oğlan da hönkürə-hönkürə ağlayıb dedi: "Ata can, bu dediklərin mənim ürəyimi parçaladı! Sən lap vidalaşan adam kimi danışırısan!" Atası da cavabında dedi: "Bəli, oğlum, mən öz halımdan xəbərdaram, vəsiyyətlərimi unutma".

Sonra da o, əcəl tərzi gələncən kəlməyi-şəhadətini dedi, vaxt gəlib yetişəndə oğluna söylədi: "Oğlum, yanıma gəl". Oğlu da gəldi, atası onu öpdü, hıçqıraraq canını Allaha tapşırırdı. Onun oğluna böyük müsibət üz verdi, evinə vay düşdü, atasının dostları yığılıb gəldilər, oğlan atasının cənəzəsini kəfəyə tutdu, layiqincə yerdən götürdü. Onun tabutunu məscidə aparıb camaat namazı qıldılar, oradan qaldırıb qəbiristanına apardılar, yasin oxuyub cənəzəni dəfn elədilər, fətihə verdilər, adamlar qayıdıb onun evinə gəldilər, oğluna təsəlli verəndən sonra hərə çıxıb öz yolu ilə getdi. Oğlu da atasının qırxı çıxanacan Quran oxuturdu, onun cümə axşamlarını verdi. Oğlan ibadətqahdan başqa heç yerə getmir, evdən bayıra çıxmır, hər cümə axşamı gedib atasının qəbrini ziyarət ələyirdi. Oğlan bir müddət ibadətlə, Quran oxuyub Allaha dua eləməklə məşğul oldu, axırda tacir balalarından olan yaşdırları onun yanına gəlib, qulluğuna salam yetirəndən sonra dedilər: "Nə vaxta qədər dərd-qəmə batıb iş-gücündən, ticarətindən əl çəkəcəksən, yoldaşlarınla görüşməyəcəksən? Bu, canına zərərdir, böyük dərdə düşür olarsan".

Onlar oğlanın yanına gələndə demə lənəyə gəlmiş iblis də onların arasında idi, o, uşaqların qulağına pıçıldadı, yoldaşları da Əlini dilə tutmağa başladılar ki, onlarla birlikdə bazara çıxsın. Oğlan onlarla gətməyə razı olanacan iblis də onu dilə tutdu...

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

426-cı gecə

Elə ki dörd yüz iyirmi altıncı gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, tacir balaları zərgər Həsənin oğlu misirli Əlinin yanına gəlib onu dilə tutmağa başladılar ki, onlarla birlikdə bazara çıxırsın, o da Allaha xoş gələn işinin xətrinə buna razı oldu (Şükür Allahın kəmərinə!), onlar birlikdə evdən çıxdılar, yoldaşları ona dedilər: "Öz qatırını min, filan bağa gedək, orada gəzib dolanırıq, sən də qəm-qüssəni unudarsan, eynin açılar".

Oğlan qatırına mindi, özü ilə bir qul da götürüb onların üz tutduqları bağa getdi. Elə ki bağa çatdılar, onların biri gedib yemək hazırladı, onu bağa gətirdi, hamısı oturub yeməyə, söhbət eləməyə, gəzib dolanmağa, əylənməyə başladı. Gün keçib axşam yaxınlaşanda qatırlarına minib geri qayıtdılar, hərə dağılıb öz evinə getdi, gecəni yaddılar, səhər olanda yaşlıları Əlinin yanına gəlib dedilər: "Bizimlə gedək!" Əli soruşdu: "Hara?" Oğlanlar da dedilər: "Gedək filan bağa, bu bağ dünən gətdiyimizdən yaxşıdır".

Əli də qatırını mindi, yaşlıları deyən bağa getdilər. Onlar bağa çatandan sonra biri gedib yemək-ichmək hazırlayıb gətirdi. O, yeməklə bərabər adamı sərxoş eləyən şərab da gətirdi. Onlar yeyəndən sonra ortaya şərab gəldi, cavanlar misirli Əliyə dedilər: "Bax, bu, qəm-qüssəni dağıdıb adama şənlik, sevinc gətirir". Cavanlar Əlini yoldan çıxaranacan dilə tutdular. Axırda Əli onlarla bərabər içməyə başladı, gün gedənə kimi söhbət eləyə-eləyə şərab içdilər, axşamüstü dağılıdılar, hərə öz evinə getdi, amma təkcə misirli Əlinin şərabdan başı gicəllənmirdi. Əli arvadının yanına girəndə arvadı ondan soruşdu: "Sənə nə olub belə dəyişmişən?" Əli cavabında dedi: "Bu gün biz əylənib kef eləmişik, yoldaşlarımızdan biri bizə su gətirdi, yoldaşlarım da içdilər, mən də onlarla bərabər içdim, o da başımı beləcə gicəlləndirdi". Arvadı ona dedi: "Ay ağa, məgər atanın vəsiyyətinə unutmusan? Axı o sənə şübhəli adamlarla oturub-durmağı qadağan elədi". Əli cavabında dedi: "Onlar şübhəli adamlar deyil, tacir balalarıdır. Bu adamlar zövq-səfa, kef adamlarıdır". Əli öz dostları ilə beləcə gün keçirməyə başladı, gündə bir yerə getdilər, bu minval ilə bir müddət yeyib-içdilər, bir gün

ona dedilər: "Daha bizim növbəmiz qurtardı, indi də növbə sənindir". Əli də cavabında dedi: "Baş üstə, gözüm üstə!" Ertəsi gün Əli yemək-ichmək, nə lazımdısa hamısını, onların hazırladıqlarından da iqiqat artıq gətirdi, özü ilə aşpazlar da, nökrələr də, qəhvə bişirənlər də gətirdi, onlar birlikdə Raud cəzirəsinə yollandılar, düz bir ay orada yeyib-içdilər, eyş-işrətlə məşğul oldular.

Bir aydan sonra Əli baxıb gördü ki, keyli pul xərcləyibdir, amma lənəət gəlmiş iblis onu aldadıb dedi: "Ögər sən bu bir ayda xərclədiyin qədər hər gün xərcləsəydin, sən pulun yenə azalmazdı". Əli də pul barəsində düşünməyib üç il gününü beləcə eyş-işrətdə keçirdi, arvadı nə qədər danlayıb ona məsləhət verdisə, atasının vəsiyyətlərini yadına saldısa, Əli ona qulaq asmadı, axırda əlində nə qədər nağd pulu vardısa, hamısı əlindən çıxdı, qaldı pulsuz. Belə olanda, başladı qaş-daşları satıb pullarını qurtarana kimi xərcləməyə. Sonra o, evlərini, qalan mülk-malını satmağa başladı, axırda heç nəyi qalmadı. Elə ki hər şey satılıb qurtardı, Əli kəndləri, bağları bir-birinin ardınca satmağa başladı, bunlar da satılıb qurtardı, onun yaşadığı evindən başqa heç nəyi qalmadı. O, mərmərləri, tirləri çıxarıb satmağa başladı, bu pullarla ailəsini dolandırdı, axırda bunlar da qurtardı, onun satmağa daha heç nəyi qalmadı. O, evini də satıb aldığı pulun hamısını xərclədi.

İş belə olanda, evini alan adam onun yanına gəlib dedi: "Axtar özünə mənzil tap, evim mənə lazımdır". Əli də fikrə getdi, baxıb gördü ki, arvadından başqa (arvadı da Əlidən bir oğlan, bir qız doğmuşdu), mənzilə lazım olan bir şeyi yoxdur, axı onun bir özündən, bir də ailəsindən başqa nökrəri-zadı qalmamışdı. İndi heç onun bir günlüyə yeməyə də bir şeyi yox idi.

Arvadı ona dedi: "Mən sənə xəbərdarlıq eləyib dedim: "Atanın vəsiyyətinə heç vaxt yadından çıxartma! Amma sən sözümə qulaq asmadın. Allah-təaladan başqa heç kəsə qüvvət və qüdrət yoxdur! Balaca uşaqlarımıza yeməyi haradan tapacağıq? Dur ayağa, get tacir balalarının, dostlarının yanına, bəlkə onlar sənə bir şey verələr, bu gün yeyib ötüşək". Əli də ayağa durub dostlarının yanına yollandı, hamısının yanına getdi, amma hansının yanına getdisə, həmin dostu ya onun üzünə baxmadı, ya da xoşagəlməz, ürəyotoxunan söz dedi, onlardan heç biri ona heç nə vermədi.

Əli qayıdıb arvadının yanına gəldi, ona dedi: "Onlar mənə heç nə vermədilər". Belə olanda, arvadı bir şey xahiş etmək üçün qonşuya getdi..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

427-ci gecə

Elə ki dörd yüz iyirmi yeddinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, zərgər Həsənin oğlu misirli Əli arvadının yanına əliboş qayıdıb gələndə arvad qonşuya getdi ki, bu gün yeyib dolanmaq üçün onlardan bir şey alsın. O, əvvəllər tanıdığı bir arvadgilə getdi. Həmin arvadgilə girəndə o arvad gələnin nə halda olduğunu görüb ayağa qalxdı, onu xoş üzlə qarşılayıb ağladı, sonra soruşdu: "Sizə nə olubdur?"

Əlinin arvadı da ərinin bütün əməllərini ona nağıl elədi, arvad da ona dedi: "Xoş gəlmisən. Baş üstə, gözüm üstə! Sənə nə lazımsa hamısını verərəm, əvəzini qaytarmaq da lazım deyil". Əlinin arvadı da cavabında dedi: "Allah sənə ömür versin!" Sonra arvad onun külfətinə tamam bir ay bəs eləyən qədər azuqə verdi, arvad da onları götürüb öz evinə qayıtdı. Əri onu görəndə ağlayıb soruşdu: "Bunları sən haradan aldın?" Arvad da cavabında dedi: "Filankəsdən. Mən ona başımıza gələnləri nağıl eləyəndə o arvad diqqətlə mənə qulaq asıb dedi: "Sənə hər nə lazımsa, məndən istə". Onda əri ona dedi: "İndi ki, sənin azuqən var, onda mən bir yer var, ora gedim, bəlkə Allah-təala bizə bir qapı açdı".

Əli arvadı ilə vidalaşmış uşaqlarını öpəndən sonra hara getdiyini bildirmədən çıxıb getdi, az getdi, çox getdi, axırda Bulaka yetişdi. Əli orada Damiyyəyə yola düşən bir gəmi gördü, həm də atasının bir dostu onu gördü, salam verib soruşdu: "Hara getmək istəyirsən?" Əli cavabında dedi: "Damiyyəyə getmək istəyirəm, orada dostlarım var, soruşaqlıb onları tapacağam, görüşüb qayıdacağam".

Həmin adam Əlini götürüb öz evinə apardı, onun ehtiramını saxladı, onun üçün xörək bişirtirdi, sonra da Əliyə bir neçə dinar verib gəmiyə mindirdi, ora çatandan sonra Əli gəmidən düşüb hara gedəcəyini bilmədi. O, Allaha pənah yollanıb getdi. Onu tacirlərdən biri gördü, ona yazığı gəldi, götürüb öz evinə apardı. Əli də bir müddət onun evində qalandan sonra öz-özünə dedi: "Nə vaxta qədər mən özgə evində qalacağam?" Bundan sonra həmin tacirin evindən çıxdı getdi. O, Dəməşqə yola düşən bir gəmi gördü, özü də evində qaldığı adam onun üçün azuqə gətirdi, onu gəmiyə mindirdi. Əli də Dəməşqə çatana kimi gəmiylə yol getdi.

Əli küçə ilə getdiyi vaxt onu yaxşı adamlardan birisi görüb öz evinə apardı, o burada bir müddət qalandan sonra şəhərə çıxdı, özü də Bağdada yola düşən karvan gördü, ağına gəldi ki, həmin karvana qoşulub getsin. Əli evində qaldığı həmin tacirin yanına gəldi, onlarla salamatlaşıb karvanla yola düşdü, Allah da (Şükür onun kərəminə!) tacirlərdən birinin ürəyinə rəhm saldı, həmin adam Əlini öz yanına götürdü, Bağdada birgünlük yol qalana kimi Əli də onlarla birlikdə yeyib-ıçdı. Bu vaxt karvana bir dəstə quldur hücum eləyib karvan əhlinin nəyi vardisa, hamısını əllərindən aldı, onların ancaq az hissəsi xilas ola bildi, özləri də karvan əhlinin hərsi bir yer tapıb orada sığındı.

O ki qaldı misirli Əliyə, o, üz tutub Bağdada getdi, günbatan çağında şəhərə yetişdi, özü də hələ şəhər darvazasına çatmamış gördü ki, dalandarlar darvazanı bağlamaq istəyirlər. O qışqırıb dedi: "Qoyun mən şəhərə girim". Dalandarlar da onu yanlarına çağırıb soruşdılar: "Haradan gəlib, hara gedənsən?" Əli onların cavabında dedi: "Mən Qahirədənəm, yanımda da mallarım, qatırlarım, taylarım, qullarım, nöqərlərim vardır. Mən onları yolda qoyub tez gəlmişəm ki, öz mallarımı yerləşdirmək üçün yer tapım. Onları yolda qoyub qatırın üstündə gələndə mənə bir dəstə quldur hücum elədi, var-yoxumu əlimdən aldılar, özümü də ölümcül hala saldılar, birtəhər canımı onların əlindən qurtardım".

Dalandarlar da ona ehtiram göstərib dedilər: "Xoş gəlib səfa gətirmisən! Şəhərə kimi bizim yanımda qal, sonra biz sənə layiqli bir yer axtarıb taparıq". Əli də ciblərini axtarıb Bulakda tacirin verdiyi puldan qalan bir dinarı tapdı, onu dalandarlardan birinə verib dedi: "Bunu al, apar xırdala, yeməyə bir şey al gətir". Dalandar da dinarı alıb bazara getdi, pulu xırdalayıb çörəklə bişmiş ot alıb Əliyə gətirdi. Əli dalandarlarla birlikdə çörək yeyib şəhərəcən onların yanında qaldı. Sonra dalandarlardan biri Əlini götürüb Bağdad tacirlərindən birinin yanına yollandı. Əli tacirlə görüşəndə başına gələn əhvalatın hamısını ona nağıl elədi, həmin adam da onun dediklərinə inanıb fikirləşdi ki, bu tacirdir, bunun malı da olacaqdır. Tacir Əlini öz dükanına apardı, ona hörmət elədi, evinə adam göndərüb buyurdu ki, öz paltarlarından bir yaxşısını onun üçün gətirsinlər; sonra Əlini hamama apardı.

Zərgər Həsənin oğlu misirli Əli də dedi: "Mən də onunla hamama getdim, hamamdan çıxanda o məni öz evinə apardı, nahar gətirdilər, biz də yedik, kefirmiz kökəldi, sonra tacir öz qullarından birinə dedi: "Ay Məsud, ağamı apar, filan yerdə olan həmin iki evi ona göstər. Evlərin hansı xoşuna gəlsə, həmin evin açarını ver ona, sonra qayıt gəl".

Mən də qulla getdim, biz gedib bir küçəyə çatdıq, orada bir cərgədə üç ev var idi, evlər təzə, özləri də bağlı idi, qul birinci evin qapısını açdı, mən evə baxdım, oradan çıxıb, ikinci evə getdim, qul bu evin də qapısını açdı, mən də baxdım. Qul məndən soruşdu: "Bunların hansının açarını sənə verim?" Mən də ondan xəbər aldım: "Bəs bu böyük ev kimindir?" Qul dedi: "Bizimdir". Mən də dedim: "Bunu da aç baxaq". Qul dedi: "Ona baxmaq lazım deyil". Onda mən quldan soruşdum: "Nə üçün?" O da dedi: "Çünki bu evdə cinlər olurlar, özü də kim bura düşsə, səhərə sağ qalmır. Biz heç ölənün cənəzəsini çıxartmaq üçün də bu evin darvazasını açmırıq, bu biri evlərdən birinin damına çıxırıq, ölünü beləcə oradan çıxardırıq. Ağam ona görə də bu evdən çıxıb, özü də deyibdir: "Daha mən bu evi heç kimə vermərəm". Mən qula dedim: "Bu evi aç, qoy mən baxım". Özüm də ürüyümdə dedim: "Elə mənim axtardığım da budur! Buradaca yataram, səhərə sağ qalmaram, bu vəziyyətdən canım qurtarar".

Qul da evin darvazasını açdı, mən içəri girdim, gördüm ki, bura tayı olmayan iri evdir, özü də qula dedim: "Mən ancaq bu evi istəyirəm, bunun açarını mənə ver". Qul dedi: "Mən ağamla məsləhətləşməyincə buranın açarını sənə vermərəm..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

428-ci gecə

Elə ki dörd yüz iyirmi səkkizinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, qul dedi: "Mən ağamla məsləhətləşməyincə buranın açarını sənə vermərəm". Bundan sonra o öz ağasının yanına gedib dedi: "Misirli tacir deyir ki, mən qalsam, ancaq böyük evdə qalacağam".

Tacir qalxdı, misirli Əlinin yanına gedib ona dedi: "Ay ağa, sənin bu evdə nə işin, buna nə ehtiyac". Amma misirli Əli ona dedi: "Mən ancaq bu evdə qalacağam, özü də heç bir söz qulağıma girməz!" Tacir dedi: "Onda aramızda belə bir şərtnamə yazaq: hərgah sənin başına bir qəzavü-qəder gəlsə, bunun mənə heç bir dəxli yoxdur". Əli də dedi: "Qoy sən deyən olsun". Tacir qazı və şahidləri çağırırdı, Əli də şərtnamə yazdı, tacir şərtnaməni Əlidən alandan sonra evin açarını ona verdi, Əli də açarı alıb evə girdi, tacir də qulla ona yorğan-döşək gön-

dərdi, qul yorğan-döşəyi aparıb darvazadan içəri girdi, daş səkinin üstündə ona yer saldı, sonra çıxıb getdi.

Bundan sonra misirli Əli qalxıb evə getdi. Gördü ki, həyətdə quyu var, üstündə də dolçası, quyudan su çəkib dəstəməz aldı, namaz qıldı, sonra bir qəder oturdu, qul da ağasının evindən ona axşam yeməyi, aftafa-ləyən, şamdamlı şam, fitilli çırağ, parç gətirdi, şeyləri orada qoydu, ağasının evinə qayıtdı. Əli də şamı yandırub xəbəyini yedi, əhvalı yaxşılaşdı, durub axşam namazını qılandan sonra öz-özünə dedi: "Dur ayağa, yorğan-döşəyi götür, qalx yuxarıya, yaxşısı orada uzan yat".

Əli yorğan-döşəyi götürüb yuxarıya apardı, iri, tavanı zərlə işlənmiş, döşəməsi və divarları rəngarəng mərmərdən bir otaq gördü. Əli öz yerini salıb oturdu, Quranı-şərifdən bəzi ayələri oxumağa başladı, təzəcə oxumağa başlamışdı ki, birdən birisi onu səsləyib dedi: "Ay Əli, ey ibn Həsən, sənin yanına qızıl tökümmü?" Əli soruşdu: "Qızıl haradadır ki, sən tökəsən?" Əli bunu deyib qurtarmamışdı ki, qızıl tökülməyə başladı, elə bil ki, qızılı xəzinədən tökürdülər, özü də otaq dolanacan qızıl töküldü. Qızıl tökülüb qurtarandan sonra səs gəldi: "Məni azad elə, qoy öz yolumla gedim, mən qulluğumu qurtardım; hər nə ki, tapşırılmışdı, mən onu sənə yetirdim". Əli də dedi: "Səni and verimər böyük olan Allaha, de görüm bu qızıl haradandır?" Həmin səs də cavabında dedi: "Bu qızıl keçmiş zamanda sənin adınla tilsimə salınmışdı. Hər kim ki, bu evə giribdir, biz gəlib ona demişik: "Ay Əli, ey ibn Həsən, qızılı tökəkmi?" Gələn adam da bizim sözümdən qorxuya düşüb qışqırıbdır, biz də onun yanına enib boynunu üzümüyük. Elə ki sən gəldin, biz səni atanın adı ilə çağırıb soruşduq: "Qızılını tökəkmi?" Sən də dedin: "Qızıl haradadır?" Biz də başa düşdük ki, bu adam qızıl-ların sahibidir, odur ki, onları sənin yanına tökdük. Sənin hələ Yəmənin məmləkətində də xəzinən qalıbdır, əgər oraya getsən, onu da götürər-sən, onda sənin işin lap yaxşı olar. İndi mən istəyirəm sən məni azad eləyəsən ki, çıxıb öz yolumla gedim". Əli dedi: "Allaha and içirəm ki, sən Yəmənin məmləkətində olan şeyləri getirib mənə verməyincə səni azad eləməyəcəyəm". Səs də ondan xəbər aldı: "Əgər mən onları götürsəm, həm məni, həm də həmin xəzinənin xidmətçilərini azad eləyərsənmi?" Əli də dedi: "Bəli, azad eləyəərəm". Səs dedi: "Onda and iç". Əli də and içdi. Danışan şəxs çıxıb getmək istəyəndə misirli Əli ona dedi: "Hələ mənim sənələ işim var". Cin soruşdu: "O nə işdir?" Əli ona dedi: "Mənim arvadım, uşaqlarım Qahirədə qalıblar, filan küçə-dedirlər, sən görək onları sağ-salamat, xətersiz yanına gətirərsən". Cin dedi: "İnşallah mən onları kəcavədə, təmtəraqla, qulluqçularla,

nökərlərlə, özü də Yəməndəki xəzinəylə birlikdə sənin yanına gətirərim!" Bundan sonra Əlidən üçgünlüyə icazə alıb cin bu şərtlə getdi ki, deyilənləri gətirsin.

Səhərişi Əli durub qızilları gizlətmək üçün otaqda yer axtardı, bu vaxt gördü ki, kənardakı uca yerin qırağında bir mərmər sal var, üstündə də burğusu. Əli burğunu buranda mərmər sal hərəkətə gəldi, Əli bir də gördü ki, qabağında bir qapı göründü. Əli qapını açıb içəri girəndə gördü ki, bura böyük anbardır, özü də nə qədər istəsən kişə var. Əli kişələri götürüb qızilları onlara doldurmağa başladı, sonra qızıl kişələrinin hamısını anbara daşdı, elə ki daşıyıb qurtardı, anbarın qapısını bağladı, burğunu burdu, mərmər sal gəlib öz yerinə yatdı.

Əli oradan çıxıb darvazanın içəri tərəfindəki kürsüdə oturdu, elə bu vaxt birisi gəlib qapını döydü. Əli qalxıb qapını açdı, gördü ki, qapını döyən ev sahibinin quludur. Qul görəndə ki, Əli sağ-salamat kürsü üstündə oturubdur, dayanmayıb dala qayıtdı, ağasının yanına yüyürdü ki..."

Şəhrizad bu yerdə səhərin açıldığını görüb nağılı yarımcıq qoydu.

Elə ki dörd yüz iyirmi doqquzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, ev sahibinin qulu gəlib qapını döyəndə tacir Həsənin oğlu misirli Əli qapını açdı, qul görəndə ki, Əli sağ-salamat kürsü üstə oturubdur, dayanmayıb dala qayıtdı, ağasının yanına yüyürdü ki, şad xəbəri ona desin. Qul ağasının yanına gəlib ona dedi: "Ay ağa, cinlərin məskən saldıkları evdə qalan tacir sağ-salamatdır, darvazanın ağzında kürsüdə oturubdur".

Qulun ağası çox şad olub yerindən qalxdı, Əliyə səhər yeməyi də götürüb onun yanına getdi. O, Əlini görəndə kimi qucaqladı, alından öpüb soruşdu: "Allah sənə nə elədi?" Əli də cavabında dedi: "Xoş rəftar elədi, özüm də gecə başqa yerdə yox, evin yuxarısındakı mərmər döşəməli otaqda yatmışam". Ev sahibi ondan soruşdu: "Bəs sənin yanına heç nə gəlmədi, sən heç nə görmədin?" Əli dedi: "Yox! Mən Qurani-şərifdən bacardığım qədər oxudum, yıxılıb səhərə kimi yatdım,

sonra yuxudan durub dəstəməzimi aldım, namazımı qıldım, aşağı düşüb həmin bu kürsünün üstündə oturdum". Ev sahibi həmd eləyib dedi: "Allaha şükür ki, hər şey yaxşı olub". Bundan sonra ev sahibi getdi, Əlinin yanına qullar, nöqərlər, kənzilər, xalılar göndərdi, onlar evin yuxarısını, aşağısını süpürüb təmizlədilər, gözəl xalılar döşədilər. Əlinin yanında da üç nöqər, üç qul və dörd nəfər kənz qaldı ki, ona xidmət eləsinlər, qalanları da qayıdıb öz ağalarının evinə getdilər. Tacirlər də Əlinin əhvalatını eşidib ona gözəl hədiyyələr, hətta yeməli-icməli, geyməli şeylər bəxşib ayırıb göndərdilər, Əlini bazara, öz yanlarına aparıb ondan xəbər aldılar: "Sənin yüklərin nə vaxt gəlib çıxar?" Əli də dedi: "Üç gündən sonra burada olacaq". Elə ki üç gün gəlib keçdi, həmin evdəki xəzinənin xidmətçisi, yəni qızıl tökən cin Əlinin yanına gəlib dedi: "Niyə dayanmısan, qalx, Yəməndən gətirdiyim xəzinənin, elə də ailənin pişavazına çıx, onlar xəzinənin, var-dövlət, gözəl malların arasındadırlar. Onların yanında olan qatırların da, atların da, dəvələrin də, nöqərlərin də, kənzilərin də hamısı cinlərdir".

Həmin xəzinə xidmətçisi Qahirəyə yola düşəndən sonra gedib görür ki, Əlinin arvadı da, uşaqları da ac-yalavac və çılpadırlar, cin onları kəcavəyə qoyub Qahirənin şəhər hasarının dalına gətirir, orada onlara Yəmən xəzinəsində olan libaslar geyindirir. O gəlib bu xəbəri Əliyə çatdıranda, Əli yerindən qalxıb tacirlərin yanına getdi, onlara dedi: Qalxın, malımızı gətirən karvanın qabağına çıxaq, həm də ehtiram eləyib arvadlarımızı da götürün ki, bizim arvadla görüşsünlər". Tacirlər də ona dedilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!" Onlar arvadlarının dalınca adam göndərdilər, hamısı birlikdə gedib şəhər bağlarından birində əyləşdilər, söhbət eləməyə başladılar. Onlar söhbət elədikləri vaxt bir də gördülər ki, səhrada uzaqdan toz qalxdı, tacirlər durub baxdılar görsünlər ki, bu toz nə tozdur. Toz dağılanda qatırlar, onları sürən adamlar, nöqərlər, məşəlçilər göründülər. Onlar da bunların yanına çatanaq çalib oynaya-oynaya gəldilər. Karvanbaşı tacir zərgər Həsənin oğlu misirli Əlinin yanına gəldi, onun əlindən öpdü: "Ay ağa, yolda ləngimişik. Biz dünən şəhərə girmək istəyirdik, ancaq yolkəsənlərdən qorxub, Allah-təala onları bizdən uzaq eləyənəcən dörd gün yerimizdən tərpənmədik". Bundan sonra tacirlər durub qatırlarını mindilər, karvanla bərabər getdilər, arvadları da dala qalıb misirli tacir Əlinin arvadının yanına gəldilər. Onlar tənə ilə şəhərə girdilər, tacirlər sandıq yüklənməş qatırlara təəcüb qaldılar, tacir arvadları da tacir Əlinin arvadının, uşaqlarının paltarlarına heyran qalıb deyirdilər: "Doğrudan da bunlar elə paltarlardı ki, nə Bağdad hökmdarının, nə

də heç bir padşahın, nə bir əyanın, nə də bir tacirin belə paltarı var". Tacirlər misirli tacir Əli ilə, arvadlar da onun arvadı ilə bərabər tontənə ilə gəlib onun evinə çatdılar..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz otuzuncu gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, kişilər Əli ilə, arvadlar da arvadıyla bərabər tontənə ilə gəlib onun evinə çatdılar. Elə ki gəlib evə çatdılar, onlar qatırlardan düşdülər, sonra yüklü qatırları həyətin ortasına çəkib yüklərini göturdülər, aparıb anbarlara yığdılar, arvadlar da Əlinin arvadı ilə otağa qalxdılar, gördülər ki, otağa elə gözəl xalılar döşənibdir ki, elə bil bura ağacları sıx bitmiş bir bağ-çadır. Onlar şad-xürrəm oturub söhbət elədilər, deyib güldülər, ta gün qalxıb gündorta yerinə gələne kimi əyləşdilər, bu vaxt yuxarıya ən yaxşı təamlardan nahar gətirib hər cür şirniyyat verdilər, arvadlar da yedilər, dadlı şərbətlər içdilər, sonra üstlərinə güləb çilədilər, özlərini ətirli tüstüyə verdilər, sonra hamı Əli ilə görüşdü, kişilər də, arvadlar da dağılışıb evlərinə getdilər.

Tacirlər qayıdıb evlərinə gedəndən sonra hərəsi öz imkanına görə Əliyə hədiyyələr, arvadlar da arvadına bəxşişlər göndərdilər, onlara o qədər kənz, qul və nöqər, o qədər azuqə, yarma, qənd və başqa şeylər göndərdilər ki, saymaqla başa gəlməz. O ki qaldı Əli olan evin sahibi bağdadlı tacirə, o, Əlinin yanında qalıb ondan ayrılmaq istəmədi, özü də ona dedi: "İndi qullara, nöqərlərə əmr elə qatırları, o biri heyvanları elə bir yerə aparsınlar ki, heyvanlar dincəlsinlər". Amma Əli dedi: "Onlar bu gecə filan yerə gedəcəklər".

Əli cınlərə izin verdi ki, şəhərdən çıxsınlar, gecə olan kimi dağılışıb getsinlər. Cınlər Əlinin izin verdiyini eşidən kimi onunla salamatlaşıb şəhərdən kənara çıxdılar, göylə uçub öz mənzillərinə getdilər. Tacir Əli də evin sahibi ilə gecə yarısmacan oturdu, sonra onların söhbəti tükəndi, ev sahibi çıxıb öz evinə getdi. Əli də öz balalarını yanına qalxdı, onlarla salamatlaşdı, sonra da soruşdu: "Məndən sonra bu müddətdə başınıza nələr gəldi?"

Əlinin arvadı necə aclıq çəkdiqlərini, çıpaq qaldıqlarını, əldən düşdüklerini ərinə nağıl elədi, Əli də dedi: "Allaha şükür olsun ki, sağ-salamatsınız! Bəs necə gəlib çıxdınız?" Arvadı da ona dedi: "Ay ağa, gecə idi, mən uşaqlarımızla yatmışdım, birisi məni, uşaqları bir göz qırpmında yerimdən qaldırdı, biz havada uçmağa başladım, amma bizə heç bir qəza üz vermədi. Gəlib bir yerə yetişənə kimi uçuqdu, bədəvi ərəblərin düşərgəsinə oxşayan bir yerə endik, gördük ki, burada yüklü qatırlar, həm də iki iri qatırın üstündə kəcavə var, onların da dörd tərəfi oğlan, kişi nöqərlərdir. Mən onlardan soruşdum: "Siz kimsiniz, bu taylar nə taylardır, özü də biz haradayıq?" Onlar da cavabında dedilər: "Biz tacir zərgər Həsənin oğlu misirli Əlinin nöqərləridir, o bizi göndərmişdir ki, sizi götürüb Bağdada, onun yanına aparaq". Onda mən soruşdum: "Biz olan yerlə Bağdadın arası uzaqdır, yoxsa yaxın?" Onlar da mənə dedilər: "Yaxındır, biz şəhərin lap yaxınlığındaydıq, gecə qaranlıqdır, odur ki, şəhəri görə bilmirik". Bundan sonra bizi kəcavəyə mindirdilər, şəhər təzəcə açılma sızın yanınızda olduq, başımıza da heç bir qəza gəlmədi". Onda Əli soruşdu: "Bəs bu paltarları sizə kim verdi?" Arvadı da cavabında dedi: "Karvanbaşı həmin sandıqlardan birini açdı, sandıq qatırın üstündə idi, bu paltarları oradan çıxartdı, bir don mənə geyindirdi, uşaqların hərəsinə birini geydirdi, sonra paltar götürdüyü sandığı bağladı, onun açarını mənə verib dedi: "Bunu saxla, ərinə verərsən". Həmin açar da budur, saxlamışam". Arvad açarı çıxartdı, Əli də ondan soruşdu: "Sən həmin sandığı tanıyırsan, ya yox?" Arvad dedi: "Bəli, tanıyıram". Əli ayağa qalxıb arvadı ilə bərabər anbara getdi, sandıqları görəndə arvad dedi: "Onun paltar çıxartdığı sandıq, bax, budur".

Əli də ondan açarı aldı, sandığı açdı, gördü ki, sandığın içində çoxlu paltar var. Əli bu sandıqdan o biri sandıqların hamısını açarlarını tapıb götürdü, sandıqları bir-bir açmağa başladı, açıqca sandıqlardakı heç bir hökmdarın xəzinəsində tay-bərabəri olmayan qas-daşa, qızıl-gümüşə tamaşa elədi, sonra sandıqları bağlayıb açarlarını götürdü, arvadı ilə birlikdə otağa qalxıb ona dedi: "Bunlar Allah-təalanın mərhəmətindəndir".

Bundan sonra Əli arvadını da götürüb burğulu mərmər sal daşın yanına getdi, burğunu burdu, anbarın qapısı açıldı, arvadı ilə anbara girib ora yığıldı qızılları ona göstərdi. Arvadı ondan soruşdu: "Belə bir qızıl sənin üçün haradandır?" Əli cavabında dedi: "Bunlar mənə ağamın mərhəməti sayəsində çatıb. Mən Qahirədə sənin yanında çıxıb gedəndən sonra..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

431-ci gecə

Elə ki dörd yüz otuz birinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, misirli Əli öz qızlarını arvadına göstərdə, arvadı soruşdu: "Belə bir qızıl sənin üçün haradandır?" Əli də cavabında dedi: "Bunlar mənə ağamın mərhəməti sayəsində çatıb. Mən Qahirədə sənin yanından gedəndən sonra bərrü-biyabana üz tutdum, hara getdiyimi bilmirdim, ta o vaxta kimi yol getdim ki, axırda Bulaka yetişdim, orada Damyettəyə yola düşən bir gəmi gördüm, həmin gəmiyə mindim. Damyettəyə çatanda atamı tanıyan bir tacir mənə rast gəldi, həmin adam məni yaxşı qəbul eləyib ehtiram göstərdi, sonra məndən soruşdu: "Yolun haradır?" Mən də dedim: "Mən Suriyaya, Dəməşq şəhərinə getmək istəyirəm, orada dostlarım var..."

Beləcə Əli başına gələnləri əvvəldən-axıra kimi arvadına nağıl elədi, arvadı da ona dedi: "Ay ağa, bunların hamısı atanın xeyir-duasının bərəkətindəndir, atan ölüm ayağında dua eləyib deyirdi: "Allahdan təmənnam budur ki, səni pis günə salmasın, özgələrə möhtac etməsin! Allah-təalının kərəminə şükür ki, dadına yetib sənə əlindən çıxartdığından da artıq var-dövlət verdi. Ay ağa, Allah xətirinə, bir də qayıdıb şübhəli iş görən adamlarla oturub-durma, tutduğun gizli, aşkar əməllərdən Allah-təaladan qorx!"

Bəlləliklə, arvad ərinə öyüd-nəsihət verməyə başladı, Əli də ona dedi: "Mən sənin öyüd-nəsihətini qəbul eləyirəm, Allah-təaladan da təmənnam budur ki, bizi pis adamlardan uzaq eləsin, özü də ona itaət eləməkdə, peyğəmbərin ruhunu şad eləsin, ona salam və salavat!"

Əli arvad-uşağı ilə xoş gün keçirib ömür sürdü, sonra o, tacirlər bazarında özünə dükən açdı, oraya bir para qas-daş, cəvahirat düzdü, dükənində oturub alverə başladı, yanında da uşaqları, nökrələri". Əli Bağdad şəhərinin ən mötəbər tacirlərindən biri oldu.

Onun sədası Bağdad hökmdarının qulağına çatdı; o, adam göndərüb Əlini öz hüzuruna çağırdı, hökmdarın adamı gəlib Əliyə dedi: "Hökmdara cavab ver, o səni görmək istəyir!" Əli də dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!"

Sonra Əli durub hökmdar üçün bəxşişlər ayırdı, özü ilə saf qızıldan dörd dənə nimçə götürdü, onların içinə şahlarda tay-bərabəri tapıl-

mayan qas-daş və qızıl-gümüş doldurdu, birbaşa hökmdarın yanına yollandı. Əli gedib hökmdarın hüzurunda dayandı, əylib onun qabağında yeri öpdü, ona əbədi şöhrət və xoşbəxtlik arzu elədi, dedi ki, sözlərlə fərqləndi. Hökmdar da ona dedi: "Ay tacir, sən bizim məmləkətimizi şad eləmisən". Əli də cavabında dedi: "Ya hökmdar, qulun sənə bəxşiş gətiribdir, özü də ümiddədir ki, mərhəmət eləyib onları qəbul eləyə-cəksən". Bunu deyəndən sonra Əli nimçələrin dördünü də hökmdarın qabağına qoydu, hökmdar da nimçələrin örtüyünü açıb baxdı, gördü ki, nimçələrin içində elə qas-daş var ki, beləsi heç onda yoxdur, özlərinin də qiyməti nəçə-nəçə kisə pul eləyir. Ona hökmdar dedi: "Ay tacir, sənin gətirdiyin bəxşişlər qəbuldur, özü də Allah-təala deyən olsa, əvəzini çıxarıq, xəcalətli qalmarıq". Əli də hökmdarın əlindən öpdü, sonra çıxıb getdi.

Hökmdar da öz əyanlarını yanına çağırırdı, onlardan xəbər aldı: "Nə qədər şahlar mənim qızıma elçi göndəriblər?" Onlar da cavabında dedilər: "Çox-çox!" Hökmdar onlardan soruşdu: "Onlardan heç olmasa birəcisi mənə bunun tayı bəxşiş veribmi?" Hamısı bir ağızdan dedi: "Xeyr, onların heç birində bu bəxşişlərin tayı tapılmaz". Hökmdar soruşdu: "Mən Allah-təalaya təmənnə eləyib ondan məsləhət istəyirəm, görüm qızımı bu tacirə əvə verim, ya yox. Siz buna nə deyirsiniz?" Əyanlar da cavabında dedilər: "Sən bilən yaxşıdır".

Hökmdar da hərəməğalarına buyurdu ki, bu dörd nimçəni içində-kilərlə bərabər onun evinə aparsınlar, sonra da o öz arvadı ilə görüşdü, nimçələri arvadının qabağına qoydu, arvadı da nimçələrin üstünü açıb gördü onların içində elə şeylər var ki, daha nə deyim, beləsini heç vaxt görməyibdir. Arvad soruşdu: "Bunları hansı padşah göndərib? Bəlkə qızımı elçiləyən şahlardan biri göndərib?" Hökmdar dedi: "Yox, bunları gətirən misirli bir tacirdir, təzə gəlibdir şəhərimizə, mən onun şəhərimizə gəldiyini biləndə adam göndərdim ki, onu hüzuruma gətirsin, onunla mehriban olaq, dedim bəlkə onda elə bir qiymətli daş oldu, biz də qızımıza cəhiz aldıq. O da bizim əmrimizə görə gəldi, gələndə də bu dörd nimçəni beləcə doldurub bəxşiş gətiribdir. Mən gördüm ki, gözəl cavandır, mötəbər adamdır, ağıl-kamal sahibidir, görkəmi də xoşagələndir, elə bil şahzadədir. Onu görən kimi ürəyimə yaddı, kön-lüm açıldı, fikrimdən keçdi ki, qızımızı ona əvə verək. Mən bu bəxşişləri şahlığın əyanlarına da göstərdim, onlardan soruşdum: "Mənim qızıma nəçə padşah elçi göndərib?" Onlar da dedilər: "Çox-çox!" Ona soruşdum: "Bunların bərabərini gətirən birisi olubmu?" Onlar da dedilər: "Qibleyi-aləm sağ olsun, Allaha and içirik ki, xeyr, olmayıb, çünki onların heç birində bunlara tay olan şey tapılmaz". Mən də onlara dedim:

“Mən Allah-təalaya təmənna eləyib, ondan məsləhət istəyirəm ki, qızımı bu tacirə əvə verim, ya yox. Siz buna nə deyərsiz?” Onlar da cavabında dedilər: “Sən bilən yaxşıdır”. İndi de görüm sənin fikrin nədir?..”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

Elə ki dörd yüz otuz ikinci gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: “Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Bağdad şəhərinin hökmdarı bəxşisləri öz arvadına göstərdi, tacir zərgər Əlinin keyfiyyətlərini ona danışdı, qızını ona əvə vermək istədiyini deyib ondan soruşdu: “İndi de görüm, sənin fikrin nədir?” Arvadı da cavabında dedi: “Qibleyi-ələm sağ olsun, hökm Allahın, bir də sənindir, Allah necə istəsə, elə də olacaq”. Hökmdar dedi: “Allah deyən olsa, biz qızı o cavandan başqa heç kəsə vermərik”. Onlar gecəni yatdılar, elə ki səhər açıldı, hökmdar divanxanaya gedib buyurdu ki, misirli tacir Əlini, bir də Bağdadın bütün tacirlərini onun hüzuruna gətirsinlər. Onların hamısı gəlib hazır oldu. Elə ki hamısı hökmdarın hüzurunda dayandı, padşah buyurdu ki, əyləşsinlər, onlar da əyləşdilər, sonra hökmdar onlara dedi: “Qazını götürin”. Qazı da gəldi, hökmdar ona dedi: “Ay qazı, qızımın kəbinini misirli tacir Əliyə kəs”. Misirli Əli də dedi: “Ey böyük sultanımız, bağışla! Mənim kimi bir tacirin hökmdarın kürəkəni olmağı yaraşan iş deyil”. Hökmdar dedi: “Bunu mən sənə deyirəm, özü də səni vəzir eləyirəm”. Dərhal da ona vəzir libası geyindirdilər. Əli vəzir kürsüsündə əyləşəndə dedi: “Qibleyi-ələm sağ olsun, sən bu işi görməklə öz hörmət və mərhəmətini göstərdin, amma mənim də sənə deyəcək sözüm var, ona da qulaq as”. Hökmdar dedi: “Qorxma, sözünü de”. Əli də dedi: “Bir halda ki, qızını əvə vermək haqqında alicənab əmrin olubdur, lazım gəlir ki, onun kəbini mənim oğluma kəsilsin”. Hökmdar xəbər aldı: “Məgər sənin oğlun var?” Əli cavabında dedi: “Bəli, var”. Hökmdar da dedi: “Elə bu dəqiqə onun dalınca adam göndər!” Əli də dedi: “Baş üstə, itaət borcumdur!”

Əli öz nöqərlərindən birini oğlunun dalınca göndərdi, nöqərdə gedib oğlanı gətirdi, Əlinin oğlu hökmdarın hüzurunda dayandı, əyləyib onun

qabağında yeri öpdü, hökmdar ona baxıb gördü ki, oğlan onun qızından gözəldir, qədd-qamətdə, mütenasiblikdə, sifətinin parlaqlığında qızdan qəşəngdir. Oğlandan soruşdu: “Oğlum sənin adın nədir?” Oğlan da cavabında dedi: “Ya hökmdar, mənim adım Həsəndir!” Bu vaxt oğlanın on dörd yaşı vardı. Hökmdar qaziya dedi: “Qızım Hüsn əl-Vücuda misirli tacir Əlinin oğlu Həsənin kəbinini kəs”. Qazı da qızla oğlanın kəbinini kəsdi, bu iş çox gözəl surətdə başa çatdırıldı. Divanda olan adamların da hamısı çıxıb öz yolu ilə getdi, tacirlər də vəzir misirli Əlinin dalınca onun evinə çatana kimi getdilər. (Əli vəzir idi).

Tacirlər bu münasibətlə Əlini təbrik elədilər, sonra ayrılıb öz yolları ilə getdilər. Vəzir misirli Əli öz arvadının yanına getdi, arvadı gördü ki, əri vəzir libası geyibdir, ondan xəbər aldı: “Bu nə işdir?” Əli də əhvalatın hamısını başdan-ayağa nağıl eləyib dedi: “Hökmdar öz qızını oğlun Həsənə verdi”. Arvadı buna çox şad oldu. Bundan sonra Əli gecəni yatdı, elə ki səhər oldu, o, qalxıb divanxanaya getdi, hökmdar da onu mehriban qarşıladı, öz yanında əyləşdirdi, yaxına çəkib dedi: “Ay vəzir, bizim fikrimiz budur ki, toy eləyək, oğlunu qızımın yanına götürək”. Əli dedi: “Ya hökmdar, o tədbiri ki, yaxşı hesab eləyirsən, o yaxşı da olar”. Hökmdar əmr elədi ki, toy eləsinlər, odur ki, şəhəri bəzədilər, düz otuz gün toy elədilər, hamı kef eləyib şənləndi; elə ki otuzuncu gün tamam oldu, vəzir Əlinin oğlu Həsən qızın gərdəyinə girib onun gözəlliyindən feyziyəb oldu. O ki qaldı hökmdarın arvadına, o öz qızı ilə kürəkəni birlikdə görəndə onun anasının əvəzində həddindən artıq şad olub sevindi. Sonra hökmdar əmr elədi ki, vəzirin oğlu Həsənə ayrıca qəsr tikilsin; doğrudan da tez zamanda böyük bir qəsr tikdilər, Həsəni həmin qəsrdə köçürtdülər. Həsənin anası da bir neçə gün orada qalandan sonra öz evinə qayıtdı.

Hökmdarın arvadı da öz ərinə dedi: “Ya hökmdar, Həsənin anası vəzirin tək qoyub oğlunun yanında qala bilməz, həm də oğlunu qoyub vəzirə qala bilməz”. Hökmdar dedi: “Sən haqlısan”. Bundan sonra əmr elədi ki, vəzirin oğlu Həsənin qəsrinin yanında üçüncü bir qəsr də tikilsin. Qısa müddətdə üçüncü qəsri də tikdilər. Hökmdar əmr elədi ki, vəzirin əmlakını həmin qəsrdə gətirsinlər. Vəzirin həmin qəsrdə köçürtdülər, o da həmin qəsrdə ömür sürməyə başladı. Qəsrlərin hər üçü bir-biri ilə bitişik idi. Hökmdar vəzirə danışmaq istəyəndə ya axşamlar onlara gəderdi, ya da adam göndərib onu çağırırdı. Həsən də, anası da, atası da beləcə elərdilər. Onlar Allahın izni ilə birlikdə ömür sürürdülər...”

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağılı yarımçıq qoydu.

433-cü gecə

Elə ki dörd yüz otuz üçüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, hökmdar, vəzir və onun oğlu bir müddət Allahın izni ilə bir yerdə xoş gün keçirtdilər. Sonra isə hökmdarda zəiflik tapıldı, xəstəliyi gücləndi. O. öz əyanlarını yanına çağırıb onlara dedi: "Mən bərk xəstələnmişəm, bəlkə də bu dörd məni öldürdü, mən sizi çağırmışam ki, bir iş barəsində sizinlə məsləhətləşim. Nəyi yaxşı hesab eləsəz, onu mənə məsləhət görür". Onlar soruşdular: "Ya hökmdar, bizimlə məsləhətləşmək istədiyini o hansı fikirdir?" Hökmdar dedi: "Mən qocalmışam, bu yandan da xəstəlik tapmışam, şəhlik üçün öz düşmənlərimdən ehtiyat eləyirəm. İstəyirəm ki, siz bir nəfər deyəsınız, mən də sağ ikən andla şəhliyi ona tapşırım, siz də rahat olasız".

Əyanların hamısı dedi: "Bizim hamımızın rəyi vəzir Əlinin oğlu, sənin qızının əri Həsəndir. Biz ondakı kamilliyi, ağı və qanacağı görürük, özü də böyüyün də, kiçiyin də yerini biləndir". Hökmdar xəbər aldı: "Siz buna razısınız?" Əyanların hamısı bir ağızdan dedi: "Bəli, razıyıq!" Hökmdar soruşdu: "Bəlkə mənim hüzzurumda utanıb, bunu deyirsiniz, amma daldada başqasının adını çəkirsiz?" Əyanların hamısı dedi: "Allaha and içirik ki, bizim sözümüzə aşkarda da, daldada da birdir, özge cür deyil, özü də biz sakit ürəklə, açıq könüllü bu qərarə gəlmişik". Onda hökmdar dedi: "Madam ki belədir, sabah müqəddəs şəriətin qazısını, saray adamlarını, valiləri və şəhliğin əyanlarını yanına çağırın, işi öz qaydası ilə qurtaraq".

Əyanlar da dedilər: "Baş üstə, itaət borcumuzdur!" Bundan sonra hökmdarın yanından çıxıb getdilər, özü də bütün alimlərə, tanınmış əmirlərə xəbər elədilər. Ertəsi günü onlar divana gəldilər, hökmdarın yanına adam göndərüb içəri girməyə icazə istədilər. Hökmdar da onlara izin verdi, onlar içəri girib onun hüzzurunda dayandılar, salam verəndən sonra ona dedilər: "Biz hamımız hüzzurunda hazırıq!" Hökmdar da onlardan soruşdu: "Ya Bağdad əmirləri, məndən sonra kimi hökmdar qoymağa razısınız ki, mən sağ ikən hamınızın iştirakı ilə onun andını eşidim?" Hamı bir ağızdan dedi: "Biz vəzirin oğlu, sənin kürəkənin Həsəni hökmdar eləmək istəyirik". Hökmdar dedi: "Madam ki belədir, hamınız qalxın, gedib onu mənim yanına gətirin". Əyanlar hamılıqla

qalxıb Həsənin sarayına getdilər, ona dedilər: "Dur bizimlə hökmdarın yanına gedək". Həsən onlardan soruşdu: "Nə üçün?" Onlar da dedilər: "Sənə də, bizə də aid olan bir iş üçün". Həsən onlarla birlikdə getdi, hökmdarın hüzzuruna çatan kimi əylib onun qabağında yeri öpdü, hökmdar dedi: "Ay Həsən, əmirlərin hamısı sənə barəndə danışib razılaşıblar ki, məndən sonra sənə özlərinə hökmdar eləsinlər; mən də istəyirəm ki, canım sağ ikən adamlar və içsinlər, bu işi qurtaraq".

Bunları eşidəndə Həsən yerindən qalxıb təzim elədi, əylib hökmdarın qabağında yeri öpdü, sonra dedi: "Ya hökmdar, əmirlər arasında neçə yaş məndən böyük olanı, adlı-sanlıları var, gəlin məni bu işdən azad eləyin!" Amma əmirlərin hamısı ona dedi: "Biz razıyıq ki, hökmdarımız yalnız sən olasan!" Həsən dedi: "Atam məndən böyükdür, atamla mən birik, məni ondan irəli tutmaq yaxşı deyil". Amma atası dedi: "Mənim qardaşların nəyə razılıq veriblərsə, mən ancaq ona razı olaram, onlar da sənə razılıq veriblər, sənə də barədə razılaşıblar, hökmdarın ömrinə, qardaşlarının buyuruğuna zidd etmək olmaz".

Həsən hökmdarla atasının qarşısında həyə eləyib baş əydi, hökmdar əmirlərdən soruşdu: "O sizə yarayarmı?" Onlar da cavabında dedilər: "Bəli, yarayar!" Bundan sonra onların hamısı yeddi dəfə fəthiə verdi. Sonra da hökmdar dedi: "Ay qazi, bu əmirlər barəsində qanuni şəhadətnamə yaz ki, onlar kürəkənim Həsəni sultan adlandıрмаğa, onların hökmdarı olmağa razılıq verdilər". Qazi bu barədə şəhadətnamə yazıb imza elədi. Hamı Həsənin hökmdar olmasına dair and içdi, hökmdar ona and içəndən sonra buyurdu ki, Həsən keçib şəhlik taxtına əyləşsin. Hamı ayağa qalxdı, gedib vəzirin oğlu Həsənin əlindən öpdü, itaətdə olacaqlarını bildirdi, Həsən də elə həmin gün böyük divan qurdu, şəhliqdəki əyanlara faxir libaslar bağışladı. Bundan sonra divan dağılışdı, Həsən öz qayınatasının yanına gedib onun əlindən öpdü, qayınatası da ona dedi: "Ya Həsən, sən rəiyyəti idarə eləyə-eləyə görək Allahdan qorxasan..."

Şəhrizad bu yerdə şəhərin açıldığını görüb nağlı yarımçıq qoydu.

434-cü gecə

Elə ki dörd yüz otuz dördüncü gecə oldu, Şəhrizad nağılın dalını danışmağa başlayıb dedi: "Padşah sağ olsun, belə rəvayət eləyirlər ki, Həsən şah divan dağılışandan sonra qayınatasının yanına gedib onun

əlindən öpdü, qayınatası da ona dedi: "Ya Həsən, rəiyyəti idarə eləyə-eləyə görək Allahdan qorxasan". Həsən cavabında dedi: "Ay ata, sənin xeyir-duan sayəsində Allah mənə kömək olacaqdır". Sonra o, öz qəsrinə getdi, orada arvadı, qayınanası və xidmətçiləri onun qabağına çıx-dılar, onlar da onun əlindən öpüb dedilər: "Xoşbəxt gündür!" Həm də sahlığa çatması münasibətilə ona tərif dedilər.

Bundan sonra Həsən öz qəsrindən çıxıb ata-anasının qəsrinə getdi, onlar da Allahın mərhəməti sayəsində Həsənin hökmdar olmağına çox sevindilər. Həsənin atası da ona nəsihət verib dedi ki, Allahdan qorx-sun, rəiyyəti ilə yaxşı dolansın. Həsən də gecəni səhərəcən şad-xürrəm keçirdi, sonra namazını qıldı, Quranın vacib surəsini oxuyub divan-xanaya getdi, bütün qoşun-ləşkər və mənəb sahibləri də bura gəldilər. Həsən divan işlərinə baxdı, adamlara yaxşı olmağı, pis əməldən çəkin-məyi məsləhət gördü, bəzi adamlara qulluq verdi, bəzilərini qulluqdan çıxartdı, gün batanacan bu işlərlə məşğul oldu, sonra divan kamali-ədəblə qurtardı, qoşun-ləşkər dağılışdı, hərə öz yolu ilə çıxıb getdi. Həsən də qalxıb saraya getdi, orada gördü ki, qayınatasının mərzəsi ona güc gəlibdir.

Həsən ona dedi: "Qorxma, sənə heç nə olmayacaq". Qayınatası gözələrini açıb dedi: "Ay Həsən!" Həsən cavabında dedi: "Mən bura-dayam, ağa". Onda qoca dedi: "İndi görürəm ki, daha mənim vaxtım tamamdır, arvadından, onun anasından muğayat ol, Allahdan qorx, bilginən ki, Allah ədalətli və mərhəmətli olmağı buyurur". Həsən şah da ona dedi: "Baş üstə, itaət borcumdur!" Bu danışqdan sonra övvəlki hökmdar üç gün də Allah-təalanın mərhəmətinə sığınıb ömür sürdü, sonra ömrünü Allaha bağışladı, onu qayda ilə yuyub kəfəyə tutdular, Quran oxudular, dəfn eləyib qırıx çıxanacan yas saxladılar. Vəzirin oğlu Həsən də vahid hökmdar oldu, rəiyyəti də buna sevindi, o şad-xürrəm ömür sürdü, atası da məmləkəti idarə etməkə onun baş vəziri oldu, Həsən özünə başqa vəzir də götürdü, işləri qaydaya saldı.

Həsən uzun müddət Bağdadın hökmdarı oldu, hökmdarın qızı ondan üç oğlu doğdu, onlar da Həsənin varisi oldular. Həsən şah ilə ailəsi Kəfləri pozan, Məclisləri dağıdan gələncən şad-xürrəm ömür sürdülər. O böyük Allaha şükür olsun!

MÜNDƏRİCAT

Hatəm ət-Tainin əhvalatı (270-271-ci gecələr)	7
Məan ibn Zaidənin əhvalatı (271-272-ci gecələr)	10
Ləbtayt şəhərinin əhvalatı (272-273-cü gecələr)	13
Xəlifə Hişamla cavanın əhvalatı (273-cü gecə)	15
İbrahim ibn əl-Mehdinin əhvalatı (273-276-cı gecələr)	17
Əbu Kilabın oğlu Abdullahın əhvalatı (276-279-cu gecələr)	27
Mosullu İshaqın əhvalatı (279-282-ci gecələr)	33
Çirkab təmizləyənə arvadın əhvalatı (282-285-ci gecələr)	39
Yalançı xəlifənin əhvalatı (285-294-cü gecələr)	45
Kisə əhvalatı (296-297-ci gecələr)	63
Əbu Yusifin əhvalatı (296-297-ci gecələr)	67
Xəlid ibn Abdullah əl-Kəsrinin əhvalatı (297-299-cu gecələr)	70
Cəfər Bərməki ilə paxlasatının əhvalatı (299-cu gecə)	74
Tənbəl Əbu Məhəmmədin əhvalatı (299-305-ci gecələr)	76
Yəhya ibn Xəlidin mərdliyi əhvalatı (305-306-cı gecələr)	92
Saxta namə əhvalatı (306-307-ci gecələr)	95
Alimlə xəlifə əl-Məmunun əhvalatı (307-308-ci gecələr)	98
Əlişarla Zümrüdün əhvalatı (308-327-ci gecələr)	100
Cübeyr ibn Ümeyrlə Budurun əhvalatı (327-334-cü gecələr)	139
Altı kənz əhvalatı (334-338-ci gecələr)	157
Harun ər-Rəşidlə kənzin hekayəti (338-340-cı gecələr)	172
Yoxsulla itin əhvalatı (340-341-ci gecələr)	178
Vali Hüsəməddinin əhvalatı (341-342-ci gecələr)	181
Ən-Nasirlə üç valinin əhvalatı (342-344-cü gecələr)	183
Oğru ilə sərrafın əhvalatı (344-345-ci gecələr)	187
Vali ilə qulluqçunun əhvalatı (345-346-cı gecələr)	189
İbrahimlə kənzin əhvalatı (316-347-ci gecələr)	191
Əlləri kəsilmiş arvadın əhvalatı (347-348-ci gecələr)	193
Yoxsulla arvadın əhvalatı (348-349-cu gecələr)	197
Əbu Həsən əz-Ziyadinin əhvalatı (349-351-ci gecələr)	200

Zərgərlə üç yad adamın əhvalatı (351-ci gecə)	203
Yuxu görmüş bağdadlının əhvalatı (351-352-ci gecələr)	204
Əl-Mütəvəkillə kənin əhvalatı (352-353-cü gecələr)	206
Arvadla ayının əhvalatı (353-355-ci gecələr)	208
Qızla meymunun əhvalatı (355-357-ci gecələr)	212
Qaraağac atın əhvalatı (357-371-ci gecələr)	214
Ünsülvücdula əl-Vərd fil-Əkmamın əhvalatı (371-381-ci gecələr)	237
Əbu Nuvasla üç cavanın əhvalatı (381-383-cü gecələr)	272
Abdullah ibn Məmərin əhvalatı (383-cü gecə)	277
Üzrəli ilə sevgilisinin əhvalatı (383-384-cü gecələr)	279
Vəzir Bədrəddinin əhvalatı (384-cü gecə)	281
Məktəbli oğlanla məktəbli qızın əhvalatı (384-385-ci gecələr)	283
Əl-Mütələmmisin əhvalatı (385-ci gecə)	285
Harun ər-Rəşidlə Sitt-Zübeydinin əhvalatı (385-386-cı gecələr)	287
Xəlifə, kəniş və Əbu Nuvasın əhvalatı (386-cı gecə)	289
Müsəb ibn əz-Zübeyrlə Aişənin əhvalatı (386-388-ci gecələr)	291
Sitt-Zübeydə ilə Əbu Yusifin əhvalatı (388-389-cu gecələr)	293
Dəyirmançı ilə arvadının əhvalatı (387-388-ci gecələr)	295
Oğru ilə avam adamın əhvalatı (388-ci gecə)	297
Əl-Hakimlə tacirin əhvalatı (389-cu gecə)	299
Ənuşirəvanla bir arvadın əhvalatı (389-390-cı gecələr)	300
Suçu ilə zərgər arvadının əhvalatı (390-391-ci gecələr)	302
Şirinlə balıqçının əhvalatı (391-392-ci gecələr)	304
Yəhya ibn Xalidlə qonağın əhvalatı (391-392-ci gecələr)	306
Məhəmməd əl-Əminlə kənin əhvalatı (392-ci gecə)	307
Səid ibn Səlim əl-Bəxilin əhvalatı (392-393-cü gecələr)	308
Arvadla balığın əhvalatı (393-394-cü gecələr)	310
Arvadla yalançı qocaların əhvalatı (394-395-ci gecələr)	311
Cəfər Bərməki ilə xəstə qocanın əhvalatı (395-ci gecə)	312
Sədaqətli cavanın əhvalatı (395-397-ci gecələr)	314
Əl-Məmunla ehmamların əhvalatı (397-398-ci gecələr)	319

Oğrudan oğurluq eləyən oğrunun əhvalatı (398-399-cu gecələr)	322
Məsrurla ibn əl-Qəribinin əhvalatı (399-401-ci gecələr)	324
Mömin şahzadənin əhvalatı (401-402-ci gecələr)	326
Vurğun müəllimin əhvalatı (402-403-cü gecələr)	333
Ağılsız müəllimin əhvalatı (403-cü gecə)	335
Savadsız müəllimin əhvalatı (403-404-cü gecələr)	336
Şahla arvadın əhvalatı (404-cü gecə)	338
Ruh quşu yumurtasının əhvalatı (404-405-ci gecələr)	339
Adi ibn Zeydlə Məryəmin əhvalatı (405-407-ci gecələr)	341
Dibillə Müslüm ibn əl-Validin əhvalatı (407-ci gecə)	344
Mosullu İshaqla qızın əhvalatı (407-409-cu gecələr)	347
Cavan oğlan, xanəndə qız və başqa bir qızın əhvalatı (409-410-cu gecələr)	352
Eşq dərdindən ölən aşiqin əhvalatı (410-411-ci gecələr)	354
Əl-Mübərredlə cinli adamın əhvalatı (411-412-ci gecələr)	356
Müsəlmanla xaçpərəst qızın əhvalatı (412-414-cü gecələr)	358
Əbu İsa ilə Qürrat əl-Eynin əhvalatı (414-418-ci gecələr)	364
Əl-Əminlə kənin əhvalatı (418-419-cu gecələr)	372
Əl-Mütəvəkillə ibn Xaqanın əhvalatı (419-cu gecə)	374
Alim xanının əhvalatı (419-423-cü gecələr)	375
Əbu Süveydlə qarının əhvalatı (423-424-cü gecələr)	383
İbn Tahirə Munisin əhvalatı (424-cü gecə)	384
Əbüleyna ilə iki arvadın əhvalatı (424-cü gecə)	385
Misirli tacir Əlinin əhvalatı (424-434-cü gecələr)	386

MİN BİR GECƏ

SƏKKİZ CİLDDƏ
IV CİLD

271-434-cü gecələr

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ

2007

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Yeganə Əsgərova</i>
Korrektorlar:	<i>Elnaz Xəlilqızı</i> <i>Leyla Hüseynova</i>

Yığılmağa verilmişdir 27.07.2007. Çapa imzalanmışdır 08.11.2007.

Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 25,5. Ofset çap üsulu.

Tirajı 25000. Sifariş 215.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.

نور الحسن
1116(5)
M64

